بالىلارنى ئورتاق تەربىيىلەيلى

ـ ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپى ئوقۇشلۇقى

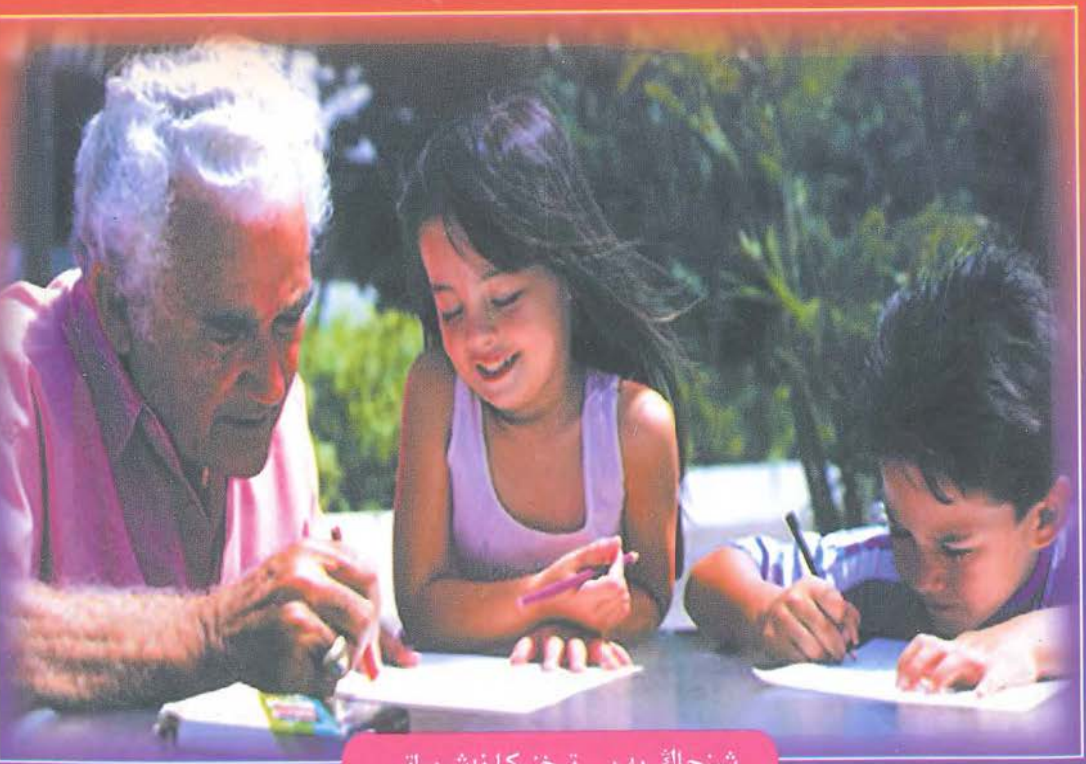

شىنجاڭ پەن ـ تېخنىكا نەشرىياتى

بالىلارنى ئورتاق تەربىيىلەيلى

شىنجاڭ يەن - تېخنىكا نەشرىياتى

ISBN 7-80693-497-9
(民文) 定价: 12.00元

ISBN 7-80693-497-9

باللارنى ئورتاق تەربىيىلەيلى

— ئاتا - ئانىلار مەكتىپى ئوقۇشلۇقى

ئاتا - ئانىلار مەكتىپى ئوقۇشلۇقىنى تۈزۈش ھەيئىتى تۈزدى

تەرجىمە قىلغۇچى: مۇختار مەخسۇت

شىنجاڭ پەن - تېخنىكا نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

共托金朝阳/家长学校系列教材编委会编;穆合塔尔·马合苏提译.
—乌鲁木齐:新疆科学技术出版社,2004.2
ISBN 7—80693—497—9

Ⅰ.共… Ⅱ.①家…②木… Ⅲ.家庭教育—维吾尔语
(中国少数民族语言) Ⅳ.G78

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 008560 号

مەسئۇل مۇھەررىرى : رىزۋانگۇل قادىر
مەسئۇل كوررېكتورى : ئايىمنىسا يۈسۈپ
مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى : ئوبۇلقاسىم ئەمەت

بالىلارنى ئورتاق تەربىيىلەيلى
— ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپى ئوقۇشلۇقى

* * *

شىنجاڭ پەن ـ تېخنىكا نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى يەنئەن يولى №21 پوچتا نومۇرى : 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى
ئۈرۈمچى تىپنپىڭ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى : 850mm×1168mm ، 1/32 ؛ باسما تاۋىقى :11.375
2004 ـ يىل 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2004 ـ يىل 2 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 1 ~ 3000
ISBN 7 — 80693 — 497 — 9
باھاسى : 12.00 يۈەن

مۇقەددىمە

باش شۇجى جياڭ زېمىن بىلەن مۇئاۋىن زۇڭلى لى لەنچىڭ يېقىندا مائارىپ خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش توغرىسىدا مۇھىم يولىيورۇقلارنى بەردى ھەمدە ئائىلە تەربىيىسى خىزمىتىنى كۈچەيتىش ، ياخشىلاش ۋە ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپىنى تىرىشىپ ياخشى باشقۇرۇش توغرىسىدا ئېنىق تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى . بولۇپمۇ باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ بۇ يىلنىڭ بېشىدىكى «مائارىپ مەسىلىسى توغرىسىدىكى سۆھبىتى» دە ۋە مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ زىيادە ئېغىر يۈكىنى يەڭگىللىتىش توغرىسىدىكى خىزمەت ئورۇنلاشتۇرۇشىدا ، ئائىلە تەربىيىسىگە ئائىت بىر قاتار مەسىلىلەر بايان قىلىنىدى . شۇڭا ، ئائىلە تەربىيىسىدە ھەر تۈرلۈك خىزمەتلەرنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەش ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە .

ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئائىلە تەربىيىسى خىزمىتى كېچىكىپ باشلانغان بولسىمۇ ، تەرەققىياتى تېز بولدى . بولۇپمۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بېرى ھەرقايسى جايلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپلىرىنى ئېچىپ ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش ، مەكتەپلەرنىڭ خىزمىتىگە ماسلىشىش جەھەتلەردە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ ، بەلگىلىك تەجرىبىلەرنى توپلىدى . لېكىن ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا ، ئاپتونوم رايونىمىزدا ئائىلە تەربىيىسىنىڭ تەرەققىياتى تەكشى ئەمەس ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى ۋە ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپىنىڭ ئوقۇتۇش شارائىتى جەھەتلىرىدە بەزى مەسىلىلەر

ساقلانماقتا . بۇ مەسىلىلەرنىڭ ئىچىدە بىرقەدەر گەۋدىلىك بولغىنى ، ئۆز رايونىمىزنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئويغۇن كېلىدىغان يۇقىرى سۈپەتلىك ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپى ئوقۇشلۇقىنىڭ بولماسلىقىدۇر .

ساپا ماۋارىپىنى ئومۇميۈزلۈك ئىلگىرى سۈرۈپ ، ئاپتونوم رايونلۇق ماۋارىپ كومىتېتى 1995 ـ يىلى ئېلان قىلغان «ئاپتونوم رايونىنىڭ ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە بالىلار باغچىلىرى ئائىلە تەربىيىسىنىڭ يېتەكلەش پروگراممىسى» نى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ، بىز 1999 ـ يىلى «ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپلىرىنىڭ يۈرۈشلىشىكەن دەرسلىكى (بالىلارنى ئورتاق تەربىيىلەيلى ، (باشلانغۇچ مەكتەپلەر ئۈچۈن) نى تۈزۈش كومىتېتى» قۇرۇپ چىقتۇق ھەمدە ئاپتونوم رايون بويىچە مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس ، پروفېسسور جى شېنيىڭنىڭ باش مۇھەررىرلىكىدە ، ئائىلە تەربىيىسى نەزەريىسى جەھەتتە ئەتراپلىق بىلىمگە ۋە مول تەجرىبىگە ئىگە مۇتەخەسسىس ، ئالىملار ۋە ماۋارىپ ساھەسىدە ئەمەلىي خىزمەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارنى تەكلىپ قىلىپ ، ئاتا ـ ئانىلار مەكتىپىنىڭ بۇ بىر يۈرۈش دەرسلىكىنى تۈزۈپ چىقتۇق .

بۇ بىر يۈرۈش دەرسلىككە ئاپتونوم رايونىمىزدىكى نۇرغۇن ئائىلە تەربىيىسى مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئالىملىرىنىڭ قان ـ تەرى سىڭدى . مېنىڭچە ، بۇ دەرسلىكلەر تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە ئالاھىدىلىككە ئىگە :

— يېتەكچى ئىدىيىسى روشەن . بۇ دەرسلىكلەردە ساپا ماۋارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇشنى ئاساسىي لىنىيە قىلىپ ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىدىيىۋى قارىشىنى ئۆزگەرتىش ، ئۇلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ، ئائىلىلەردە ساپا ماۋارىپىنى يولغا قويۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن ئىبارەت تۈپ

مەقسەت گەۋدىلەندۈرۈلگەن .

— مەزمۇنى بىر قەدەر مول . بۇ دەرسلىكلەر ئايرىم ـ ئايرىم هالدا ئوتتۇرا مەكتەپ ، باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە بالىلار باغچىلىرىدىكى ئاتا ـ ئانىلار ئۈچۈن ئۈچ قىسىم قىلىپ تۈزۈلگەن بولۇپ ، مەملىكەت ئىچىدىكى ئوخشاش تۈردىكى دەرسلىكلەرنىڭ مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندىن سىرت ، يەنە ئۇنىڭغا قىيىنلىق دەرىجىسى بىر قەدەر يۇقىرى بولغان يېڭى مەزمۇنلار قوشۇلدى .

— دادىل يېڭىلىق يارىتىلدى . بۇ دەرسلىكلەرگە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى نۇرغۇن تەتقىقات نەتىجىلىرى كىرگۈزۈلگەن ، ئۆزىگە خاس يېڭى كۆز قاراشلار ئوتتۇرىغا قويۇلغان ، بولۇپمۇ كىتابلارنىڭ تۈزۈلۈشى ئۆزگىچە بولۇپ ، كىتابتا بايان قىلىنغان مەزمۇنلار ، ئۆزلۈكىدىن ئۆگەنگۈچىلەر ، ئاتا ـ ئانىلار ۋە پەرزەنتلەرنىڭ پائالىيىتىگە ئائىت ماتېرىياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

— نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەت بىرلەشتۈرۈلدى . بۇ دەرسلىكلەردە ئىلگىرىكى نوقۇل نەزەرىيىۋى پەند ـ نەسىھەت سۆزلىنىدىغان خاھىشقا خاتىمە بېرىلىپ ، كۆپلىگەن تېپىك مىساللار تەھلىل قىلىندى ، ئائىلە تەربىيىسىدىكى تەجرىبىلەرگە ئائىت جانلىق ماتېرىياللار تونۇشتۇرۇلدى ، بولۇپمۇ ئەمەلىي قوللىنىلىشچانلىق جەھەتتە كۆپ ئەجىر سىڭدۈرۈلدى .

— يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئەھمىيەت بېرىلدى . بۇ كىتابتا ئىمكانقەدەر رايونىمىزنىڭ ئۆزىدىكى سانلىق مەلۇماتلار ۋە مىساللار كۆپرەك ئىشلىتىلىپ ، دەرسلىكنىڭ قاراتمىلىقى ۋە يەرلىك ئالاھىدىلىكى كۈچەيتىلدى . يىغىپ ئېيتقاندا ، بۇ ئىجادىيلىققا ئىگە ياخشى دەرسلىك .

ئائىلە تەربىيىسىگە يېتەكچىلىك قىلىش خىزمىتىنى ھەقىقىي كۈچەيتىش ۋە ياخشىلاش ئۈچۈن ، ياخشى دەرسلىك

تۇزۇپ چىقىشتىن باشقا، نۇرغۇن جاپالىق، ئىنچىكە يۇرۇشلەشكەن خىزمەتلەرنى ئىشلىشىمىزگە توغرا كېلىدۇ. بولۇپمۇ، ھەر دەرىجىلىك مائارىپ مەمۇرىي تارماقلىرى ئائىلە تەربىيىسىنى يېتەكلەش ۋە ئۇنى باشقۇرۇش خىزمىتىگە باش بولۇپ، ئائىلە تەربىيىسىنى خىزمەت پىلانى ۋە كۇندىلىك ئىش تەرتىپىگە كىرگۈزۈشى، ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىشى ۋە ئۇنى تەشكىللەش مەسئۇلىيىتىنى ئاكتىپلىق بىلەن ئۇستىگە ئېلىشى لازىم.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ھەر دەرىجىلىك مائارىپ مەمۇرىي تارماقلىرى، ئاياللار بىرلەشمىسى، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى، كېيىنكى ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلۈش كومىتېتى ۋە ئائىلە تەربىيىسى تەتقىقات تەشكىلاتلىرى بىلەن زىچ ھاسلىشىپ، جەمئىيەتتىكى ھەر قايسى تەرەپلەرنىڭ قوللىشى ۋە قاتنىشىشىنى قولغا كەلتۈرۈپ، جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى تىرىشىپ قوزغاپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئائىلە تەربىيىسىگە يېتەكچىلىك قىلىش ۋە ئۇنى باشقۇرۇش خىزمىتىنىڭ مۇنتىزىملىشىشى، تۈزۈملىشىشى ۋە ئىلمىيلىشىشىنى يېڭى سەۋىيىگە كۆتۈرۈشى لازىم.

ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى

ئاپتونوم رايونلۇق ئالىي مەكتەپ خىزمەت كومىتېتىنىڭ شۇجىسى

ئاپتونوم رايونلۇق مائارىپ نازارىتى پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ شۇجىسى

جاڭ گۇيتىڭ

مۇندەرىجە

ئاتا ـ ئانىلار ساپاسى توغرىسىدا

ئائىلە — ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى 2
1 . ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى..... 3
2 . ساپا مائارىپى يالغۇز مەكتەپنىڭلا ئىشمۇ؟ 8
3 . ئائىلىدىكى ساپا تەربىيىسى ۋە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ساپاسى 12
ھازىرقى زامانداىكى ئاتا ـ ئانىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئائىلە تەربىيىسى قارىشى..... 21
1 . چوڭ مۇھىت ئاستىدىكى ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى 21
2 . ئومۇمىي مائارىپ ئېڭى ۋە ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى 32
3 . بالىلار ھوقوقى توغرىسىدىكى سادا ۋە ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى 40
ھازىرقى زامان ئاتا ـ ئانىلىرى ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئائىلە تەربىيىسى پسىخىكىسى ۋە تەلىم ـ تەربىيىدىكى خاتا قاراشلار 45
1 . ئائىلە تەربىيىسىدىكى پسىخىكىلىق خاتا قاراش 45
2 . ئائىلە تەربىيىسى ۋەزىپىسىنىڭ نىشانى جەھەتتىكى خاتا

قاراش 59
3 . ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مەسئۇلىيىتى جەھەتتىكى تۆيۇق يول 62
ساپا مائارىپى ۋە ئائىلە مۇھىتىنى ياخشىلاش 67
1 . ئائىلىنىڭ ماددىي مۇھىتىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ 69
2 . ئىناق ئائىلە كەيپىياتى بەرپا قىلايلى 71
3 . ساغلام ، مەدەنىي تۇرمۇش مۇھىتىنى بەرپا قىلايلى 78
ئاتا ـ ئانىلار قانداق قىلغاندا مەكتەپلەر بىلەن ساپا مائارىپى جەھەتتە ئاكتىپ ھەمكارلىشەلەيدۇ ؟ 84
1 . ئائىلە بىلەن مەكتەپ ساپا مائارىپىدا بىرەكلىكنى ساقلىشى لازىم 84
2 . ئاتا ـ ئانىلار ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى جەھەتتىكى خىزمىتىگە ھۆرمەت قىلىشى لازىم 87
3 . بالىلارنى ساپا تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولغان ھەر خىل پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك 90
4 . ئاتا ـ ئانىلار قانداق قىلغاندا مەكتەپلەر بىلەن بىرلىكتە ساپا مائارىپىنى ياخشى يولغا قويالايدۇ ؟ 92

بالىلارنى يېتەكلەش توغرىسىدا

بالىلارنى ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەيلى (1)
..... 100
1 . ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىش بىلەن ئىلىم ئۆگىنىشنىڭ قايسىسى مۇھىم ؟..... 100

2 . بالىلارنى باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى 106
3 . بالىلارنى چوڭلارغا ۋاپادار بولۇشقا يېتەكلەيلى 114
بالىلارنى ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەيلى (2) 125
1 . بالىلارنى تىرىشچان ـ ئىقتىسادچىل بولۇشقا يېتەكلەيلى 125
2 . بالىلارنى ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى 135
3 . بالىلارنى ئىنتىزامغا ، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى 143
بالىلارنى بىلىم ئىلىشقا يېتەكلەيلى 153
1 .ئىلىم ئۆگىنىش نومۇر قوغلىشىشتىن مۇھىم 154
2 . بالىلارنىڭ مەكتەپ تۇرمۇشىغا تېزرەك ماسلىشىشقا ياردەملىشەيلى 158
3 . ئۇمىدۋارلىقنىڭ رولىنى توغرا جارى قىلدۇرايلى 161
4 . بالىلار ئۆگىنىشنىڭ خوجايىنلىرى بولسۇن 162
5 . غەيرىي ئەقلىي ئامىللارنى يېتىلدۇرۇشنى كۆچەيتەيلى 167
6 . بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ياخشىلىشىغا ياردەم بېرەيلى 174
بالىلارنى ئەمگەكچان بولۇشقا يېتەكلەيلى 180

1 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ رولى 182
2 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنى.....
..... 187
3 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىگە قويۇلىدىغان تەلەپ
..... 190
4 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ ئۇسۇلى ... 194
بالىلارنى ئەقلىي ساپاسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكلەيلى..... 201
1 . ئەقىللىق بولۇشقا قارىتا توغرا قاراش تىكلەش كېرەك
..... 201
2 . قانداق قىلغاندا بالىڭنز تېخىمۇ ئەقىللىق بولىدۇ ؟
..... 207
3 . بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان مەشىق ئۇسۇلىنى ئىگىلىۋالايلى 216
بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلايلى 223
1 . ھازىرقى جەمئىيەت خاراكتېر ئالاھىدىلىكى بار ئادەملەرگە موھتاج 223
2 . بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتى 227
3 . بالىلارنىڭ ھازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى مۇڭاپىق يېتىلدۇرەيلى 233
4 . بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە ئالاھىدىلىكىنى قانداق يېتىلدۇرۇش كېرەك ؟ 238
بالىلارنىڭ تەن ساپاسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلايلى 244

1 . كۆزنى ياخشى ئاسراش كېرەك 246
2 . بالىلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن چېنىقىشىغا ئەھمىيەت بېرەيلى..... 251
بالىلارغا پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشقا ئەھمىيەت بېرەيلى 259
1 . پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىي قىسمى..... 259
2 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پسىخىك ساغلاملىق ئۆلچىمى..... 264
3 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ساغلام بولمىغان پسىخىك ئىپادىسى 267
4 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدا پسىخىك مەسىلە سادىر بولۇشىدىكى ئائىلىۋى سەۋەبلەر 270
5 . ئائىلىلەردە پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟ 275
بالىلارنى پەننى سۆيۈشكە ، ئىجاد قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشقا يېتەكلەيلى 284
1 . بالىنىڭ ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىشقا يېتەكلەك 284
2 . بالىلارنى ئىلمىي كۆزىتىش ئېلىپ بېرىشقا يېتەكلەيلى 291
3 . بالىلارنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرەيلى 295
بالىلارنىڭ دەرستىن سىرتقى تۇرمۇشىغا يېتەكچىلىك قىلايلى 303
1 . دەرستىن سىرتقى ۋاقىتنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى

هېسابلاپ كۆرەيلى 303
2 . بالىلارنىڭ ساداسىنى ئاڭلاپ باقايلى..... 304
3 . بالىلارنى ياراملىق قىلىپ تەربىيىلەشتە ئاساسىي كۆچنى دەرستىن سىرتقى ۋاقىتقا قارىتىش كېرەك ... 306
4 . بالىلارنىڭ ئارام ئېلىش پائالىيەتلىرىگە ئىلمىي يېتەكچىلىك قىلايلى..... 308
بالىلارنىڭ ئۆزىنى قوغداشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا يېتەكچىلىك قىلايلى 318
1 . بالىلارنىڭ تاسادىپىي زەخمىلىنىش ئەھۋالى ... 319
2 . بالىلارنىڭ تاسادىپىي زەخمىلىنىشىنىڭ سەۋەبى 320
3 . بالىلارغا بىخەتەرلىك تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك ؟ 326
4 . بالىلارغا ئۆزىنى قوغداشنىڭ بەزى كونكرېت ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىش كېرەك 329
بالىلارنىڭ گۈزەللىك قارىشىنى يېتىلدۈرۈشگە يېتەكچىلىك قىلايلى..... 334
1 . ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسى بالىلارنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ 335
2 . ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنى..... 337
3 . ئائىلىدە بالىلارغا گۈزەللىك تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك ؟ 343

ئاتا ـ ئانىلار ساپاسى توغرىسىدا

يېڭى ئەسىردىكى رىقابەت ئالدىدا
— سىز ئاتا ـ ئانا بولۇش يول كىنىشكىسىنى قولىڭىزغا ئالالىدىڭىزمۇ ؟
— سىز 21 ـ ئەسىرنىڭ ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەشكە تولۇق روھىي تەييارلىق كۆرەلىدىڭىزمۇ ؟

ئائىلە — ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى

«ئائىلە تەربىيىسى ، مەكتەپ تەربىيىسى ۋە جەمئىيەت تەربىيىسى مائارىپىنىڭ ئۇچ چوڭ تۈۋرۈكى بولۇپ ، ئۇنىڭ بىرى كەم بولسا بولمايدۇ .»

ساپانىڭ ئۆزى ئۇل دېمەكتۇر ، ئۇ ھازىرقىنى نامايان قىلىپلا قالماستىن ، تېخىمۇ مۇھىمى كەلگۈسى تەرەققىياتقا ئاساس سالىدۇ .

جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ گۈللىنىشى ئۇچۇن ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى 320 مىليون ئاھالىنىڭ ھەممىسى ساپا مائارىپىنى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى قىلىشى كېرەك .

«نۆۋۈتتىكى جىددىي ۋەزىپە كىشىلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش .» — بۇ كىشىلەرنىڭ ئورتاق قارىشىغا ئايلاندى . 1999 - يىلى 6 - ئايدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بىلەن گوۋۇيۈەن «مائارىپ ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ، ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك ئىلگىرى سۈرۈش توغرىسىدىكى قارارى» (تۆۋەندە قىسقارتىلىپ «قارار» دەپ ئاتالدى) نى ئوتتۇرىغا قويدى . مائارىپىنىڭ ئۇچ چوڭ تۈۋرۈكىنىڭ بىرى بولغان ئائىلە تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى بولۇپ ، بۇنىڭ ۋەزىپىسى ئېغىر ، مۇساپىسى يىراق . ئاتا - ئانىلار يىراقنى كۆرۈشى ، پەرزەنتلەرگە ساپا تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش ئاڭلىقلىقىنى ئۆستۈرۈشى ، جەمئىيەتنىڭ ئۇمىدىنى ئاقلاش بىلەن بىرگە پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆمۈرلۈك تەرەققىي قىلىشى ۋە بەخت - سائادىتى ئۇچۇن ئېغىر يۈكنى زىممىسىگە ئېلىشى ،

پەرزەنتلىرىنى ئىلمىي پوزىتسىيە ۋە ئۇسۇل بويىچە تەربىيىلەپ ، مەكتەپ ۋە جەمئىيەت بىلەن بىرلىكتە كەلگۈسىنىڭ ئىگىلىرىنى ياخشى يېتىشتۈرۈشى لازىم .

1 . ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى

(1) ساپا دېگەن نىمە؟

ساپا — بالىلاردىكى تۇغما تالانتنى ئاساس قىلىپ ، كېيىنكى مۇھىت تەربىيىسىنىڭ تەسىرىدە شەكىللەنگەن جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى خۇسۇسىيەتلىرىنى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىنى كۆرسىتىدۇ . ئۇ ئۆسمۈرلەرنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇش مۇمكىن بولغان جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى يوشۇرۇن ئىقتىدارىنىمۇ ، جەمئىيەتتىكى ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيىلىكنىڭ ئۆسمۈرلەرنىڭ جىسمانىيەت ۋە روھىيەت قۇرۇلمىسىدىكى ئۆزلىشىش دەرىجىسىنىمۇ ، ئۆسمۈرلەرنىڭ شەخسىي ساپاسىنىمۇ ھەم كوللېكتىپ ساپاسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ساپا تۆۋەندىكى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ :

1 . ئىدىيىۋى ئەخلاق ساپاسى .
2 . پەن ـ مەدەنىيەت ساپاسى .
3 . گۈزەللىك ساپاسى .
4 . پسىخىك ساپاسى .
5 . بەدەن ساپاسى .
6 . ئەمگەك ساپاسى .

يۇقىرىدىكى ئامىللارنىڭ سەۋىيىسى ۋە ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق

بىرلىشىشى بىر ئادەمنىڭ بىر پۈتۈن ساپاسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىنى بەلگىلەيدۇ . بۇنىڭ ئىچىدە سىياسىي ئىدىيىۋى ئەخلاق جەھەتتىكى ساپا ئۇنىڭ جېنى بولۇپ ، يېڭىلىق يارىتىش ئېڭى بىلەن ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئىقتىدارى ھەر قايسى ساپالار ئىچىدە ئېنىق گەۋدىلىنىدۇ .

(2) ساپا مائارىپى دېگەن نىمە؟

«قارار» دا مۇنداق دەپ ئېنىق كۆرسىتىلدى : «ساپا مائارىپىنى يولغا قويۇش دېگىنىمىز — پارتىيىنىڭ مائارىپ فاكۇلتېتىنى ئومۇميۈزلۈك ئىزچىللاشتۇرۇپ ، خەلق ئاممىسىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنى تۈپ مەقسەت ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ يېڭىلىق يارىتىش روھىنى ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ ، غايىلىك ، ئەخلاقلىق ، مەدەنىيەتلىك ، ئىنتىزامچان ھەم ئەخلاقىي ، ئەقلىي ، جىسمانىي ۋە گۈزەللىك جەھەتلەردىن ئومۇميۈزلۈك تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىزمنىڭ قۇرغۇچىلىرى ۋە ئىزباسارلىرىنى يېتىشتۈرۈش دېمەكتۇر .» «قارار» دا ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسىي نۇقتىلىرى مۇنداق بېكىتىلدى : بىرىنچىدىن ، ساپا مائارىپىنىڭ نېگىزىنى ئوقۇغۇچىلارغا قارىتىش ؛ ئىككىنچىدىن ، ئوقۇغۇچىلارنى ھەرتەرەپلىمە يېتىلدۈرۈش ؛ ئوقۇغۇچىلارنى جانلىق ، تېتىك ، ئاكتىپ ھەم تەشەببۇسكار بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش .

ساپا مائارىپىنى يولغا قويۇشتا «ئۈچكە يۇزلەندۈرۈش» ئىدىيىسىنىڭ پېتەكچىلىكىدە ، پەن - مەدەنىيەت ئۆگىنىش بىلەن ئىدىيىۋى تەربىيىلىنىشنى كۈچەيتىشنى بىرلەشتۈرۈش ، ئۆز قىممىتىنى ئىپادىلەش بىلەن ۋەتەن ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى بىرلەشتۈرۈش ، ئۇلۇغۋار غايە تىكلەش بىلەن جاپاغا

چىداپ كۆرەش قىلىشنى بىرلەشتۈرۈشتە چىڭ تۇرۇش لازىم .

(3) ساپا مائارىپى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنى گۈللەندۈرۈشنى مەقسەت قىلىدۇ

بۈگۈنكى دۇنيادا پەن ـ تېخنىكا كۈندىن ـ كۈنگە تەرەققىي قىلماقتا . دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەت بارغانسېرى كەسكىنلەشمەكتە . باش شۇجى جياڭ زېمىن مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : «بۈگۈنكى دۇنيادا دۆلەتنىڭ ئۇنۇمۇرسال كۈچى جەھەتتىكى رىقابىتى ئىقتىسادىي كۈچ ، دۆلەت مۇداپىئە كۈچى ۋە خەلقنىڭ ئۇيۇشۇش كۈچى جەھەتتىكى رىقابەت بولۇپ ئىپادىلەنمەكتە . مەيلى قايسى جەھەتتىكى ئەمەلىي كۈچكە نىسبەتەن ئېيتايلى ، ھەممىسىدەمائارىپ ئاساس ھېسابلىنىدۇ . » خەلقئارا رىم كۇلۇبىنىڭ رەئىسى دوكتور پېچچي «ئادەمنىڭ ساپاسى» دېگەن كىتابىدا مۇنداق دەپ يازىدۇ : «جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى بىر قىسىم مەشھۇر ئادەملەرنىڭ ساپاسىغلا ئەمەس ، بەلكى يۈز مىليونلىغان خەلقنىڭ ساپاسىغا باغلىق . ئىنسانىيەتنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى ئىمكانقەدەر ئادەملەرنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، ئادەملەرنىڭ زامانىۋىلىشىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت . » دېمەك ، كىمكى 21 ـ ئەسىردىكى مائارىپنى ياخشى باشقۇرالىسا ، كىمكى خەلقنىڭ ساپاسىنى ۋە يېڭىلىق يارىتالايدىغان ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ سانى ھەم سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە كۆرۈنەرلىك نەتىجە قازىنالىسا ، دۆلەتنىڭ ئۇنۇمۇرسال كۈچى جەھەتتىكى رىقابىتىدە غالىب ئورۇنغا ئىگە بولالايدۇ .

ئازادلىقتىن بۇيان پۈتۈن مەملىكەتتىكى مائارىپ خىزمەتچىلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى ئاستىدا ، دۆلىتىمىزنىڭ مائارىپ ئىشلىرى تارىخىي خاراكتېرلىك تەرەققىيات ۋە ئىلگىرىلەشلەرگە ئېرىشتى . لېكىن ، مەملىكىتىمىز نوپۇسى

كۆپ دۆلەت ، خەلقىمىزنىڭ تەربىيىلىنىش دەرىجىسىنى تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرگە سېلىشتۇرغاندا پەرق يەنىلا زور . شۇڭا ، ئەمگەكچىلەرنىڭ ساپاسى ۋە نۇرغۇن مەسۇلاتلىرىمىزنىڭ پەن ـ تېخنىكىلىق سۈپىتى يەنىلا تۆۋەن بولماقتا . مۇناسىۋەتلىك مۇتەخەسسىسلەر ئۇچۇر دەۋرىدىكى باشلامچى كەسىپلەرنى تەھلىل قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەپ كۆرسىتىشتى : «يەر شارىلىشۇاتقان ئۇچۇر كەسپى ھالقىسى ئېچىدە ئېلىمىز نۆۋەتتە يەنىلا «يېمەك ـ ئىچمەك ھالقىسى » دىن ئىبارەت تۆۋەن باسقۇچتا تۇرماقتا .» گەرچە ، بىز ئىلغار كومپيۇتېرلارنى ئىشلىتىۋاتقان بولساقمۇ ، لېكىن ئۇنىڭ نۇرغۇن مۇھىم تېخنىكىلىرى چەت ئەللەردىن كىرگۈزۈلگەن . باش شۇجى جياڭ زېمىن مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : «تەرەققىي قىلىۋاتقان دۆلەتلەر ئەگەر مىللەتنىڭ پەن ـ مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە تايانماي ، ئۆز دۆلىتىنىڭ پەن ـ تېخنىكىدا يېڭىلىق يارىتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرمەي ، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرگە بەك بېقىنىپ ، ئۆزىنىڭ ئەرزان ئەمگەك كۈچىگە ، تەبىئىي بايلىقىنى خورىتىشقا ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئىلغار مەھسۇلاتلىرىغلا تايىنىپ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرماقچى بولسىكەن ، خەلقئارا رىقابەتتە پاسسىپ ھەم بېقىندى ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ ـ دە ، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەر بىلەن بولغان پەرقى تېخىمۇ چوڭىيىپ كېتىدۇ .» خەلقئارا رىقابەتتىكى بۇنداق مەغلۇبىيەت مىللەتنى بالايىئاپەتكە ۋە خورلۇققا دۇچار قىلىدۇ . تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەر بىلەن بەسلىشەلەيدىغان ھەم ئۇلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان پەن ـ تېخنىكا جەھەتتىكى ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشتە ، ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش نۆۋەتتىكى جىددىي بىر ۋەزىپە . ئۇنداق قىلمايدىكەنمىز ، جۇڭخۇا مىللەتلىرىنى گۈللەندۇرۇش دېگىنىمىز پەقەت گۈزەل ئارزۇدىنلا ئىبارەت بولۇپ قالىدۇ ، خالاس .

(4) ساپا مائارىپى بالىلارنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئۆمۈرلۈك بەخت - سائادىتىنى مەقسەت قىلىدۇ

ساپا مائارىپىنى يولغا قويۇش ئوقۇغۇچىلارغا نىسبەتەن ئىنتىقاندا مۇنداق ئىككى مەقسەتنى كۆزدە تۇتىدۇ : بىرى ، بالىلارنىڭ ياشاش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش . ئاتا - ئانىلار ئۆز بالىلىرى چوڭ بولغاندىن كېيىن ، كەسكىن رىقابەتلىك جەمئىيەتتە ئۇلارنىڭ بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشىنى ئۈمىد قىلىدۇ . ھېچكىم ئۆز پەرزەنتىنىڭ ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىشىنى ، ھاياتلىق يولىدا تېڭىرقاپ يۈرۈشىنى خالىمايدۇ . يەنە بىرى ، بالىلارنىڭ ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈپ ، سىجىل تەرەققىياتنى ئەملگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن يوشۇرۇن كۈچ ھازىرلاش . يەنى ئوقۇغۇچىلارنى ئەقلىي ، ئەخلاقىي جەھەتتە ئۆز - ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرەلەيدىغان ئىقتىدارغا ئىگە قىلىش ؛ مۇرەككەپ ، رەڭگارەڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ھەق - ناھەقنى پەرقلەندۇرەلەيدىغان ، ياخشىلىقنى ياقىلاپ ، رەزىللىكلەرگە قارشى تۇرالايدىغان قىلىش ؛ ساغلام بەدەن ۋە ياخشى پسىخىك ساپاغا ئىگە قىلىش ، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنى كەسىپتە ئۆزلۈكسىز يېڭىلىق يارىتىپ ، نەتىجە قازىنالايدىغان ، كىشىلىك غۇرۇر ۋە قىممىتىنى نامايان قىلالايدىغان قىلىش دېمەكتۇر .

خىلمۇ خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ، بىزنىڭ مائارىپىمىزدا بۇرۇن نوقۇل مەكتەپ كۆچۈش نىسبىتىنى قوغلىشىش ئىدىيىسىنىڭ تەسىرىدە ئىمتىھان ئۈچۈن ئوقۇتىدىغان ھەم ئوقۇيدىغان مەسىلىلەر ساقلىنىپ ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ساپاسىنى ئومۇمىيۈزلۈك ئۆستۈرۈش ئېغىر توسقۇنلۇقلارغا ئۇچرىغانىدى . ئوقۇغۇچىلارنىڭ زىيادە ئېغىر يۈكى بىر جاھىل كېسەللىك بولۇپ ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىنورمال تەرەققىي قىلىشىغا سەۋەبچى بولدى .

ئېلىمىز ئالىمى يۇگۇاڭيۈەن مۇنداق دېگەنىدى : «ئەگەر بىز جۇڭگونىڭ مائارىپ مەسىلىسىنى ياخشى ھەل قىلالمىساق ، دۇنيادىكى ھەرقايسى ئەللەر ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەتتە ، يۇز يىلدىن كېيىن ، جۇڭخۇا مىللەتلىرى تۆۋەن دەرىجىلىك مىللەت بولۇپ قالىدۇ .» بۇ سۆز كىشىنى ھەقىقەتەن چوڭقۇر ئويغا سالىدۇ ھەم ئويغىتىدۇ .

2 . ساپا مائارىپى يالغۇز مەكتەپنىڭلا ئىشمۇ ؟

مۇئاۋىن زۇڭلى لى لەنچىڭ 2000 - يىلى 3 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قىلغان سۆزىدە ئېنىق قىلىپ مۇنداق كۆرسەتتى : «مائارىپ يالغۇز مائارىپ تارماقلىرىنىڭلا ئىشى ئەمەس ، ئۇ پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئورتاق مەسئۇلىيىتى .» مەكتەپ دۆلەتنىڭ مەخسۇس تەلىم - تەربىيە ئورگىنى بولغاچقا ، ساپا مائارىپىنى يولغا قويۇشتا يېتەكچىلىك رول ئويناىدۇ . لېكىن ، «ئائىلە ، مەكتەپ ۋە جەمئىيەت مائارىپىنىڭ ئۈچ چوڭ تۈۋرۈكى ، ئۇلارنىڭ بىرى كەم بولسا بولمايدۇ» ، ئائىلە بىلەن جەمئىيەتنىڭ ھەمكارلىقى بولمىسا ، مەكتەپ تەربىيىسىگىلا تايىنىپ ساپا مائارىپىنى ھەقىقىي تۈرده ئەمەلىيلەشتۈرگىلى ، كۆزلىگەن ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ . ئائىلە تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى ، بالىلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشتە ئۇنىڭ رولى ناھايىتى زور .

(1) ئائىلە تەربىيىسى «ئادەم تۇغۇلۇشىدىنلا» باشلىنىدىغان تەربىيە

بالا دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن تارتىپ ، ئائىلىنىڭ ئۇنىڭغا قارىتىلغان ساپا تەربىيىسى باشلىنىدۇ . بالىلارنىڭ ھەرقايسى

جەھەتتىكى ساپاسى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بىۋاستە تەسىرىدە ، ئائىلە مۇھىتىنىڭ تاۋلىشىدا تەدرىجىي تەرەققىي قىلىدۇ . يېتىلىۋاتقان بالىلارنىڭ دوراش خاراكتېرى ئىنتايىن كۈچلۈك بولۇپ ، مۇھىتنىڭ تەسىرىنى ئىنتايىن ئاسان قوبۇل قىلىدۇ ، «ياخشى بىلەن دوست بولساڭ ئېچىلار چېچەكلىرىڭ ، يامان بىلەن دوست بولساڭ يېرىلار يۇرەكلىرىڭ .» دېگەن ماقال ـ تەمسىل دەل مۇشۇ داۋالىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىڭ ئائىلىدىكى دەسلەپكى مەزگىلىدە شەكىللەنگەن ساپاسى ئۇلارنىڭ ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىنكى مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ «ئەسلى تېپى» بولۇپ قالىدۇ . ئائىلە بالىلارنىڭ بىرىنچى مەكتىپى ، ئۇ بالىلارنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە جەمئىيەت بىلەن ئۇچرىشىشتىكى ئاساسلىق شەكلى ۋە يولى ، شۇنداقلا بالىلارغا ئاساس سالىدىغان ئورۇن . خۇددى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگى ماكارېنكو ئېيتقاندەك : «ئائىلە ئەڭ مۇھىم ئورۇن ، ئائىلىدە ئادەم تۇنجى بولۇپ ئىجتىمائىي تۇرمۇشقا قەدەم قويىدۇ .»

(2) ئائىلە تەربىيىسى بالىلارنىڭ دەسلەپكى ئاساسىنى تۇرغۇزىدۇ

بالىلار ئائىلىدە ئالدى بىلەن تەربىيىگە ئىگە بولىدۇ ، بۇ تەربىيە ئۇلارنىڭ كېيىنكى يېتىلىشى جەريانىدا «دەسلەپكى تەسىرنى ئاساس قىلىش» تەك خاراكتېرىنى بېكىتىش رولىنى ئويناىدۇ ھەم ئۆچمەس تەسىر قالدۇرىدۇ .

(3) بالىلار مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ ئائىلىدە ياشايدىغان ۋاقتى يەنىلا بىرقەدەر كۆپ بولىدۇ

ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن مول ، ئەمەلىيەتچانلىقى ناھايىتى كۈچلۈك بولۇپ ، بالىلار يېمەك ـ ئىچمەك ، كىيىم ـ كېچەك ، يۇرۇش ـ تۇرۇشنىڭ

ھەممىسىدە ئائىلىگە تايىنىدۇ ، مەيلى ماكان ياكى زامان جەھەتتىن بولسۇن ، مەيلى مەنىۋى تۇرمۇش ياكى ماددىي تۇرمۇش جەھەتتىن بولسۇن ، ئائىلە بالىلارنىڭ ساپاسىنى شەكىللەندۈرىدىغان مۇھىم شەرت ۋە ئورۇن ھېسابلىنىدۇ .

(4) ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلارنىڭ تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى ئائىلىدىكى ساپا تەربىيىسىنىڭ ھېسسىيات ئاساسىدۇر

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئەڭ يېقىن ھەم ئەڭ ئىشەنچلىك ئادىمىدۇر . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈمىدى بالىلار ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ زور ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى ۋە تىرىشىش نىشانى بولۇشى مۇمكىن . ۋاڭ يۈەنلۇك گۆدەك چېغىدىن تارتىپ قەلەم سىياھىنىڭ خۇش پۇرىقىنى پۇراپ چوڭ بولغان بالا ئىدى ، باشقىلار ئۇنىڭدىن «سىز ھۆسنىخەت مۇسابىقىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەنده خۇشال بولدىڭىزمۇ ؟» دەپ سورىغاندا ، ئۇ ئاپىسىنىڭ پېشىنى تارتىپ تۇرۇپ : «ئاپام خۇشال بولسا ، مەنمۇ خۇشال بولىمەن» دەپ جاۋاب بەرگەن . دېمەك ، ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت بالىلارنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا ناھايىتى مۇھىم رول ئويناىدۇ .

(5) ئەلمىساقتىن تارتىپ ئائىلە بالىلارنى تەربىيىلەيدىغان بۆشۈك

ئېلىمىزنىڭ ئائىلە تەربىيىسىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدىغان ياخشى ئەنئەنىسى بار ، «بالا بولۇمسىز بولسا ، ئاتىسىدىن كۆر» دېگەن ماقال ھەممەيلەنگە تونۇشلۇق ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئائىلە تەربىيىسىگە ئائىت نۇرغۇن ھېكايىلەر بىزدە كەڭ تارقالغان ، شۇڭا ئادەتتىكى ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنت تەربىيىسىگە بولغان ئالىلىقلىقى ۋە ئاكتىپچانلىقى يۇقىرى

بولماقتا . ئەگەر ئېلىمىزدىكى 320 مىليون ئاھالىنىڭ ھەممىسى بالىلارغا ساپا تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى دەپ تونۇيدىكەن ، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ تەربىيىۋى كۈچى مۆلچەرلىگۈسىز بولىدۇ .

(6) ئائىلە تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى

بالىلار ئاتا ـ ئانىلار بىلەن ھەر كۈنى دېگۈدەك بىرگە بولىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ مىجەز ـ خۇلقى ، قىزىقىشى ، ھەۋىسى ، ئادىتى ، سالامەتلىكى قاتارلىق ئەھۋاللارنى ئەڭ ياخشى چۈشىنىدۇ ، «ئوغۇل تەربىيىسى ئاتىدىن ، قىز تەربىيىسى ئانىدىن .» دېگەن گەپ بار . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى چوڭقۇر چۈشەنگەنلىكى ئۈچۈن ، ئۇلار ئائىلە تەربىيىسىدە بالىلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرىنى چىقىش قىلىپ ، ئەھۋالغا قاراپ تەربىيە ئېلىپ بېرىش ، ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ ، يېتەرسىزلىكىنى تولۇقلاش ۋە بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ساغلام تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئاساس سالالايدۇ . ھالبۇكى ، بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ھازىرقى زامان مائارىپىدىكى بىر قىزىق نۇقتا . مەكتەپ بۇ جەھەتتە ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولسىمۇ ، ئوقۇتقۇچى بۇنىڭغا تولۇق يېتىشىپ بولالمايدۇ ، چۈنكى ئۇلار نەچچە ئون بالىغا دۇچ كېلىدۇ .

ئائىلە تەربىيىسى نۇرغۇن ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە بولغاچقا ، ئۇ ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسى ھېسابلىنىدۇ . شۇڭا ، مەكتەپلەرنىڭ بالىلارغا قارىتان ساپا تەربىيىسىگە ماسلىشىش ۋە ئۇنى قوللاش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى .

3 . ئائىلىدىكى ساپا تەربىيىسى ۋە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ساپاسى

ئائىلىدىكى ساپا تەربىيىسىنىڭ نەتىجىلىك بولۇش ـ بولماسلىقى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ساپاسىغا باغلىق ، بۇ شەك ـ شۇبھىسىزدۇر . ئائىلە تەربىيىسىنى ئۈنۈملۈك ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ، ئاتا ـ ئانىلار تۆۋەندىكى بىرنەچچە تەرەپتىن ساپاسىنى ئۆستۈرۈشى كېرەك :

(1) بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەيدىغان ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت بولۇشى كېرەك ، بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ سىياسىي ساپاسىنىڭ كونكرېت ئىپادىسى

ھەرقانداق ئاتا ـ ئانا ئۆز پەرزەنتىنى ياخشى كۆرىدۇ ، بۇ بىر ھەقىقەت . لېكىن ، بالىلارنىڭ ئۆزى شەخسىي مۇلۇك ، ئۇلارنى تەربىيىلەش شەخسىنىڭ ئىشى ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارنى قانداق تەربىيىلەش ئۆزىمىزنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش ، باشقىلارنىڭ كارى بولماسلىقى كېرەك ، دەپ قارىسا تامامەن خاتا بولىدۇ . بالىلار راستىنلا ئائىلىنىڭ بىر ئەزاسى ، ئۇلار ئاتا ـ ئانىلار بىلەن ھەمنەپەس ، تەقدىرداش بولىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلاردىن زور ئۈمىدلەرنى كۈتىدۇ . لېكىن ئائىلە جەمئىيەتنىڭ ھۈجەيرىسى ، شۇڭا بالىلارمۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزاسى ھېسابلىنىدۇ ، ئۇلار جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ ياشىيالمايدۇ ، ئۇلارنىڭ تەرەققىياتى جەمئىيەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ ، ئۇلار جەمئىيەتنىڭ قىممەتلىك بايلىقى ، شۇنداقلا مىللەتنىڭ كەلگۈسى ۋە ئۈمىدى . ھەر بىر بالىنىڭ ساپاسى پۈتكۈل جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ساپاسىنى بەلگىلەيدۇ ، ئۇ ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللىنىشى ۋە قۇدرەت تېپىشى

بـــلـــەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار جەمئىيەت تـەرەققـــىياتىنىڭ يۇقىرى نۇقتىسىدا تۇرۇپ ، پەرزەنتلەرنىڭ تەربىيە خىزمىتىنى كۇچلۇك ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىلەن ياخشى ئىشلىشى لازىم .

رېئـال تـۇرمۇشتا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ خىزمىتى ئالدىراش بولغاچقا ، بالىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشكە ۋە ئۇلارنى باشقۇرۇشقا سەل قـارايدۇ ؛ بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئويناپ كۇلۇش ۋە خۇشاللىقى بـــلـەن بولۇپ كېتىپ ، بالىلىرىنى تەربىيىلەش بىلەن كارى بولمايدۇ ؛ بەزىلەر بالىلارنى خالىغانچە ئۇرۇپ تىللاپ ، ئۇلارنىڭ غـۇرۇرى ۋە ئـىشەنچىسىگە قاتتىق زەربە بېرىدۇ ؛ بەزى ئاتا-ئانىلار نىكاھ ئىشىدا مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ ، بالىلاردا ئېغىر روھىي بېسىم پەيدا قىلىدۇ ، ھېسسىياتىنى زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىتىدۇ . . . . بۇلارنىڭ ھەممىسى ئائىلىگە ، پەرزەنتلەرگە ، شـۇنـداقـلا جەمئىيەتكە بولغان ئېغىر مەسئۇلىيەتسىزلىكتۇر ، بۇنىڭدىن چوقۇم ئىبرەت ئېلىش كېرەك .

(2) ئـالـىـيـجـاناب ئەخلاقي ساپاغا ئىگە بولۇش كېرەك .

بالىلارغا ئۇلگە بولۇشنىڭ ئەھمىيىتى ناھايىتى زور . بالىلار تەقلىد قىلىشقا ماھىر كېلىدۇ ، بولۇپمۇ ئۇلار ئۆزلىرىگە ئەڭ يـېـقـىـن بـولغان ، ھەممىدىن بەك چوقۇنىدىغان ئاتا-ئانىلىرىنى دورايـدۇ ، ئـەڭ دەسـلـەپـتـە شـەكـىللەنگەن تەسىرات مەڭگۈ ئـۇنتۇلمايدۇ . ئاستا ـ ئاستا تەسىر كۆرسىتىش ، سۆزى ھەم ئەمـەلـىيىتى ئارقىلىق ئۇلگە كۆرسىتىش ، بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ ئـەمـەلىيىتى ئارقىلىق تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئاساسلىق ئۇسۇلى ؛ بالىلار تەربىيىچىسى سۇن جىڭشيۇ مۇنداق دەيدۇ : «بالىلارنىڭ كۆزى رەسىم ئاپپاراتىغا

ئـوخشايدۇ ، مېڭىسى ئۇنئالغۇغا ئوخشايدۇ ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەربىر سۆز ـ ھەرىكىتى بالىلارنىڭ كۆڭلىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدۇ ، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ياخشى ئۈلگە بولۇشى كېرەك . »

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پارتىيىگە ، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى بالىلارنىڭ سەبىي قەلبىگە سۆيگۈ ئۇرۇقىنى چاچىدۇ ؛ ئاتا ـ ئانىلار خىزمەت ئورنىنى ، كەسپىنى سۆيسە ، بالىلار ئۆگىنىشتە تىرىشچان بولىدۇ ؛ ئاتا ـ ئانىلار چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ ، كىچىكلەرنى ئىززەتلىسە ، بالىلارمۇ قائىدە ـ يوسۇنلۇق بولىدۇ ؛ ئاتا ـ ئانىلار باشقا مىللەتلەر بىلەن دوستانە ، ئىناق ئۆتۈپ ، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەتلىسە ، بالىلارمۇ كىچىكىدىن تارتىپ باشقا مىللەتلەر بىلەن ئىناق ئۆتىدىغان توغرا پوزىتسىيىنى يېتىلدۇرىدۇ ؛ ئاتا ـ ئانىلار ئالىيجاناب پەزىلەتلىك بولسا ، بالىلارنىڭ خۇي ـ مىجەزىمۇ ياخشى بولىدۇ . . . . ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار فېئودالىلىق خۇراپىي ئىدىيىسىدە بولىدىكەن ، بالىلارنىڭ بۇ دۇنيانى ئىلمىي نەزەر بىلەن كۆزىتىشىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ .

يېغىپ ئېيتقاندا ، بالىلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھامان ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىزناسى بولىدۇ . سىز بالىلىرىڭىزدا قانداق پەزىلەتنىڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلسىڭىز ، ئالدى بىلەن ئۆزىڭىزگە شۇ خىل پەزىلەت بويىچە تەلەپ قويۇشىڭىز كېرەك . بالىلارغا ئۆزىنىڭ ئەخلاق ـ پەزىلىتى ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىش ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئاساسلىق يولى ۋە ئۇسۇلى . يەنە كېلىپ ئائىلىدە ئەخلاق تەربىيىسى ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدىغان بولغاچقا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ ئەخلاقىي جەھەتتىكى يېتەرسىزلىكىنى ھەرگىز شەخسىي ئىش دەپ قارىماسلىقى ، ئۇنى بالىلاردا قانداق

ئەخلاق ـ پەزىلەتنى يېتىلدۇرۇشكە مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلە ، دەپ قارىشى لازىم . شۇڭا ، ھەرقانداق ۋاقىت ، ھەرقانداق جايدا ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ ، ئۆزىنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشى ، يۇقىرى ئۆلچەم بويىچە تەربىيىلىنىشنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىشى ، بۇ ئىشقا قىلچە بىپەرۋالىق قىلماسلىقى لازىم .

(3) ساغلام پىسخىك ساپا بولۇشى كېرەك

يېقىنقى يىللاردىن بېرى ، ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەردە پىسخىك ساغلاملىق مەسىلىسى بارغانسېرى كۆپىيىپ ، پىسخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى كۈچەيتىش زۆرۈر مەسىلە بولۇپ قالدى . دۆلەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلىرى ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈش نەتىجىسىنىڭ ئىسپاتلىشىچە ، نۆۋەتتە ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدا كۆرەلمەسلىك ، ئۆز بېشىمچىلىق ، يۆلىنىۋېلىش ، باشقىلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈشنى خالىماسلىق ، پەرىشانلىق ، نېرۋا ئاجىزلىقى ، ئىجتىمائىي ئالاقە قىلالماسلىق ، شۆھرەتپەرەسلىك قاتارلىق پىسخىك ئاجىزلىقلار ھەمدە تاماكا چېكىش ، ھاراق ئىچىش ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ، جىنايەت ئۆتكۈزۈش قاتارلىق مەسىلىلەر سادىر بولماقتا ، ستاتىستىكا نەتىجىسىدىن قارىغاندا ، ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىكى پىسخىك مەسىلىلەرنىڭ نىسبىتى بىر قەدەر يۇقىرى بولۇپ ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 13 % نى ، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ 19 % نى ئىگىلەيدىكەن . تەكشۈرۈش دوكلاتىدا قارىلىشىچە ، ئائىلىنىڭ سەۋەبى بۇنىڭدىكى مۇھىم بىر تەرەپ ئىكەن . شۇڭا ، 1999 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى مائارىپ مىنىستىرلىكى تارقاتقان «ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ

مەكتەپلەردە پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى كۈچەيتىشكە ئائىت بىرقانچە پىكىر» دە ئاتا ـ ئانىلارغىمۇ ئېنىق تەلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى . ئائىلە تەربىيىسى ئارقىلىق بالىلاردا ساغلام پسىخىكىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ، ئالدى بىلەن ئاتا ـ ئانىلار پسىخىك جەھەتتىن ساغلام بولۇشى ، بالىلارنىڭ پسىخىك جەھەتتىن ساغلام يېتىلىشى ئۈچۈن ئىناق ، تىنچ ئائىلە مۇھىتى يارىتىلىشى كېرەك (كونكرېت مەزمۇن كىتابىمىزنىڭ باشقا بابىدا مەخسۇس سۆزلىنىدۇ) .

(4) ئۆزىنى ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك

بۇگۈنكى جەمئىيەتنىڭ تەرەققىياتى بارغانسېرى تېزلەشمەكتە ، بىر ئىزدا توختاپ قالىدىغان ئىدىيە بۇ جەمئىيەتكە ماسلىشالمايدىغان بولۇپ قالدى ، شۇڭا ئاڭلىق ھالدا ئۆمۈر بويى ئۆگىنىش ئىدىيىسىنى تۇرغۇزۇپ ، ھەركىم ئۆز ساپاسىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈپ ، ئۆزىنى ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈش كېرەك . ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار مۇشۇ خىل ساپانى يېتىلدۈرمەيدىكەن ، ياشاش ئىقتىدارىدىن مەھرۇم بولۇپلا قالماستىن ، پەرزەنتلەرنى تەربىيىلەش سالاھىيىتىنىمۇ يوقتىپ قويىدۇ . ئۆز ـ ئۆزىنى ئۇزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈشنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن كەڭ بولۇپ ، بۇ ئادەمنىڭ پۈتۈن ساپاسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئۇ ئاساسلىقى تۆۋەندىكى بىرقانچە تەرەپلەرنى كۆرسىتىدۇ :

بىرىنچى ، كۆزقارىشىنى ئۇزلۇكسىز يېڭىلاش . بۇنىڭ ئۈچۈن جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ئۇيغۇن بولغان ئىختىساسلىق بولۇش قارىشى ، ئۆگىنىش قارىشى ، ئەخلاق قارىشى ، ئۇنۇم قارىشى ، قانۇن قارىشى ۋە ئائىلە تەربىيىسى قارىشى تىكلەش لازىم .

ئـــككىنچى ، پەن ـ مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ئۇزلۇكسىز تولۇقلاش . بۇگۈنكى دەۋرنى كىشىلەر «بىلىم پارتلاش» دەۋرى دەپ قارىماقتا ، پەن ـ تېخنىكا يۈكسەك دەرىجىدە پارچىلىنىش ۋە ئۇنىۋېرسالىلىشىش يۆنىلىشىگە قاراپ تېز تەرەققىي قىلماقتا . يېڭى بىلىملەر ئۇزلۇكسىز بارلىققا كېلىپ ، كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرماقتا . ھازىرقى پەن ـ تېخنىكىنىڭ ئاساسلىق بەلگىسى بولغان ئۇچۇر تېخنىكىسى تەرىببىسىنى ئالساق ، ئامېرىكا 2000 ـ يىلى ھەربىر سىنىپقا ئۇچۇر تېز سۈرئەتلىك يولىنى تۇتاشتۇرۇشنى ، ھەربىر 12 ياشلىق بالىنىڭ ئۇچۇر تورىغا كىرىشنى ئۆگىنىۋېلىشىنى ئەمەلگە ئاشۇردى . سىنگاپور 2002 ـ يىلىغا بارغاندا بارلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ۋە باشلانغۇچ 4 ـ يىللىقتىن يۇقىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئېلېكترون پوچتا يوللانمىلىرى بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇشنى پىلانلىدى . ئېلىمىزمۇ 2002 ـ يىلىغا بارغاندا ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى 150 مىڭ ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپتىكى 30 مىليون ئوقۇغۇچىنى ئۇچۇر تېخنىكىسى تەربىيىسىگە ئىگە قىلىشنى پىلانلىدى . بۇ كەسكىن رىقابەت ئالدىدا ، ھەربىر ئاتا ـ ئانا دەۋر قەدىمىگە يېقىنلىشىپ ، ئۆزىنىڭ بىلىم قۇرۇلمىسىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنى تېزلىتىشى لازىم ، ئۇنداق بولمايدىكەن ، مۇقەررەر ھالدا جەمئىيەتتىن شاللىنىپ قالىدۇ .

ئۇچىنچى ، يېڭىلىق يارىتىش ، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش ئېڭىنى ۋە ئىقتىدارىنى داۋاملىق يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىش لازىم ، بۇ ساپانى ئۆستۈرۈشتىكى مۇھىم نۇقتا .

تۆتىنچى ، ھەمكارلىشىش ئېڭىنى ۋە ئالاقىلىشىش ئىقتىدارىنى ئۇزلۇكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈش لازىم .

بەشىنچى ، قانۇن ئېڭىنى ئۇزلۇكسىز ئۆستۈرۈش لازىم .

(5) تەلىم - تەربىيە ساپاسى

ئائىلە تەربىيىسىنى ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشتۇرۇشتە ئاتا - ئانىلارنىڭ ياخشى ئارزۇسىغىلا تايانغان بىلەن بولمايدۇ ، بۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەش جەھەتتىكى بىلىم ۋە ئىقتىدارى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . قانۇنىيەتكە ئەمەل قىلغاندىلا ، ئاز كۈچ بىلەن كۆپ ئىش قىلغىلى بولىدۇ ، ئۇنداق بولمايدىكەن ، قىلغان ئەجرىمۇ بىكار كېتىدۇ .

بۇنىڭ ئۈچۈن ، ئاتا - ئانىلار بالىلار پسىخىكىسىدىن ، باشلانغۇچ مائارىپ پېداگوگىكىسىدىن ، شۇنداقلا ساقلىقنى ساقلاش ، ئوزۇقشۇناسلىق قاتارلىق جەھەتتىكى بىلىملەردىن خەۋەردار بولۇشى لازىم . ئىمكانىيەت يار بەرگەن ئەھۋال ئاستىدا ، يەنە تالانتشۇناسلىق ، كەشپىياتشۇناسلىق بىلىملىرىنىمۇ ئۆگىنىپ ، بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى تەرەققىيات قانۇنىيىتىنى ئىگىلىشى ، دۆلەت ۋە جەمئىيەتنىڭ مائارىپقا بولغان تەلىپى ھەم فاكتىجىن - سىياسەتلىرىنى چۈشىنىشى ، تەلىم - تەربىيىنىڭ مەقسىتى ۋە ۋەزىپىسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشى ، تەلىم - تەربىيىنىڭ ئادەتتىكى پرىنسىپى ۋە ئۇسۇلىنى بىلىشى ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنى تەربىيىلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشى لازىم .

(6) قانۇن ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، قانۇننى بىلىشى ، قانۇننى چۈشىنىشى ، قانۇننى ئىشلىتىشى لازىم

11 - نۆۋەتلىك 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى دۆلىتىمىزنى مەدەنىيلەشكەن ، يۇكسەك دېموكراتىيىلەشكەن سوتسىيالىستىك قۇدرەتلىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىشنى ئوتتۇرىغا قويدى . دۆلەت دېموكراتىيىنى قانچە تەكىتلىگەنسېرى ، ئىنتىزام ۋە قانۇن تەربىيىسى شۇنچىلىك گەۋدىلىك ئورۇنغا كۆتۈرۈلدى . قانۇن كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ

تۈپ مەنپەئىتىنى قوغدايدىغان قورال ، ھەربىر پۇقرا قانۇن ئېڭىنى كۈچەيتىپ ، قانۇن ئۆگىنىشى ، قانۇننى بىلىشى ، قانۇننى ئىشلىتىشى لازىم . قانۇن ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ھەر بىر پۇقراغا قويۇلىدىغان ئەقەللىي تەلەپ .

دۆلىتىمىزنىڭ «ئاساسىي قانۇنى» ، «جىنايى ئىشلار قانۇنى» ، «ھەق - تەلەپ دەۋا قانۇنى» ، «نىكاھ قانۇنى» ، «مەجبۇرىيەت مائارىپى قانۇنى» قاتارلىق قانۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلارغا قارىتىلغان ھوقۇق - مەجبۇرىيىتىگە ئائىت ماددىلىرى بار . «قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» ئاتا - ئانىلارنىڭ مەسئۇلىيىتىگە تېخىمۇ زىچ مۇناسىۋەتلىك قانۇن . بۇ قانۇنلارنى ئۆگىنىش جەريانىدا ئاتا - ئانىلار بالىلارنى بېقىش ، قوغداش ، تەربىيىلەش ، ئۇلارنىڭ ساپاسىنى توغرا يۆنىلىش بويىچە تەرەققىي قىلدۇرۇش ، بالىلار ئۈچۈن ئۈلگە بولۇش ، بالىلار ئۈچۈن ئەمەلىي ئىش قىلىش جەھەتتىكى مەجبۇرىيىتىنى ئېنىق تونۇپ يېتىشى لازىم . ئەر - خوتۇن ئاجرىشىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ ، بالىنى كىم بېقىشىدىن قەتئىينەزەر ، بالا ھەر ئىككى تەرەپكە مەنسۇپ بولىدۇ ، ھەر ئىككى تەرەپنىڭ بالىلارنى بېقىش ۋە تەربىيىلەش ھوقۇقى ھەم مەجبۇرىيىتى بار .

شۇڭا پەرزەنتلەرنى تەربىيىلەش ئاتا - ئانىلارنىڭ چوقۇم ئۆتەشكە تېگىشلىك قانۇنىي مەجبۇرىيىتى . بۇ مەجبۇرىيەت مەلۇم ھوقۇققا ئېرىشىشنىلا ئالدىنقى شەرت قىلىپلا قالماستىن ، بەلكى ئۆزىنى ئازدۇر - كۆپتۇر قۇربان قىلىشنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ ، ئاتا - ئانىلار كەلگۈسىدە پەرزەنتلىرىگە تايىنىش - تايانماسلىقىدىن قەتئىينەزەر ، پەرزەنتلىرىنى شەرتسىز تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى لازىم .

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، پەرزەنتلىرىنى قانۇن ئارقىلىق ئۆز ھەرىكىتىنى چەكلىيەلەيدىغان ، قانۇن ئارقىلىق ئۆزىنى ،

شۇنداقلا ئۆزىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق ـ مەنپەئىتىنى قوغدىيالايدىغان قىلىپ تەربىيىلىشى كېرەك . ھازىرقى جەمئىيەت تولىمۇ مۇرەككەپ . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى جەمئىيەتتىكى ئاجىزلاردۇر ، لېكىن ئۇلار قانۇندىن ئىبارەت بۇ قورالنى ئىگىلىۋالسا ئوخشاشلا ئۆزىنى قوغدىيالايدۇ .

ئاتا ـ ئانىلار ، ۋەتەننىڭ گۈللەپ ياشنىشى ، بالىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن ، ئۆزىمىزنىڭ يۇقىرى ساپاسى ئارقىلىق يۇقىرى ساپالىق بالىلارنى تەربىيىلەيلى !

هازىرقى زاماندىكى ئاتا ـ ئانىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئائىلە تەربىيىسى قارىشى

كۆزقاراش جان دېمەكتۇر ، ئۇ ھەربىرىمىزنىڭ باشلامچىسى .
بىر خىل يېڭى كۆزقاراش ھامان ئۇنۇم ۋە بايلىق ئېلىپ كېلىدۇ .
ئائىلە تەربىيىسى كۆزقارىشىنى يېڭىلاش — ھازىرقى زامان تەلىمى ـ تەربىيە قارىشى ، بالىلار قارىشى ، تالانت قارىشى ، تۇغقاندارچىلىق قارىشى بىلەن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىدىيىسىنى قوراللاندۇرۇش دېمەكتۇر .

1 . چوڭ مۇھىت ئاستىدىكى ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى

دەۋر ئۇچقانداقلىق تەرەققىي قىلماقتا . بۈگۈن 21 ـ ئەسىرنىڭ رىقابىتىنى كۈتۈۋېلىۋاتقان چاغدا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تەقدىرىگە ھەسسىلەپ كۆڭۈل بۆلىدىغان ، بالىلارنىڭ ئوقۇشىغا ھەرقانداق ئىشتىن بەك كۆڭۈل بۆلىدىغان بولدى . بالىلىرىمىز يارامسىز بولۇپ قالمىسۇن ، دېگەن مەسىلە ئاتا ـ ئانىلارنى چوڭقۇر ئويلاندۇرىدىغان بولۇپ قالدى . شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا قىلغان تەربىيىسىنى دەرسخانىدىن ئائىلىگە ، دەم ئېلىش كۈنلىرىگە ۋە ھېيت ـ بايرامىلارغا كېڭەيتتى . كۆپىنچە ئاتا ـ ئانىلار : «ئۆگەنگەن نەرسە ھامان ئەسقاتىدۇ ، ئارتۇق ئۆگەنگەننىڭ زىيىنى يوق» دەپ قارايدىغان بولدى . ھۇنەر ـ بىلىمنىڭ ھەممىسىنى قالدۇرماي ئۆگىنىش

كىرەكمۇ؟ بەزى ئاتا ـ ئانىلار بۇنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ. ياخشى نىيەتلىك ئاتا ـ ئانىلار يېڭى ئەسىرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن بالىلار چوقۇم مۇشۇنداق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ۋە تەييارلىق كۆرۈشى لازىم، دەپ قارايدۇ ـدە، شۇنىڭ بىلەن جىددىي ئۆزگىرىش بولۇۋاتقان دەۋردە ئائىلە تەربىيىسى باشقىلارغا قارىغۇلارچە ئەگىشىدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قېلىۋاتىدۇ.

ئاتا ـ ئانىلار ھوشيار ۋە ئاقىلانە بولۇپ، كەلگۈسىنى ئالدىن كۆرۈپ يېتەلىشى لازىم. 21 ـ ئەسىر زادى قانداق دەۋر بولىدۇ؟ بۇ چوڭ دەۋر ئارقا كۆرۈنۈشى ئائىلە تەربىيىسىگە قانداق تەسىرلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ؟ ئاتا ـ ئانىلار روھىي جەھەتتىن قانداق تەييارلىق قىلىشى، قانداق ئىدىيىۋى قاراشتا بولۇشى كېرەك؟ بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن بىز ياشاۋاتقان بۇ دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى تولۇق تونۇپ يېتىشىمىز لازىم.

(1) يېڭى دەۋرنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى

21 ـ ئەسىر كىشىلىرى يەر شارى ئىقتىسادىنىڭ چوڭ ئۆزگىرىش دەۋرىدە تۇرماقتا، بىلىم ئىگىلىكى دەۋرى يېتىپ كېلىۋاتىدۇ. كۆپچىلىككە مەلۇمكى، ئىنسانىيەت جەمئىيىتى يېزا ئىگىلىكى ۋە سانائەت دەۋرىنى بېشىدىن كەچۈردى، بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىنىڭ ئالدىنقى ئىككى دەۋرگە ئوخشىمايدىغان يېرى شۇكى، يېزا ئىگىلىكىنى يەر بىلەن ئەمگەك كۈچىدىن ئىبارەت ئىككى ئامىل بارلىققا كەلتۈرىدۇ؛ سانائەت ئىگىلىكىنى ئېنېرگىيە، كاپىتال ۋە پايدا بارلىققا كەلتۈرىدۇ؛ بىلىم ئىگىلىكىنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان ئامىل بولسا بىلىمدىن ئىبارەتتۇر. بۇ بىزنىڭ ئەتىكى كۈندە ئېنېرگىيىگە، خام ئەشياغا ئەمەس، بەلكى بىلىمگە تايىنىپ بايلىق يارىتىشقا تايىنىدىغانلىقىمىزنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. لېكىن، بۇ يەردە

شۇنى ئالاھىدە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى ، بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە تەكىتلىنىدىغان «بىلىم» ھەرگىز دەرسلىكلەردىكى ئوقۇيدىغان ، يازىدىغان ، ھېسابلايدىغان ئاساسىي بىلىم ۋە ئۇقۇمنى ياكى مەلۇم تەرەپتىكى مەخسۇس بىلىمنى كۆرسەتمەستىن ، بەلكى كەڭ دائىرىلىك ھەم قۇرۇلمىسى مۇۋاپىق بولغان ، جانلىق ، ئىجادىي كۈچگە ئىگە بىلىمنى كۆرسىتىدۇ .

ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ يۇقىرى سۈرئەت بىلەن تەرەققىي قىلىۋاتقانلىقى دەۋرىمىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىشىدۇر . ئالدىنقى ئىككى دەۋردە كىشىلەر ئەمگەك ئۇنۇمدارلىقىنى كۆپرەك ئويلايتتى ، يېڭى دەۋردە بولسا ئاساسلىقى بىلىم پەيدا قىلىدىغان ئۇنۇمنى ئويلايدۇ . دېمەك ، ئۆزلۈكسىز ھەم تېز يېڭىلىنىش بۇ دەۋرنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى . ئىنسانلارنىڭ پەننىي بىلىملىرى 19 - ئەسىردە 50 يىلدا بىر ھەسسە كۆپەيگەن ، 20 - ئەسىردە 10 يىلدا بىر ھەسسە كۆپەيگەن ، ھازىر بولسا ئۇچ يىلدىن بەش يىلغىچە بىر ھەسسە كۆپەيۋاتىدۇ . يەنە كېلىپ سان جەھەتتىن كۆپەيمىلا قالماستىن ، تېخنىكا مۇھىمى سۈپەت ۋە شەكىل جەھەتتىن تېز ئۆزگىرىۋاتىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە پەن - تېخنىكىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچىگە ئايلىنىش سۈرئىتى بارغانسېرى تېزلىشىۋاتىدۇ . ئامېرىكىنىڭ ئىنتىل شىركىتى ئىشلەپچىقىرىش لىنىيىسىنى ھەر يىلدا بىر قېتىم يېڭىلايدۇ . شۇڭا ، ۋاراسلىق قىلىش ھەم دوراشقىلا تايىنىلىدىكەن ، مەڭگۈ دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتارىدا ماڭغىلى بولمايدۇ .

ھازىرقى دەۋردە جەمئىيەتتىكى كىشىلەر توپى قۇرۇلمىسىدا تۈپ ئۆزگىرىش بارلىققا كەلمەكتە . ئامېرىكىدا ھازىر

دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلارنىڭ نىسبىتى پەقەت 1% نىلا ئىگىلەيدۇ ، سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار 2000 - يىلى 17% تىن 2% كە تۆۋەنلىدى ، قالغانلىرى مۇلازىمەت كەسپى بىلەن شۇغۇللانغاندىن باشقا ، مۇتلەق كۆپ قىسمى بىلىم ئىشلەپچىقىرىش ۋە تارقىتىش كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ . يېقىنقى 15 يىلدىن بۇيان ئامېرىكا 800 خىل كەسپىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ ، 500 خىل كەسپىنى يېڭىدىن كۆپەيتتى . دېمەك ، جەمئىيەتنىڭ كەڭ ئاممىنىڭ قۇرۇلمىسىغا بولغان تەلىپىدە زور ئۆزگىرىش بارلىققا كەلدى ، ھەمدە تېز سۈرئەتتە ئۆزگىرىش بولۇۋاتىدۇ .

بىل. گېيتسنى مىسالغا ئالساق ، 10 ياش ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى ناچار بولۇپ ، دادىسى ئۇنى روھىي جەھەتتىن ساغلام ئەمەس ، دەپ قارىغان . دوختۇرمۇ ئۇنىڭ دادىسىغا «سىز ئامال قىلالمايدىغان ئوخشايسىز » دېگەن .ئۇ مەڭ تەسلىكتە خاڑۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىغا كىرگەن بولسىمۇ ، ئىككى يىلدىن كېيىنلا ئوقۇشتىن توختاپ قالغان . لېكىن ، ئۇنىڭ جاپالىق تىرىشچانلىقى ، شۇنىڭدەك جەمئىيەتتە ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىشى ۋە ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇشى نەتىجىسىدە ، ھازىر دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ «بىلىم پادىشاھى» غا ۋە ئەڭ چوڭ بايغا ئايلانغان . ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنىڭ ئاچقۇچى ئۇنىڭ ئۇزلۇكسىز يېڭىلىق يارىتىپ ، ئۇزلۇكسىز يېڭى تەدبىر قوللىنىپ ، ئۇزلۇكسىز تەرەققي قىلالىغانلىقىدا . ئۇنىڭ بايلىقى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان سۈرئەت بىلەن ئاشقان ، 37 ياشقا كىرگەندە 3 مىليارد 700 مىليون دوللارغا ، 1997 - يىلى 46 مىليارد 100 مىليون دوللارغا ، 1998 - يىلى 7 - ئايغا كەلگەندە 51 مىليارد 100

مىليون دوللارغا يېتىپ ، دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ بايغا ئايلانغان .

مانا بۇ بالىلار ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىپ ، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈش مەۋقەسىنى تۇرغۇزۇپ ، ياشاش ۋە تەرەققىيات يولىدا ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىدىغان 21 ـ ئەسىرنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشى .

(2) يېڭى دەۋردىكى ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى

بىلىم ئىگىلىكى دەۋرى بىزنىڭ ھازىرقى ئىشلەپچىقىرىش ، تۇرمۇش ۋە تەپەككۇر شەكلىمىزگە ، مەكتەپ ۋە جەمئىيەتكە غايەت زور تەسىر كۆرسىتىدۇ . ئائىلە تەربىيىسىگە نىسبەتەن تېخىمۇ كەڭ دائىرىلىك تەسىر پەيدا قىلىدۇ .

بىرىنچى ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئەندىزىسى تاق يۆنىلىشلىك تەربىيىدىن قوش يۆنىلىشلىك ئۆگىنىشكە ئۆزگىرىدۇ . ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئۇزاق مۇساپىسىدە ئاتا ـ ئانىلار خىلمۇ خىل روللارنى ئۈستىگە ئالدى . ئىلگىرى ئاتا ـ ئانىلار ئائىلىدە بىلىم ۋە تەجرىبە جەھەتتىكى نوپۇز ئىگىسى ئىدى ، لېكىن ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىۋاتقان دەۋر ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلارنى ئوخشاش ئورۇنغا كەلتۈرۈپ قويدى ، ئۇلار ئۆگىنىشكە ، پۇرسەتكە ، رىقابەتكە بىرلىكتە دۇچ كەلدى . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بىلىمى ، تەجرىبىسى ، قىممەت قارىشى ، ھەرىكەت ئۇسۇلى ۋە ئادەتلىرىنىڭ كۆپ قىسمى جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ماسلىشالمايدىغان بولۇپ قالدى ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەجرىبىلىرى ۋە مىجەزلىرى ئۇلارنىڭ دەۋر ئۆزگىرىشىنى ئاڭلىق بايقىشى ۋە ئۇنىڭغا ماسلىشىشىغا دائىم توسقۇنلۇق قىلىدىغان بولۇپ قالدى . ئالايلۇق ، ھازىر بەزى ياشلار خىزمىتىنى ياقتۇرمىسا ئاسانلا ئىستېپا بېرىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بولسا ، مۇقىم خىزمەتنى ھەرقانداق ئىشتىن مۇھىم ، دەپ ھېسابلايدۇ .

ئۇچۇر دەۋرىگە قەدەم قويغاندا ، بالىلار ئاتا ـ ئانىلارغا

قارىغاندا يېڭى بىلىم ، يېڭى تېخنىكىنى تېخىمۇ تېز ئىگىلىيەلەيدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بولسا ، كېيىنكى ئەۋلادلىرىنىڭ رىقابىتىگە ھەتتا ئۇلاردىن ئارقىدا قېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە . بالىلار مەكتەپتە كومپيۇتېر ئۆگەنگەندە يولنى تېپىۋالسىلا ، ئوقۇتقۇچىلىرىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ ، ئاخىر ئۇلار ئۆز ئارا ئۆگىنىشكە مەجبۇر بولىدۇ . كومپيۇتېر بار ئائىلىلەردە بالىلار دائىم توردىن نۇرغۇن بىلىم ، ئۇچۇر ، تېخنىكىلارنى ئۆگىنىۋالىدۇ ، بۇ جەھەتتە ئۇلار ئاتا ـ ئانىلارغىمۇ ئوقۇتقۇچى بولالايدۇ .

يېڭى دەۋردە بالىلارنىڭ بىلىدىغان نەرسىلىرى كۆپ بولۇپلا قالماستىن ، دەرستىن سىرتقى تۇرمۇشى بېيىشقا قاراپ يۈزلىنىپ ، بازار ئىگىلىكىگە ماسلىشىش ئىقتىدارى كۈچەيدى . ئۇلار ماشىنا ئادەمنى ، ئۇچار تەخسىنى ، ئېلانلارنى ، ناخشا چولپانلىرىنى ، توپ چولپانلىرىنى ناھايىتى ياخشى بىلىدۇ ، ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرىنى ئىشلىتىشنى پىششىق بىلىدۇ ، چوڭلار سىنئالغۇ ياكى VCD كۆرمەكچى بولغاندا بىلمىگەن يەرلىرىنى بالىلىرىدىن سورايدۇ . چوڭلار ئۆزىنى كۈندىن ـ كۈنگە گاراڭ ، بىپەرۋا ، ئېغىر ھېس قىلىۋاتىدۇ ، بالىلار بولسا ناھايىتى كۆتۈرەڭگۇ روھلۇق ، جۈشقۇن ، ئىنتىلىشچان بولۇپ كەتتى ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئۇرۇنۇشلىرى ئائىلىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتمەكتە ۋە خۇشاللىق ئېلىپ كەلمەكتە .

بۇلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، بۈگۈنكى بالىلار چوڭلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپلا قالماستىن ، ئۇلارمۇ چوڭلارغا تەسىر كۆرسەتمەكتە ، ئائىلە تەربىيىسى يالغۇز چوڭلارغىلا مەنسۇپ ھوقۇق بولماي قالدى . يېڭى دەۋردىكى ئائىلە تەربىيىسى قوش يۆنىلىشكە ، ئۆزئارا تولۇقلاش خاراكتېرىگە ئىگە . ئەگەر بىز باراۋەر بولغان ئاتا ـ ئانا ۋە بالا كۆزقارىشىدا تۇرۇپ ،

بالىلاردىن ھەم ھەرقايسى تەرەپلەردىن ئۆگەنمەيدىكەنمىز ، ئۇ ھالدا بالىلارنى تەربىيىلەشكە ئامالسىز قالىمىز . شۇڭا 21 - ئەسىر ئائىلە تەربىيىسى كۆز قارشىدىكى ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىشىنىڭ بىرى بولغان «ئىككى ئەۋلاد كىشىلىرى ئۆزئارا ئۆگىنىپ ، ئورتاق ئىلگىرىلەش» تىن ئىبارەت ، بۇ ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسىنىڭ يېڭى ئەندىزىسى ، ئائىلە تەربىيىسى تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر يولى ھەم ساپا مائارىپىنىڭ ئۇنۇملۇك كاپالىتى .

ئىككىنچى ، ئائىلىنىڭ رولى «ئەۋلاد قالدۇرۇش» تىن «يۇقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش» كە تەرەققي قىلدۇ . بىر مىللەتنىڭ يىلدىن يېنە بىر مىللەتنىڭ يىلغا ئۆتۈش پەقەت ۋاقىتنىڭلا ئۆزگىرىشى بولماستىن ، بەلكى دەۋرنىڭ يېڭىپىيېڭى ھالەتكە ئۆزگىرىشىدۇر . . شۇنى جەزملەشتۇرۇشكە بولىدۇكى ، يېڭى دەۋردە خەلق ساپاسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى ، بىلىم ئىگىلەش دەرىجىسى ، ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ سانى ، بولۇپمۇ بىلىم ۋە تېخنىكىدا يېڭىلىق يارىتىش ئىقتىدارى بىر دۆلەتنىڭ خەلقئارا رىقابەتتە يېڭىپ چىقىش - چىقالماسلىقىنى ۋە دۇنيادىكى ئورنىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكىنى بەلگىلەيدىغان ھالقىلىق ئامىل بولۇپ قالدى . ھالبۇكى ، خەلق ساپاسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى ۋە ئىجادچانلىق روھىغا ئىگە ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ تەربىيىلىنىشى ئومۇم خەلق مائارىپىغا ، شۇنداقلا ھەرقايسى قاتلامدىكى ئائىلە تەربىيىسىگە باغلىق . دېمەك ، بىلىم ئىگىلىكى ئائىلە تەربىيىسىگە پۈتۈنلەي يېڭىچە تەلەپنى ئوتتۇرىغا قويىدى . ئەمدىلىكتە ئائىلە تەربىيىسى ئىلگىرىكى ھەرقانداق دەۋردە كۆرۈلۈپ باقمىغان يېڭى رولنى ئۈستىگە ئالىدۇ ، بىز چوقۇم ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئېلىمىزنىڭ پەن - مائارىپ ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش تەدبىرىگە ئاساس سالىدىغان رولىنى يېڭى تارىخي يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ تونۇپ ، ئائىلە

تەربىيىسى ئارقىلىق يۇقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەشكە تۆھپە قوشۇشنى كۆچەيتىشىمىز لازىم . ئىلگىرىكى جەمئىيەتتە ئائىلە پەقەت ئىنسانىيەتنىڭ داۋاملىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىش رولىنى ئوينايدىغان بولسا ، كېيىنچالىقان جەمئىيەت ئائىلىگە يۇقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەشنى ئاساس قىلىش تەلىپىنى قويدى . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى «سۈپەتلىك تەربىيىلەيدىغان» ۋە «دۆلەت ئۈچۈن تەربىيىلەيدىغان» كۆزقاراشنى تىكلىشى لازىم .

ئۇچىنچى ، ئائىلىدە پەرزەنتلەرنى تەربىيىلەش نىشانى «كىتابخۇمار» ، «ئەقىللىق» قىلىپ تەربىيىلەشتىن ئېگىلىق يارىتالايدىغان ، ئۇنىۋېرسال ساپاغا ئىگە قىلىپ تەربىيىلەشكە ئۆزگەردى . يېڭى دەۋردە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەنتلەرنى ياراملىق قىلىپ تەربىيىلەش جەھەتتىكى سۈپەت كۆز قارىشى «قۇلىقى يۇمشاق ، يۇقىرى نومۇر ئالالايدىغان» ، «كىتابخۇمار» تىپىدىكىلەرنى تەربىيىلەشتىن «يېگىلىق يارىتالايدىغان تىپ» تىكى تالانت ئىگىلىرىنى تەربىيىلەشكە ئۆزگىرىشى لازىم . ئەنئەنىۋى تەلىم ـ تەربىيە ئۇسۇلىدا بىلىم توپلاشقا ، قوبۇل قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرەتتى ، كىتابتىكى بىلىملەرنى كاللىغا قاچىلىۋېلىپ ، ئىمتىھاندا ياخشى نومۇر ئېلىشنى يېگى نەرسە ئۆگىنىۋالغانلىقنىڭ ، جەمئىيەتتە پۈت تىرەپ تۇرالايدىغان بولۇشنىڭ ئۆلچىمى قىلاتتى . ئەمدىلىكتە «ئىسكىلات تىپى» دىكى بۇنداق تالانت ئىگىلىرى بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىنىڭ تېز ئۆزگىرىۋاتقان يېگى ۋەزىيىتىگە ماسلىشالمايدىغان بولۇپ قالدى . يېگى دەۋردە پەن ـ تېخنىكا ئىنقىلابى بىلەن بىلىمدە يېگىلىق يارىتىش ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، بىلىمدە يېگىلىق يارىتىش ، تېخنىكىدا يېگىلىق يارىتىش ، كەسىپتە يېگىلىق يارىتىش ، تۇزۇمدە يېگىلىق يارىتىش ، شۇنداقلا باشقۇرۇشتا ، بازاردا ، مېخانىزمدا ، كرېدىتتا يېگىلىق يارىتىش

ھەر ساھە ، ھەرقايسى جەريان ، ھەرقايسى قاتلاملارغا سىڭىپ كىردى . شۇڭا يېڭىلىق يارىتىش ساپاسى ئاز ساندىكى سەر خىللارغا ۋە ئالىملارغىلا قارىتىلىپ قالماستىن ، بەلكى ئومۇم خەلقتە بولۇشقا تېگىشلىك مىللىي روھ جەھەتتىكى تەلىپى بولۇپ قالدى . بىلىم ئىگىلىكى دەۋرىدە كىمنىڭ يېڭىلىق يارىتىش روھى ۋە ئىمكانىيەتىنى ئۆتكۈزۈش ئىقتىدارى يېتەرسىز بولىدىكەن ، ئۇ ھالدا جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ياخشى ماسلىشالماي ، بۈگۈنكى ياشاش ۋە تەرەققىيات مۇساپىسىدە پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى تەربىيىلەش نىشانىنى ئىجادىي روھقا ئىگە تېپتىكى تالانت ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش يولىغا بۇراپ ، تەربىيىلەشنى كىچىكىدىن باشلاپ تۇتۇپ ، بالىلارنىڭ ئىجادچانلىقىنى قەدەممۇ قەدەم ، تەرتىپلىك ھالدا يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم .

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، ئۇچۇر دەۋرىدە شەخسنىڭ كۆچى بارغانسېرى ئاجىزلاپ كەتتى ، كەلگۈسى دەۋر كىشىلەرنىڭ تەشكىللەش ، ماسلاشتۇرۇش ئىقتىدارىغا تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ قويىدىغان بولىدۇ ، ئۇ چاغدا نۇرغۇن يېڭى تېخنىكا ، يېڭى نەتىجىلەر كوللېكتىپنىڭ ئەقلىگە تايىنىپ يارىتىلىدۇ ، دېمەك ، تالانت ئىگىلىرى كوللېكتىپ ھەمكارلىشىش شەكلىدە بارلىققا كېلىدۇ . شۇڭا ، ئائىلە تەربىيىسىدە ئەتراپلىق ، ئىلمىي بولغان تەربىيە ئېڭىنى تۇرغۇزۇشىمىز ، بالىلارغا بىلىم يولىدا ئىزدىنىشنى ، يېڭىلىق يارىتىشنى ئۆگىتىپلا قالماستىن ، ئۇلارغا يەنە قانداق ئادەم بولۇشنى ، ھەمكارلىشىشنى ئۆگىتىشىمىز ۋە قولىدىن ئىش كېلىدىغان قىلىپ يېتىشتۇرۇشىمىز لازىم . مانا بۇلار ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىدۇر .

تۆتىنچى ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ۋاستىسى ۋە يولى بىر خىللىقتىن كۆپ مەنبەلىشىشكە قاراپ يۈزلەندى . ئۇچۇر دەۋرىدە

ئۆگىنىشتە نوقۇل ھالدا كىتابقا ، دەپتەر ـ قەلەمگىلا تايانغان بىلەن بولمايدۇ ، پەن ـ تېخنىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، ئۆگىنىش مەكتەپ چەكلىمىسىدىن ھالقىپ كېتىدۇ ، كومپيۇتېر ۋە توردىن پايدىلىنىپ ئۆگىنىش ۋە ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۇچۇر جەمئىيىتىگە ماسلىشىشتىكى زۆرۈر قابىلىيەت بولۇپ قالىدۇ . ئوقۇغۇچىلار توردىن نۇرغۇن ئوقۇتقۇچى ۋە ساۋاقداشلارنى ئىزدەپ تېپىپ ، ئۇلاردىن ئۆگىنەلەيدۇ ، ئۇچ كۈندە ، بىر ئايدا ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بىلىمنى ئۆگىنىپ بولالايدۇ . ئەگەر كومپيۇتېر ئىشلىتىشنى ، توردىن پايدىلىنىشنى ، ھازىرقى زامان يېڭى تېخنىكىسىنى بىلمىسە ، ئۇچۇر جەمئىيىتىدە پۈت تىرەپ تۇرۇشقا ئامالسىز قالىدۇ . شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم «تامامەن يېڭى بولغان كۆپ مەنبەلىك ئۆگىنىش» يولىنى تۇتىدىغان تەلىم ـ تەربىيە ئېڭىنى تۇرغۇزۇش كېرەك . ئىقتىسادىي شارائىتى يار بەرگەن ئاتا ـ ئانىلار ئامال قىلىپ بالىلىرىغا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىشى ، بالىلارنى ئائىلىدە كومپيۇتېردىن پايدىلىنىپ ئۇچۇرلارنى تالىلىيالايدىغان ، قوبۇل قىلالايدىغان ، تەشكىللىيەلەيدىغان ۋە ئۇنىڭدىن پايدىلىنالايدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىپ ، ئۇلارنى دەۋرگە ماس تەربىيىلەش لازىم . ئائىلە ئىقتىسادى ۋاقتىنچە يار بەرمەسە ، بالىلىرىنى مەكتەپتە كومپيۇتېر دەرسىنى ياخشى ئۆگىنىشكە ۋە دەرستىن سىرتقى كۇرسلارغا قاتنىشىشقا ئىلھاملاندۇرۇش لازىم .

بەشىنچى ، ئائىلە تەربىيىسىگە مەبلەغ سېلىش ئارقىدا قېلىشتىن «قىزىق نۇقتا» غا تەرەققىي قىلدى . يېڭى دەۋر ئائىلە تەربىيىسىگە مەبلەغ سېلىش جەھەتتە غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى بارلىققا كەلتۈردى . تەكشۈرۈش ماتېرىياللىرىدا ئىسپاتلىنىشچە ، خەلقنىڭ ماددىي تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ئەگىشىپ ، بىر جەھەتتىن ، بالىلارنىڭ

تۇرمۇشىغا سەرپ قىلىنىدىغان خىراجەت ئاشقان بولسا ، يەنە بىر جەھەتتىن ، ئائىلە كىرىمى يېمەك - ئىچمەك ، كىيىم - كېچەك ، ئولتۇراق ئۆي ۋە ئۆرپ - ئادەت جەھەتتىكى ئىشلارغا كۆپرەك سەرپ قىلىنىپ ، بالىلارنى تەربىيىلەشكە سېلىنىدىغان مەبلەغ ھېچقانچە كۆپەيمىگەن ھەتتا بەزى جايلاردا تۆۋەنلەپ كەتكەنىدى . دېمەك ، كىشىلەر دۆلەتنىڭ ھەقسىز مائارىپ سىياسىتىدىن بەھرىمەن بولۇشقا ئادەتلىنىپ قالغاچقا ، تەلىم - تەربىيىگە مەبلەغ سېلىشتا ئارقىدا قېلىش ھادىسىسى كېلىپ چىققانىدى .

20 - ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىغا كەلگەندە ، ئائىلە تەربىيىسىگە سېلىنىدىغان مەبلەغ تەدرىجىي ئېشىپ ، پۇتۇن جەمئىيەت قىزغىنلىقىغا ئايلاندى . چۈنكى ، ئىسلاھات ، ئېچىۋېتىش ئىشلىرى ۋە بازار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى يەنمۇ ئۆستى ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، كىشىلەرنىڭ كۆزقارىشى يېڭىلىنىپ ، 21 - ئەسىرنىڭ رىقابەت كەسكىن بولىدىغان دەۋر بولىدىغانلىقىنى ، جەمئىيەتتە مۇناسىپ ئورۇنغا ئىگە بولۇش ، ئارقىدا قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ، ئۆزىنىڭ ھەرقايسى جەھەتتىكى ساپاسىنى ، شۇنداقلا ياشاش مۇھىتىغا ماسلىشىش جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش لازىملىقىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتتى . دۆلەت ستاتىستىكا ئىدارىسى ئېلان قىلغان ئاھالىلەرنىڭ ئامانەت ۋە ئىستېمال ئارزۇسىنى تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا ، ئاھالىلەر ئامانەت قويغان پۇلنىڭ 10 % نى مائارىپقا سەرپ قىلىدىكەن ، 7 % نى بولسا ئۆي سېتىۋېلىشقا سەرپ قىلىدىكەن . دېمەك ، ھازىرقى ئاتا - ئانىلاردا بالىلىرىنىڭ ياخشى تەربىيىلىنىپ ، يارامليق ئادەم بولۇپ چىقىشى ئۈچۈن ، يۈرەكلىك ھالدا مەبلەغ سالىدىغان ياخشى يۈزلىنىش بارلىققا كەلدى . لېكىن ، يەنە بەزى ئائىلىلەردە پۇل ئۈچۈن مەبلەغ سېلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ ، مەدەنىيەتكە مەبلەغ

سىلىشقا سەل قارايدىغان ، ئەقلىي جەھەتكە مەبلەغ سېلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ ، ئىنسانىي پەزىلەت يېتىشتۇرۇشكە مەبلەغ سېلىشقا سەل قارايدىغان ، ماددىي جەھەتكە مەبلەغ سېلىشقا ئەھمىيەت بېرىپ ، مەنىۋى جەھەتكە مەبلەغ سېلىشقا سەل قارايدىغان خاھىشلار ساقلانماقتا . بۇنىڭدىن باشقا ، بىر قىسىم ئاتا - ئانىلاردا قارىغۇلارچە ئېقىمغا ئەگىشىپ ، ئىلمىيلىكى يېتەرلىك بولمايدىغان ئەھۋاللار ساقلانماقتا .

يېقىنقى ئېيتقاندا ، بىلىم ئىگىلىكى دەۋرى ئائىلە تەربىيىسىگە چوڭقۇر ، ھەر تەرەپلىمىلىك تەسىر كۆرسەتتى . ئاتا - ئانىلار چوقۇم كەڭ نەزەر تاشلاپ ، يېڭى ئىدىيە ئاساسىدا روھىي تەييارلىقنى پۈختا قىلىشى ، يېڭىچە تەدبىر قوللىنىپ ، بالىلارنى ئىلمىي روھ بويىچە 21 - ئەسىرگە يېتەكلىشى لازىم .

2 . ئومۇمىي مائارىپ ئېڭى ۋە ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى

21 - ئەسىردىكى مائارىپ مەكتەپ ، ئائىلە ۋە جەمئىيەت ئۈزئارا ھەمكارلىشىدىغان چوڭ مائارىپ بولىدۇ . 1999 - يىلى 6 - ئايدا گۇۋۇيۈەن ئېلان قىلغان «مائارىپ ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ، ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك ئىلگىرى سۈرۈش توغرىسىدىكى قارار» دا ئېنىق قىلىپ مۇنداق كۆرسىتىلدى : «مەكتەپ ، ئائىلە ۋە جەمئىيەت ئۈزئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلىشى ، ئاكتىپ ماسلىشىشى ، ساپا مائارىپىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى ئورتاق بەرپا قىلىشى لازىم .» دېمەك ، ساپا مائارىپى ئومۇمىي مائارىپ ئېڭىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېلىپ بېرىلىشى لازىم ، بۇ ساپا مائارىپىنىڭ يولغا قويۇلۇشى

ئائىلە تەربىيىسىنىڭ رولىنى كۆچەيتىدىغانلىقىدىن ، ئائىلە تەربىيىسى ساپا ماۋارىپىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئومۇمىي ماۋارىپ سىستېمىسىغا قاتنىشىدىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ . ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن ھەم ماسلاشقان بۇ خىل ماۋارىپ ئائىلە تەربىيىسىگە تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپلەرنى قويىدى . ئۇنداقتا ، ئائىلە تەربىيىسى ئومۇمىي ماۋارىپ ئىچىدە ئۆزىنىڭ رولىنى قانداق ياخشى جارى قىلدۇرالايدۇ ؟ قانداق قىلىپ ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرۇپ ، مەكتەپ ھەم جەمئىيەت بىلەن بىرلىكتە ساپا ماۋارىپىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى بەرپا قىلالايدۇ ؟

(1) ئائىلە تەربىيىسى ۋە مەكتەپ تەربىيىسى

بىرىنچى ، ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ پەرقى . ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ساپا ماۋارىپى جەريانىدىكى رولىنى توغرا جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن ، ئالدى بىلەن بۇ ئىككى خىل تەربىيە ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئېنىق تونۇپ يېتىش لازىم .

① تەربىيە مەزمۇنى جەھەتتە ئىككى خىل تەربىيىنىڭ تەكىتلەيدىغان مۇھىم نۇقتىسى ئوخشاشمايدۇ . مەكتەپ مەخسۇس تەلىم ـ تەربىيە ئورگىنى بولۇپ ، ئۇنىڭدا سىياسىي ئىدىيىۋى تەربىيە ، ئىجتىمائىي ئەخلاق ئۆلچىمى تەربىيىسى ، پەن ـ مەدەنىيەت بىلىملىرى ۋە مۇناسىپ ئىقتىدار جەھەتتىكى تەربىيە ئاساس قىلىنىدۇ . بۇ ئاساسىي ۋەزىپىنى ئورۇنداش جەريانىدا ، گەرچە ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىر پۈتۈن ساپاسىنى يېتىشتۇرۇشنى بىرلىكتە ئېلىپ بارسىمۇ ، لېكىن ئادەم تەربىيىلەش جەھەتتىكى ھەمme ۋەزىپىنى ئورۇنداپ كېتەلمەيدۇ . ئائىلە تەربىيىسىدە بىرىنچىدىن ، 0 ~ 6 ياشقىچە بولغان بالىلارنىڭ دەسلەپكى ئىجتىمائىي تەربىيىسى ئاساس قىلىنىدۇ . ئىككىنچىدىن ، باشقا

تەربىيە بىلەن بىرلىكتە ئادەمىيلىكنى يېتىشتۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالىدۇ . ئۇچىنچىدىن ، باشقا تەلىم ـ تەربىيە ئۇستىگە ئالالمايدىغان ئادەم تەربىيىلەش ۋەزىپىسىنى ئۇستىگە ئالىدۇ ، مەسىلەن ، ئاساسىي تۈرمۇش ئادىتى ، تۈرمۇش پوزىتسىيىسى ، قابىلىيىتى ، ئائىلە ئەخلاقى ، ئىجتىمائىي ئۆرپ ـ ئادەت ، دوستانە ئالاقە ۋە مۇھەببەتلىشىشكە يېتەكچىلىك قىلىش ، جان بېقىش قاتارلىق تەربىيىلەر .

② پائالىيەتلەرنى تەشكىللەش جەھەتتىكى پەرق . مەكتەپ مەقسەتلىك ، تەشكىللىك ، پىلانلىق تەربىيە ئېلىپ بارىدۇ ، ئۇنىڭ پائالىيەتلىرى تەرتىپلىك ، پۇختا ئېلىپ بېرىلىدۇ ، ھەتتا بەزى ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپلەر مەجبۇرلاش ۋاستىسىنى قوللىنىدۇ . ئائىلە تەربىيىسى ئائىلىنىڭ كۈندىلىك تۈرمۇشىغا سىڭىپ كەتكەن بولۇپ ، ھەرقانداق چاغدا جانلىق ئېلىپ بېرىلىدۇ . ئادەم تەربىيىلەش بىر پەن ھەم بىر سەنئەت . پەن ئەستايىدىللىقنى ، مەنتىقچانلىقنى تەكىتلەيدۇ ، سەنئەت جانلىق ، ئەركىن بولۇشنى تەكىتلەيدۇ . ئىككى خىل تەربىيىنىڭ پەرقىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، مەكتەپ تەربىيىسى ئىلمىيلىققا ، ئائىلە تەربىيىسى سەنئەتچانلىققا ئەھمىيەت بېرىدۇ .

③ ئىككى خىل تەربىيىنىڭ قىممەت يۆنىلىشى جەھەتتىكى پەرق . ھازىرغا قەدەر مەكتەپ دۆلەت ۋە جەمئىيەت ئۈچۈن ئادەم تەربىيىلەشنى ئومۇمىي نىشان قىلىپ كەلدى ، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار شۇنى تونۇپ يېتىشى لازىمكى ، گەرچە مەكتەپ بالىلارنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ تەربىيە ئېلىپ بارسىمۇ ، لېكىن ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا تەلىم ـ تەربىيىنى كونكرېت ئائىلە ۋە ئادەمگە قاراتمايدۇ ، بەلكى بىرنەچچە ئەۋلادقا قارىتىدۇ . ئائىلە تەربىيىسى بولسا ، ئۆز ئائىلىسىنى ، شەخسنى نىشان قىلىدۇ ،

يارامليق ئادەم تەربىيەلەشتە شەخسىنىڭ جەمئىيەتكە ماسلىشىشنى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىياتنى كۆزدە تۇتىدۇ .

ئەلۋەتتە ، يۇقىرىدىكى ئىككى خىل تەربىيىنىڭ پەرقىنى مۇتلەق دەپ قاراشقا بولمايدۇ ، كىشىلەرنىڭ ساپاسىنى ئومۇمىيۈزلۈك تەرەققي قىلدۇرۇش ۋە ساغلام ئەخلاقي پەزىلەت يېتىلدۇرۇش جەھەتتە ئۇلار ئورتاقلىققا ئىگە . لېكىن ، مەيلى ئاتا - ئانىلار ياكى مەكتەپ بولسۇن ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى چوقۇم تونۇپ يېتىشى لازىم . ئاتا - ئانىلار ئۇچۇن ئېيتقاندا ، بۇ پەرقنى كۆرۈپ يېتەلمىسە ، ئائىلە تەربىيىسىدە مۇۋاپىق پوزىتسىيە تۇتالمايدىغان ، مەكتەپنى ئائىلە نۇقتىسىدا تۇرۇپ كۆزىتىدىغان ، مەكتەپتىن رېئال بولمىغان ئۇمىدلەرنى كۆتىدىغان ، ئارتۇقچە تەلەپ قويىدىغان ، مەكتەپنى ئائىلىگە ئوخشىتىدىغان ، ئائىلە تەربىيىسىنى مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ ئورنىغا دەسسىتىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار مۇئەللىمنىڭ بالىلارغا قىلغان تەربىيىسى ۋە نەسىھەتلىرىنى ئائىلىدە ئوخشاشلا تەكرارلايدۇ ، بالىلار مەكتەپتە تەقدىرلەنگەن ياكى تەنقىدلەنگەن بولسا ، ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ئوخشاش مۇئامىلىگە ئۇچرايدۇ ، ھەتتا ئاتا - ئانىلار ئوقۇنقۇچىلار بىلەن مەسىلىھەتلىشىۋالغاندەكلا ئوخشاش گەپلەرنى قىلىدۇ ، مانا بۇ ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتكەنلىك ۋە ئورنىغا دەسسەتكەنلىكتۇر . يەنە بەزى مەكتەپلەر ئوقۇتۇش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ، تاماق ئېتىش ۋە كىر - قات يۇيۇش مۇسابىقىسى ئېلىپ بارىدۇ . ئائىلىگە قايتىپ كەلگەندە بالىلار بۇ ئىشلارغا يېقىنمۇ كەلمەيدۇ ؛ بەزى ئاتا - ئانىلار ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلىپ بالىلارغا تەكرار

قىلدۇرىدۇ ، دەرسخانىنى ئائىلىگە كۆچۈرۈپ كېلىدۇ . مەكتەپ قىلىشقا تېگىشلىك بۇ ئىشلارنى ئاتا ـ ئانىلار ئۈستىگە ئېلىۋالىدۇ ؛ ئائىلىنىڭ بەزى مەسئۇلىيەتلىرىنى بولسا ، مەكتەپ زىممىسىگە ئېلىۋالىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ساپا مائارىپىدىكى ئىككى تەرەپنىڭ رولى ئالمىشىپ قالىدۇ .

ئىككىنچى ، ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسى بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدۇ ، ئۆزئارا ھەمكارلىشىدۇ . ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسى ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم بولغان ئىككى خىل تاشقى تەربىيە شەكلى ، بۇنىڭ ئىچىدە مەكتەپ تەربىيىسى بالىلارنىڭ ھاياتىدا ئالاھىدە مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ . بۇ ئىككى خىل تەربىيە شەكلىنىڭ پەرقى زور بولغاچقا ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئارا ماسلىشىشى ۋە بىر ـ بىرىنى تولۇقلىشى ئىنتايىن مۇھىم . شۇنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى ، ئومۇمىي مائارىپ نۇقتىسىدىن قارىغاندا ، بۇنداق ماسلىشىش ھەر ئىككىلا تەرەپكە باغلىق بولىدۇ ، ئائىلە تەربىيىسى مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ قوشۇمچە قىسمى ئەمەس ، نوقۇل ھالدا مەكتەپ تەربىيىسىگە ماسلىشىش مەسلىسىمۇ ئەمەس ، چوڭ تەلىم ـ تەربىيە سىستېمىسىدا ئۇ نىسپىي مۇستەقىل بولغان تەلىم ـ تەربىيە كاتېگورىيىسىگە مەنسۇپتۇر . ئائىلە تەربىيىسى بالىلارنىڭ مەكتەپتە قوبۇل قىلغان ئاكتىپ تەسىرىنى كۈچەيتىپ ، مەكتەپتىكى بەزى تەدبىرلەرنىڭ بالىلارغا ئېلىپ كېلىدىغان ئەكس تەسىرىنى تۈگىتىدۇ .

① تەلىم ـ تەربىيە نىشانى جەھەتتە ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا كۆرسىتىپ بەرگەن نىشانىنىڭ مەكتەپ نىشانى بىلەن زىت ھەم قارىمۇقارشى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش لازىم . مەسىلەن ،

مەكتەپ «ساپا مائارىپى» نى نىشان قىلغاندا ، ئاتا ـ ئانىلار «ئىمتىھان مائارىپى» نى نىشان قىلمۇالسا ، ئۇ ھالدا بالىلارغا پايدىسىز بولىدۇ . ئەگەر ئائىلىنىڭ شەخسلەشكەن مۇھىت ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت ئالاھىدىلىكىنى جارى قىلدۇرۇپ ، بالىلارنىڭ ھەۋىسى ، ئالاھىدىلىكى ۋە سەۋىيىسىنى چىقىش قىلىپ ، بالىلارنىڭ ساپاسىنى ئومۇميۈزلۈك تەرەققىي قىلدۇرىدىكەن ، ئائىلە بىلەن مەكتەپنىڭ تەلىم ـ تەربىيە نىشانى بىرلىككە كېلىدۇ ھەم ماسلىشىدۇ .

② تەربىيە مەزمۇنى جەھەتتە ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئۆزىگە خاس مۇھىم نۇقتىسى بولىدۇ . ئائىلە تەربىيىسى كۈندىلىك تۇرمۇشقا سىڭىپ كەتكەن بولىدۇ ، بالىلار ئائىلە تۇرمۇشىدىكى ھەرقانداق ۋاقىت ۋە ھەرقانداق بىر ھالقىسىدا تەربىيە قوبۇل قىلىۋېرىدۇ . ئەگەر بالىلارنى مەلۇم جەھەتتىن تەربىيىلەشكىلا دىققەت قىلىپ ، ئائىلىدىكى بىر پۈتۈن تۇرمۇشنىڭ بالىلارغا كۆرسىتىدىغان تەسىرىگە ئەھمىيەت بەرمىگەندە ، تەربىيىنىڭ كۈچى بولماي قالىدۇ . لېكىن ، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ مەكتەپتىكى پەن ـ مەدەنىيەت ئۆگىنىشىگە ، مۇكاپاتلىنىش ، جازالىنىشىغا ۋە باھالىنىش ئەھۋالىغا ئەھمىيەت بېرىپ ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىغا ۋە بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدىغان تەرەپلىرىگە سەل قارايدۇ ، ھەتتا مەكتەپ بىلەن زىت بولغان تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ ، بۇنداق ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنى چارچىتىپ قويىدۇ ۋە بالىلارنى تەربىيىلەشتە ئامالسىز ئورۇنغا چۈشۈپ قالىدۇ .

③ مائارىپ پسىخىكىسى قاتلىمىدا ئىدراك بىلەن ھېسسىيات ئەڭ مۇھىم بولغان ئىككى قاتلامدۇر ، ئەگەر بۇ ئىككى قاتلام ياخشى ماسلىشىپ ، بىر ـ بىرىنى تولۇقلاپ تەرەققىي قىلسا ،

كۆڭۈلدىكىدەك ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ . ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئالغاندا ، مەكتەپ تەربىيىسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىدراك جەھەتتىكى تەرەققىياتىنى ئاساسىي ئورۇنغا قويىدۇ . ئائىلە بولسا ، ھەربىر ئادەمنىڭ ھېسسىي تۇرمۇشىنىڭ ئىللىق ماكانى ، ئادەمنىڭ ئەڭ سەممىي ، ئەڭ چوڭقۇر ھېسسىياتى كۆپىنچە ئائىلىدە تەبئىي ھالدا ئاشكارىلىنىدۇ ، شۇڭا ئائىلە مۇھىتى ھېسسىي ئىقتىدارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدۇ . ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار ھېسسىياتنىڭ ئىقتىدارىدىن تولۇق پايدىلىنىپ ، بالىلارنىڭ ھېسسىياتىنى يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرەلىسە ، بالىلارنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن زور تۈرتكىسى بولىدۇ . ئەگەر بالىئىزنىڭ مەكتەپتىكى ئىشلىرى ھەر جەھەتتىن ئوڭۇشلۇق بولۇپ ، كۆرەڭلەپ قالغان بولسا ، ئائىلىدە ئۇنىڭغا ئوڭۇشسىزلىق جەھەتتىكى تەربىيىنى كۈچەيتىشىڭىز كېرەك . ئەگەر بالىئىز مەكتەپتە «ناچار» بولۇپ قالغان بولسا ، ئائىلىدە قانداق قىلغاندا مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىپ ، بالىئىزنىڭ ئۆگىنىشكە ھەۋەس قىلىدىغان كەيپىياتىنى يېتىلدۇرۇشگە ياردەم بېرىشىڭىز ، ئۇنىڭ مەكتەپ تۇرمۇشىدا شەكىللەنگەن پاسسىپ كەيپىياتىنى توغرا تەرەپكە يېتەكلىشىڭىز لازىم . ئەپسۇسكى ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ بىلىم ئىگىلىشى ۋە سىرتقى ھەرىكىتىگىلا ئەھمىيەت بېرىپ ، ئىچكى كەيپىياتىنىڭ ئۆزگىرىشىگە دائىم سەل قارايدۇ ، بالىلاردا ئېغىر دەرىجىدە پەرىشانلىق ، بىزار بولۇش ۋە زىتلىشىش كەيپىياتى شەكىللىنىپ ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن قېيىشىش ، ھەتتا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش ، ئۆيىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتسىمۇ ، ئۇنى ھېس قىلالمايدۇ .

④ بالىلار ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا ،

ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلىق مۇھەببىتىدىن ئايرىلالمايدۇ ، ئاتا ـ ئانىدىن ۋە ئاتا ـ ئانا بالىلىق مۇھەببىتىدىن تېخىمۇ ئايرىلالمايدۇ . بالىلار ئائىلىدە مۇئەللىمگە ئەمەس ، بەلكى ئاتا ـ ئانىغا بەكرەك موھتاج بولىدۇ ، شۇڭا بۇ يەردە پەرزەنتلەر تەربىيىسىدە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەربىيىچى ئىكەنلىكىنى ، تېخىمۇ مۇھىمى ئۆز پەرزەنتىنىڭ يېقىن سىردىشى ، دوستى ۋە ھەمراھى ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ ئۆتىمىز . سىز بالىڭىزنىڭ ئوقۇشىغا يارەملەشكۈچى ، نازارەت قىلغۇچى بولماستىن ، ئۇنىڭ ياخشى دادىسى ، ياخشى ئانىسى ، ياخشى دوستى بولۇشىڭىز كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار كۆپىنچە ، ئادەتتە مۇلايىم پوزىتسىيە تۇتۇپ ، تەربىيىنىڭ گېپى چىققان ھامان قاپىقىنى تۇرۇۋالىدىغان ، بالىلار مەكتەپتە تولا ئاڭلاپ كەتكەن نەسىھەتلەرنى تەكرارلايدىغان سەۋەنلىكىنى سادىر قىلىدۇ . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلار ئالدىدىكى ئوبرازى ۋە رولى ئوخشاش بولمىسا ، تەربىيىلەش ئۇسۇلى ۋە تەلەپلىرىمۇ قالايمىقان بولىدۇ ، بۇنداق بولغاندا مەكتەپ تەربىيىسىگە ماسلىشالمايلا قالماستىن ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئۆزىدىمۇ ئېغىز ـ پەسلىك كېلىپ چىقىدۇ . شۇڭا ، ئائىلىدە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆز رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرۇشى ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە . ئەگەر بالىڭىزنىڭ مەكتەپتە بىر ياخشى ئوقۇنقۇچىسى ، ئائىلىدە ياخشى ئاتا ـ ئانىسى بولسا ، ئۇ نەقەدەر بەختلىك ھېسابلىنىدۇ ـ ھە !

(2) ئائىلە تەربىيىسى ۋە جەمئىيەت تەربىيىسى

ھازىرقى دەۋردىكى ئىختىساس ئىگىلىرى يۈكسەك ئىجتىمائىيلاشتۇرۇش سەۋىيىسىگە ئىگە بولۇشى ، يەنى ئاكتىپ ئىجتىمائىي پوزىتسىيە تۇتۇشى ، جەمئىيەتنى چۈشىنىشى ، چىنلىق بىلەن ساختىلىقنى ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ،

گـۇزەلـلـىك بىلەن رەزىللىكنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشى ، جەمئىيەت بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلىشى لازىم .

جـەمـئـىـيـەت تـەرىـپـىسى مەزمۇنى كەڭ ، مۇرەككەپ ، تىزگىنلەش قىيىن بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە . ئۇچقاندەك تـەرەقـقـىـي قـىـلـىـۋاتقان ھازىرقى دەۋردە گۇزەللىك بىلەن رەزىللىك ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىق ، ئىلىم - پەن بىلەن خـۇراپـاتـلـىـقـتىن ئىبارەت ھەر خىل ئىجتىمائىي ھادىسىلەر ساقلانماقتا ، شۇڭا كۆپىنچە ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ يامان ئـۆگـىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدى . لېكىن ، ھازىرقى ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئۆزىگە خاس تەرەققىيات ئېھتىياجىغا ئىگە ، مەكتەپنىڭ قورۇ تېمى ، ئائىلىنىڭ بىنا ۋە ئىشىكلىرى ئۇلارنىڭ جەمئىيەتكە بولغان دەققەت - ئېتىبارىنى ، ئارىلىشىشنى توسۇپ قالالمايدۇ . جەمئىيەتتىن ئىبارەت بۇ رەڭگارەڭ دەرسخانا ئۇلارنى كـۆچـلـۈك جەلپ قىلىدۇ . ئۇنداقتا ، بىز ئائىلە تەربىيىسىدە قانداق قىلىشىمىز كېرەك ؟ بۇ مەسىلىنى بىز باشقا مەخسۇس تېمىدا تەپسىلىي بايان قىلىمىز .

3 . بالىلار ھوقۇقى توغرىسىدىكى ساداۋە ھازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسى

21- ئەسىردىكى يېڭى ماۋارىپ چوقۇم يېڭىچە بولغان بالىلار تـەرەقـقـىـيـات قـارىشىنى ئاساس قىلىشى ، بالىلار قارىشىنى يېڭىلاشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشى لازىم . بۇنىڭدىن يۇز يىل ئىلگىرى ئەيلۇنكىي «بالىلارنىڭ ئەسىرى» ناملىق بىر كىتابىنى يېزىپ ، 20 - ئەسىرنى بالىلارنىڭ ئەسىرى بولۇشى كېرەك ،

دەپ ئۇمىد قىلغاندى . يېقىنقى يۇز يىل ئىچىدە دېڭىز «بالىلارنى مەركەز قىلىش نەزەريىسى» نى ئوتتۇرىغا قويدى . تاۋۇشكىچى يېزا بالىلار باغچىسىنى ئاچتى ، چېن ئېچىن بالىلار تەربىيىسىگە ئائىت ژۇرناللارنى تەسىس قىلدى ، لۇشۇن «بالىلارنى قۇتقۇزايلى» دەپ چۇقان سالدى . يېڭى جۇڭگو قۇرۇلغاندىن بۇيان ، ئېلىمىز بالىلارنىڭ ھاياتىغا كاپالەتلىك قىلىش ، ئۇلارنى قوغداش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتى ، بولۇپمۇ يېقىنقى نەچچە ئون يىلدىن بېرى ، بالىلارنىڭ ھوقۇقى ۋە ئورنى مەسىلىسى خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ ۋە ھۆكۈمىتىمىزنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىدى . دېمەك ، بۇ 21 ـ ئەسىر ھارپىسى كىشىلەرنىڭ بالىلار ۋە بالىلار مەسىلىسى ھەققىدىكى قارىشىدا غايەت زور ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ .

1990 ـ يىلى 8 ـ ئايدا ئېلىمىز ھۆكۈمىتى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ «بالىلار ھوقۇقى ئەھدىنامىسى» غا ئىمزا قويغاندىن كېيىن ، يولداش لى پىڭ يەنە «بالىلارنىڭ ياشىشى ، بالىلارنى قوغداش ۋە ئۇلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇش دۇنيا خىتابنامىسى» قاتارلىق خەلقئارالىق ھۆججەتلەرگە ئىمزا قويۇپ ، دۇنياغا ئېلىمىز ھۆكۈمىتىنىڭ «بالىلارنىڭ ياشاش ، تەرەققىي قىلىش ھوقۇقى» جەھەتتىكى تۇپ مەيدانىنى ناماياں قىلدى . لېكىن بالىلارنىڭ ھوقۇقىنى قوغداش ۋە ئەملىيلەشتۇرۇش كۆپ قاتلاملىق ، كۆپ تەرەپلىمىلىك سىستېما قۇرۇلۇشى ، بۇنىڭ ئۈچۈن ھۆكۈمەتنىڭ ھەرىكەتكە كېلىشى ، پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ تىرىشىشى زۆرۈر بولۇپلا قالماستىن ، بۇ سىستېما قۇرۇلۇشى ئىچىدە ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە بولغان 320

مىليون ئاھالىنىڭ ئاكتىپ قاتنىشىشىمۇ ئىنتايىن زۆرۈر .

«بالىلار ھوقۇقى ئەھدىنامىسى» دە قۇرامىغا يەتكەنلەر چوقۇم بالىلارنىڭ ياشاش ھوقۇقىغا ، قوغدىنىش ھوقۇقىغا ، تەرەققىي قىلىش ھوقۇقىغا ، تەربىيە ئېلىش ھوقۇقىغا ، شۇنداقلا ئائىلە ، مەدەنىيەت ۋە ئىجتىمائىي تۇرمۇشقا قاتنىشىش ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش لازىم ، دەپ بەلگىلەنگەن . «قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» غا ئاساسەن ، بالىلارنىڭ سىر ساقلاش ھوقۇقى (مەسىلەن ، بالىلارنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىنى ئوغرىلىقچە كۆرۈش قاتارلىق قىلمىشلار بالىلارنىڭ شەخسىي سىر ساقلاش ھوقۇقىغا تاجاۋۇز قىلغانلىق ھېسابلىنىدۇ) نى ئۆز ئىچىگە ئالغان يۇقىرىدىكى ھوقۇقلار پۈتۈنلەي قانۇن تەرىپىدىن قوغدىلىدۇ . بەلكىم ئاتا ـ ئانىلار بۇ ھوقۇقلارنى كۆرگەندىن كېيىن ، «كىچىككىنە بالىلارنىڭ شۇنچە كۆپ ھوقۇقى بولامدۇ ؟ ئۇنداق بولسا ئۇلارنى قانداقمۇ باشقۇرغىلى بولسۇن ؟» دېيىشى مۇمكىن . لېكىن ، بۇلار بالىلارنىڭ ئاساسىي ئېھتىياجى ۋە ھوقۇقى ، ئاتا ــ ئانىلار بالىلارنىڭ ئائىلىدىكى بىۋاستە قوغدىغۇچىسى بولۇشى كېرەككى ، ھەرگىزمۇ بالىلارنىڭ ھوقۇقىغا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزىدىغان پاسسىپ ئامىل ۋە توسالغۇ بولۇپ قالماسلىقى كېرەك .

«بالىلار ھوقۇقى ئەھدىنامىسى» خەلقئارالىق قانۇن مىزان بولۇپ ، ئۇ يېپىيېڭى بالىلار قارىشىنى نامايان قىلىپ بەردى . بۇ خىل يېڭى قاراشنىڭ ئەنئەنىۋى بالىلار قارىشىدىن پەرقلىنىدىغان يېرى شۇكى ، ئۇ بالىلارنىڭ دۆلەت ۋە جەمئىيەتتىكى قىممىتىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ ، بالىلار كىچىك ۋە ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن ، قوغدىلىشقا موھتاج بولسىمۇ ، لېكىن ئاكتىپ ، تەشەببۇسكار ئىقتىدارغا ئىگە ھەمدە تۇغۇلۇشىدىن تارتىپلا مۇستەقىل ئادەم ،

ئاتا ـ ئانىلىرى بىلەن باراۋەر ئورۇنغا ئىگە ھوقۇق ئىگىسى ، دەپ ھېسابلايدۇ .

ئېيىلىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى بالىلار قارىشى فېئودالىلىق ئەقىدىلىرنى ئۆزىگە ئاساس قىلغان بولۇپ ، ئۇ بالىلارنى كەلگۈسىدىكى ئەمگەك كۈچى ، ئائىلىنى كۆپەيتىدىغان قورال ۋە جەمئىيەتنىڭ ئىزنى ئۆچۈرمەيدىغان ۋارىسى دەپ قارايدۇ . لېكىن ، بالىلارنىڭ مۇستەقىل شەخس سۈپىتىدە جەمئىيەتتە بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلمايدۇ . ئۇلار بالىلارنى پەقەت ئائىلە ۋە جەمئىيەتنىڭ بېقىندىسى دەپ قاراپ ، بالىلرىنى خالىغانچە باشقۇرۇپ ، ئۇلارغا خالىغانچە مۇئامىلە قىلىدۇ ، بۇ خىل ئەنئەنىۋى بالىلار قارىشى ئېيلىمىزدىكى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئېڭىغا چوڭقۇر سىڭىپ كەتكەن .

قەدىمدىن تاكى ھازىرغىچە كىشىلەر بالىلارنى كىچىك ، ئاجىز ھەم قوغدىلىدىغان ئوبيېكت ، دەپ قاراپ كەلدى . بالىلارنى ئاكتىپ ، تەشەببۇسكار بولغان ھوقۇق ئىگىسى دەيدىغانلار ناھايىتى ئاز بولدى . مۇشۇ خىل بالىلار قارىشىنى چىقىش قىلىپ ، چوڭلار دائىم ئۆزلىرىنىڭ ئىرادىسىنى ۋە قىممەت ئۆلچىمىنى بالىلارغا مەجبۇرىي تېڭىپ ، بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىكى تەرەققىيات ئېھتىياجىنى ۋە ئارزۇسىنى نەزەرگە ئالمىدى . بۇ خىل ياخشى نىيەتلىك «قوغداش» كۆپىنچە بالىلارغا زىيانكەشلىك ئېلىپ كېلىدۇ . چېڭىيدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى شافېينىڭ ئانىسى شافېينىڭ نەتىجىسى ئۆزى ئۈمىد قىلغان چەككە يەتمىگەچكە ، ئۇنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپ ، ئورنىغا كەلمەيدىغان تراگېدىيىنى پەيدا قىلغان ، مانا بۇ دەل «مەن سېنى ياخشى بولسۇن دەۋاتىمەن» دېگەن ياخشى نىيەتتىن كېلىپ چىقىپ ،

بالىلارنىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئەتىگە تاجاۋۇز قىلغانلىقتۇر . جۇڭگودىكى ئاتا - ئانىلار «ئاتا - ئانىلار ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرىدۇ» دېگەن ئىدىيىنىڭ تەسىرىدە ، دائىم دېگۈدەك «مەجبۇرىيەت» نى «ھوقۇق» قا ئايلاندۇرۇۋالىدۇ ، بالىلارنىڭ «قۇرامىغا يەتمىگەن» مەزگىلىدىكى چەكلىك قوغداشنى چەكسىز قوغداشقا ئۆزگەرتىۋالىدۇ ، بالىلار ئاجىز ھەم كىچىك بولغاچقا ، چوڭلارنىڭ قوغدىشىغا موھتاج بولىدۇ ، لېكىن قوغداش بالىلارغا ھۆرمەت قىلىشتىن ۋاز كېچىش دېگەندىن دېرەك بەرمەيدۇ . ئەكسىچە ، ھۆرمەت قىلىش قوغداشنىڭ ئالدىنقى شەرتىدۇر ، ھۆرمەتلەش كەم بولغان قوغداش بالىلارنىڭ ھوقۇقىنى تارتىۋېلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ، ھەددىدىن زىيادە قوغداشمۇ بالىلارنى ئۆزىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىپ ، ئۇلارنى مەڭگۈ چوڭ بولالمايدىغان قىلىپ قويىدۇ .

ئاتا - ئانىلار ، شۇنى بىلىشىڭلار كېرەككى ، بالىلار ئۆزلىرىگە مەنسۇپ بولغان ھوقۇقنى تەلىپۇنمەكتە ، ئۇنى تەلەپ قىلماقتا . يېڭى ئەسىردە سىلەر يېڭىچە بالىلار قارىشىنى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇپ ، بالىلارنىڭ ئۆزىگە مەنسۇپ بولغان ھاياتلىق ھوقۇقىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار ، بالىلارغا ھۆرمەت قىلىشنى ئائىلە تەربىيىسىنىڭ بىرىنچى پرىنسىپى قىلىڭلار .

هازىرقى زامان ئاتا - ئانىلىرى ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئائىلە تەربىيىسى پىسخىكىسى ۋە تەلىم - تەربىيىدىكى خاتا قاراشلار

ئائىلە تەربىيىسى بىر ئىلىم ، بالىلارنى ئىلمىي ئۇسۇلدا تەربىيىلەش ئېھتىياجىنى كۆچەيتىپ ، قارىغۇلارچە ھەرىكەت قوللىنىشنى توغرىتكەندىلا ، ئاندىن ياخشى ئارزۇ ياخشى نەتىجە بېرىدۇ .

1 . ئائىلە تەربىيىسىدىكى پىسخىكىلىق خاتا قاراش

(1) تولدۇرۇش ۋە ۋاز كېلىش قىلىش پىسخىكىسى ئائىلە تەربىيىسىنىڭ يۈكىنى ئاشۇرۇۋېتىدۇ

بىر-بىرىنچى ، پىسخىكىلىق ئېھتىياجى . نۇرغۇن ياش ئاتا - ئانىلار خىلمۇ خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ياخشى تەربىيە ئېلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولغاچقا ، ئۇلاردا كۆچلۈك تولدۇرۇۋېلىش پىسخىكىسى شەكىللەنگەن ، يەنى ئۇلار بالىلىقىدا قولدىن بېرىپ قويغان نەرسىلەرنى بالىلىرى ئارقىلىق تولدۇرۇۋالماقچى بولىدۇ ، ئۆزلىرى ياش ۋاقتىدا ئىگە بولالمىغان (ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ، ئاسپىرانت بولۇش ، چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىش ، پىئانىنو چېلىش ، داڭلىق يازغۇچى بولۇش . . . . قاتارلىقلار) ئىشلارغا بالىلىرىنى ئىگە قىلماقچى بولىدۇ ، ئۆزلىرى يېزا - قىشلاقلارغا چۈشۈپ ، جاپا چەككەچكە ، بالىلىرىنى جاپا تارتقۇزۇشنى خالىمايدۇ .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار مەلۇم كەسپىي تېخنىكا ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنۈپ ، نام قازىنىپ ، مول بىلىم ، تەجرىبە توپلىغان ، پەۋقۇلئادده ھۈنەر ـ ماھارەت ئىگىلەپ بىرقەدەر يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشكەن بولغاچقا ، پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەش جەھەتتە ۋارىسلىق قىلىش پىسخىكىسى شەكىللىنىپ ، پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش كەسىپتە تەربىيىلىنىپ ، ئۆزلىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى ، تەجرىبىسى ، تەسىرى ۋە نوپۇزىغا ۋارىسلىق قىلىشنى ئۈمىد قىلىدۇ .

ئىككىنچى ، تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىش . ئۆزىنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بالىلارغا تېڭىپ ، بالىلارنىڭ قىزىقىشى ۋە تەلەپلىرىنى ئۇلارنىڭ ئىلكىدىن رەھىمسىزلىك بىلەن تارتىۋالغاندا ، ئائىلە تەربىيىسى تۇيۇق يولغا كىرىپ قالىدۇ .

ئۇچىنچى ، ئاقىۋەت . ئائىلە تەربىيىسى بالىلارنىڭ يۈكىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋېتىپ ، بالىلارنى يار بويىدا قىستايدىغان ئامالسىز ئەھۋالغا چۇشۇرۇپ قويىدۇ . بالىلار ئۆگىنىش جەھەتتىكى ئېغىر يۈككە بەرداشلىق بىرەلمەي ، ھەرخىل پاسسىپ ئەھۋاللار كېلىپ چىقىدۇ ، ھەتتا تراگىدىيىلەر يۈز بېرىدۇ . مەسلەن ، ئۆگىنىشتىن زېرىكىش ، ئۆينى تاشلاپ چىقىپ كېتىش ، يالغان سۆزلەش ، نەرسە ـ كېرەكلەرگە ، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىگە زىيان

يەتكۈزۈش ، دۇنيادىن بىزار بولۇش ، ئاتا ـ ئانىلىرىنى ئۆلتۈرۈش قاتارلىقلار .

تۆتىنچى ، تۇيۇق يولدىن قانداق چىقىپ كېتىش كېرەك ؟

① باللاردىن كۆتىدىغان ئۈمىد مۇڭاپىق بولۇش كېرەك . يەنى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆتىدىغان ئۈمىدى باللارنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىش قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىشى لازىم . مۇڭاپىق ئۈمىد ئۇنۇملۇك ئائىلە تەربىيىسىدىكى بىر ۋاستە ، شۇنداقلا باللارنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا رىغبەت بولىدىغان غايەت زور كۈچ . باللاردىن كۆتىدىغان ئۈمىد بەك چوڭ بولۇپ ، چەكتىن ئېشىپ كەتسە ، ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىكى تەرەققىيات قانۇنىيىتىگە خىلاپ بولسا ، مايىسىنى تارتىپ ئۆستۈرگەندەك بولىدۇ ـ دە ، ئەكس تەسىر بېرىپ ، كۆزلىگەن نىشانغا يەتكىلى بولمايدۇ . ئۈمىد بەك كىچىك بولۇپ قالسا ياكى ھېچقانداق ئۈمىد بولمىسا ، باللارنىڭ يېتىلىشى ۋە تەرەققىياتىغا پايدىسىز بولىدۇ ، باللار قانائەت ھېس قىلىپ ، ئالغا ئىلگىرىلەشنى خالىمايدىغان بولۇپ قالىدۇ .

ھەربىر ئادەمنىڭ قابىلىيىتىنىڭ پەرقلىق ، يەنى بەزىلىرىنىڭ يۇقىرى ، بەزىلىرىنىڭ تۆۋەن بولىدىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك . ئۈچ ئۇلۇش ئىقتىدار بىلەن تۆت ئۇلۇش ئىشىنى تىرىشچانلىق ئارقىلىق ئەملگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ ، لېكىن ئۈچ ئۇلۇش ئىقتىدارغا سەككىز ئۇلۇش ياكى ئون ئۇلۇش ئىشىنى قىلىشقا زورلىغاندا ، زادىلا مۇمكىن بولمايدۇ . بىز ئاتا ـ ئانىلار ئازادە ، خۇشال ـ خۇرام ئۆگىنىۋاتقان بالىلارنى ئۇلارنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشنى نەچچە ئون ھەتتا يۈز ھەسسىلەپ زېھىن سەرپ قىلىشقا مەجبۇرلىساق قانداق بولىدۇ ؟

كەم سۆز ، جىمىغۇر بالىلارنى ئاممىۋى مۇناسىۋەت ، تاشقى سودا ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشقا مەجبۇرلىماسلىق كېرەك ، ئاڭلاش سېزىمى ياخشى بولمىغان بالىلارنى مۇزىكا چېلىشنى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلىماسلىق كېرەك .

بالىلار نەتىجىلىك ، خۇشال ـ خۇرام ئۆگىنەلىسە ، تۇرمۇشىمۇ مەنىلىك ئۆتىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۈتكەن ئۈمىدىمۇ يەردە قالمايدۇ .

② توغرا بولغان ئىختىساس ئىگىلىرى قارىشىنى تىكلەش كېرەك . ئۈمىد دۆلەت ئەھۋالىغا ئۇيغۇن كېلىشى لازىم . دۆلىتىمىز سوتسىيالىزمنىڭ تۆۋەن باسقۇچىدا تۇرماقتا ، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسىمۇ تەدرىجىي بولىدۇ ، شۇڭا تەلىم ـ تەربىيە ئۈچۈن يارىتىپ بېرىلىدىغان شارائىتمۇ چەكلىك بولىدۇ ، يۇقىرى دەرىجىلىك ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش خىزمىتىنىمۇ تەدرىجىي ياخشىلاپ يۇقىرى كۆتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ ، شۇنداق بولغانىكەن ، ئەمگەكچىلەرنىڭ تەربىيىلىنىش دەرىجىسىگە بەك يۇقىرى تەلەپ قويۇپ كەتكىلى بولمايدۇ . بۇخىل دۆلەت ئەھۋالى بىزگە بالىلارنى تەربىيىلەش نىشانىنى يۇقىرى مەلۇماتلىق ، يۇقىرى قاتلاملىق ، تېز سۈرئەتلىك قىلىپ بېكىتىشنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەسلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى تەربىيىلەش نىشانىنى بېكىتكەندە ، سودىغا سەل قارايدىغان ، ئەمگەكنى كۆزگە ئىلمايدىغان ، ئوتتۇرا ۋە باشلانغۇچ دەرىجىلىك تېخنىكىنى ياراتمايدىغان كونا كۆز قاراشنى يېڭىشى لازىم . چۈنكى ھەممەيلەننىڭ ئالىم بولۇپ كېتىشى ، داڭلىق كارخانىچى بولالىشى ، چەت ئەلگە چىقىپ ئوقۇشى ، تاشقى ـ سودا ، پۇل مۇئامىلە مەكتەپلىرىگە ئۆتەلىشى ناتايىن ، ھەممەيلەننىڭ ئالىي

مەكتەپكە ئۆتۈشمۇ مۇمكىن ئەمەس .

مەلۇم بىر ئانا قىزىنىڭ نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈشىنى ئارزۇ قىلغان ، لېكىن قىزى ئوتتۇرا دەرىجىلىك سىنەن مەكتىپىگىلا ئۆتەلمىگەن ، بۇ ئانا خاپىچىلىقتا ئاغرىپ خېلى ئۇزۇنغىچە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان . كېيىن بۇ قىز ئوقۇشتىمۇ ، ئەخلاقتىمۇ ياخشى بولغاچقا ، مەكتەپتە قېلىپ ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولغان ، ئۇ خىزمەتنى ئاكتىپ ئىشلىگەندىن سىرت ، ئۆزلۇكىدىن ئۆگىنىپ ، ئالىي مەكتەپ مەلۇماتىغا ئىگە بولغان . شۇنىڭ بىلەن مەركىزىي شەھەردىكى نۇقتىلىق بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئۇنى يۆتكەپ ئىشلەتكەن ، ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ رايون ، شەھەر ۋە ئۆلكە بويىچە ياش ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئوقۇتۇش مۇسابىقىسىدە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ، ئۆلكىلىك تىل جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان ، ئۆلكە بويىچە ئەڭ داڭلىق ياش ئوقۇنقۇچى بولۇپ ، ئىككى دەرىجە مائاش ئۆستۈرۈلگەن . بىر يۈرۈش ئۆي بىلەن مۇكاپاتلانغان ، چەتكە چىقىپ مائارىپ تەكشۈرۈشىدە بولغان . ئۇنىڭ ئانىسى چوڭقۇر تەسىرلەنگەن ھالدا : «قارىغاندا يارىملىق ئادەم بولۇشنىڭ يوللىرى كۆپ ئىكەن» دېگەن .

③ بالىلارنى تەربىيىلەشتىكى نىيەت بەك يۇقىرى بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك . بىز ھەممىمىز پەرزەنتلەرنى قابىل ، مۇنەۋۋەر كىشىلەردىن بولسۇن ، دەپ ئارزۇ قىلمىمىز ، لېكىن بۇ نوقۇل ئىرادىمىزگىلا باغلىق ئىش ئەمەس . ئەمەلىيەتتە مەيلى قايسى دۆلەت ، قايسى دەۋرده بولسۇن ، ئەڭ نادىر تالانت ئىگىلىرى ھامان ئاز سانلىق بولىدۇ . شۇڭا ، بالىلاردىن كۆتىدىغان ئۈمىد بەك يۇقىرى بولۇپ كەتمەسلىكى ، سۈبىيېكتىپ ئارزۇ رېئاللىققا ماسلىشىشى ، بالىلارنىڭ مىجەز ـ خۇلقى ،

ئارزۇسى ۋە تەبىئىي ئىقتىدارى بىلەن بىرلەشتۈرۈلۈشى لازىم .

مەلۇم بىر ئوقۇغۇچى باشلانغۇچنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ، ئۆزىنى نۇقتىلىق ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىپ رىقابەتلىشىشكە لايىق ئەمەس ، دەپ قاراپ ، چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشنى ئاساس قىلمىغان ئادەتتىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپنى تاللىغان ، ئاتا ـ ئانىسى ئۇنىڭ تاللىشىنى قەتئىي قوللىغان . بىر نەچچە يىلدىن كېيىن ، قىز چەت ئەل تىلىنى راۋان سۆزلىيەلەيدىغان بولغان ، ھەم مەلۇم گېزىتنىڭ ئوقۇغۇچى مۇخبىرى بولۇپ ، ئۆگىنىش ، ئىدىيە ، ئىجتىمائىي پائالىيەت جەھەتتە كۆزگە كۆرۈنۈپ ، تېز ئىلگىرىلىگەن . بۇ قىزنىڭ دادىسى چوڭقۇر تەسىرلەنگەن ھالدا مۇنداق دېگەن : «بالىلار باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشەلىسە ئەلۋەتتە خۇشال بولىمىز ، لېكىن جەمئىيەتتە ئاددىي ـ ساددا ئادەملەر ھامان كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ ، بۇ تامامەن نورمال ئەھۋال . ئاددىي نىشانىنى قوغلىشىش ھەرگىزمۇ چاكىنىلىق ھېسابلانمايدۇ ، ئەمەلىيەتتە بۇ جەمئىيەتنىڭ ئوبيېكتىپ قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەم بالىلارنىڭ جىسمانىي ، روھىي ساغلاملىقىغا ، بالىلارنىڭ ئۆز نىشانىنى ئەركىن ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا پايدىلىق . » دېمەك ، ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنى چوقۇم ئاددىي ـ ساددا نىيەت بىلەن رېئاللىققا ماسلىشىپ ، ماھىرلىق بىلەن يېتەكلىشى لازىم .

(2) قورقۇش پىسخىكىسى — كۆيۈنۈش زىيانكەشلىككە ئېلىپ بارىدۇ

بىرىنچى ، پسىخىكىلىق ئىپادىسى . ھازىر شەھەرلەردە ئىككى پەرزەنتلىك بولۇش يولغا قويۇلغاچقا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى بەكمۇ ئەتىۋارلايدۇ ، ئۇلاردىن ئايرىلىپ قېلىشتىن ، ئۇلارنىڭ رەنجىپ قېلىشىدىن ، نارازى بولۇشىدىن ، جېدەل

قىلىشىدىن ، ئاغرىپ قېلىشىدىن ، تاماق يېمەسلىكىدىن ، ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىدىن قورقىدۇ . . . .

ئىككىنچى ، تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىش .

ئۇچىنچى ، ئاقىۋەت . 21 - ئەسىرگە ئاتلايدىغان ئەۋلادلارنى خاراكتېر جەھەتتىن «سۆڭىكى قاتماسلىق» كېسەللىكىگە گىرىپتار قىلىپ قويىدۇ .

بالىلار سۇ ئۇزۇشنى ئۆگەنمەكچى بولسا ، ئاتا - ئانىلار «خەتەرلىك» دەيدۇ .

بالىلار يازلىق لاگېرغا بارماقچى بولسا ، ئاتا - ئانىلار «بولمايدۇ ، بەك جاپالىق» دەيدۇ ؛ دوست تۇتماقچى بولسا ، «يامان ئۆگىنىپ قالىدۇ» دەيدۇ .

بالىلار ئائىلە ئىشلىرىغا ھەمكارلاشسا ، «ئۆگىنىشكىگە تەسىر يەتمەيدۇ» دەيدۇ .

بۇ بىر قاتار ئەندىشە ۋە توسۇشلار بالىلارنى ئەتراپىدىكى بىۋاستە مۇناسىۋەتتىن ئايرىپ تاشلاپ ، ئۇلارنى دۇنيانى بىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىپ قويىدۇ ، ئاتا-ئانىلارنىڭ ھەددىدىن زىيادە قوغدىشى ، ئارىلىشىشى ، ھەممىگە چات كىرىۋېلىشى بالىلارنى ئاتا-ئانىغا پۈتۈنلەي يۆلىنىۋالىدىغان قىلىپ قويىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە بالىلار دائىم چوڭلارنىڭ قوينىدا ياشىغاچقا ، ھەم

هەرخىل شەيئىلەر بىلەن بىۋاستە ئۇچراشمىغان بولغاچقا ، بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدىكى ئىنتايىن مۇھىم بولغان ھېسسىي تەجرىبىسى كەم بولۇپ ، كېيىنكى يولىدا جاساراەت ، ئىرادە ، قابىلىيەت كېرەك بولغاندا ، ئۆز- ئۆزىنى ئىدارە قىلىدىغان ئىقتىدارى پۈتۈنلەي يوقايدۇ - دە ، بىچارە كىشىلەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ .

ئاتا - ئانىلارنىڭ خاتا پسىخىكىسى خاتا تەلىم - تەربىيە پوزىتسىيىسى ۋە خاتا ئائىلە مۇناسىۋىتىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ، بالىلارغا ناچار ئەخلاق يېتىلدۈرىدىغان شارائىتنى يارىتىپ بېرىدۇ ، ھەتتا ئۇ جىنايەت ۋە روھىي كېسەللىكنىڭ شەكىلسىز ئاساسى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن .

تۆتىنچى ، تۇيۇق يولدىن قانداق چىقىپ كېتىش كېرەك ؟

① ياخشى كۆرۈش ئۇسۇلى ۋە مەزمۇنى دەۋرنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك . دۆلىتىمىزدە فېئودالىق ئەنئەنىنىڭ تەسىرى كۈچلۈك بولغاچقا ، بالىلارنى ئەۋلاد قالدۇرۇشتىكى شەخسىي مۇلۇك دەپ قاراپ ، كۆپ پەرزەنتلىك بولۇشنى بەخت ھېسابلاپ كەلگەنىدى . بۇگۈنكى دەۋر ئاتا - ئانىلاردىن پەرزەنتلەرنى دۆلەت ئۈچۈن تەربىيىلەش كۆزقارىشىنى تىكلەپ ، دۆلەت ۋە خەلق ئۈچۈن يارامليق تالانت ئىگىلىرىنى يېتىشتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلماقتا ، شۇڭا بالىلارنى ياخشى كۆرۈشمۇ جەمئىيەت ، دۆلەت ۋە دەۋرنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلىشىشى لازىم .

② بالىلارنى ياخشى كۆرۈش ئەقلىي ، چەكلىك ھەم لايىقىدا بولۇش كېرەك . ئەقلىي ، چەكلىك ھەم لايىقىدا بولۇش دېگەنىمىز — بالىلارغا بولغان مۇھەببەت ئىپادىسىنى ھوشيارلىق ، ئەقىللىقلىق بىلەن تىزگىنلەش ، ئۆزنىڭ ھەربىر ئۇششاق ھەرىكىتىنىڭ بالىلاردا پەيدا قىلىدىغان تەسىرىگە دىققەت قىلىش ۋە ئەستايىدىل ئويلىنىش ، دېگەنلىكتۇر .

بېيجىڭ شەھەرلىك ئائىلە تەربىيىسى تەتقىقات جەمئىيىتى

چىقارغان «يېرىم سۆيگۈنى يوشۇرۇپ قالايلى» دېگەن كىتابتا 100 ئاتا ـ ئانىنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەش جەريانىدىكى تەسىراتى مۇنداق تونۇشتۇرۇلغان : ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى ياخشى كۆرگەندە تۇرمۇشتا ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىشى شەك ـ شۇبھىسىز ، بىراق ياخشى كۆرۈش ئۇنداق ئۆز مەيلىچە بولماسلىقى ، ياخشى كۆرگەندە ھېسسىياتقا بېرىلىپ كەتمەسلىكى ، پۈتۈن ھېسسىياتىنى بىراق ئاشكارىلىۋەتمەسلىكى ، ئانچە ـ مۇنچە ئەقىللىقلىق بىلەن ئىش كۆرۈشى ، چەكلىك بولۇشى ، تېخىمۇ يىراقنى كۆرۈشى لازىم ، مۇشۇنداق قىلغاندىلا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ھەقىقىي مەسئۇل بولغان بولىدۇ . «يېرىم سۆيگۈنى يوشۇرۇپ قېلىش» ھەرگىزمۇ بالىلارغا بولغان سۆيگۈنى كېمەيتىش ، دېگەنلىك ئەمەس ، بەلكى ياخشى كۆرۈش ئەقىلگە مۇۋاپىق بولۇشى ، ئۇ تېخىمۇ كەڭ ، تېخىمۇ چوڭقۇر مەنىگە ئىگە بولۇشى ، يوشۇرۇن بولۇشى ، ئازراق ئىمكانىيەت قالدۇرۇلۇشى كېرەك ، دېگەنلىكتۇر .

«ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى بىر قولى بولۇشى كېرەك» . بۇ 50 يىلدىن ئىلگىرىكى مەشھۇر پېداگوگ خېچىن ئەپەندىنىڭ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارغا ھەددىدىن زىيادە غەمخورلۇق قىلىدىغان ھادىسىسىگە قارىتا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى ياخشى كۆرگەندە چەكلىك ھەم لايىقىدا بولۇشىغا تەۋسىيە قىلىپ ئېيتقان سۆزى .

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگ ماكارېنكو مۇنداق دەيدۇ : «ئاتا ـ ئانىلار ئات ـ كالىغا ئوخشاش ئەڭ زور قۇربانلارنى بېرىپ ئەتىۋارلاپ چوڭ قىلغان بالىلار جەمئىيەتنىڭ ئاساسلىرىدىن بولمىغان تەقدىردىمۇ ، ئائىلىدىكى زالىم پادىشاھقا ئايلىنىدۇ . » بۇگۈنكى ئەركە بالىلار ئەتە زالىم پادىشاھ بولىدۇ ، بالىلارنىڭ ئۆكتەملىكى ، رەھىمسىزلىكى ، يولسىزلىقى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۇلارغا بولغان چەكسىز مۇھەببىتىگە نىسبەتەن

ئۆتكۈر سېلىشتۇرما ۋە ئاچچىق مەسخىرە ئەمەسمۇ؟ بۇنداق رەھىم - شەپقەتسىزلىك بالىلارنى ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىدىغان ئاتا - ئانىلار ئۈچۈن بىر جازا ، شۇڭا ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرۈش ۋە ئەركىلىتىش ئاتا - ئانىلارنىڭ نادانلىقىنىڭ ئىپادىسى .

③ «بەش ئۆز» ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . بۇ باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ يولىورۇقى بولۇپ ، ئۇ ئاتا - ئانىلاردىن بالىلارغا قاراتقان مۇھەببەت ۋە غەمخورلۇقىنى بالىلارنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ، ئۆزىنى باشقۇرۇش ، ئۆزىگە ئىگە بولۇش ، ئۆزىنى كۈچەيتىش ، ئۆزىنى چەكلەپ تۇرۇش جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ، چېنىقتۇرۇش ۋە ئۆستۈرۈشكە قارىتىشنى ، ئۇلارنى ھازىرقى جەمئىيەتكە كېرەكلىك ئادەم قىلىپ يېتىشتۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ . بۇ جەھەتتە چەت ئەللىكلەرنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەش ئۇسۇلى بىزنىڭ ئۆرنەك قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ .

ئاتا - ئانىسىغا ئەگىشىپ چەت ئەلگە چىقىپ ، چەت ئەللىكنىڭ ئۆيىدە بىر مەزگىل تۇرغان بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، چەت ئەلدىكى چېغىداچوڭقۇر تەسىرلەنگەن بىر ئىشنى مۇنداق ئەسلەيدۇ : مەن بىر كۈنى چەت ئەللىك ئانا ۋە ئۇنىڭ ئۈچ بالىسىغا ھەمراھ بولۇپ تاللا بازىرىغا نەرسە سېتىۋېلىشقا باردىم . چەت ئەللىك ئانا ھېچقانداق ئىش قىلماستىن گەپلا قىلاتتى ، ئۈچ بالا ئۆزلۈكىدىن بىر كىچىك ھارۋىنى ئېلىپ كېلىپ ، ئانىسىغا ئەگىشىپ ماڭدى . ئانىسى ئۇلارنىڭ كىچىك ھارۋىغا نەرسە قاچىلىشىغا قوماندانلىق قىلاتتى . نەرسە - كېرەكلەرنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلار چىقىش ئىشىكىدە ھېسابات قىلدى . ھارۋىغا نۇرغۇن نەرسىلەر رەتلىك قاچىلانغانىدى . ماگىزىندىن چىققاندىن كېيىن ئۈچ بالا سېتىۋالغان نەرسىلەرنى ماشىنىغا قاچىلىدى ، ئەڭ چوڭى كىچىك

هارۋىنى ماگىزىنغا قايتۇرۇپ بېرىشكە مەسئۇل بولدى . ئۆي ئالدىغا كەلگەندە ئانا ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئۆيگە كىرىپ كەتتى ، مەندىنمۇ كىچىك بولغان بۇ ئوچ بالا نەرسىلەرنى ئۆيگە ئەكىرىپ ، تۈگىلاتقۇغا سېلىپ قويدى . مېنىڭ ھەيران قالغىنىم شۇ بولدىكى ، فرانسىيىلىكلەرنىڭ ئائىلە ئىقتىسادى ياخشى بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلار ئۆزى ئىشلەپ تاپقان پۇل ئارقىلىق بىزنى مېھمان قىلدى . ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى 16 ياشتا ، ئەڭ كىچىكى 7 ياشتا بولسىمۇ ، ھەممىسى ئۆزىگە لايىق ئىشلارنى قىلالايدىكەن . مەسىلەن ، ئايرودرومغا بېرىپ تازىلىق قىلىش ، ئاشخانىلاردا چىنە ـ قاچا يۇيۇش قاتارلىقلار . بۇ بالىلار پۇلنى ئىقتىساد قىلىش ئۈچۈن ، سېنت ـ لوئىستىن پارىژغا بىزنى كۈتۈۋالغىلى كەلگەندە پويىزدا ئولتۇرماي ، باشقىلارنىڭ ماشىنىسىغا چۈشۈپ سەككىز سائەتتە ئاران يېتىپ كەلگەنىكەن .

ئەمەلىيەتتە ، يېرىم ئەسىر ئىلگىرى ئېلىمىزنىڭ مەشھۇر پېداگوگ تاۋۇشكىچى بالىلار ئۈچۈن «ئۆزىگە تايىنىش ناخشىسى» نى يازغانىدى :

ئۆزىمىزنىڭ نېنىنى يەيمىز ،
ئۆزىمىز ئىشلەپ ، تۆكۈپ تەر پەقەت ،
تايانساق ئەجداد ، ئۆزگىلەرگە ھەم ،
ھېسابلىنىمىز قانداق ئەزىمەت !

ئاتا ـ ئانىلار ، سىلەرنىڭ پەرزەنتىڭلارمۇ ھەقىقىي ئەزىمەت بولسۇن !

(3) بىر تەرەپلىمە رىقابەتلىشىش ئېڭى — پىسخىك ساغلاملىقنى پىسخىك توسالغۇغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ

ھازىرقى دەۋر رىقابەت دەۋرى ، دەۋرگە خاس رىقابەت ئېڭىگە ئىگە بولۇش ھازىرقى زامان كىشىلىرىنىڭ قىممەتلىك پەزىلىتى . رىقابەت سىرلىق پىسخىكىلىق كۈچكە ئىگە بولۇپ ، ئۇ بالىلارنىڭ

ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ ، ئۇلارنى مىنۇت ، سېكۇنتنى قولدىن بەرمەي تىرىشىدىغان قىلىدۇ ؛ ئۇ بالىلارنىڭ قەلبىگە ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان قىزغىنلىق ۋە ئىشتىياق ئۇتىنى ياقىدۇ . لېكىن ، رىقابەتنى ھەددىدىن زىيادە تەكىتلەيدىغان ئائىلە تەربىيىسىمۇ توغرا ئەمەس .

بىرىنچى ، پىسخىك ئىپادىسى . بەزى ئاتا ـ ئانىلار مۇنداق دەپ قارايدۇ : «جەمئىيەتتە رىقابەت كۈنسېرى كەسكىنلەشمەكتە ، بالىلىرىمىز ئىشىنىڭ بېشىدىلا يېڭىلىپ قالسا بولمايدۇ . رىقابەتكە قانچىكى بالدۇر تەييارلىق كۆرۈلسە ، قانچىكى كۆپ تەييارلىق كۆرۈلسە شۇنچە ياخشى بولىدۇ . شۇنداق قىلغاندىلا ، بالىلىرىمىز كەلگۈسىدە ياخشى كۈن كۆرەلەيدۇ . » مۇشۇ خىل ئىدىيىنىڭ تەسىرىدە ئائىلە تەربىيىسى يەنە بىر تۈيۈق يولغا كىرىپ قالىدۇ .

ئىككىنچى ، ئاقىۋەت . بالىلاردا باشقىلارغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان ، باشقىلارغا ھەسەت قىلىدىغان ، باشقىلارنى پەس كۆرىدىغان ، باشقىلارغا بېسىم ئىشلىتىدىغان ، باشقىلارنىڭ ئۆزىدىن ئېشىپ كېتىشىگە يول قويمايدىغان نورمالسىز پسىخىكىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ . بەزى ئوقۇغۇچىلار ياخشى ماتېرىيال بولسا ، باشقىلاردىن مەخپىي تۇتىدۇ ، باشقىلار دەرس سوراپ كەلسە بىلمەس قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ . بەزىلەر

ئىمتىھاندىن ئىلگىرى باشقىلارنىڭ دەرسلىك كىتاب ۋە خاتىرىلىرىنى ئوغرىلىۋالىدۇ ، ئەگەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدىدا ماڭغان بولسا ، كۆرەڭلەپ ، مەنمەنچىلىك قىلىدۇ . بەزىلىرى ئىجتىمائىي خىزمەتكە قىزىقمايدۇ ، ئېلىشنىلا بىلىپ ، ئۆزىنى بېغىشلاشنى بىلمەيدۇ . بەزىلىرى ئۆزى ئوچۇن تىرىشىشنىلا بىلىپ ، دۆلەت ۋە كوللېكتىپنىڭ تەرەققىياتى ، ئىستىقبالى دېگەنلەرگە كۆڭۈل بۆلمەيدۇ .

ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى تۆت يىل جەريانىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدى بولۇپ ئوقۇپتۇ ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئارىسىدىمۇ يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە ئىكەن . سىنىپتا ئوقۇش پۈتتۈرۈش كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈلگەندە ، ساۋاقداشلىرى ئۇنى خاتىرە ئوچۇن بىر ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ ، ئۇ ناخشا ئېيتىشقا ماھىر بولمىغاچقا ، يۇز كېلەلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا ئامالسىز بىر ناخشا ئېيتىپتۇ ، لېكىن ناخشىنىڭ ئاھاڭى قېيىپ كېتىپ ، كۆڭچىلىك قاتتىق كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ . بۇ ھېچقانچە ئىش بولمىسىمۇ ، ئۇ چىداپ تۇرالماي ، يېرىم كېچىدە ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاپتۇ . بۇ ھەقىقەتەن ئەرزىمەيدىغان ئىش ـ دە ! ئۇ نېمىشقا شۇنداق قىلىدۇ ؟ ئەسلىدە ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا باشقىلاردىن ئارتۇق تۇرۇشۇم كېرەك ، دۇنيادا پەقەت مەنلا بىر ، دەيدىغان پىسخىكىنى يېتىلدۈرگەنىكەن ، ئۇ باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشۈشنى ئۆزىگە تۇرمۇشتىكى بىردىنبىر نىشان قىلغان ، باشقىلار بىلەن تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى سەزگەن ھامان ، ھاياتلىقتىكى پۈتۈن قىممىتىنى يوقىتىپ قويدۇم دەپ ھېسابلاپ ، ئاخىر تراگېدىيىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان .

ئوچىنچى ، تۇيۇق يولدىن قانداق چىقىپ كېتىش كېرەك ؟

① ئاتا ـ ئانىلار رىقابەت بىلەن ھەمكارلىشىشنىڭ ھازىرقى زامان كىشىلىرىدە كەم بولسا بولمايدىغان ئىككى تەرەپ

ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشى لازىم . مەلۇم بىر شىركەت باش دىرېكتور تەكلىپ قىلغاندا ، ئۇنىڭ يۇقىرى ئىقتىدارغا ئىگە بولۇشىنى شەرت قىلغاندىن باشقا ، ھەمكارلىشىشقا ماھىر بولۇشى لازىم ، دەپ بەلگىلىگەن ، چۈنكى شىركەت ھەمكارلىشىشقا ماھىر بولۇشنى رىقابەتتە يېڭىپ چىقىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ، دەپ ھېسابلىغان . ھازىر ئاتا ـ ئانىلار «بۇنىڭدىن كېيىن رىقابەت كەسكىن بولىدۇ ، سەن چوقۇم ياخشى ماھارەت ئىگىلەپ ، كۆپرەك بىلىم ئېلىشىڭ كېرەك» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولۇپ قالدى . دېمەك ، ئۇلار بالىلىرىنىڭ غالىب ئورۇندا تۇرۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ . ئەمەلىيەتتە ، ئاتا ـ ئانىلار رىقابەت بولىدىغان تەرەپنىلا كۆرۈپ ، رىقابەتلىشىش ئۇچۇن ھەمكارلىشىشنىمۇ بىلىش كېرەكلىكىگە سەل قاراۋاتىدۇ . بىلىش كېرەككى ، بالىلارنىڭ ھەمكارلىشىش ئېڭى ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە جەمئىيەتكە ماسلىشالىشىدىكى مۇھىم ھالقا ھەم رىقابەتتە يېڭىپ چىقىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى .

② بالىلارنى ئۆزلىرىنى توغرا تونۇش جەھەتتە تەربىيىلەپ ، بالىلارنىڭ ئۆزىنى چوڭ چاغلايدىغان ھەم ئۆزىنى پەس كۆرىدىغان پىسخىكىسىنى تەڭشەشكە دىققەت قىلىش لازىم . ئۆزىنى چوڭ چاغلايدىغان ، كۆرەڭلەيدىغان ، باشقىلارنى ياراتمايدىغان ، باشقىلار ماڭىلا بويسۇنسۇن ، ماڭىلا يول قويسۇن ، دەيدىغان ، ئۆزى باشقىلارغا زادىلا بويسۇنمايدىغان بالىلار باشقىلار بىلەن ئاسان ھەمكارلىشالمايدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، ئۆزىنى تۆۋەن چاغلايدىغان تارتىنچاق بالىلارمۇ باشقىلار بىلەن ياخشى ھەمكارلىشالمايدۇ .

③ بالىلارنى كەڭ قورساق بولۇشقا يېتەكلەش كېرەك . بالىلارنى باشقىلارنىڭ كەمكۈتىسىز مۇكەممەل بولۇشىنى تەلەپ قىلمىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش توغرا ئەمەس ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە يېتەرسىزلىكى بولىدۇ ، كەڭ قورساق

بولغاندىلا ، باشقىلار بىلەن ھەمكارلاشقىلى بولىدۇ .

④ بالىلارنىڭ نورمال رىقابەتلىشىش پىسخىكىسىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . رىقابەتتە يېڭىش ۋە يېڭىلىنىش بولىدۇ ، لېكىن ئاساسلىق مەقسەت نىشانغا ئىگە بولۇشتا ، شۇڭا مەيدانغا چىققاندا رىقابەتلەشكۈچى ، مەيداندىن چۈشكەندە ھەمكارلاشقۇچى بولۇش ، رىقابەتتە يەڭگەندە مەغرۇرلانماسلىق ، يېڭىلگەندە مەيۈسلەنمەسلىك لازىم .

⑤ ھەسەت قىلىش پىسخىكىسىنى يېڭىش كېرەك .

2 . ئائىلە تەربىيىسى ۋەزىپىسىنىڭ نىشانى جەھەتتىكى تۈيۈق يول

(1) ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئىپادىسى . ئائىلە ئوقۇنقۇچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى ئويلايدىغان ئاتا ـ ئانىلار ناھايىتى كۆپ ، لېكىن ئىدىيىۋى ئەخلاق ۋە پەن ـ تېخنىكا ئىجادىيىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئائىلە ئوقۇنقۇچىلىرىنى تەكلىپ قىلىدىغان ئاتا ـ ئانىلارنى ئانچە كۆپ ئۇچراتقىلى بولمايدۇ .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ ئائىلە ئىشلىرىنى قىلىشىغا يول قويمايدۇ .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنى ئوينىغىلى ، تېلېۋىزور كۆرگىلى ، دوست تۇنقىلى قويمايدۇ ، پەقەت ئىشىكنى تاقاپ كىتاب ئوقۇشقىلا مەجبۇرلايدۇ .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنى دەرسلىكىتىن باشقا كىتاب ـ ژۇرناللارنى ئوقۇشقا يول قويمايدۇ .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار ئوقۇنقۇچىلارنى ئىزدەپ كېلىپ ، پەرزەنتلىرىنىڭ ئىمتىھان نومۇرىنى ، نۇقتىلىق مەكتەپكە ئۆتەلەيدىغان ـ ئۆتەلمەيدىغانلىقىنى سورايدۇ ـ يۇ ، ئۇلارنىڭ

قىزىقىشى ، ھەۋىسى ، تەنتەربىيە ئاساسى ۋە قابىلىيىتى دېگەنلەرنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمايدۇ .

(2) تۆيۈق يولغا كىرىپ قېلىش .

(3) تۆيۈق يولدىن قانداق چىقىپ كېتىش كېرەك ؟

بىرىنچى ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى بالىلارغا ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش ، بۇ پۈتۈن مەملىكەتتىكى ئائىلە تەربىيىسى كەسپىداشلىرىنىڭ ئورتاق قارىشى ، بۇ ھەم دۆلەتنىڭ قانۇن - مىزان خاراكتېرلىك ھۆججەتلىرىدىمۇ ئېنىق بەلگىلەنگەن .

بەزىلەر ئاتا - ئانىلارنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىسى پەرزەنتلىرىنىڭ مەدەنىيەت ئۆگىنىشىنى ياخشى باشقۇرۇش بولۇشى كېرەك ، دەپ قارايدۇ . ئۇلارنىڭ مەقسىتى بالىلارنى چوڭ بولغاندا ياخشى كەسىپنىڭ ئىگىسى قىلىش ، كۆپ پۇل تېپىپ ياخشى كۈن كەچۈرەلەيدىغان قىلىشتىن ئىبارەت . دەرۋەقە ، مەدەنىيەت ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇش زۆرۈر ، ئاتا - ئانىلار مەكتەپلەرگە ماسلىشىپ ، بالىلارنىڭ ياخشى ئۆگىنىشىگە ھەيدەكچىلىك قىلىشى لازىم ، لېكىن بۇ ئائىلە تەربىيىسىنىڭ

مۇھىم نۇقتىسى ئەمەس ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئائىلىنىڭ فۇنكسىيىلىك ئالاھىدىلىكى (قانداشلىق مۇناسىۋىتى ، تەربىيىچانلىقى ، نوپوزلۇقلۇقى ، قاراتمىلىقى ، سەجىلچانلىقى ، ۋارىسلىق خاراكتېرى ، جانلىقلىقى) گە قارىتىلىشى ، بالىلارنىڭ ئەخلاق ۋە ئادەمىيلىك جەھەتتىكى تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىلىشى لازىم . ئۇنداق بولمايدىكەن ، تۇغمىنى دەپ تۆگىدىن قۇرۇق قالىدىغان ، بالىلارغا قارىتىلغان تەربىيە نەق جايىغا يەتمەيدىغان ، چوڭ تەرەپ تۇتۇلماي قالىدىغان ئىش بولۇپ قالىدۇ . شياڭگائىنىڭ مەمۇرىي ئەمەلدارى دوڭ جيەنخۇا مۇنداق دەيدۇ : «مەن نەچچە قېتىم مەغلۇپ بولۇپ ، بىر تىنىمۇ قالمىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانىدىم ، لېكىن ئاخىر يەنىلا مۇۋەپپەقىيەت قازاندىم . مېنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىم دادامنىڭ مېنى ۋەتەننى سۆيۈش ، قەيسەر خىسلەتلىك بولۇش جەھەتتە كۆچكىمدىن باشلاپ ياخشى تەربىيىلىگەنلىكىگە باغلىق . » خېبىي ئۆلكىسىدىكى كاتتا كارخانىچى ماشىڭلىمۇ : «مېنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىم ئانامنىڭ مېنى قەيسەر روھلۇق قىلىپ تەربىيىلىگەنلىكىگە باغلىق . » دەيدۇ .

شۇنى كۆرۈش كېرەككى ، ئىسلاھات ، ئېچىۋېتىشنىڭ چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ ، يېڭى كۆزقاراش ، يېڭى كەيپىياتلار ئەتراپىمىزدا ئۇزلۇكسىز بارلىققا كەلمەكتە ، لېكىن شۇنىمۇ كۆرمەي بولمايدۇكى ، ئوغرىلىق ، ئالدامچىلىق ، قاتىللىق ، زىناخورلۇققا ئوخشاش خىلمۇخىل رەزىل قىلمىشلار ھېلىمۇ ساقلانماقتا . ئائىلە جەمئىيەتنىڭ ھۈجەيرىسى ، جەمئىيەتتىكى ياخشى - يامان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئائىلىگە سىڭىپ كىرمەي قالمايدۇ ، ئەگەر ئاتا - ئانىلار ئەخلاق تەربىيىسىگە سەل قارىسا ، ئائىلىگىلا ئەمەس ، جەمئىيەتكىمۇ ئېغىر ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدۇ .

ئەقلىي تەربىيە ياخشى بولمىسا ، بالىلار يارامسىز بولۇپ

قالمدۇ ، جىسمانىي تەربىيە ياخشى بولمىسا ، ئاجىز بولۇپ قالمدۇ ، ئەخلاقىي تەربىيە ياخشى بولمىسا ، خەتەر چىقمدۇ .

شۇڭا بالىلارغا ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى . بىز چوقۇم بالىلارنى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلمدىغان ، ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلىشىمىز لازىم . بالىلارنىڭ ئەخلاقىي پەزىلىتى ياخشى بولمىسا ، ئائىلە ، جەمئىيەت ۋە دۆلەت ئۈچۈنمۇ بىر بالايىئاپەت بولمدۇ . بالىلارنى ئادەم بولۇشقا قانداق يېتەكلەش مەسىلىسى ئۇستىدە بىز كېيىنكى مەزمۇندا مەخسۇس توختىلىمىز .

3 . ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مەسئۇلىيىتى جەھەتتىكى تۈيۈق يول

(1) ئائىلە تەربىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەر

بىرىنچى ، «ئەر تالانىڭ ، ئايال ئۆي ئىچىنىڭ» دېگەن ئەنئەنىۋى قاراشنىڭ تەسىرىدە ، نۇرغۇن ئەرلەر ئائىلە ئىشلىرىنى شۇنداقلا بالىلارنى تەربىيىلەشنى ئايال كىشى ئۇستىگە ئېلىشى كېرەك ، دەپ قارايدۇ . بولۇپمۇ هازىرقى كۈنلەردە بەزى ئاتىلار سودا ۋە مېھماندوستلۇق ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتتى ، بەزىلىرى كەسپىكە ، خىزمەتكە بېرىلىپ كېتىپ ، بالىلىرى بىلەن مۇڭدىشىدىغان ۋاقىت چىقىرالمايدىغان بولۇپ قالدى . بۇنداق ئاتىلارنى ئەمەلىيەتتە بالىلىرىنى تەربىيىلەشكە كۆڭۈل بۆلمەي ، ئاتىلىق مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمىدى ، دېسەكمۇ بولىدۇ .

ئىككىنچى ، تەڭپۇڭلۇقنى يوقاتقان ئائىلە قۇرۇلمىسى بەزى ئاتىلارنى تەربىيىلەش هوقۇقىدىن مەهرۇم قىلىپ قويدى . هازىر جەمئىيەتتە «ئاياللار قاتتىق باشقۇرىدىغان» (چىگۈنىيەن 严管妻) هادىسە مەۋجۇت ، ئاياللار ئۆينىڭ پۈتۈن هوقۇقىنى

چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ ، ئەرلەر ئىككىنچى دەرىجىلىك پۇقرا بولۇپ قالدى ، بۇنى ئاز دەپ يەنە «بالىلار قاتتىق باشقۇرىدىغان» ئەھۋاللارمۇ كېلىپ چىقتى ، بالىلار ئۆيدە پادىشاھ بولۇۋېلىپ ، ئاتىلىرى ئۇلارغا قۇل بولۇپ قالدى . ئائىلە مۇناسىۋىتى قۇرۇلمىسىدىكى بۇنداق تەڭپۇڭسىزلىق ئىناق ئائىلە مۇناسىۋىتىنى ئۆزۈل ـ كېسىل بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىتىپ ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ياخشى ئاساسىنمۇ يوققا چىقاردى . بۇنداق ئائىلىلەردە ئاتىنىڭ نوپۇزى قالمىدى ، بالىلارنى تەربىيىلەي دېسىمۇ ئاقمايدىغان ، رولى بولمايدىغان بولۇپ قالدى . ئاتا ئەركەكلەرنىڭ ۋەكىلى ، ئائىلىدە ئاتا دېگەن ئاتىدەك بولۇشى كېرەك ، ئەگەر ئاتا پۈتۈنلەي ئاننىڭ تەلەپپۇزى بويىچە سۆزلىسە ، بالىغا ئەرلەرچە تەپەككۇر ۋە خۇلق ئۆگىتەلمەي قالىدۇ . بۇنداق ئائىلىدە چوڭ ھوقۇقنى ئىگىلىۋالغان ئانىلار شۇنى بىلىشى كېرەككى ، سىز بالىڭىزنىڭ ئالدىدا ئېرىڭىزنى ھۆرمەتلىمىسىڭىز بالىمۇ دادىسىنى ھۆرمەتلىمەيدۇ ، ئاخىردا بالىمۇ سىزنىڭ يامان قىلىقىڭىزنى ئۆگىنىپ ، سىزنى ھۆرمەتلىمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ . ئاتا بولغۇچىمۇ بالىغا ئائىلىدە ئەرلىك مەيدانىدا تۇرۇپ پىكىر قىلىش ھەم ھۆكۈم قىلىشنى بىلدۈرۈشى لازىم . ئەرلىك ئىشەنچىسىنى يوقاتقان ئاتا بالىسىنى ياخشى تەربىيىلىيەلمەيدۇ ، بۇ نۇقتىنى ئانىلار ياخشى چۈشىنىشى زۆرۈر .

ئۇچىنچى ، ئاتا ـ بالا مۇناسىۋىتىنىڭ جىددىيلىشىپ كېتىشى بەزى ئاتىلارنى تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان قىلىپ قويدى .ئاتا ـ بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى جىددىيلەشتۈرۈپ قويىدىغان سەۋەبلەر ناھايىتى كۆپ ، مەسىلەن ، بەزى ئاتىلار خىزمەت ئورنىدا رەھبەر بولۇپ ، چوڭلارنى باشقۇرۇپ كۆنۈپ قالغاچقا ، ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە بالىلىرىغىمۇ رەھبەرلەرچە مۇئامىلە قىلىدۇ ، قاپىقىنى تۇرۇپ

تەنبىھ بېرىدۇ ، بۇيرۇقۇازلىق قىلىپ ، ھە دېسىلا چوڭ داۋالىرىنى سۆزلەيدۇ . بالىلار بۇنداق ئاتىلارنى ياقتۇرمايدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بالا مۇناسىۋىتى جىددىيلىشىپ ، ئاتىلارنىڭ بالىلارنى تەربىيىلەش ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويىدىغان ھەتتا ئۇنىڭدىن ۋاز كېچىدىغان ئەھۋالنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

دائىم كۆرۈلىدىغان يەنە بىر خىل ئەھۋال ، ئاتىلار بالىلارنىڭ پىسخىك يېتىلىش قانۇنىيىتىنى ياخشى بىلىپ يېتەلمەيدۇ . بالىلار ئۆسمۈرلۈك يېشىدىكى ئىككىنچى قارشىلىشىش دەۋرىگە قەدەم قويغاندا ، ئاتا ـ بالا مۇناسىۋىتى ئادەتتە ئاسان جىددىيلىشىپ قالىدۇ ، بولۇپمۇ ئوغۇل بالىلار ئاتىسى بىلەن ئاسان قارشىلىشىپ قالىدۇ . بۇ چاغدا بەزى ئاتىلار بالىلارغا تەربىيە قىلىشتىن بېشى قېتىپ ، بالىلار بىلەن كۆرۈشۈپ قېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ ياكى ئاۋارىچىلىكنى بىراقلا ئانىلارغا ئىتتىرىپ قويۇپ كارى بولماي ، تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىدىن ۋاز كېچىدۇ .

(2) تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىش

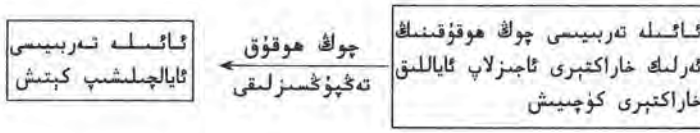

(3) تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىشتىن قانداق ساقلىنىش كېرەك ؟

بىرىنچى ، ئاتا بىلەن ئانا ئۆز ئارتۇقچىلىقلىرى ئارقىلىق بىر ـ بىرىنى تولۇقلاپ ، بىرلىك ھاسىل قىلىشى كېرەك . ئېلىمىزدىكى ئەنئەنىنىڭ تەسىرىدە ئادەتتە كەسىپ ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە ئەرلەر ئاياللاردىن يۇقىرى تۇرىدۇ . بالىلارنىڭ چوڭ بولۇشىغا ئەگىشىپ ئۇلارنىڭ تونۇش سەۋىيىسىمۇ يۇقىرى

كۆتۈرۈلىدۇ ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىگە ھۆكۈم قىلالايدىغان بولىدۇ . ئۇلار بەزى ئانىلارنىڭ يېپىدىن - يىڭنىسىغىچە زىغىرلاپ ئولتۇرىدىغان ، كوتۇلدايدىغان قىلىقلىرىدىن بىزار بولىدۇ ، ئاتىلارنىڭ قارنى - كۆكسى كەڭ ، كەسكىن ، مۇستەقىللىقى كۈچلۈك ، كىچىك ئىشلار بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىغان خاراكتېرىنى ياقتۇرىدۇ .

ئادەتتە ئاتىلار بىرقەدەر ئىدراكلىق كېلىدۇ ، بالىلارنىڭ ئىرادىسى ، مۇستەقىللىقلىقى ۋە قەيسەرلىكىنى پېتىلدۇرۇشكە نىسبەتەن ئۇلارنىڭ تەسىرى بىر قەدەر چوڭ بولىدۇ . مۇتەخەسسىسلەرنىڭ تەكشۈرۈپ ئىسپاتلىشىچە ، ئاتىنىڭ مەدەنىيەت ساپاسى پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارى ۋە جانلىق تەپەككۇر قىلىشىغا خېلى چوڭ تەسىر كۆرسىتىدىكەن . دادىسى بىلەن دائىم ئۇچرىشىپ تۇرمىغان بالىلارنىڭ يۆلىنىۋېلىش خاراكتېرى كۈچلۈك ، تەشەببۇسكارلىقى ئاجىز بولىدىكەن . مەلۇم بىر مۇتەخەسسىس دادىسى بىلەن بىر ھەپتىدە كۆرۈشىدىغان ۋاقتى 6 سائەتكە يەتمەيدىغان ئوغۇل بالا بىلەن دائىم دادىسىنىڭ يېنىدا تۇرىدىغان بالىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگەندە ، كېيىنكى بالىنىڭ سىنىپتىكى نەتىجىسى ئالدىنقى بالىنىڭكىدىن كۆرۈنەرلىك ياخشى چىققان .

ئاتىلارنىڭ بالىلارغا قارىتا جىنسىي رولىنى قولغا كەلتۈرۈشى ئانىلارغا قارىغاندا تېخىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە . ئاتا تەربىيىسىنىڭ تەسىرى كەمچىل بولغاندا ، جىنسىي رولىنى قوبۇل قىلىش جەھەتتە ئاسانلىقچە توسالغۇ كېلىپ چىقىدۇ ، ياكى جىنسىي رولىنىڭ ھەربىرىدە ئەندىزىسىدە مەسىلە كۆرۈلىدۇ ، بالىلارنىڭ بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىنكى جىنسىي ھەربىرىتى ۋە نىكاھ مۇناسىۋىتىمۇ ئانىنىڭ ئەمەس ، بەلكى دەسلەپكى مەزگىلدىكى ئاتا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنىڭ تەسىرىگە كۆپرەك ئۇچرايدۇ . ئاياللار ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەن ئائىلىلەرنىڭ

تەربىيىسى بالىلارنىڭ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدە ۋە يېتىلگەن مەزگىلىدە يات جىنسلار بىلەن ئالاقە قىلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ ، ھەتتا مۇھەببەت ، نىكاھ ئىشلىرىغىمۇ قىيىنچىلىق ئېلىپ كېلىدۇ .

شۇڭا ، ئائىلە تەربىيىسىدە ئاتا بىلەن ئانا ئۆز ئارتۇقچىلىقلىرى ئارقىلىق بىر - بىرىنى تولۇقلىشى ، تەربىيىدە بىرلىك كۈچ ھاسىل قىلىشى لازىم .

ئائىلە تەربىيىسىدە ئەرلەرنىڭ رولىنى ئاجىزلاشتۇرۇش ياخشى ھادىسە ئەمەس . بۇ ئاتىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغىشى لازىم . ئائىلە تەربىيىسىدە ئاتا بىلەن ئانا رولىنى تەڭ جارى قىلدۇرۇشى كېرەك . جۇڭگولۇقلار ئەزەلدىن «ئاتا قاتتىق بولۇش ، ئانا مېھرىبان بولۇش كېرەك» دەپ قاراپ كەلگەن . بۇ ئائىلە تەربىيىسىدە ئاتا بىلەن ئانىنىڭ رولىنىڭ ئوخشاشمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . ئەگەر ئاتىنىڭ رولى ئانا بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالسا ، ياكى ئاتا ئۆزىنىڭ تەربىيىلەش ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇپ قالسا ، ئۇ چاغدا بۇ ئائىلىدە پەقەت-بىرلا ئايال ياكى «ئىككى» ئانا بولۇپ قالىدۇ . ئاتىلار چوقۇم قۇرامىغا يەتكەن ئەرلەرنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ تەربىيە ئېلىپ بېرىشى ، يېتىلگەن ئەرلەرگە خاس ئىدىيە ۋە قىممەت قارىشىنى ، ھۆكۈم ، ھېسسىيات ۋە پوزىتسىيىنى ئىپادىلىشى لازىم . ئاتىلار ، ئېسىڭلاردا بولسۇنكى ، بالىلار سىلەرنىڭ ئوبرازىڭلارغا قاراپ چوڭ بولىدۇ .

ئانىلار ئۇلۇغ ، ئاتىلار بۈيۈك ، ئائىلە تەربىيىسىدە چوقۇم «ئاتىلىق ھوقۇقى» بولۇشى كېرەك .

ساپا مائاربپى ۋە ئائىلە مۇھىتىنى ياخشىلاش

ئائىلە مۇھىتى بالىلارنىڭ يوشۇرۇن ئوقۇتقۇچىسى .
ئائىلە ئىناق بولسا ھەممە ئىش راۋاجلىنىدۇ .
بالىلارنىڭ ئىلگىرىلىشى ۋە تەرەققىياتى ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ، ئىمتىھان مۇۋەپپەقىيىتىدە ئىپادىلىنىشكە قارىغاندا ئائىلە مۇھىتىدا تېخىمۇ روشەن ئىپادىلىنىدۇ .

ساپا مائاربپى بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتە ئەتراپلىق ، ماس ھەم تولۇق تەرەققىي قىلىشىنى تەلەپ قىلىدۇ . بالىلارنىڭ تەرەققىياتى تۈغما قابىلىيەت ، ئىجتىمائىي مۇھىت ۋە تەربىيىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ . ئائىلە بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان چوڭ مۇھىت ئىچىدىكى مۇھىم تەركىبىي قىسىم ، شۇنداقلا ئاساسىي مۇھىتتىن ئىبارەتتۇر .

ئائىلە مۇھىتى دېگىنىمىز — بالىلار ياشاۋاتقان ھەم ھەر خىل تەسىرلەرنى قوبۇل قىلىدىغان ئائىلىدىكى ماددىي ، مەنىۋى مۇھىتنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلۇشى بولۇپ ، ئۇ ئائىلە مەدەنىيىتىنىڭ ئىپادىلىنىشىدۇر .

ماددىي مۇھىت دېگىنىمىز — ئائىلە بۇيۇملىرى ، جاھازلارنىڭ تىزىلىشى ، ئورۇنلاشتۇرۇلۇشىنى كۆرسىتىدۇ . مەنىۋى مۇھىت بولسا ، ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ، تۇرمۇش شەكلى ، ئالاقە ئۇسۇلى ، ئىستېمال ئۇسۇلى ، تەربىيە ئۇسۇلى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .
ماددىي ۋە مەنىۋى مۇھىتنىڭ ئۇنىۋېرسال تەسىرى ئاستىدا

ئائىلىدە مەدەنىي كەيپىيات شەكىللىنىدۇ . بالىلار تۇغۇلغان كۈندىن باشلاپ ، مۇئەييەن ئائىلە مۇھىتى ئىچىدە ياشايدۇ . ئۇلار دۇنياغا كۆز ئاچقاندا ، كىشىلەر ، شەيئىلەر ، ۋەقەلەر ھەمدە مۇشۇلاردىن شەكىللەنگەن مۇھىت ، كەيپىيات بىلەن ئۇزلۇكسىز ئۇچرىشىدۇ ، بۇ ئۇلارنىڭ قەلبىدە ۋە ھەربىر شەكلىدە چوڭقۇر ئىز قالدۇرىدۇ ھەتتا ئۇلارغا مەڭگۈلۈك ھەمراھ بولۇشى مۇمكىن .

بالىلار ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن ، گەرچە ئائىلىنىڭ كىچىك مۇھىتىدىن بىر قەدەر چوڭ مۇھىتقا كىرسىمۇ ، ھەر كۈنى مەكتەپتە بولىدىغان ۋاقتى 6 ~ 7 سائەتتىن ئاشمايدۇ ، ئائىلە يەنىلا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئاساسلىق ياشاش مۇھىتى ھېسابلىنىدۇ ، بۇ مۇھىتتا بالىلارنىڭ كۆرگەن ، ئاڭلىغانلىرى ئۇلارغا ئاستا ـ ئاستا تەسىر كۆرسىتىپ ، بالىلارنىڭ خاراكتېرىنى ، ئەخلاق ـ پەزىلىتى ۋە مىجەز ـ خۇلقىنى يېتىلدۈرىدۇ ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ھەم تۇرمۇش سۈپىتىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ . بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ مائارىپ ، پەن ـ تېخنىكا ، مەدەنىيەت تەشكىلاتىنىڭ «مائارىپقا بايلىق يوشۇرۇنغان» دېگەن كىتابىدا 21 ـ ئەسىردىكى مائارىپنىڭ تۆت چوڭ تۈۋرۈكى بىلىم ئۆگىنىش ، ئىشلەشنى ئۆگىنىش ، ئورتاق ياشاشنى ئۆگىنىش ، ئۆزىنى تەرەققي قىلدۇرۇشنى ئۆگىنىشتىن ئىبارەت ، دەپ كۆرسىتىلگەن . ئائىلە مۇھىتى ئۆسمۈرلەرنىڭ يۇقىرىدىكى تۆت جەھەتتىن تەرەققي قىلىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئويناىدۇ .

1. ئائىلىنىڭ ماددىي مۇھىتىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ

ئائىلىدىكى تىزىپ قويۇلغان نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ تاللىنىشى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتى ، ھەۋەس ۋە قىزىقىشى ، ئېستېتىك ھېسسىياتى ۋە تۇرمۇش ئادەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ .

ئەگەر بالىلار دېرىزىلىرى پاكىز ، نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ قويۇلۇشى رەتلىك ، رەڭلەر ماسلاشقان ، ھاۋاسى ساپ ، گۈللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ تۇرغان ، يېقىملىق مۇزىكا ئاڭلىنىپ تۇرغان ئائىلىدە ياشىسا ، بۇ ئائىلە ئۇنىڭغا ئىللىق تۇيۇلىدۇ . ئەگەر ئۆيدىكى كىتاب جاھازىسىغا خىلمۇخىل كىتابلار تىزىپ قويۇلغان بولسا ، بالىلاردا مەن قاچان مۇشۇ كىتابلارنى ئوقۇغۇدەك بولارمەن ، دېگەن ئارزۇ تۇغۇلىدۇ . ئەگەر ئۆيدە بالىلارنىڭ ئۆزىگىلا تەۋە كىچىككىنە جاي بولۇپ ، ئۇ يەرگە بالىلار ياقتۇرىدىغان ئۆگىنىش ۋە مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بۇيۇملىرى تىزىپ قويۇلسا ، بۇ ئائىلە بالىلارغا تېخىمۇ سۆيۈملۈك بىلىنىدۇ . بۇنداق ياخشى مەدەنىي كەيپىياتنىڭ تاۋلىشى نەتىجىسىدە ، بالىلاردا تىرىشىپ ئالغا ئىنتىلىدىغان ئۇمىدۋار ھېسسىيات ئاسان شەكىللىنىدۇ ، بۇ ، بالىلاردا ياخشى مىجەز ـ خۇلۇق ، ئېسىل روھ ، ساغلام بەدەن ، ئالىيجاناب ئېستېتىك ھېسسىيات ھەم پاكىزلىقنى سۆيىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈشكە نىسبەتەن ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ .

ئەكسىچە ، بىز بەزى ئائىلىلەرنىڭ پاسكىنا ھەم قالايمىقان

ئىكەنلىكىنى ، ئەسكى - تۈسكى نەرسىلەرنىڭ تىقما - تىقما دۆۋىلەپ قويۇلغانلىقىنى كۆرىمىز . بالىلار بۇنداق مۇھىتتا ياشىسا ئىچى تىتىلداپ ، بىئارام بولۇپ ، بىزارلىق ياكى سىقىلىش ھېس قىلىدۇ ، ئۆگىنىش نەتىجىسىمۇ پاخشى بولمايدۇ .

بەزى ئائىلىلەردە يېمەك - ئىچمەك ، كىيىم - كېچەك ۋە لازىمەتلىكلەر مول بولسىمۇ ، لېكىن ياخشى كىتابلار ، ئېسىل مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش بۇيۇملىرى كەمچىل بولىدۇ ، بۇنداق شارائىت بالىلارنىڭ بىلىم ئىگىلەش ئىشتىياقىنى ، ياخشى ھەۋەسلىرىنى يېتىلدۈرۈش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشىغىمۇ پايدىسىز .

ئۆي باشقىلار ئۈچۈن كۆرگەزمىخانا بولۇپ قالماستىن ، بەلكى ئۆگىنىشكە ، تۈرمۈش كەچۈرۈشكە ، تەرەققىي قىلىشقا پايدىلىق جاي بولۇشى كېرەك ، بەزى ئائىلىلەر بولسا ، پاكىزلىقىغا ھەددىدىن زىيادە ئەھمىيەت بېرىپ ، ئادەم ئەيمىنىدىغان دەرىجىدە ھەشەمەتلىك بېزىلىدۇ ، بالىلىرىغا بولسا ھېچ نەرسىنى تۈنتۈزمايدۇ . شۇنى بىلىشىمىز كېرەككى ، بالىلار ئەركىنلىكىنى ياخشى كۆرىدۇ ، شوخ كېلىدۇ ، ھەممە نەرسىگە قىزىقىدۇ ، بۇ خۇسۇسىيەتلەر ئۇلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى ئالدىنقى شەرت ، شۇڭا ئۇلارنى ھەرگىز چۈشەپ قويماسلىق كېرەك .

يىغىپ ئېيتقاندا ، ئائىلىلەرنىڭ ماددىي مۇھىتىنى ياخشىلاشتا تۆۋەندىكىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك :

(1) پاكىز ، رەتلىك ، كۆركەم ، مۇڭاپىق بولۇش .

(2) پايدىلىنىشقا ئەپلىك ، قولايلىق ، ئازادە بولۇش .

(3) بالىلارغا مۇۋاپىق بولغان تۇرمۇش مۇھىتى ۋە زۆرۈر بۇيۇملار بولۇش. شارائىتى بارلار بالىلارغا ئايرىم ئۆي، ئايرىم كىتاب ئىشكاپى ھازىرلاپ بېرىش. شارائىتى تولۇق بولمىغانلارمۇ بالىلار ئۆگىنىشتە ئىشلىتىدىغان ئۈستەل، ئۆگىنىش ماتېرىياللىرىنى سالىدىغان تارتما ئاجرىتىپ بېرىش، كىتاب ئىشكاپىدا بالىلارنىڭمۇ كىتابى بولۇش لازىم.

(4) ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بالىلارنى ياخشى كىتابلار بىلەن كۆپرەك تەمىنلەش لازىم، بۇ بالىلارنىڭ مەنىۋى ئوزۇقى، بالىلارنىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىشىدىكى ھەمراھى، ئىلگىرىلىشىدىكى پەلەمپىيى بولىدۇ.

2. ئىناق ئائىلە كەيپىياتى بەرپا قىلايلى

ئائىلە ھېسسىياتنى يېتىلدۈرىدىغان بىرىنچى مەكتەپ. ئائىلە سەممىي بولغان، بىر ـ بىرىگە كۆيۈنىدىغان، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەتلەيدىغان، بىر ـ بىرىگە ئىشىنىدىغان ھېسسىياتقا تولغان بولۇشى كېرەك، بۇ خىل ئىناق، ئىللىق كەيپىيات تەبىئىي شەكىللىنىدىغان نەرسە ئەمەس، ئۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە يۈرەك قېنىنىڭ جەۋھىرىدۇر. ئەگەر ئاتا ـ ئانىلار مۇشۇنداق ياخشى كەيپىيات يارىتالىسا، بالىلارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن ناھايىتى ئوبدان شارائىت ھازىرلىنىدۇ، ئىناق ئائىلىدە ھەممە ئىش كۆڭۈلدىكىدەك بولىدۇ.

ئائىلىدىكى كىشىلىك مۇناسىۋەت كەيپىياتى ئەر ـ ئايال مۇناسىۋىتى، بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە بالىلار

بىلەن ئاتا ـ ئانا ۋە ئۇلارنىڭ چوڭلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئۇچ تەرەپ مۇناسىۋەتنىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، بۇ بالىلار خاراكتېرىنىڭ شەكىللىنىشىدە ۋە ئىجتىمائىيلىشىشقا قاراپ يۈزلىنىشىدە ھەل قىلغۇچ رول ئويناپدۇ . قىسقىسى ، بۇنىڭغا ھەرگىزمۇ سەل قاراشقا بولمايدۇ .

(1) ئائىلىدىكى كەيپىيات ۋە بالىلار خاراكتېرىنىڭ تەرەققىياتى

ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىناق كەيپىيات بالىلارنىڭ قەلبىگە ئىناقلىق ئۇرۇقىنى چاچىدۇ . ئامېرىكىدىكى بىر جۈپ ئەر ـ ئايال ئالىم جىنايەت ئۆتكۈزگەن 500 ئۆسمۈر ۋە جىنايەت ئۆتكۈزمىگەن 500 ئۆسمۈر ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغاندا ، ئالدىنقىلىرىنىڭ 80 % ى ئىناق ئۆتمەيدىغان ئائىلىلەرنىڭ ، كېيىنكىلىرىنىڭ 61.8 % ى ئىناق ئۆتىدىغان ئائىلىنىڭ پەرزەنتلىرى ئىكەنلىكى ئىسپاتلانغان . رېئال تۇرمۇشتا بەزى ئاتا ـ ئانىلار ئەپ ئۆتەلمەي زىتلىشىپ سوقۇشۇپ ، ئۆي ئىچىدە دائىم «تاراڭ ـ تۇرۇڭ» قىلىشىدۇ ، بالىلار قورقۇپ بىر بۇلۇڭغا كىرىپ ، يىغا ـ زارە قىلىشىدۇ ، بەزىدە ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىدىغان ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قېلىپ ، بىكاردىن ـ بىكار ئۇۋالچىلىق تارتىدۇ . ئۆز ـ ئۆزىنى باشقۇرالمىغان بۇنداق ئاتا ـ ئانىلارنىڭ نەدىمۇ بالىلىرىغا كۆڭۈل بۆلگۈدەك ۋاقتى ۋە زېھنى بولىدۇ دەيسىز ؟ بالىلار روھىي جەھەتتىن ئۆزۈن ۋاقىت ۋەھىمە ، سىقىلىش ، تىت ـ تىتلىق ۋە يالغۇزلۇق ئىچىدە ياشىسا ، ئاستا ـ ئاستا ھەممىگە سوغۇق مۇئامىلە قىلىدىغان ، چۈس مىجەزلىك بولۇپ قالىدۇ . يەنە شۇنى كۆرۈش كېرەككى ، ئاتا ـ ئانىلار ئەپ ئۆتەلمىسە ، بىر ـ بىرىنى يامان تىللار بىلەن تىللاپ ،

يۇز - كۆزلىرىنى قىيما - چىيما قىلىشسا ، ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلار ئالدىدىكى ئوبرازىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ ، ئۇلار «ئاتا - ئانىلىرىمىز ئەسلىدە مۇنداق ئادەملەر ئىكەن» دەيدۇ - دە ، ئۇلارغا بولغان ھۆرمەت تۇيغۇسى يوقاپ ، مۇھەببىتىمۇ سۇسلىشىدۇ . ئاتا - ئانىلارنىڭمۇ ئىناۋىتى چۈشۈپ ، بالىلار ئۇلارنىڭ تەربىيىسىنى قوبۇل قىلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ . بۇنداق ئائىلە تەربىيىسى مۇشكۇل ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدۇ .

ئەگەر ئاتا - ئانىلار چىقىشالماي ئاجرىشىپ كەتسە ، ئانىسى ياكى دادىسىدىن ئايرىلغان بالىلارنىڭ كۆڭلى قاتتىق غەش بولۇپ ئازابلىنىدۇ ، ئۇلاردىن نەپرەتلىنىدۇ ، ئۇمىدسىزلىنىدۇ ، دۇنيادىن بىزار بولىدۇ ، جىنايەت يولىغا ماڭىدۇ ، ئائىلە تەربىيىسى ئۇزۇل - كېسىل مەغلۇبىيەتكە ئۇچرايدۇ . ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇش ئورنىنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا ، % 40 ئۆسمۇر جىنايەتچىلەر ئاجرىشىپ كەتكەن ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى ئىكەن . ئاجرىشىپ كەتكەن ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى جىنايەت يولىغا ماڭمىغان تەقدىردىمۇ ، ئۆگىنىش نەتىجىسىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ . تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا ، ئاجرىشىپ كەتكەن ئائىلىلەردىكى پەرزەنتلەرنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى ئىناق ئۆتۈۋاتقان ئائىلىلەردىكى پەرزەنتلەرنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسىگە قارىغاندا ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 7.5 نومۇر تۆۋەن ئىكەن ، ئەلا بولغانلىرىنىڭ نىسبىتى % 13.62 ، لاياقەتلىكلىرىنىڭ نىسبىتى % 5.95 تۆۋەن ئىكەن . ئەكسىچە ، ئىناق ، بەختلىك ئائىلىدىكى بالىلارنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم ، شاد - خۇرام بولۇپ ، ئاتا - ئانىلارنىڭ تەربىيىسىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ ،

ئۇلارنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ، يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇلىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆزىدە ئۇمىدۋار ، ئۆزىگە ئىشىنىدىغان ، تەشەببۇسكار ، ئاكتىپ خاراكتېرنى يېتىلدۇرىدۇ .

(2) ئائىلىدىكى كەيپىيات ۋە بالىلارنىڭ ئىجتىمائىيلىشىشى

بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۇزلۇكسىز ئىجتىمائىيلىشىش جەريانىدىن ئىبارەتتۇر . ئادەم تۇغۇلغاندىن كېيىن ، تەربىيىلىنىش ۋە مۇھىتنىڭ تاۋلىشى نەتىجىسىدە تەدرىجىي ھالدا ئىجتىمائىي تۇرمۇشقا ماسلىشالايدىغان ، رېئال تۇرمۇشتا ياشىيالايدىغان ياراملىق ئادەم بولۇپ چىقىش ئۈچۈن ، چوقۇم بىلىم ئىگىلىشى ، قابىلىيەت ۋە ھەر خىل ئىجتىمائىي ئۆلچەملەرنى ئىگىلىشى لازىم . كىشىلىك مۇناسىۋەتنى توغرا بىرتەرەپ قىلىش ۋە ئۇنىڭغا توغرا مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىنىشمۇ بۇنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم مەزمۇنلارنىڭ بىرى .

بالىلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتنى تونۇشمۇ ئائىلىدىن باشلىنىدۇ ، ياخشى ئائىلە مۇناسىۋىتى بالىلاردا كۆيۈمچانلىقنى ، ھېسداشلىقنى ، ئەپۇچانلىقنى يېتىلدۇرىدۇ ، بالىلار ئەدەپ - ئەخلاقنى ئۆگىنىدۇ . ئائىلىۋى مۇناسىۋەت ياخشى بولمىسا ، بالىلار بىر - بىرىنى يەكلەيدىغان ، قورساق سوقۇشى قىلىدىغان ، بىر - بىرىنى ئالدايدىغان ، قوپاللىق ، يولسىزلىق قىلىدىغان كەيپىيات ئىچىدە ياشىسا ، بىلالارنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ، بالىلار بۇنداق مۇئامىلە ۋە مۇناسىۋەتنى مەكتەپكە ۋە تۇرمۇشنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە ئېلىپ كىرىدۇ - دە ، بۇنىڭ زىيىنى ئىنتايىن زور بولىدۇ .

باشلانغۇچ مەكتەپ دەۋرى بالىلارنىڭ ئىجتىمائىيلىشىشقا بۇرىلىدىغان ئەڭ مۇھىم مەزگىلى ، بۇ مەزگىلدە بالىلار ئائىلىگە قارىغاندا تېخىمۇ كەڭ كىشىلىك مۇناسىۋەتكە دۇچ كېلىدۇ ،

خىلمۇخىل ئادەملەر ۋە ئىشلار بىلەن ئۇچرىشىدۇ ، زىددىيەت ۋە توقۇنۇشلاردىن خالىي بولالمايدۇ ، بالىلار بۇنداق مەسىلىلەرنى بىرتەرەپ قىلغان چاغدا ئائىلىدە ئۆگەنگەن پوزىتسىيە ۋە قىلىقلارنى قوللانماي قالمايدۇ . دېمەك ، ئىناق ئائىلىۋى كەيپىياتنى بەرپا قىلىش بالىلارنىڭ ئىجتىمائىيلىشىش تەرەققىيات يۆنىلىشىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ .

(3) ئائىلە كەيپىياتىنى كۆڭۈل قويۇپ ياخشىلايلى

ۋىكتور گېيگوگو : «كىشىلىك دۇنياسىدا مۇھەببەت بولمىسا ، قۇياشمۇ ئۆلىدۇ .» دېگەنىدى . مۇھەببەت بولمىسا دۇنيامۇ ، تەلىم - تەربىيىمۇ بولمايدۇ . مۇھەببەت بولمىسا ، ئائىلىمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ .

ئاتا - ئانىلارغا نىسبەتەن ئەقىل - پاراسەت ۋە تەلىم - تەربىيە سەنئىتىدىنمۇ مۇھىمراقى ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەتنى يېتىلدۈرۈش ۋە ساقلاش ، بۇنداق مۇھەببەت كۈچ ، ئىلھام ۋە بەخت - سائادەتنىڭ مەنبەيىدۇر . ئاتا - ئانىلار ئائىلىنى مۇھەببەتكە تولغان ئىللىق ماكانغا ئايلاندۇرۇشى ، ھەربىر ئائىلە ئەزاسىنى بىر - بىرىگە مۇھەببەت بېغىشلايدىغان ، مۇھەببەت نۇرىغا چۆمۈلدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلىشى لازىم .

بىرىنچى ، ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى بىر - بىرىنى سۆيىدىغان ئىناق مۇناسىۋەت ئائىلىدىكى ياخشى كىشىلىك مۇناسىۋەتنىڭ ئاساسىدۇر . ئەگەر ئەر - خوتۇنلار بىر - بىرىنى ياخشى كۆرمىسە ، قايىل بولمىسا ، ھۆرمەتلىمىسە ۋە ئۆزئارا تايانمىسا ، باشقا ئەزالىرىمۇ ئىناق ئۆتەلمەيدۇ .

پەقەت ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى سەمىمىي مۇھەببەت ئاساسىغا قۇرۇلغان ئائىلە رىشتىسى ئۇزۇلمەيدىغان سۆيۈملۈك ئائىلە بولالايدۇ .

بالىلارنى سۆيىدىغان ھەربىر ئاتا - ئانا ئەر - خوتۇن

ئوتتۇرىسىدىكى ھېسسىياتنى قەدىرلىشى ، بالىلارنى ياخشى كۆرۈش بىلەن بىرگە ئۆزئارا چوڭقۇر مۇھەببەت ئورنىتىشى لازىم . شۇنداق قىلغاندىلا ، ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى مۇھەببەت ئۆزۈلمەيدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بالىلارغىمۇ ئاتا - ئانىلىق مۇھەببىتىنى ئادا قىلالايدۇ . ئاتا - ئانىلار ئاجرىشىپ كېتىش پاجىئەسىنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىشى لازىم .ئەگەر ئاجرىشىپ كېتىپ ، يارىشىش مۇمكىنچىلىكى قالمىغاندا ، بالىلارغا تېخىمۇ كۆيۈنۈپ ۋە ئۇلارنى ياخشى تەربىيىلەپ ، ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى بوشلۇقنى تولدۇرۇش كېرەك .

تۇرمۇشتا كۆڭۈلسىز ئىشلار دائىم يۈز بېرىپ تۇرىدۇ . ئەر - خوتۇنلار بىللە ياشاش جەريانىدا ئېگىز - پەس بولۇشتىن ، سۇركىلىشتىن ھەتتا بەختسىزلىكتىن خالىي بولالمايدۇ . نۆۋەتتىكى جەمئىيەتتە بۇرۇلۇش بولۇۋاتقان مەزگىلدە ، ئاتا - ئانىلار رېئال تۇرمۇشنىڭ ئېغىر خىرىسلىرىغا دۇچ كېلىپ ، تۇرمۇشتا ۋە خىزمەتتە دائىم ئىچى پۇشىدىغان ، بىئارام بولىدىغان ئىشلارغا يولۇقىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار دەۋرىنىڭ ئېقىمىغا ۋاقتىدا ماسلىشالماي ، كۆز ئالدىدىكى ئەھۋاللاردىن گاڭگىراش ھېس قىلىدۇ ، نارازى بولىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار ئۆز - ئۆزىدىن ۋايساپ ، رېئاللىقنى ئۆزگەرتىشكە بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويىدۇ - دە ، ئائىلىدە غودۇڭشىپ ، ئاچچىقلىنىدۇ . بۇ خىل ئۇسۇل ئائىلە كەيپىياتىنى بۇزىدۇ ھەم بالىلاردا پاسسىپ تەسىر پەيدا قىلىپ ، بالىلارغا يامان ئۈلگە بولۇپ قالىدۇ . بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئەر - خوتۇنلار بىر - بىرىگە ئىشىنىپ ، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەپ ، بىر - بىرىنى ياخشى چۈشىنىپ ۋە ئەپۇ قىلىپ ، بىر - بىرىگە ھەمدەم بولۇپ ياشىشى لازىم .

ئىككىنچى ، بالىلارغا چوڭقۇر مۇھەببەت ئاتا قىلىش ھەم بالىلارنى كۆيۈمچان قىلىپ تەربىيىلەش لازىم . دېككىنس مۇنداق

دېگەنىدى : «شەخسىيەتسىز ھەم ئۆزىنى قۇربان قىلالايدىغان ئانا مۇھەببىتىنىڭ يارىمى بولمىسا ، بالىلارنىڭ قەلبى چۆل - جەزىرىگە ئوخشاپ قالىدۇ . » دۇنيادىكى ئاتا - ئانىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز بالىلىرىنى ياخشى كۆرىدۇ ، لېكىن بالىلارنىڭ ھەممىسلا ھەقىقىي مۇھەببەتتىن بەھرىمەن بولۇپ كېتەلمەيدۇ . گوركىي «بالىسىنى ياخشى كۆرۈش مىكيانىسىمۇ قولىدىن كېلىدۇ . » دېگەنىدى . شۇڭا ، ياخشى كۆرۈشنىڭ ئۆزىلا كۇپايە قىلمايدۇ ، يەنە ياخشى كۆرۈشكە ماھىر بولۇش كېرەك . بالىلارغا مۇھەببەت ئاتا قىلىش بىلەن بىرگە ئۇلارنى كۆيۈمچان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك .

① بالىلارغا تۇرمۇش جەھەتتە كۆڭۈل بۆلۈپ ، غەمخورلۇق قىلىپلا قالماستىن ، ساپاسىنى ئومۇميۈزلۈك ئۆستۈرۈشكە تېخىمۇ كۆڭۈل بۆلۈش لازىم . بالىلارغا مىللەتنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنىڭ تەسىرىنى ھەم دەۋر روھىنى سىڭدۈرۈش كېرەك .

② بالىلارغا ھەم قانىتىق ، ھەم مېھرىبان بولۇش ، ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىش ۋە ئىشەنىش ، دېموكراتىك ، باراۋەر بولغان ئاتا - ئانا ۋە بالا مۇناسىۋىتىنى بەرپا قىلىش كېرەك . نۆۋەتتە ، ئېلىمىزدىكى ئاتا - ئانىلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى ھاكىممۇتلەق تىپى ، نوپۇز تىپى ، كەڭ قورساق تىپى ۋە ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىدىغان تىپ قاتارلىقلارغا ئايرىشقا بولىدۇ . بىز ھاكىممۇتلەقلىققە ۋە ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىشكە قارشى تۇرىمىز ، نوپۇز ۋە كەڭ قورساقلىقنىڭ بىرلىكىنى تەشەببۇس قىلىمىز ھەمدە كەڭ قورساقلىقنى ياقلايمىز .

ئاتا - ئانىلار بىلەن پەرزەنتلەر دېموكراتىك ۋە باراۋەرلىك ئاساسىدا دائىم پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇرۇشى ، ئۆزئارا چۈشىنىشى كۈچەيتىشى ، شۇنداقلا بالىلارغا تولۇق

ئىگىدارچىلىق هوقۇقى ، پىكىر بايان قىلىش هوقۇقى ۋە شۇلارنىڭ ئۆزىگە مەنسۇپ بولغان ئەركىنلىكىنى بېرىش لازىم . بۇنىڭدىن باشقا، ئاتا ـ ئانىلار ساپا مائارىپىنىڭ تەلىپىنى چىقىش قىلىپ ، بالىلارغا قاتتىق تەلەپ قويۇشى ، ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتمەسلىكى لازىم . بالىلار بىرەر ۋەزىپىنى مۇستەقىل ئورۇنداشتا قىينىچىلىققا يولۇققاندا ، ئۇلارغا ھەقىقىي ئۇنۇملۇك يارىدەم بېرىش كېرەك . بالىلارغا يارىدەم بەرگەندە ، ھەدىسىلا پەند ـ نەسىھەت قىلماستىن ، مېغىزلىق ئاز گەپ قىلىش ، ئۇلىگە يارىتىپ بېرىش ، ئۇلاردا ياخشى ئادەت پېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . بالىلار ئىناق ، تىنچ كەيپىيات ئىچىدىلا ئەقلىنى ئۇرغۇتالايدۇ . بىز بالىلىرىمىز ئۇچۇن توغرا نىشانىنى بويلاپ جانلىق ، تېتىك ، پائال تەرەققىي قىلىدىغان كەيپىيات يارىتىپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ ئىجادچانلىق روھىنى ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا تۇرتكە بولۇشىمىز لازىم .

③ ۋاقىت ئاجرىتىپ بالىلار بىلەن بىللە ئويناش ، بىللە كۆڭۈل ئېچىش ، بىللە پائالىيەت ئېلىپ بېرىش لازىم .

يېغىپ ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلار قاتتىق بولۇش ، مېھرىبان بولۇش ، دوستانە بولۇشنى ئوبدان بىرلەشتۇرۇشى زۆرۈر .

3 . ساغلام ، مەدەنىي تۇرمۇش مۇھىتىنى بەرپا قىلايلى

(1) مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەت شەكلى

كىشىلەر جىددىي خىزمەت ۋە ئۆگىنىشتىن كېيىن ، ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ، ئارام ئالغان چاغلىرىدا جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقىغا پايدىلىق بولغان مەدەنىي پائالىيەتلەر بىلەن

شۇغۇللىنىشقا دىققەت قىلىشى ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ قەلبىنى تاۋلاپ ، قانداق ياشاشنى ئۆگىتىشى كېرەك .

كېچىچە ئۇخلىماي قارتا ئويناۋاتقان ، مۇزىكىنى قۇلاقنى يارغۇدەك ئۇنلۇك قويۇۋالغان ياكى بولمىسا ھۆرۈنلۇق ، بىكار تەلەتلىك بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىشلاردىن ساقلىنىش ، شەھۋانىي سىنئالغۇ ۋە ساغلام بولمىغان كىتابلارنى ئۆيگە تېخىمۇ يېقىن يولاتماسلىق كېرەك .

(2) ئائىلە قائىدىسىنى تۇرغۇزۇپ ، ياخشى ئائىلە ئىستىلىنى بەرپا قىلىش كېرەك

ياخشى ئائىلە ئىستىلى بىر خىل شەكىلسىز كۈچ بولۇپ ، ئۇ بالىلارنى تەربىيىلەشتىكى ئەڭگۈشتەر ھېسابلىنىدۇ . ياخشى ئائىلە ئىستىلىنى بەرپا قىلىپ ، ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ، ئائىلە قائىدىسىنىڭ كاپالىتى بولۇشى كېرەك . دۆلەتنىڭ قانۇنى ، ئائىلىنىڭ قائىدىسى بولىدۇ . پەرزەنتلىرى ياخشى تەربىيىلەنگەن ئائىلىلەرنىڭ ھەممىسىدە تەبىئىي شەكىللەنگەن ئائىلە قائىدىسى ۋە قائىدە - يوسۇنى بولىدۇ .

ئائىلە قائىدىسى ئۇزۇن مۇددەتلىك ئائىلە تۇرمۇشى جەريانىدا شەكىللەنگەن ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئىدىيە ۋە ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ۋە ئۇنى چەكلەپ تۇرىدىغان ئۆلچەمدىن ئىبارەتتۇر . ئۇ ئائىلىدىكى ئۆلچەم مەدەنىيىتىدۇر . دۇرۇس ئائىلە ئىستىلى ئائىلە قائىدىسىنىڭ يېتەكچىلىكى ۋە چەكلەش رولىنىڭ نەتىجىسىدۇر .

بىزنىڭ نۇرغۇن ئائىلىلىرىمىزدە ئائىلە قائىدىسى يوق ، بالىلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىدىغان ئەھۋال ئېغىر . بەزى ئائىلىلەردە ئائىلە قائىدىسى بولسىمۇ ، لېكىن ئۇنى ئەستايىدىل يولغا قويمايدۇ . ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئېتىبارسىز قارايدۇ . بۇنداق ھادىسىنى تېزدىن ئۆزگەرتىش كېرەك . ئائىلە قائىدىسىنى قانداق

تۇزۇش كېرەك؟

بىرىنچى ، مەزمۇنى :

① جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەيدىغان ، ئەمگەكچان ، جاپاغا چىداملىق ، توختىماي ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان ئېسىل ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىش ؛ دېموكراتىك بولغان ، ئېچىۋېتىلگەن ، يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۇرۇش كېرەك .

② مۇھىم نۇقتىنى ئەدەپ - ئەخلاقلىق بولۇش ، كىشىلەرنى ھۆرمەتلەش ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش قاتارلىق كۈندىلىك ھەرىكەت ئۆلچەملىرىگە قارىتىش ، يۈرۈش - تۇرۇش ، ئۆگىنىش قاتارلىقلارغا قارىتا مۇناسىپ بەلگىلىمىلەرنى تۇزۇش كېرەك .

③ ئەمەلىيەتكە ئېتىبار بېرىپ ، ئائىلىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈش ، ھەقىقىي يولغا قويغىلى بولىدىغان بولۇش كېرەك .

ئىككىنچى ، شەكىل جەھەتتىن خىلمۇخىل بولۇش كېرەك . بىرەر ماقال - تەمسىل ، ئىبرەتلىك سۆز ، شېئىر ، بېيىت شەكلىدە بولسىمۇ ، قائىدە - تۇزۇم شەكلىدە يېزىپ چىقىلسىمۇ ، كېلىشىم شەكلىدە بولسىمۇ بولىدۇ . ئۇ چوقۇم ئەستە تۇتۇشقا ، ھەيدەكچىلىك قىلىپ تەكشۈرۈشكە قولايلىق بولۇشى كېرەك .

ئۇچىنچى ، ئۇسۇل جەھەتتىن ئۇنى تۇزۇشكە پۈتۈن ئائىلە قاتنىشىشى لازىم ، بۇنداق قىلغاندا ، ئائىلىق ئەمەل قىلىشقا ، كۆپچىلىكنىڭ ئەقلىنى جارى قىلدۇرۇشقا ، بىر تەرەپلىمىلىكتىن ساقلىنىشقا پايدىلىق بولىدۇ .

تۆتىنچى ، تۇزۇپ چىقىلغان ھامان قەتئىي ئىجرا قىلىش ، تاختا بېشىغا ئېسىپ قويماسلىق ، ھە دېگەندىلا ئۆزگەرتىپ يۈرمەسلىك كېرەك .

(3) ئوچۇق - ئاشكارا كىشىلىك ئالاقە شەكلى

ھەممە ئادەمگە دوست كېرەك ، بالىلار تېخىمۇ شۇنداق ، دوست - بۇرادەرسىز ئۆتكەن ئۆسمۈر بەختسىز ھېسابلىنىدۇ .

دوست تۇتۇشقا ماھىر بولۇش ئۈچۈن ئىجتىمائىي ئالاقە ئىقتىدارى بولۇشى لازىم . ئىجتىمائىي ئالاقە ئىقتىدارى كۈچلۈك ئادەملەر ئۆزىنى ئىپادىلەشكە ، باشقىلارنى چۈشىنىشكە ، جەمئىيەتكە ئارىلىشىشقا ماھىر كېلىدۇ ، ئۇلارنىڭ ھەممىلا يەردە دوستى بولىدۇ ، تۇرمۇشى خۇشال - خۇرام ، مەنىلىك ئۆتىدۇ ، كەسىپ جەھەتتىن مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىمۇ بۇ زور رول ئويناىدۇ . بەزى تالانتلىق ئادەملەرنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقە ئىقتىدارى كەمچىل بولغاچقا ، دوستلىرى كۆپ بولمايدۇ ھەتتا دوستى بولمايدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەككە - يېگانە قېلىپ ، تالانتىنى ياخشى نامايان قىلالمايدۇ ، تۇرمۇشتا ۋە كەسىپتىمۇ ئىشلىرى راۋان بولماي قالىدۇ .

بۇگۈنكى كۈندە يەر شارىلاشقان جەمئىيەت بارلىققا كېلىۋاتىدۇ ، ھەربىر ئادەمنىڭ جەمئىيەت بىلەن بولغان ئالاقىسى تېخىمۇ قويۇقلىشىۋاتىدۇ . كىشىلىك ئالاقە ئىقتىدارى ئادەمنىڭ ياشاش ۋە تەرەققىي قىلىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالدى ، ھەمدە ئۇ ساپا تەربىيىسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنىغا ئايلاندى . ئىجتىمائىي ئالاقە ئىقتىدارى بولسا ئائىلىنىڭ سىرتىدىكى كىشىلەر بىلەن بولغان ئالاقە شەكلىگە مۇناسىۋەتلىك . بەزى ئاتا - ئانىلار كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلىشنى ، دوست تۇتۇشنى خالايدۇ ھەم ئۇنىڭغا ماھىر كېلىدۇ ، بەزى ئائىلىلەر ئىشكنى تاقىۋېلىپ ، بىكىنمە ھالەتتە ياشاشنى ياخشى كۆرىدۇ .

بۇگۈنكى شەھەر ئاھالىلىرى بىر قەۋەتلىك ئۆيلەردىن ئايرىلىپ ، بىنالارغا كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن ، ئۆز ئارا ئالاقىسى تەدرىجىي ئازىيىپ قالدى . جەمئىيەت ئامانلىقىدىكى مەسىلىلەر تۈپەيلىدىن بالىلىرىدىن خاتىرجەم بولالمايدىغان بەزى

ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ پائالىيەت سورۇنىنى بالىكون بىلەنلا چەكلەپ قويدى . بۇنداق مۇھىتتا بالىلار شۇبھىسىزكى ئىجتىمائىي ئالاقىگە ئاجىز ، ئالاقە قىلىشتىن قورقىدىغان ، يالغۇزلۇقنى خالايدىغان غەلىتە مىجەزلىك بولۇپ قالىدۇ ، كەلگۈسىدە ئۇلار مۇرەككەپ كىشىلەر توپى ئارىسىدا قانداق ياشاپ ، قانداق خىزمەت قىلىدۇ ؟

شۇڭا ، بالىلارنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقە ئىقتىدارىنى ئۆستۇرۇش ، كىچىكىدىن باشلاپ كوللېكتىۋىزملىق ئاڭ ۋە ھەمكارلىق روھىنى يېتىلدۇرۇش ئاتا ـ ئانىلار كۆڭۈل بۆلىدىغان مۇھىم مەسىلە بولۇپ قالدى . ئوچۇق ـ ئاشكارا كىشىلىك ئالاقە شەكلىنى بەرپا قىلىش ئۈچۈن ، ئاتا ـ ئانىلار تۆۋەندىكىلەرنى ئورۇندىشى لازىم :

بىرىنچى ، ئاتا ـ ئانىلار باشقىلارغا يارىدەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىشى ، كىشىلەرگە باراۋەر مۇئامىلە قىلىشى ، قىزغىن ، مېھماندوست بولۇشى ، باشقىلارنى ھۆرمەت قىلىشى ، ئەدەپلىك بولۇشى ، ئۆزىگە تەلەپنى قاتتىق قويۇپ ، باشقىلارغا كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشى ، باشقىلارنىڭ كەينىدىن غەيۋەت قىلماسلىقى ، گەپ توشۇماسلىقى ، تۈرلۈك پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىشى . . . . . ، ئوچۇق ـ ئاشكارا كىشىلىك ئالاقە شەكلىنى بەرپا قىلىشى لازىم .

ئىككىنچى ، بالىنىڭ ساۋاقداشلىرىغا قىزغىن بولۇشى ، بالىلارنىڭ ھەر خىل ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشىنى قوللىشى ، بالىلارنى دوست تۇتۇشقا رىغبەتلەندۈرۈشى ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىلارنىڭ قانداق دوست تۇتقانلىقىغا دىققەت قىلىشى ، ئۇلارنى ۋاقتىدا يېتەكلىشى ، دوست تاللاشقا ماھىر قىلىپ چىقىشى ھەم ئۆزىنى قوغداشنىمۇ ئۆگىتىشى لازىم .

ئۈچىنچى ، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە بالىلارنى ئەگەشتۈرۈپ ئانچە ـ مۇنچە دوست ـ بۇرادەرلەرنىڭكىگە بېرىشى ، ئۆيگە مېھمان

كەلگەندە باللارنى چىقىرىپ مېھمان كۈتۈشنى ئۆگىتىشى لازىم .

ئاتا - ئانىلار ، بىز ئەقىل - پاراسىتىمىز ۋە يۈرەك قېنىمىزنى سەرپ قىلىپ باللىرىمىز ۋە ئۆزىمىز ئۈچۈن ياخشى بىر ئائىلە مۇھىتىنى يارىتايلى ، بۇ مۇھىت باللارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن شەكىلسىز مەكتەپ بولسۇن ، ئائىلىنى مەڭگۈ بەختلىك قىلسۇن .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . نېمە ئۈچۈن ئىناق ئائىلە كەيپىياتىنى ئىنتايىن مۇھىم دەيمىز ؟ ئائىلىڭىزدىكى مۇناسىۋەت كەيپىياتى قانداق ؟

2 . بالىڭىز بىلەن بىرلىكتە ئويناپ كۆڭۈل ئاچىدىغان بىر قېتىملىق پائالىيەت ئۇيۇشتۇرۇڭ .

ئاتا ـ ئانىلار قانداق قىلغاندا مەكتەپلەر بىلەن ساپا مائارىپى جەھەتتە ئاكتىپ بىرلىشەلەيدۇ؟

21 ـ ئەسىردىكى مائارىپ مەكتەپ، ئائىلە، جەمئىيەت ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان مائارىپ بولىدۇ.

ئائىلە، مەكتەپ، جەمئىيەت تەربىيىسىنىڭ بىردەك بولماسلىقى بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى تەرەققىياتىدىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇلارنىڭ بىرى.

ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپلەر تەشكىللىگەن ھەرخىل پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىشى لازىم، بۇ پائالىيەتلەر بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ۋە تەرەققىياتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

1. ئائىلە بىلەن مەكتەپ ساپا مائارىپىدا بىردەكلىكنى ساقلىشى لازىم

19 ـ ئەسىردىكى روسىيىنىڭ داڭلىق يازغۇچىسى كرىلوۋ يازغان «ئاققۇ، بېلىق ۋە راك» دېگەن مەسەلدە مۇنداق بىر ۋەقە بايان قىلىنىدۇ؛ بىر كۈنى بېلىق، راك ۋە ئاققۇ بىرلىشىپ يولدا تۇرغان بىر ھارۋىنى سۆرەپ پەسكە چۈشۈرمەكچى بوپتۇ. بۇ ئۇچىسى پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سالغان بولسىمۇ، ھارۋىنى ئورنىدىن زادىلا قوزغىتالماپتۇ. بۇ ھارۋىنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئەمەس، بەلكى سەۋەب باشقا يەردە ئىكەن؛ ئاققۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئاسمانغا قارىتىپ كۆتۈرۈپتۇ، راك ھە دېگەندىلا كەينىگە ئىتتىرىپتۇ، بېلىق بولسا كۆلگە سۆرەپتۇ. نەتىجىدە ھارۋا ئۆز

ئورنىدىن مىدىرلاپمۇ قويماپتۇ .

بۇ مەسەل بىزگە كۆپچىلىكنىڭ نىشانى بىردەك بولسىمۇ ، لېكىن كۆچىگەن يۆنىلىش ئوخشاشمىسا ، كۆپچىلىكنىڭ كۆچى بىكارغا كېتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . ئۇ بىزگە ئورتاق بىر نىشان ئۈچۈن كۆپچىلىك بىرگە ئىشلىگەندە ئىدىيە ، ھەرىكەت جەھەتتە بىردەك بولۇپ ، كۆچنى بىرلەشتۈرگەندىلا ، كۆزلىگەن نىشانغا يەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ . بالىلارنى تەربىيىلەشمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشايدۇ . بالىلار بىرخىل ئىجتىمائىي گەۋدە ، ھەرقانداق بىر بالا ئائىلىدىن ، جەمئىيەتتىن ئايرىلىپ ياشىيالمايدۇ . ئائىلىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىجتىمائىي مۇھىت ھەر ۋاقىت بالىلارنىڭ روھىيىتىگە ، مەكتەپ تەربىيىسىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ . ئادەتتە بۇنداق تەسىردىن ساقلانغىلى بولمايدۇ . نۇرغۇن پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، ئائىلە ، مەكتەپ ۋە جەمئىيەت تەربىيىسىنىڭ بىردەك بولماسلىقى بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى ساغلاملىقى ھەم تەرەققىياتىغا ئېغىر توسالغۇ بولۇپ قالىدۇ .

مەكتەپلەر بالىلارنى پاختا تېرىش ، قىزىلچا كولاش ئەمگەكلىرىگە تەشكىللىسە ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار «بالىلار قانچىلىك كىرىم قىلسا ، بىز شۇنچىلىك پۇل تۆلەيلى» دېگەن گەپلەرنى قىلىدۇ . مەكتەپ بالىلارنى چېنىقتۇرۇش ئۈچۈن يازلىق لاگېرغا تەشكىللىسە ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار بىر تالاي يېمەك ـ ئىچمەك ئەكىلىپ بالىلارنىڭ سومكىسىنى تولدۇرۇۋېتىدۇ . مەكتەپ چوڭلارنى ھۆرمەتلەش ، ئىللىقلىق يەتكۈزۈش پائالىيىتى تەشكىللىسە بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى چەكلەپ قويىدۇ . ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتى ، بىرى ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە تەسىر يېتىشتىن ئەنسىرەش ، يەنە بىرى ، بالىلارنىڭ جاپا تارتىپ قېلىشىدىن قورقۇش . بىر كۈنى ئاپتوبۇسقا بىر ئاق ساقال بوۋاي چىقىپ كېلىدۇ ، ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان كىچىك

قىز دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ : «بوۋا ، سىز ئولتۇرۇڭ» دەيدۇ . قىزچاقنىڭ يېنىدىكى ئانىسى دەرھال ئۇنى ئورۇندۇققا بېسىپ ئولتۇرغۇزۇپ : « سەن ئۆز ئورنۇڭدا ئولتۇرۇۋەرگىن ، كىم سېنىڭ بوۋاڭ بولاتتى؟ بوۋاڭ ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن . » دەيدۇ . 2000 - يىلى 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى «نۇر گېزىتى» دە ، خېنەن ئۆلكىسىنىڭ ئەنياڭ شەھىرىدىكى بىر ئوقۇغۇچىنىڭ دادىسى بالىسىنىڭ «3 تە ياخشى ئوقۇغۇچى» ھەمدە پىئونېر بولالمىغانلىقىنى باھانە قىلىپ ، مەكتەپكە كېلىپ ، سىنىپ مەسئۇلىنى ئۇرغانلىقى خەۋەر قىلىندى . يۇقىرىدىكى مىسالدىن ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسىدە ئېغىر دەرىجىدە بىر دەكلىكىنىڭ يوقلۇقىنى بىلىۋالغىلى بولمىدۇ . بۇنداق ئەھۋالدا ، بىر تەرەپنىڭ تەربىيە ئۇنۇمى ، يەنە بىر تەرەپنىڭ سەلبىي تەسىرى تەرىپىدىن يوققا چىقىرىلىدۇ ، بالىلارنىمۇ گاڭگىرىتىپ ، ئامالسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ . بالىلار تۇغرا تەربىيىگە ئىگە بولسا ساغلام تەرەققىي قىلىدۇ ، ناچار تەسىرگە ئۇچرىسا بەلكىم تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىشى مۇمكىن .

ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ بىردەكلىككە ئىگە بولۇشى ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ۋە خاراكتېر جەھەتتىن ساغلام تەرەققىي قىلىشىدىكى ھالقىلىق ئامىل ، ئائىلە تەربىيىسى بىلەن مەكتەپ تەربىيىسى ئوڭۇشلۇق ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇشى ، ئىككى تەرەپ ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىپ ، بالىلار ئۈچۈن ئىناق ، سۆز ۋە ھەرىكەت جەھەتتە بىرلىككە كەلگەن ساپا مائارىپى مۇھىتىنى بەرپا قىلىشى لازىم ، بۇ بالىلارنىڭ ساپاسىنى ئومۇميۈزلۈك تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى .

ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك ئالغا سۈرۈش ئېلىمىز مائارىپىدىكى بىر مەيدان چوڭقۇر ئۆزگىرىش ، ئۇ ئومۇمىيلىققا مۇناسىۋەتلىك بولغان ، جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە

چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدىغان سىستېما قۇرۇلۇشى . شۇڭا ، ئائىلە ، جەمئىيەت ۋە مەكتەپ ئۆزئارا مۇناسىۋەت ئورنىتىپ ، ئىدىيە ھەرىكەت جەھەتتە بىر-بىرىنى قوللىغاندىلا ، ساپا مائارىپىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى بىرلىكتە يارىتالايدۇ .

2 . ئاتا - ئانىلار ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇتۇش ئىسلاھاتى جەھەتتىكى خىزمىتىگە ھۆرمەت قىلىشى لازىم

ئاتا - ئانىلار مەكتەپلەرنىڭ ساپا مائارىپىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن ماسلىشىشتا ، يەنە چوقۇم ئوقۇتقۇچىلارغا نىسبەتەن توغرا مۇئامىلىدە بولۇشى كېرەك . ئاتا - ئانىلار چوقۇم ئوقۇتقۇچىلارغا ھۆرمەت قىلىشى ، ئىشىنىشى ، ئۇلارنى چۈشىنىشى ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قوللىشى لازىم . ئاتا - ئانىلارنىڭ خىزمەت ئورنى ، ۋەزىپىسى ئوخشاشمايدۇ ، جەمئىيەتتىكى ئىقتىسادىي ، سىياسىي ئورنىمۇ يۇقىرى - تۆۋەن بولىدۇ ، ئاتا - ئانىلار مەيلى خىزمەت ئورنىدا ناھايىتى كۆزگە كۆرۈنگەن ، مەرتىۋىسى يۇقىرى ، ھوقۇقى چوڭ ، پۇلى جىق بولسۇن ياكى ئادەتتىكى پۇقرا بولسۇن ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئالدىدا ھامان بالىلارنىڭ ئاتا - ئانىسى . بالىلار مەسىلىسىگە كەلگەندە ئاتا - ئانىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار باراۋەر ئورۇندىكى ھەمكارلاشقۇچى دوستلار ھېسابلىنىدۇ .

پىسخولوگلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە ، ئادەمنىڭ ئېھتىياج قۇرۇلمىسى ئىچىدە باشقىلار تەرىپىدىن ھۆرمەتلىنىش ئەڭ يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدىكەن . سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگ سۇخوملىنىسكىي ئادەملەرنىڭ غۇرۇرىنى ئىنسانلار

قەلبىدىكى ئەڭ مۇقەددەس ، ئەڭ نازۇك تۇيغۇ ، دەپ قارىغان ، بۇنىڭ ھەقىقەتەن داۋلىسى بار . ئوقۇنقۇچىلارنىڭ خىزمىتى ئاددىي - سادىدا ھەم جاپالىق بولىدۇ ، لېكىن ئۇنىڭ نەتىجىسىنى قىسقا ۋاقىتتا كۆرۈۋالغىلى بولمايدۇ ، شۇڭا ئۇلار بالىلار ۋە ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇزلۇكسىز ئېتىراپ قىلىشى جەريانىدا ئۆز خىزمىتىنىڭ ئالىيجانابلىقىنى ھېس قىلىشى لازىم . ئوقۇتقۇچىلارنىڭ خىزمىتىنى سەل چاغلىغاندا ياكى تۆۋەن كۆرگەندە ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ غۇرۇرى ئاسانلا زەربىگە ئۇچرايدۇ . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئەمگىكىنى چىن كۆڭلىدىن ھۆرمەتلىشى ، غۇرۇرىغا ھۆرمەت قىلىشى لازىم .

ھۆرمەتلەش چۈشىنىش ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ ، شۇڭا ئاتا - ئانىلار ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئەمگەك ئالاھىدىلىكىنى تىرىشىپ كۆپرەك چۈشىنىشى لازىم . ئوقۇنقۇچىلارنىڭ بىلىمى ، قابىلىيىتى ، ھېسسىياتى ، ئىرادىسى ، ئىنسانىي پەزىلىتى ۋە سۆز - ھەرىكىتى ئۇلارنىڭ مۇھىم ئەمگەك ۋاستىسى ھېسابلىنىدۇ . شۇڭا ، ئۆمۇر بويى ئۆگىتىش ئوقۇنقۇچىلارنىڭ بۇرچى ، ھالبۇكى ، ئۇلار تەربىيىلەيدىغان ئوقۇغۇچىلار مۇستەقىل ئاڭغا ئىگە تىرىك ئادەملەر ، ئوقۇنقۇچىلارنىڭ ئەمگەك جەريانى ھەر ۋاقىت نۇرغۇن ئۆزگىرىشچان ، ئىگىلەش تەس بولغان ئامىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ ، شۇڭا ئوقۇنقۇچىلار بۇ ئامىللارنى تولۇق نەزەرگە ئېلىپ ، پەرقلىق مۇئامىلە قىلىشى ، ئوخشاش بولمىغان ئوبيېكتقا قاراپ تەربىيە ئېلىپ بېرىشى لازىم . ئوقۇنقۇچىلار ئەمگەك جەريانىدا ئۆزىنىڭ بىلىمى ، ئىدىيىۋى پەزىلىتى ۋە قابىلىيىتى ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارغا تەسىر كۆرسىتىدۇ ، ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسى ، ھېسسىياتى ، مۇستەقىل قارىشى ۋە پوزىتسىيىسى ئارقىلىق ئوقۇنقۇچىلارغا ۋە ئۇلارنىڭ ئەمگىكىگە ئەكس تەسىر

كۆرستىدۇ . شۇڭا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكى نوقۇل ئۆگىتىش جەريانى بولماستىن ، بەلكى كۆپ تەرەپلىمە تەربىيىلەش جەريانىدۇر . شۇ نۇقتىدىن بىز ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكىنى شەرەپلىك ھەم جاپالىق ، ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم ئۇنى ياخشى چۈشىنىشى لازىم ، دەيمىز . ئاتا ـ ئانىلار ئوقۇتقۇچىلارنى چۈشىنىش جەھەتتە تۆۋەندىكى مەسىلىلەرگە دىققەت قىلىشى كېرەك :

بىرىنچى ، ئۆزىنىڭىلا تەجرىبىسى ، پوزىتسىيىسى ، ئوي ـ خىيالى ، بىلىمى ۋە قىممەت قارىشىغا ئاساسەن ئوقۇتقۇچىلارغا تەلەپ قويماسلىقى كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىنىڭ نەتىجە قازانغانلىقىنى بالىنىڭ ئەقىللىقلىقى ، ئائىلىنىڭ ياخشى تەربىيىسىگىلا مەنسۇپ قىلىپ ، بالىلارنىڭ سەۋەنلىكىنى ئوقۇتقۇچىلارغا ئارتىپ قويماسلىقى كېرەك .

ئۈچىنچى ، ئۆزىنى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئورنىغا قويۇپ تۇرۇپ ، يەنى مەن ئوقۇتقۇچى بولغان بولسام قانداق قىلاتتىم ، دەپ ئويلاش كېرەك ، مۇشۇنداق سېلىشتۇرغاندىلا ، ئاتا ـ ئانىلار ئوقۇتقۇچىلارنى چۈشىنەلەيدۇ ، ئەپۇ قىلالايدۇ ، ئۇلارغا نىسبەتەن بىر تەرەپلىمە قاراش شەكىللىنىپ قالمايدۇ .

تۆتىنچى ، ئوقۇتقۇچىلارنى خالىغان سورۇندا باھالاپ ئولتۇرماسلىق كېرەك . ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئادەم ، «ئاينىكۈمۇ دېگى بولىدۇ ، نۇقسانسىز ئادەم بولمايدۇ» . ئوقۇتقۇچىلار خىزمەت جەريانىدا خاتالىق ئۆتكۈزمەي ، كەمچىلىك سادىر قىلماي قالمايدۇ ، بۇ تەرىپىنى ئاتا ـ ئانىلارمۇ بايقاپ يارەدەم بېرىشى كېرەك . دەرۋەقە ، ئوقۇتقۇچىلارغا ئادىل ، ئەتراپلىق باھا بېرىش ، ئۇلارنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى تەنقىدلىگەندە ، ئېھتىياتچان بولۇش ، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پوزىتسىيىسىنى تۇتۇش ، توغرا يول ئارقىلىق ئۆزىگە ياكى

مەكتەپكە ئىنكاس قىلىش ، ھەرگىز كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ ئالدىدا ئۇلارنى ئۇنداق - مۇنداق دەپ تەنقىدلىمەسلىك ھەتتا ئەيىبلىمەسلىك كېرەك . بۇنداق قىلىش ئەدەپسىزلىك بولۇپلا قالماستىن ، يەنە بىر خىل مەسئۇلىيەتسىزلىك ھېسابلىنىدۇ . ئۇنداق قىلغاندا ئوقۇنقۇچىلارنىڭ بالىلار قەلبىدىكى ئوبرازىغا تەسىر يېتىپلا قالماستىن ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئاكتىپچانلىقىغمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ . تەكشۈرۈش جەريانىدا بەزى ئوقۇغۇچىلار : «ئاپام مېنى ناچار ئوقۇنقۇچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپسەن ، ئەمدى ياخشى ئۆگىنەلمەيدىغان ئوخشايسەن ، دەيدۇ» دېگەن . بۇنداق ھالەتنى ئاتا - ئانىلارمۇ كۆرۈشنى خالىمىسا كېرەك .

3 . بالىلارنى ساپا تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولغان ھەر خىل پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشقا ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك

بالىلارنى مەدەنىيەتلىك ، ئەخلاقلىق ، ئىنتىزامچان ۋە غايىلىك قىلىپ تەربىيىلەشتە ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە كۆڭۈل بۆلۈپ ، ئۇلارنى دەرسلەرنى ياخشى ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىشتىن سىرت ، يەنە مەكتەپ تەشكىللىگەن ساپا تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولغان ھەرخىل پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈش لازىم . مەسىلەن ، ① ئەتىگەنلىك ۋە دەرس ئارىلىقىدىكى گىمناستىكا ، كۆز ئاسراش گىمناستىكىسى ، دەرستىن سىرتقى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ؛ ② دەرستىن سىرتقى ئەدەبىيات - سەنئەت پائالىيەتلىرى ، دەرستىن سىرتقى پەن - تېخنىكا كۈرۈژۈكلىرى ، زېھىن سىناش ۋە نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىلىرى ؛ ③ دەرستىن سىرتقى كىتاب ئوقۇش

پائالىيەتلىرى ؛ ④ جەمئىيەت تەكشۈرۈش پائالىيەتلىرى ؛ ⑤ تازىلىق پائالىيەتلىرى ؛ ⑥ قارا دوسكا تەشۋىقات پائالىيەتلىرى ؛ ⑦ ھەر خىل ئەمگەك ؛ ⑧ ئوقۇغۇچىلارنىڭ نۆۋەتلىشىپ دىجورنىلىك قىلىش پائالىيەتلىرى قاتارلىقلار . بۇ پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسى مەكتەپ رەھبەرلىكى ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مەقسەتلىك ھەم پلانلىق ھالدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەخلاقي ، ئەقلي ، جىسماني ، گۈزەللىك ۋە ئەمگەك تەخنىكىسى جەھەتتىكى ساپاسىنى ئۆمۈميۈزلۈك يۈقىرى كۆتۈرۈپ ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ساغلام تەرەققي قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن قوللانغان تەدبىرىدۇر .

ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، بالىلارنىڭ ياخشى ئىدىيىسى ، پەزىلىتى ، مۇستەقىللىقى ، ئىجادچانلىقى ۋە ئالاقىلىشىش ، قول سېلىپ ئىشلەش ، تىل ھەم تەشكىللەش جەھەتتىكى ئىقتىدارلىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇ خىل پائالىيەتلەر جەريانىدا چېنىقىپ يېتىلگەن ، نۇرغۇن تالانتلىق كەسىپ ئىگىلىرىمۇ مۇشۇنداق پائالىيەتلەر جەريانىدا ئۆزۈپ چىققان ، ئىلگىرىكى گۈزەل ـ سەنئەت كۇرۇژۇكىدىكى ئىلغارلار بۇگۈن كاتتا رەسساملارغا ئايلاندى ، خور ئۆمىكىنىڭ باشلىقى مۇزىكا ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى بولدى ، تەشۋىقات ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى كىنو چولپىنى بولدى ، ئەمگەك ھەيئىتى مەملىكەتلىك ئەمگەك نەمۇنچىسى بولدى ، زېھىن سىناش مۇسابىقىسىگە قاتناشقانلار سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىدىكى يېڭىلىق يارىتىش ماھىرلىرىغا ئايلاندى . باشقۇرۇش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان نۇرغۇن زاتلار ئۆزلىرىنىڭ تەسىراتىنى سۆزلىگەندە ، مەكتەپتە ئوقۇغان مەزگىلىدە ھەر خىل پائالىيەتلەرگە قاتنىشىپ ، تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئېلىپ ، چېنىقىشنى بېشىدىن كەچۈرگەنلىكىنى تىلغا ئېلىشىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار دەرسخانىدىكى ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت

بەرىپ ، دەرستىن سىرتقى ئۆگىنىشلەرگە سەل قارايدىغان خاتا تونۇشنى يېڭىشى ، بالىلارنىڭ مەكتەپ تەشكىللىگەن ھەر خىل كوللېكتىپ پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشنى ئاكتىپ قوللىشى ، بالىلىرىنىڭ ئۆز ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىدىغان كۇرۇژۇكلارغا قاتنىشىشىغا ياردەم بېرىشى لازىم . بۇ پائالىيەت جەريانىدا ئاتا - ئانىلارنىڭ مەسئۇلىيىتى جەريانىغا ئەھمىيەت بېرىش ، نەتىجىسىنى بەك تەكىتلەپ كەتمەسلىك مەسلىسىگە قويۇلۇشى ، يەنى ھە دېسىلا بالىلاردىن قانداق مۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكىنى ، نەچچىنچى بولغانلىقىنى سوراۋەرمەسلىك ، بەلكى بالىلارنىڭ ئاكتىپ قاتناشقان - قاتناشمىغانلىقىغا ، ئەستايىدىل ئۆگەنگەن - ئۆگەنمىگەنلىكىگە ، ساۋاقداشلىرى بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشالىغان ياكى ھەمكارلىشالمىغانلىقىغا ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ ئالغا ئىلگىرىلىيەلىگەن ياكى بىر ئىزدا توختاپ قالغانلىقىغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلۈشى لازىم . بۇ جەريانداپ بالىلارنى كۆپرەك ئىلھاملاندۇرۇش ، بالىلارغا «قاتنىشىش مۇھىم» ، «دوستلۇق بىرىنچى» ، «مەغلۇبىيەت غەلىبە قىلىشنىڭ ئانىسى» دېگەن پرىنسىپ ۋە ئىدىيىلەرنى سىڭدۇرۇپ ، بۇ پائالىيەتلەر جەريانىدا بالىلار ساپاسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە تۈرتكە بولۇش كېرەك .

4 . ئاتا - ئانىلار قانداق قىلغاندا مەكتەپلەر بىلەن بىرلىكتە ساپا مائارىپىنى ياخشى يولغا قويالايدۇ ؟

(1) ئۆگىنىشنى كۈچەيتىپ ، كۆز قاراشنى ئۆزگەرتىش كېرەك

ئاتا - ئانىلار پارتىيىنىڭ مائارىپ

فاڭجىن ـ سىياسەتلىرىنى ، مەركەز ، گورۇپپا ۋە ماۋارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ ماۋارىپ ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ، ساپا ماۋارىپىنى ئىلگىرى سۈرۈش توغرىسىدىكى «قارار» ، «پىكىر» ۋە تۈرلۈك كونكرېت بەلگىلىمە ، تەلەپلىرىنى ئۆگىنىشى لازىم . بۇلارنى تولۇق ئەستە تۇتۇۋالمىغان تەقدىردىمۇ ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم پىرىنسىپ ، تەلەپلەرنى بىلىشى كېرەك . مەسىلەن ، ساپا ماۋارىپى دېگەن نېمە ؟ نېمە ئۈچۈن ساپا ماۋارىپى يولغا قويۇلدۇ ؟ نېمە ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلارنىڭ زىيادە دەرس يۈكىنى يەڭگىللىتىش كېرەك ؟ يۈكىنى يەڭگىللىتىشتىكى مەقسەت نېمە ؟ ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۈكى يەڭگىللىتىلگەندىن كېيىن ئائىلە نېمىلەرنى قىلىشى كېرەك ؟ دېگەنگە ئوخشاش . ئۆزلىرى ئۆگەنگەندىن سىرت ، يەنە ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپنىڭ ئۆگىنىشىگە قاتنىشىشى لازىم . ئاتا ـ ئانىلار ئۆگىنىش ئارقىلىق تونۇشنى ئۆستۈرۈپ ، تەلىم ـ تەربىيە نىشانىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ ، توغرا تالانت قارىشى ، قىممەت قارىشى ۋە تەلىم ـ تەربىيە ئۈسۈلىغا ئىگە بولغاندىلا ، مەكتەپ بىلەن ئىدىيە ۋە ھەرىكەت جەھەتتە بىردەكلىكنى ساقلىيالايدۇ . بىر ياقىدىن باش ، بىر يەڭدىن قول چىقىرىپ ، بالىلارنى ئەخلاقىي ، ئەقلىي ، جىسمانىي جەھەتتىن تەڭ تەرەققىي قىلغان سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ ئىز باسارلىرىدىن قىلىپ يېتىشتۇرۇپ چىقالايدۇ .

(2) ئاكتىپ قاتنىشىش ، ئورتاق تىرىشىش لازىم

ھازىر نۇرغۇن مەكتەپلەر ھەر مەۋسۇمدا ئاتا ـ ئانىلار قاتنىشىدىغان پائالىيەتلەرنى ئۇيۇشتۇرىدۇ . مەسىلەن ، «ئاتا ـ ئانىلار يىغىنى» ، «ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يىغىنى» ، «ئاتا ـ ئانىلار ۋە بالىلار پائالىيىتى» ، «يىللىقلارنىڭ تەلىم ـ تەربىيە ۋە ئوقۇتۇش پىلانىنى مۇزاكىرە قىلىش يىغىنى» ، «ساپا تەرەققىيات

سەۋبىسى دوكلات يېغىنى» ، «ھەرقايسى پەنلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئىشلاھاتى ئۈلگە كۆرسىتىش دەرسلىكى» دېگەنگە ئوخشاش . بۇنداق پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىپ مەكتەپلەرنىڭ ئەھۋالىنى ، خىزمەت تەلىپىنى ، سىنىپلارنىڭ خىزمەت پىلانىنى ، مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىلارغا مەكتەپ ھەم ئائىلىدە قويىدىغان تەلەپلەرنى ، مەكتەپ ئاتا ـ ئانىلارغا يەتكۈزىدىغان بالىلارنى توغرا تەربىيىلەش ھەققىدىكى بىلىملەرنى ، توغرا ئائىلە تەربىيىسى ئۈسۈلىنى ، شۇنداقلا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مەكتەپلەر بىلەن ماسلىشىشى توغرىسىدىكى تەكلىپلەرنى بىلىۋېلىشى ، چۈشىنىشى لازىم . سەۋەب كۆرسىتىپ پائالىيەتلەرگە قاتناشماي ، بالىلارنى نائۇمىد قويماسلىقى ، ھەمدە بالىلارنىڭ مەكتەپتىكى ئىپادىسىدىن خەۋەردار بولۇش پۈرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويماسلىقى لازىم . ئاتا ـ ئانىلار پائالىيىتىگە قاتنىشىشتىن ئىلگىرى بالىلار بىلەن ئوبدان سۆزلىشىپ ، ئۇلارنىڭ مەكتەپتىكى بىر مەزگىللىك ئىپادىسىنى ئىگىلەش كېرەك ، شۇنداق قىلغاندىلا ، پائالىيەتلەرگە قاتناشقاندا ، ئوقۇتقۇچىلار ۋە باشقا ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلارنى تەربىيىلەش مەسىلىسى ئۈستىدە مەقسەتلىك پىكىر ئالماشتۇرالايدۇ . ئاتا ـ ئانىلار يېغىنى دېگەنگە ئوخشاش پائالىيەتلەرگە قاتناشقاندا ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ۋە مەكتەپ رەھبەرلىرىنىڭ ئاتا ـ ئانىلارغا دوكلات قىلغان ئەھۋاللارنى ئەستايىدىل ئاڭلىشى كېرەك ، چۈنكى بۇ ئەھۋاللار بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ ، بۇ ئىشلارنى ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىز دەپ ، پەرۋاسىز قاراشقا بولمايدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، يەنە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئايرىم سۆھبەتلىشىپ ، بالىلارنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان ئىگىلەش كېرەك . ئەگەر ئوقۇتقۇچىلار بالىلارنىڭ يېتەرسىزلىكىنى كۆپرەك سۆزلەپ قالسا ، ھەرگىز رەنجىمەسلىك لازىم ، بۇ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ

بالىڭىزغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ ، سىز مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ، بالىلارنىڭ بۇ يېتەرسىزلىكلىرىنى تۈزىتىشىگە قانداق ياردەم بېرىش توغرىسىدا ئۇلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ ، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن بالىڭىز بىلەن ئوبدان سۆزلىشىشىڭىز كېرەك . ئالدى بىلەن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى قىزغىنلىق بىلەن ماختىشى ، داۋاملىق ئىلگىرىلەشكە ئىلھاملاندۇرۇشى كېرەك ، ئاندىن بالىلارنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى كۆرسىتىپ ، بالىلارنىڭ قايسى نىشان بويىچە تىرىشىشىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىغا ياردەم بېرىشى لازىم . ھەرگىزمۇ بالىلارنىڭ نەتىجىسى ۋە ئىپادىسى ياخشى بولماپتۇ ، دەپ ئاچچىقلىنىپ ، ئەيىبلىمەسلىك ، بەلكى بالىلار بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ ، سەۋەبىنى ، تۈزىتىش چارىلىرىنى ئىزدەش ، ئەمەلىي پىلانلارنى تۈزۈپ چىقىش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار ئورتاق تىرىشىدىغانلا بولسا ، بالىلارنىڭ كەلگۈسى تېخىمۇ پارلاق بولىدۇ .

(3) ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بالىلارنى چۈشىنىشىگە ياردەملىشىش كېرەك

ساپا مائارىپى ئوقۇتقۇچىلاردىن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلۈكسىز تۈرده ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىغا ياردەملىشىنى تەلەپ قىلىدۇ . بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم يېقىندىن ماسلىشىشى كېرەك . چۈنكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان بالىلار ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەربىيىسىنى ئەڭ ئاسان قوبۇل قىلىدۇ ، بۇنىڭدىن باشقا :

بىرىنچى ، باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ پەقەت ئۈچتىن بىر قىسىم ۋاقتى مەكتەپتە ئۆتىدۇ ، قالغان ئۈچتىن ئىككى قىسىم ۋاقتى يەنىلا ئائىلىدە ئۆتىدۇ .

ئىككىنچى ، نۇرغۇن مەكتەپلەردىكى سىنىپلاردا

ئوقۇغۇچىلار بەك كۆپ بولغاچقا ، ئوقۇتقۇچىلار چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە ئوقۇغۇچىلارنى ئەتراپلىق چۈشىنىپ ، تەربىيىلەپ بولالمايدۇ .

ئۇچىنچى ، تېخىمۇ مۇھىمى بالىلار سەبىي ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا ئائىلىدە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەربىيىسىدە بولىدۇ ، ئۇلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى بىلىمنى ، ھەرىكىتنى ، تىلنى ، شۇنداقلا ھازىرقى بىلىمى ، ھەرىكىتى ۋە تىلنى ئاتا ـ ئانىلار ئەڭ ئوبدان چۈشىنىدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىڭ خاراكتېرنى ، ئالاھىدىلىكىنى ۋە ئىجادچانلىق روھىنى چۈشىنىدىغان ھەم تەرەققىي قىلدۇرىدىغان مۇھىم ئورۇن يەنىلا ئائىلىدۇر .

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ئالاھىدىلىكى ، خاسلىقى ۋە ئىجادچانلىقىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشى ، چۈشىنىشى ، بايقىشى ھەمدە مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچىلارغا ۋاقتىدا ، راست ئىنكاس قىلىپ ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بالىلارنىڭ خاس ئالاھىدىلىكى ۋە تەرەققىيات خاھىشىغا توغرا ھۆكۈم قىلىشىغا يارەملىشىشى ، مۇۋاپىق ھەم كۈچلۈك تەلىم ـ تەربىيە تەدبىرلىرىنى بىرلىكتە تۈزۈشى ، شۇ ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا قاراپ ئوقۇتۇش ، ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش پرىنسىپىنى ھەقىقىي ئىزچىللاشتۇرۇپ ، بالىلارنىڭ خاسلىقى ۋە ھەۋەسلىرىنىڭ ساغلام تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش لازىم .

(4) كەمتەر ، ئېھتىياتچان بولۇپ ، كونكرېت مەسىلىلەرنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك

تۆۋەندە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن بەزى ئەھۋاللارنى مىسال قىلىمىز .

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ بىرەر كونكرېت ۋە ھەققانىي تەلەپلىرى بار بولۇپ ، ئوقۇتقۇچىلاردىن ئالاھىدە مۇئامىلە قىلىشىنى ئۆتۈنۈشكە توغرا كەلگەندە ، مەسىلەن ، ئېنىق

كۆرەلمەسلىك سەۋەبىدىن ئورۇن ئالماشتۇرۇش تەلىپىنى قويىدىغان چاغدا ، دۇئايى ـ سالام ئېيتىپ بەرمەستىن ، ئەگە ياخشىسى ئۆزى ئوقۇتقۇچىغا بىۋاستە دېيىش كېرەك .

ئىككىنچى ، ئوقۇتقۇچىغا بىرەر تەكلىپ بېرىشكە توغرا كەلگەندە ، ئەگەر تەكلىپنىڭ مەزمۇنى ئوقۇتقۇچىنىڭ ۋەزىپىسى دائىرىسى ئىچىدە بولسا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ سالاھىيىتى قانداق بولۇشتىن قەتئىينەزەر ، بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا سۆزلىمەسلىك كېرەك .

ئۈچىنچى ، ئەگە ياخشىسى ئوقۇتقۇچىلارنى قىينايدىغان تەلەپلەرنى ، مەسىلەن ، بىرەر ۋەزىپە ئۆتەيدىغان ، پائالىيەتلەرگە قاتناشتۇرىدىغان ، مەلۇم بالىلار بىلەن ئوينىمسۇن دەيدىغان تەلەپلەرنى قويماسلىق كېرەك .

تۆتىنچى ، قانداق سەۋەب بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، بالىلارنى دەپ ئوقۇتقۇچىغا يالغان سۆزلىمەسلىك كېرەك . مەسىلەن ، بالىلارنى ئەمگەككە قاتناشتۇرۇشتىن قورقۇپ ، ئاغرىپ قالدى دېمەسلىك ، بالىلارنى قېرى ، ئاجىزلارغا ياردەم بېرىش پائالىيىتىگە قاتناشتۇرۇشتىن قورقۇپ ، ئائىلىدە ئىش چىقىپ قالدى دېمەسلىك ھەمدە بالىلارنىڭ ئائىلىدىكى ناچار ئىپادىلىرىنى يوشۇرماسلىق كېرەك .

بەشىنچى ، ئوقۇتقۇچىنىڭ ئالدىدا بالىلارنى ھەددىدىن زىيادە ماختىماسلىق ھەمدە بالىلارنىڭ بەزى ئاجىزلىقلىرىنى ئاقلىماسلىق لازىم .

يىغىپ ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مەكتەپ ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بولغان ئالاقىسى ھەم ھەمكارلىقى ئۇزۇن مۇددەتلىك بولۇشى ، ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇلۇشى لازىم . چۈنكى بالىلار ئۆسۈپ يېتىلىپ تۇرىدۇ ، مائارىپ ئىسلاھاتى چوڭقۇرلىشىۋاتىدۇ ، شەيئىلەر داۋاملىق ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلار ئوقۇۋاتقان پۈتكۈل جەريانىدا ،

ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ۋە ئۆزگىرىشىگە باشتىن ـ ئاخىر دىققەت قىلىشى ، مەكتەپ ھەم ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ۋاقتىدا ئالاقىلىشىپ ھەمكارلىشىشى ، ئائىلە تەربىيىسىنى مەكتەپ تەربىيىسى بىلەن ماسلاشتۇرۇشى كېرەك . شۇنداق قىلغاندىلا بالىلارنىڭ ساپاسىنى ئەتراپلىق ، ساغلام تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . مەكتەپ بىلەن پائال ماسلىشىش توغرىسىدا بىر پارچە تەسىرات يېزىڭ . (تەجرىبە ياكى ساۋات)

2 . بالىڭىزنىڭ سىنىپ مەسئۇلى ياكى دەرس ئوقۇتقۇچىسى بىلەن بىر قېتىم سۆھبەتلىشىڭ .

باللارنى يېتەكلەش توغرىسىدا

يېڭى دەۋردىكى خىرىس ئالدىدا
— سىز باللارنى ساغلام تەربىيىلەپ يېتىشتۇرىدىغان ئىلىم ۋە سەنئەتنى ئىگىلىيەلىدىڭىزمۇ؟
— سىز ئائىلە تەربىيىسىدە ئەنئەنىۋى نوپۇز تېپىدىن دېموكراتىك يېتەكچىلىك قىلىش تېپىغا ئۆزگەردىڭىزمۇ؟

بالىلارنى ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەيلى (1)

ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى بالىلارغا ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش .

ئاتاقلىق پېداگوگ تاۋشىڭجى : «ھەر قانداق تەلىم ـ تەربىيە سەممىي ئادەم تەربىيىلەشنى مەقسەت قىلىدۇ ، ھەر قانداق ئۆگىنىش سەممىي ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشنى نىشان قىلىدۇ . » دېگەنىدى .

مەشھۇر كومپوزىتور بېتخوۋېن : «سىز پەرزەنتىڭىزگە ئەخلاقىي پەزىلەتنى ئۆگىتىڭ ، ئادەمنى بەختلىك قىلىدىغىنى پۈل ئەمەس ، بەلكى ئەخلاق ـ پەزىلەت . » دېگەن .

1 . ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىش بىلەن ئىلىم ئۆگىنىشنىڭ قايسىسى مۇھىم ؟

بالىلارنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئاتا ـ ئانىلار ئومۇمىيۈزلۈك تىرىشىدىغان نىشان . بالىلارنى ئۆگىنىشتە يۈقىرى نەتىجە ئالالايدىغان قىلىپ تەربىيىلەپ ، كەلگۈسىدە ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتۇش ھەر بىر ئاتا ـ ئانىنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى .

لېكىن ، بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى تەرەققىي قىلسا ياكى نۇقتىلىق ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرسىلا ، ئۇلارنى ياراملىق ئادەم بولدى ، دەپ قارىغىلى بولامدۇ ؟ كەلگۈسىدە ئاتا ـ ئانىلار ياشىغان چاغدا چوقۇم بەخت ـ سائادەتنىڭ لەززىتىنى

تېتىيالارمۇ ؟

نۇرغۇن پاكىت ئىشىنىڭ بۇنداق بولمايدىغانلىقىنى بىزگە چۈشەندۈرۈپ بەردى .

ئالىمي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بىر ئوغۇل بالا شېنجېڭغا «ئالتۇن تاسقىغىلى» بېرىپ ، تۇرمۇش پۇلىنى پۈتۈنلەي خەجلەپ تۈگىتىپمۇ كۆڭۈلدىكىدەك خىزمەت تاپالمىغان . ئۇ يېنىدا بىر تىيىنمۇ قالمىغاچقا ، تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ۋە ئائىلىسىگە قايتىشقا ئامالسىز قالغان . باشقىلار ئۇنىڭغا بىرەر يەردە ۋاقتىنچە ئىشلەپ تۇرمۇش پۇلى بولسىمۇ تاپساڭ بولمامدۇ ، دېگەن تەكلىپنى بەرسە ، ئۇ «مەن ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن تۇرسام ، جىسمانىي ئەمگەك قىلالتتىممۇ ؟» دېگەن ھەمدە كوچىغا چىقىپ تىلەمچىلىك قىلغان ، ئۇ ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە يېلىنىپ : «رەھىم قىلىپ مەندەك بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى قۇتقۇزۇپ قېلىڭلار ، ئۆيۈمگە قايتىشىمغا يارەم قولۇڭلارنى سۇنۇڭلار» دەپ ئىلتىجا قىلغان . بەزىلەر ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ ، ئۇنى مەلۇم بىر شىركەتكە تونۇشتۇرماقچى بولغان ، شىركەت خوجايىنى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ، «شىركىتىمىزدە مۇشۇ خىل ئىختىساس ئىگىلىرى كەمچىل ، لېكىن بۇنداق يارامسىز ئادەم ماڭا كېرەك ئەمەس» دېگەن .

بۇ ھەقىقىي ئەھۋال بىزگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، ھازىرقى جەمئىيەت ئىختىساس ئىگىلىرىگە تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ قويىدى ، دېپلوم بولسىلا ، مەلۇم كەسىپنى ئىگىلىسىلا كۆپايە قىلمايدۇ ، ئۆز ئىشىدا تەرەققىي قىلىمەن دەيدىكەن ، ئالدى بىلەن كۆچلۈك ياشاش ئىقتىدارى بولۇشى لازىم ، چىداملىق ، ئىشچان ، قەيسەر بولمايدىكەن ، ئۇ ھالدا جەمئىيەتتە پۇت تىرەپ تۇرۇش ھەم تەرەققىي قىلىشتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ .

2000 - يىلى چاغانىڭ ئالدى - كەينىدە جېجياڭ ئۆلكىسىنىڭ جىنخۇا 4 - ئوتتۇرا مەكتىپىدىكى بىر ئوقۇغۇچى

ئۆگىنىش نەتىجىسى ياخشى بولمىغاچقا ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بېسىمىغا چىدىماي بولقا بىلەن ئانىسىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ؛ ۋېنجۇ شەھىرى يۆڭجا ناھىيىسىدىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككى ئوقۇغۇچىسى بىر ساۋاقدىشىنىڭ پۇلىنى قاقتى ـ سوقتى قىلىش ئۈچۈن ، ئۇنى چاناپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ؛ يەنە بىر قىز ئوقۇغۇچى ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا قويغان «ئۆگىنىشتە چوقۇم ئالدىنقى ئۈچىنچىلىككە ئېرىشىسەن» دېگەن تەلىپىنىڭ بېسىمىغا چىدىماي زەھەر ئىچىپ ئۆلۈۋالغان .

يۇقىرىدىكى پاجىئەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى سەۋەبلەر كۆپ تەرەپلىمە بولسىمۇ ، لېكىن ئاتا ـ ئانىلار شۇنى تونۇپ يېتىشى لازىمكى ، بىر تەرەپلىمە ھالدا بالىلارنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىنى قوغلىشىپ ، ئىدىيەۋى ئېخلاق تەربىيىسىگە ، قانۇن ـ ئىنتىزام تەربىيىسىگە ئۇزۇن مۇددەت سەل قاراش ؛ بىلىم ئۆگىنىشكىلا ئەھمىيەت بېرىپ ، بالىلارنىڭ پسىخىك تەلىپى ۋە بەرداشلىق بېرىش ئىقتىدارىغا سەل قاراش بۇ پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئائىلىۋى سەۋەبتىن ئىبارەتتۇر . بىر ئوغۇل ئوقۇغۇچى بولۇپ ، ئۇ مەكتەپتە چوڭ ئەترەت باشلىقى ئىكەن ، ئۆگىنىشتە ئەلاچى بولۇپ ، تەشكىللەش قابىلىيىتىمۇ بار ئىكەن . ئۇنىڭ ئانىسى ئىشچى بولۇپ ، ئادەتتە ئۆزى ناھايىتى تېجەشلىك ئىكەن ، لېكىن ھەممە ئىشتا بالىسىنىڭ رايىغا بېقىپ ، ئۇنى جېنىدىنمۇ ئېزىز كۆرىدىكەن . ئانىسى ئۇنى ھەددىدىن زىيادە ئەركىلەتكەچكە ، ئۇ قوپال ، ئۆكتەم ئادەتنى يېتىلدۈرۈپ ، ئانىسىنمۇ چاكار ئورنىدا ئىشقا سالىدىغان بولۇۋاپتۇ . بىر قېتىم مەكتەپتە پائالىيەت ئېلىپ بارماقچى بولۇپ ، سەھەردىلا مەكتەپكە بېرىشقا توغرا كەپتۇ ، ئانىسى سائەت جىرىڭلىماي قالمىسۇن دەپ ئەنسىرەپ ، كېچىچە ئۇخلىماي ئۆرە ئولتۇرۇپتۇ . تاڭ ئاتاي دېگەندە كۆزى ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ ، قېرىشقاندەك سائەتمۇ جىرىڭلىماپتۇ . ئانا

ئۇيقۇسىدىن ئويغانغاندا ، ۋاقىت يېرىم سائەت ئۆتۈپ كېتىپتۇ ، ئۇ دەرھال ئوغلىنى ئويغىتىپتۇ ، ئوغلى ۋاقىتنىڭ يېرىم سائەت ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ، ئانىسىغا خۇددى غالجىر ئىتتەك ئېتىلىپ كېلىپ ، ئانىسىنىڭ پاچىقىنى جان - جەھلى بىلەن چىشلىۋاپتۇ .

ئانىسىنىڭ كۆڭلى قاتتىق بىئارام بولۇپ ، بۇنداق ۋاپاسىز ئوغۇلنى نېمىشقىمۇ باققاندىمەن ؟ تۇغۇلغاندا شۇنداق رەھىمدىل بالا قانداق بولۇپ بۇنچە رەھىمسىز بولۇپ كەتكەندۇ ؟ دېگەن خىيالغا كەپتۇ . بالىلارنى ياخشى تەربىيىلىمەسلىك ئاتا - ئانىنىڭ گۇناھى ، ئەركىلىتىشنىلا بىلىپ ، باشقۇرمىغاندا ، ھامان يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ . ئەقەللىي ئەخلاق ۋە ۋىجدانى بولمىغان بالىنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى ياخشى بولغانلىقىنى نېمە پايدىسى ؟ مانا بۇ مەسىلىلەر ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مەغلۇپ بولغانلىقىدىن كېلىپ چىقىۋاتىدۇ ، بۇ ئائىلە تەربىيىسى ۋە مەكتەپ تەربىيىسىگە قىلىنىۋاتقان خىرىس ئەمەسمۇ ؟

بەزىلەر بەلكىم يۇقىرىدىكى مىساللارنى ئايرىم ئەھۋال دەپ قارىشى مۇمكىن ، ئۇنداق بولسا بىز تۆۋەندىكى مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئېلىپ بېرىلغان سانلىق مەلۇماتلارغا قاراپ باقايلى :

ئامېرىكىدا كۆلىمى بىرقەدەر زور بولغان بىر تەنتەقاتنى قانات يايدۇرۇپ ، 250 مىڭ ئۆسمۈرنىڭ ئىچىدىن 1528 نەپەر ئەڭ ئەقىللىق بالىنى تاللاپ ، ئون يىلغىچە ئىز قوغلاپ كۆزىتىپ ، ھەممىسىنىڭ يارىملىق بولالايدىغان - بولالمايدىغانلىقىنى كۆزەتكەن . نەتىجىدە ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى ئوخشاشمىغان دەرىجىدە مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن مۇتەخەسسىس ، ئالىم ، كارخانىچى ۋە ئوخشاشمىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە كىشىلەر چىققان ، ئەكسىچە ، يارىماسلار ، سەرگەردانلار ھەتتا بىر مۇنچە جىنايەتچىلەرمۇ چىققان . پۈرسەت قاتارلىق ئىجتىمائىي ئامىللارنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ ،

ئوخشاشمىغان بۇ تەرەققىيات نەتىجىلىرىنى تەھلىل قىلغاندا ، شۇنداق خۇلاسىگە كېلىش مۇمكىنكى ، مەغلۇپ بولغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەخلاقىي پەزىلىتى ۋە شەخسىي پىسخىكىسى ياخشى بولمىغانلاردۇر . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇچىغا چىققان شەخسىيەتچى ، بەزىلىرى راھەتپەرەس ، بەزىلىرى بىلىپ تۇرۇپ قانۇنغا خىلاپلىق قىلغانلار ، بەزىلىرى ئىرادىسى ئاجىزلاردۇر .

بۇ تەتقىقات بىزگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، پەقەتلا ئەقىللىق بولۇپ ، بىلىملىك بولسىلا ياراملىق ئادەم بولۇپ چىقالمىشى ناتايىن . ياراملىق بولۇش ئۈچۈن ، ئالدى بىلەن ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىش كېرەك . دۇرۇس ، تىرىشچان ، ئاق كۆڭۈل ، كەمتەر بولمىسا ھەم ئەخلاقلىق ئادەم بولمىسا ، ھەرقانچە تالانتلىق بولغان تەقدىردىمۇ ، ئۇلۇغۋار ئىشلارنى قىلالمايدۇ .

ئېلىمىز 400 نەپەر 45 ياشتىن تۆۋەن مەشھۇر ياش ئۇستىدە تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان . تۆۋەندىكى سان ـ سىپىرلار بىزگە نۇرغۇن مەسىلىلەرنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ :

ئۇلارنىڭ 75.65 % ى باشلانغۇچ ، ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئۆگىنىش نەتىجىسى ئەلا ئوقۇغۇچىلار ئىكەن . ئۆگىنىش نەتىجىسىنىڭ ئەلا بولۇشى يەنىلا ھازىرقى جەمئىيەتتە ياراملىق ئادەم بولۇشنىڭ مۇھىم ئامىلى ، بۇ كىشىلەرمۇ شۇنىڭ ئىچىدە .

ئۇلارنىڭ 33.47 % ى ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە «3 تە ياخشى ئوقۇغۇچى» ، «سىنىپ كادىرى» بولغانلار ۋە مەلۇم جەھەتتە گەۋدىلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە ئوقۇغۇچىلار ئىكەن . بۇ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە تولۇق ئىشەنچ قىلىدىغانلىقى ، كۈچلۈك غۇرۇرغا ۋە پائالىيەت ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

ئۇلارنىڭ 81.08 % ى كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلىدە ئاتا ـ ئانىسىغا ياردەملىشىپ ئىش قىلىدىغانلار ئىكەن . بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز ئىشىنى ئۆزى قىلىش ئىقتىدارىغا ۋە ئائىلە ئالدىدا مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

ئۇلارنىڭ 79.73 % ى ئادىل بولمىغان ئىشلارغا قاتنىشىپ نەپرەتلىنىدىغانلار ئىكەن . بۇ ئۇلارنىڭ كىچىكىدىن باشلاپ ھەق - ناھەق قارىشى ۋە ئادالەتپەرۋەرلىك تۇيغۇسىنىڭ روشەن بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

ئۇلارنىڭ 41.89 % ى كىچىكىدىن تارتىپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالايدىغان ، چىداملىق ، كەمتەر پەزىلەتكە ئىگە كىشىلەر ئىكەن .

يۇقىرىدىكى سانلىق ئاساسلار كۆچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق ، ئۆزىگە ئىشىنىش ، مۇستەقىللىق ، تەلەپچانلىق ، ھەققانىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە بولۇش قاتارلىقلار مەشھۇر ياشلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى «سىرى» ئىكەنلىكىنى ، يەنە كېلىپ دەل مۇشۇ ئامىللارنىڭ ئادەم بولۇشنىڭ مىزانى ئىكەنلىكىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

ئەپسۇسكى ، نۆۋەتتە ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنىغا بولغان چۈشەنچە بىر تەرەپلىمە بولغاچقا ، ئاتا - ئانىلار كۆڭۈل بۆلىدىغان قىزىق نۇقتا يەنىلا بالىلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى بولماقتا . شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ يېقىندا ئۇرۇمچى ، سانجى قاتارلىق جايلاردىكى ئاتا - ئانىلار ئىچىدە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا ، 90 % تىن كۆپرەك ئاتا - ئانىلار ھەممىدىن خۇشال بولىدىغىنىمىز بالىلارنىڭ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىشى ، ھەممىدىن بەك خاپا بولىدىغىنىمىز بالىلارنىڭ نەتىجىسىنىڭ ناچار بولۇپ قېلىشى ، دەپ جاۋاب بەرگەن . دېمەك ، بالىلار ئۆگىنىشتە ياخشى بولسا ، ئاتا - ئانىلار ھەر قانداق جاپانى تارتىشقا رازى ئىكەن .

بىز ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلارنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش جەھەتتە كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۇرىمىز ، لېكىن ئاتا - ئانىلارنىڭ ئالدى بىلەن بالىلارنىڭ ئەخلاق جەھەتتىكى تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلۈشىنى ،

بالىلارنى قانداق ئادەم بولۇش توغرىسىدا تەربىيىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز . مانا بۇ تۈپ يىلتىزىنى تۇتقانلىق بولىدۇ .

قەدىرلىك ئاتا ـ ئانىلار ، بىز «ئىلىم ئۆگىنىشىمۇ مۇھىم ، ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىش تېخىمۇ مۇھىم» دېگەن قاراشنى تىكلەيلى .

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئاتا ـ ئانىلار مۇنۇ نۇقتىغىمۇ يۈكسەك ئەھمىيەت بېرىشى لازىم :

بىز پەرزەنتلەرنىڭ ئۆگىنىشىگىلا يۈقىرى تەلەپ قويۇپ ، ئەخلاق ـ پەزىلىتىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتمەسلىكىمىز لازىم .

ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ئالدى بىلەن بالىلارنى يارامليق ئادەم قىلىپ يېتىشتۇرۇش ، ئۇنىڭدىن كېيىن ، بىلىم ، ئىقتىدار جەھەتتە تەرەققىي قىلدۇرۇش بولۇشى كېرەك .

ئەقىللىق ، لېكىن پەزىلىتى ناچار بولسا ، ھامان يامان ئاقىۋەت ئېلىپ كېلىدۇ .

2 . بالىلارنى باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى

(1) باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان لېي فېڭ روھىنىڭ ۋاقتى ئۆتتىمۇ ؟

بەزىلەر ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان لېي فېڭ روھىنىڭ ۋاقتى ئۆتتى ، دەپ قارىسا ، بەزىلەر ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى تەكىتلەشنىڭ نېمە ھاجىتى ، ھەممە ئادەم ئۆزىنىڭ ئىشىغا ئوبدان ئىگە بولسا ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغانلارغا ئاۋارىچىلىك بولمايدۇ ئەمەسمۇ ؟ دەپ قارايدۇ . بەزىلەر تېخى ، تاۋار ئىگىلىكى جەمئىيىتىدە رىقابەتنى تەكىتلەش كېرەك ، «باشقىلاردىن قالماسلىق ، رەقىبلەردىن ئېشىپ چۈشۈش كېرەك» دەيدۇ . بۇ

قاراشلارنىڭ ھەممىسى توغرا ئەمەس . بوۋاق ، ئۆسمۈر ، ياشانغانلار ۋە ئېغىر كېسەللىككە گىرىپتار بولغانلار ئۆزىنىڭ ئىشىغا ئوبدان ئىگە بولالامدۇ ؟ بالايىئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشىغا ئۆزۈڭ ئىگە بول ، دېگىلى بولامدۇ ؟ ئىنسانشۇناسلىق تەتقىقاتى بىزگە «ئىنسانىيەت ھەرقانداق چاغدا يەككە - يېگانە ھالدا ئىش كۆرىدىغان شەخس سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ» غانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ . مانا بۇ قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە ئىنسانلار پەقەت ئۆزئارا كۆڭۈل بۆلۈپ ، ھەمكارلاشقاندىلا ياشىيالايدىغانلىقىدىن ئىبارەت ئوبيېكتىپ قانۇنىيەت . مەيلى ئىلىم - پەن قانچىلىك تەرەققىي قىلسۇن ، بۇ قانۇنىيەت ئۆزگەرمەيدۇ .

ئادەم ئىجتىمائىي مەخلۇق ، ھەرقانداق ئادەم كوللېكتىپ ئىچىدە ياشايدۇ . سىز ئىجتىمائىي ئادەم بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن ، سىزنىڭ خىزمىتىڭىز ، ئۆگىنىشىڭىز ، يېمەك - ئىچمەك ، يۇرۇش - تۇرۇشىڭىز ھامان كوللېكتىپ ئىچىدە بولىدۇ ، سىز مۇقەررەر ھالدا ئادەم بىلەن ئالاقىلىشىشىڭىز لازىم . سىز ھامان ئادەملەرنىڭ قوللىشى ۋە ياردىمىدىن ئايرىلالمايسىز . شۇنى بىلىش كېرەككى ، ئادەم بولغاندىن كېيىن، ئادىمىيلىك مەسئۇلىيىتى بۇرچىنى ئۈستىگە ئېلىش ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ، باشقىلارنى ھۆرمەتلەش لازىم ، بۇ ھەربىر ئادەمنىڭ ياشاش ۋە تەرەققىي قىلىش يولىدىكى مەڭگۈلۈك ئاساسىي تېما .

باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ھازىرقى دەۋرنىڭ تەلىپى . 1993 - يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ مائارىپ ، ئىلىم - پەن ، مەدەنىيەت تەشكىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن 21 - ئەسىردىكى مائارىپ توغرىسىدىكى خەلقئارالىق مۇھاكىمە يىغىنىدا مۇتەخەسسىسلەر بىردەك ھالدا 21 - ئەسىردىكى مائارىپنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى «كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۆگىنىش» — جەمئىيەت ۋە دۆلەتنىڭ

مەنپەئەتتىگە كۆڭۈل بۆلۈش ، ئۆزىگە ۋە ئائىلىگە كۆڭۈل بۆلۈش ، باشقا جانلىقلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ، يەر شارىدىكى ياشاش شارائىتىغا كۆڭۈل بۆلۈش ، دەپ قاراشتى . بۇگۈنكى كەسكىن رىقابەت دەۋرىدە ئەقلىي تەرەققىياتىغا ، قابىلىيەتنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكىلا ئەھمىيەت بەرگەن بىلەن بولمايدۇ ، بۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ياش ئەۋلادلارنىڭ ئەخلاق سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە دىققەت قىلىش ، ئۇلارنىڭ ئالىيجاناب غايە تىكلىشىگە ، ئىشەنچ ۋە مەسئۇلىيەت تۇرغۇزۇشىغا ، ئۇلارنىڭ ئورتاق ياشاشنى ، ھەمكارلىشىشنى ئۆگىنىشىگە ، ئۆزىنىلا ئويلايدىغان ئىدىيىنى يېڭىشىغا ياردەم بېرىش لازىم .

مۇتەخەسسىسلەرنىڭ بەرگەن ئاگاھلاندۇرۇشلىرى ھەقىقەتەن يوللۇق . ھازىرقى رېئال تۇرمۇشتا باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان شەخسىيەتچىلىك ھادىسىلىرى ناھايىتى كۆپ . بۇ خىل ھادىسە ئاتا ـ ئانىلىرى ئەركىلىتىدىغان بالىلار ئىچىدە تېخىمۇ گەۋدىلىك .

مەلۇم بىر مەكتەپ ئوقۇغۇچىلارنى ئەتىيازلىق سايahەتكە ماشىنا بىلەن ئېلىپ چىقماقچى بوپتۇ . ئوقۇغۇچىلار ماشىنىغا چىقىپ ئورۇن تالاشقىلى تۇرۇپتۇ . ئورۇندۇق يېتىشمىگەچكە ، ماشىنىغا ئەڭ ئاخىردا چىققان ئوقۇتقۇچىلار ئۆرە تۇرۇشقا مەجبۇر بوپتۇ . يېشى 50 تىن ئاشقان بىر ئوقۇتقۇچى بولۇپ ، سالامەتلىكى ناچار ئىكەن ، ئۇ ئۆرە تۇرۇۋېرىپ ، پۇتلىرى ئىششىپ كەتكەن بولسىمۇ ، بىرەر ئوقۇغۇچى ئورۇن بوشتىپ بەرمەپتۇ . ئۇ زادىلا بەرداشلىق بېرەلمەي ، ئورۇندۇق ئارىسىدىكى بوشلۇقتا ئولتۇرماقچى بولغاندا ، بىر ئوقۇغۇچى «مۇئەللىم ، بۇ يەردە ئولتۇرماڭ ، مېنىڭ سومكامنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرسىڭىز بولمايدۇ» دەپ ۋارقىراپتۇ . بۇ ئوقۇتقۇچى كۆڭلى ئىنتايىن بىئارام بولغان ھالدا : «باشقا ئوقۇغۇچىلارغۇ مەيلى ،

مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان سىنىپ كادىرلىرىمۇ ئورۇن بوشتىپ بەرمىدى ئەمەسمۇ» دېگەن.

2 ـ سىنىپقا چىقىقان بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئانىسى دەرد تۆكۈپ: «ئوغلۇم ھەددىدىن زىيادە شەخسىيەتچى بولۇپ قالدى، ئاشخانىغا بېرىپ بىللە تاماق يېسەك، ئۇ ئۆزى بۇيرۇتقان قورۇمىنى يەپ بولالمىسىمۇ، بىزنىڭ بىرەر تال يېيىشىمىزگە يول قويمايدۇ، بۇنداق بالىدىن كەلگۈسىدە قانداقمۇ ئۈمىد كۈتكىلى بولىدۇ» دېگەن.

ئانىنىڭ دەردى، مۇئەللىمنىڭ بىئارام بولغانلىقى بىزنى قاتتىق ئويلاندۇرماي قالمايدۇ. بالىلار شەخسىيەتچى بولۇپ كەتسە، باشقىلارغا سوغۇق مۇئامىلە قىلسا، مەسئۇلىيەتنى كىمدىن ئىزدەيمىز؟ بۇ شەپقەتسىزلىك ئۇرۇقىنى كىم چاچتى؟

ئەتىگەندە بالىلىرىنى مەكتەپكە ئېلىپ كېتىۋاتقان بىر ئانىنىڭ بالىسىغا قىلغان تەربىيىسىگە قۇلاق سالايلى: «ئاڭلاپ تۇر، چۈشتە مەكتەپتە ئالما تارقىتىپ بەرگەندە چوقۇم يوغاننى ئېلىۋالغىن، پۇلىنى ئوخشاش تۆلەپ، نېمىشقا زىيان تارتاتتۇق.»

بالا پەس ئاۋازدا: «مۇئەللىم بىزگە كوك رۇخدىن ئۆگىنىپ، ئالما تارقاتقاندا كىچىكىنى تاللاڭلار، دېگەنىدى».

«ئاغزىڭغا كەلگەننى جۆيلۈمە، پۇلنى ئوخشاش تۆلىگەندىن كېيىن، چوڭىنى تاللاش كېرەك، ئەخمەق بولما».

بالا كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ئانىسىغا قاراپ قويۇپ، مەكتەپكە كىرىپ كەتتى.....

يۇقىرىدىكى ئاپتوبۇستا مۇئەللىمگە ئورۇن بەرمىگەن ئەھۋالنى مەكتەپ بىر قېتىملىق ئاتا ـ ئانىلار يىغىندا سۆزلىگەن. لېكىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ قايتۇرغان ئىنكاسى «ئاپام ماڭا، پۇل تۆلىگەن ئىكەنمىز، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشىمىز كېرەك، مۇئەللىمگە ئورۇن قالمىغان بولسا، باشقا ماشىنا كىرا

قىلسا بولامدۇ؟» دېگەندىن ئىبارەت بولغان.

بىر تال ئالما، بىر ئورۇندۇق ناھايىتى كىچىك ئىشتەك كۆرۈنسىمۇ، يېتىلىۋاتقان بالىلار ئۈچۈن ناھايىتى چوڭ ئىش ھېسابلىنىدۇ. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئانىلار ئۆز بالىسىنىڭ زىيان تارتىپ قالماسلىقىنىلا ئويلاپ، باشقىلارنىمۇ ئويلايدىغان ئىدىيىنى دەسلىپىدىلا يېتىلدۇرۇش كېرەكلىكىنى، ئاتا ـ ئانا دېگەن گەپلەرنىڭ ھەممىسى بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرمىگەن. بالىلار ئالمىنىڭ كىچىكرەكىنى يېسە، ئورۇندۇقتا ئولتۇرمىسا سالامەتلىكىگە تەسىر يەتمەيدۇ، ئەكسىچە، ئانىنىڭ شەخسىيەتچىلىك بىلەن قىلغان تەربىيىسى، بەلكىم ئۆزىگە ياماق ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ.

چۈنكى، باشقىلارنىڭ كۆڭۈل بۆلۈشىدىن بەھرىمەن بولۇشنىلا بىلىپ، باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى بىلمەيدىغان ئادەم ئۆزى ئاخىر ئازاب چېكىدۇ، يالغۇز قالىدۇ. ئەگەر ئادەم باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى بىلمىسە، باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ. بەخت دېگەنلىك ئۆزى بىرەر نەرسىگە ئېرىشۈېلىش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى مېنىڭ ساڭا بېرىشىم، سېنىڭ ماڭا بېرىشىڭ، مېنىڭ يەنە ساڭا بېرىشىمدۇر. كۆڭۈل ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگەن مېھىر ـ مۇھەببەت ھەقىقىي بەخت دېمەكتۇر. كىشىلىك تۇرمۇشقا سوغۇق مۇئامىلە قىلىدىغان ئادەم كىشىلىك ھاياتنىڭ قىممىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ، كۆڭلىدە باشقىلار بولسا، كوللېكتىپ بولسا، ياخشى ئىش قىلىشقا، ئەمەلىي ئىش قىلىشقا ئاكتىپ باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، بۇ ئادەمنىڭ كۈچىنى، بىلىمىنى ئاشۇرىدۇ، ئەقلىنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ، قابىلىيەت ئۆگىتىدۇ. پەن ـ تېخنىكا تەرەققىي قىلغان بۈگۈنكى كۈندە شەخسىي تىرىشچانلىقىلا تايىنىپ بۆسۈش ھاسىل قىلغىلى

بولمايدۇ ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئىتتىپاقلىشىش ، ھەمكارلىشىش ، ئۆزئارا قوللاش ۋە ياردەم بېرىش لازىم . ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىگە كىچىكىدىن باشلاپ باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى ئۆگىتىشتە مانا مۇشۇ جەھەتلەردە ئاساس سېلىش كېرەك .

(2) بالىلارنى باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىشتا قايسى جەھەتلەردىن تەربىيىلەش كېرەك؟

بىرىنچى ، بالىلارنى ساۋاقداشلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىش كېرەك . بالىلار سىنىپ كوللېكتىپىنىڭ بىر ئەزاسى بولغاچقا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى سىنىپ كوللېكتىپى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇشى ، ساۋاقداشلىرى قىينىچىلىققا يولۇققاندا ئۇلارغا ياردەم بېرىشنى قوللىشى ، ساۋاقداشلىرى كېسەل بولۇپ قالغاندا ، ئۇلارنى يوقلاشقا بۇيرۇشى ، ساۋاقداشلىرىدا خاتالىق كۆرۈلگەندە ، ھەق ـ ناھەقنى ئايرىۋېلىشنى ئۆگىتىشى ، ئۇلارنىڭ خاتالىقىنى تۈزىتىۋېلىشىغا ياردەم بېرەلەيدىغان قىلىشى لازىم .

ئىككىنچى ، بالىلارنى ئوقۇتقۇچىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىش لازىم . بالىلارنى ئوقۇتقۇچىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەشتە تۆۋەندىكى بىرقانچە تەرەپكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك :

① ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلىش . بالىلارغا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ توغرا تەربىيىسىنى ئاڭلاش ، بولۇپمۇ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەنقىدىنى كەمتەرلىك بىلەن تىڭشاش تەلىپىنى قويۇش كېرەك . ئوقۇتقۇچىلاردا خاتالىق كۆرۈلگەندە كۆرسىتىپ بېرىشكە بولىدۇ ، لېكىن سورۇن تاللاش ، ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەسلىك ، ئوقۇتقۇچى بىلەن تاكاللىشىپ دەرسخانىدا چۇقان كۆتۈرمەسلىك ، ئوقۇتقۇچىغا تىل تەگكۈزمەسلىك لازىم .

② ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قىينىچىلىقىنى چۈشىنىش كېرەك . بۇ

يەردە مۇنداق بىر مىسالنى كۆرسىتىپ ئۆتەيلى : مەلۇم بىر بوتانىكىنىڭ ئوغلى نامسىز بىر گىياھنى ئېلىپ كېلىپ ، يېڭىلا خىزمەتكە قاتناشقان مۇئەللىمدىن سوراپتۇ ، ئۇ ئوقۇتقۇچى بىلمىگەچكە ، بۇ بالىغا سەمىمىيلىك بىلەن : «سىزنىڭ دادىڭىز داڭلىق بوتانىك ، سىز قايتىپ بېرىپ ئۇنىڭدىن سوراپ باقسىڭىز !» دەپتۇ . ئەتىسى بالا يەنە گىياھنى كۆتۈرۈپ كېلىپ مۇئەللىمگە «دادام بۇ گىياھنىڭ ئىسمىنى بىلمەيدىكەنمەن . ئۇ سىزنى بىر ئامال قىلىپ بىلەلەيدۇ ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن سوراپ كۆرگىن ، دەيدۇ» دەپتۇ ۋە مۇئەللىمگە بىر پارچە خەتنى بېرىپ ، دادام سىزگە ئەۋەتكەنىدى ، دەپتۇ . مۇئەللىم خەتنى ئېچىپ قارىسا ، ئۇنىڭدا شۇ گىياھنىڭ نامى ۋە ئالاھىدىلىكى تەپسىلىي يېزىلغانىكەن . خەتنىڭ ئاخىرىغا يەنە «بۇ مەسىلىگە مۇئەللىم بىۋاستە جاۋاب بېرەلىسە تېخىمۇ مۇۋاپىق بولىدۇ» دەپ قوشۇپ قويۇلغانىكەن . بۇ بالىنىڭ دادىسى ھەقىقەتەن ئاقىلانە ئىش قىلغان .

③ ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەربىيىلىگەنلىكىگە رەھمەت ئېيتىش كېرەك . ئەگەر بالىلار مۇكاپاتقا ئېرىشسە ياكى ياخشى نەتىجە قازانسا ، ئوقۇتقۇچىنىڭ مېھىر - شەپقىتىنى ئۇنتۇماسلىق توغرىسىدا تەربىيە قىلىش لازىم .

④ بالىلارنى ئوقۇتقۇچىغا ئۆزىنى يېقىن تۇتۇش توغرىسىدا تەربىيىلەش كېرەك . ئوقۇتقۇچىلار ئاغرىپ قالغاندا ھال سوراپ بېرىش ، ھېيت - بايراملاردا يوقلاش ، تۇرمۇشتا قىيىنچىلىققا يولۇققاندا ياردەملىشىش ، نەتىجىگە ئېرىشكەندە تەبرىكلەش كېرەك .

ئۇچىنچى ، بالىلارنى قوشنىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك . بىزدە «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىنداكى

قوشنا ئەلا» دېگەن گەپ بار ، قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى ئەسلىدە ناھايىتى يېقىن بولىدۇ . ھازىر بەزى جايلاردا قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتى سۇسلىشىپ كېتىدىغان ھەتتا جىددىيلىشىپ قالىدىغان ئەھۋال كۆرۈلمەكتە ، بۇ بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ناھايىتى زور ئەكس تەسىر كۆرسىتىدۇ . بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئاتا ـ ئانىلار قوشنىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشتە ئۇلگە بولۇشى ، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە بالىلارنى كارىدورلارنى تازىلاشقا سېلىشى ، مۇزىكا مەشىق قىلغاندا ، ناخشا ئېيتقاندا ، ئويىنىغاندا قوشنىلارنىڭ دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتمەسلىك توغرىسىدا تەربىيە قىلىشى ، قوشنىلار نەرسە ـ كېرەك ئارىيەت سورىغاندا ، بالىلاردىن قىزغىنلىق بىلەن يەتكۈزۈپ بېرىشى ، قوشنىلار قىيىنچىلىققا يولۇققاندا ، ئىمكان بار كۆڭۈل بۆلۈپ يارەدەم بېرىشى ، قوشنىلار ئۆيىدە يوق چاغلاردا ، ئۆيىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كۆز قۇلاق بولۇپ قويۇشى ، قوشنىلارنىڭ ئۆيىدە ئاغرىق ـ سىلاق كۆرۈلگەندە پات ـ پات يوقلاپ تۇرۇشى ، ئۆيىدىكى ياخشى نەرسىلەردىن قوشنىلار بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇشى ، قوشنىلارنىڭ خۇشاللىق ئىشلىرى بولسا ، قۇتلۇقلىشى لازىم . بالىلارنى ھەرگىز قوشنىلار بىلەن دۇشمەنلىشىشكە ، ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلەپ ، باشقىلارنى زىيانغا ئۇچرىتىشقا ئۆگەتمەسلىك كېرەك .

تۆتىنچى ، بالىلارنى كۆڭۈل بۆلۈشكە تېگىشلىك ھەرقانداق ئادەمگە كۆڭۈل بۆلىدىغان قىلىش كېرەك . بالىلارنى ياشانغانلارنى يولدىن ئۆتكۈزۈپ قويۇشقا ، يولدىن ئېزىپ قالغان بالىلارنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇشقا ، ئىگە ـ چاقسىز قېرىلارنىڭ ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىشكە ، مېيىپلارغا يارەملىشىشكە ، تېپىۋالغان نەرسىلەرنى تاپشۇرۇپ بېرىشكە ۋە ئىگىسىگە ئامال

قىلىپ يەتكۈزۈپ بېرىشكە ، نامرات ئوقۇغۇچىلارغا ۋە ئاپەتكە ئۇچرىغان رايونلارغا ياردەم بېرىشكە دائىم دەۋەت قىلىپ تۇرۇش لازىم .

بالىلارنىڭ قەلبى بىرپارچە گۆھەر زېمىن ، ئۇ يەرگە نېمە تېرىسا شۇ ئۈندۇ ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇنىڭغا مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچالىسىلا ، چوقۇم شېرىن مېۋە بېرىدۇ ؛ ئاتا ـ ئانىلار ئۇنىڭغا «شەخسىيەتچىلىك» نىڭ ئۇرۇقىنى چاچسا ، مۇقەررەر ئاچچىق مېۋە بېرىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار ، قارىنى ـ كۆكسىمىزنى كەڭ تۇتۇپ ، ئۆزىمىزدە ئالىيجانابلىق يېتىلدۈرەيلى ، پەرزەنتلىرىمىزنىمۇ «كۆڭلىگە باشقىلارنى سىغدۇرالايدىغان» قىلىپ تەربىيىلەيلى . بالىلار كىچىكىدىن باشلاپ باشقىلارنى ئويلايدىغان بولسا ، چوڭ بولغاندا كوللېكتىۋىزملىق قارىشى يېتىلىپ ، خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئىدىيىنى شەكىللەندۈرىدۇ ، ۋەتەن مەنپەئىتىنى هەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ئېتىقادنى تۇرغۇزىدۇ ، بىزگە مانا مۇشۇنداق ئەۋلادلار كېرەك .

3 . بالىلارنى چوڭلارغا ۋاپادار بولۇشقا يېتەكلەيلى

(1) هازىرقى زامان ئائىلە تەربىيىسىدە ۋاپادارلىقنى تەكىتلەش كېرەكمۇ ـ يوق؟

ۋاپادارلىق جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى . دەۋر تەرەققىي قىلىپ بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە يەنە ۋاپادارلىقنى تەكىتلەش كېرەكمۇ ـ يوق؟

بەزىلەر «ۋاپادارلىق» كونا زامانىنىڭ ئەنئەنىسى ، هازىرقى

يېڭى دەۋردە بالىلار بىلەن ئاتا ـ ئانىنىڭ مۇناسىۋىتى باراۋەر بولۇشى كېرەك ، ۋاپادارلىقنى تەكىتلەشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ، دەپ قارايدۇ . دەرۋەقە بىر دۆلەت ئۇچۇن ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلار ئوخشاش ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتنى ئۇستىگە ئالغان باراۋەر يولداشلىق مۇناسىۋىتىدە بولىدۇ . لېكىن ئائىلە مۇناسىۋىتىدىن قارىغاندا ، ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدا قانداشلىق ، بېقىش ۋە تەربىيىلەش مۇناسىۋىتى بولىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارنى بېقىپ چوڭ قىلىش جەريانىدا تۆلىگەن مەنىۋى ، ئىقتىسادىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىكى بەدىلىنى ھېسابلاپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ . ئىگىلەپ يەرگە چۇشكەن بوۋاقنى ئانا ئېمىتىپ ، ئاش ـ نان بېرىپ ، پوق ـ سۇيدۇكىنى ئادالاپ ، پۈتۈن مېھرىنى تۆكۈپ پەپلەپ چوڭ قىلىدۇ ؛ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، تۇرمۇشىدىن خەۋەر ئېلىش بىلەن بىرگە ، تاپشۇرۇق ۋە ئىمتىھان نەتىجىسى ، قانداق مەكتەپكە كىرىش ، قايسى كەسپنى تاللاش قاتارلىق مەسىلىلەرگە باش قاتۇرىدۇ ؛ بالىلار ئاغرىپ قالسا دوختۇرغا كۆرسىتىپ ، كېچە ـ كۈندۈز يېنىدا ھەمراھ بولىدۇ . . . . دېمەك ، ئاتا ـ ئانىلار ھەقىقەتەن جاپاكەش ئىنساندۇر .ئىنسان بالىسى بولغاندىكىن ، بالىلار ئەخلاق نۇقتىسىدىن بولسۇن ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ ، چوڭ بولغاندا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مېھنەت ـ ئەجرىنى قايتۇرۇشى لازىم . راستىنى ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ دېڭىزدىنمۇ چوڭقۇر مېھرىنى بالىلار بىر ئۆمۈر قايتۇرۇپ بولالمايدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلارغا بولغان ۋاپادارلىقىنى ئەڭ ئەقەللىي ئۆلچەم ۋە ئەڭ ئاساسىي ساپا دەيمىز . ئاتا ـ ئانىسىنمۇ سۆيمىگەن بىر ئادەم باشقىلارنى ،

دۆلەتنى سۆيەلەرمۇ ؟

بىز ھازىر تەكىتلەيدىغان ۋاپادارلىق ئاساسلىقى ئاتا ـ ئانىلارغا سەمىمىي مۇئامىلە قىلىدىغان ۋاپادارلىقنى ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان ، ئۇلارغا كۆيۈنىدىغان مەسئۇلىيەتنى ، ئاتا ـ ئانىلار قىينىچىلىققا يولۇققاندا ياردەم بېرىشنى ، ئۇلارغا ئاۋارىچىلىك تېپىپ بەرمەسلىكنى كۆرسىتىدۇ . بالىلارنىڭ يېتىلگەندىن كېيىنكى ئىدىيىۋى قارىشى ، تۇرمۇش ئۇسۇلىغا كەلسەك ، ئاتا ـ ئاناڭغا ئوخشاش بول ، ئاتا ـ ئاناڭغا مۇتلەق بويسۇن ، دەپ مەجبۇرلاشقا بولمايدۇ . يەنە بىر تەرەپتىن ئېيتقاندا ، بىز تەكىتلەيدىغان ۋاپادارلىق تار مەنىدىكى ئەمەس ، بەلكى كەڭ مەنىدىكى ۋاپادارلىق بولۇپ ، ئۇ ئاتا ـ ئانىلاردىن باشقا پۈتۈن چوڭلارغا بولغان ۋاپادارلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

(2) ھازىرقى بالىلارنىڭ چوڭلارغا بولغان ۋاپادارلىقى كۆڭۈلدىكىدەك بولمايۋاتىدۇ

بىزدە «تامچە سۇنىڭ مېھرىنى بۇلاق بولۇپ قايتۇرغىن» دېگەن گەپ بار . ئەپسۇسكى ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار «ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتى مىننەتسىز بولىدۇ ، پەرزەنتلەرنىڭ جاۋاب قايتۇرۇشىنى تەلەپ قىلماسلىق كېرەك» دەپ قارايدۇ . بىزنىڭ قارىشىمىزچە ، ئاتا ـ ئانىلار جاۋاب قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلمىسىمۇ ، پەرزەنتلەرنىڭ جاۋاب قايتۇرۇشى ھەقلىق ؛ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتى ئالىيجاناب ۋە ئۇلۇغ بولىدۇ ، لېكىن بالىلاردا ئەخلاق ـ پەزىلەتنى يېتىلدۈرۈش نۇقتىسىدىن قارىغاندا ، ۋاپادارلىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش ھەقىقەتەن زۆرۈر . ئائىلىدە ئەركە چوڭ بولغان نۇرغۇن بالىلارنىڭ ۋاپادارلىق ئېڭى كەمچىل ؛ ئەكسىچە ، بۇنداق

بالىلار باشقىلارنىڭ ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈشىنى ھەقلىق ، مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشنىڭ ، جاۋاب قايتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق ، دەپ ھېسابلايدۇ .

ئانىلار تاماقنى ئېتىپ ، ئالدىغا ئەكېلىپ بەرسە ، بالىلار ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بۇ تاماق ئۈچۈن قانچىلىك جاپا چەككەنلىكىنى سوراپمۇ قويمايدۇ ، تاماق ئاغزىغا تېتىسىلا بېشىنى كۆتۈرمەي يەيدۇ ، تېتىمىسا جېدەل قىلىپ ھەتتا داستىخاننى ئۆرۈۋېتىدۇ . پارچە خەجلەيدىغان پۇلنى ئازراق بېرىپ قالسا ، ئىككى تەڭگەك نېمىگە يېتەتتى ، دەپ نارازى بولىدۇ . بۇنداق بالىلار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ پۇلىنى قانچىلىك جاپا ـ مۇشەققەتتە تاپىدىغانلىقىنى ئەزەلدىن ئويلاپمۇ قويمايدۇ .

خۇنەن ئۆلكىسىدىكى 13 ياشلىق بىر بالا ئۇخلاۋاتقان دادىسىنى قىڭراق بىلەن چاناپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن . سوراق قىلغۇچى «سەن نېمىشقا دادامنى ئۆلتۈرۈۋېتىسەن ؟ » دەپ سورىغاندا ، ئۇ مەردانىلىك بىلەن «كىم ئۇنى بۇگۈن مېنى تەنقىدلىسۇن دەپتۇ ؟ » دەپ جاۋاب بەرگەن . قارىمامسىز ، ئاتا ـ ئانىسى ئەركىلىتىپ ، ئەزەلدىن تەنقىد قىلماي چوڭ قىلغان بالا ئاتا ـ ئانىسىغا مۇشۇنداق رەھىمسىزلىك بىلەن جاۋاب قايتۇرغان . مانا بۇ ھەددىدىن زىيادە ئەركە چوڭ قىلغانلىقنىڭ ئاقىۋىتى !

بەزى ئاتا ـ ئانىلار «بالىلار ياخشى ئوقۇپ ئالىي مەكتەپكە ئۆتسە ، چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقسا ، بۇ ئاتا ـ ئانىسىغا قىلغان ئەڭ چوڭ ۋاپادارلىق ھېسابلىنىدۇ ، باشقا ھەرقانداق ئىشقا يول قويۇشقا بولىدۇ » دەپ قارايدۇ . ئەمەلىيەت زادى قانداق بولىدۇ ؟

«ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى سىياھنى ئالتۇندەك قەدىرلەيدۇ » دېگەن بىر پارچە خەۋەردىكى مىسال كىشىنى

هەقىقەتەن ئويغا سالىدۇ . مەلۇم مالىيە ئىنستىتۇتىنىڭ 19 ياشلىق بىر ئوقۇغۇچىسى ئاتا ـ ئانىسىغا يازغان خېتىدە «دادا ، ئاپا» دېگەن سۆزنى يېزىشقىمۇ ئېرىنىپ ، «پۇلنى تاپشۇرۇپ ئالدىم» دەپلا يېزىپ قويغان . پولات ـ تۆمۇر زاۋۇتىدا ئىشلەيدىغان بىر ئەر ـ خوتۇن بېيجىڭدىكى بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئوغلىدىن خەت تاپشۇرۇپ ئالغان ، خەتكە ھېچقانداق سۆز يېزىلمىغان بولۇپ ، پەقەت قارا سىياھ بىلەن يوغان قىلىپ « ؟ » بەلگىسىدىن ئىككىسى سىزىپ قويۇلغان . بۇ ئاتا ـ ئانىلار كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا قوشنىسىغا «بالىمىز پۇلنى ژاقتىدا ئەۋەتمىدىڭ» دەپ رەنجىپتۇ ، دېگەن .

1996 ـ يىلى 4 ـ ئايدىكى مەلۇم بىر پارچە خەۋەردىن مەلۇم بولۇشچە ، پەرزەنتلىرى چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقان ھەم خىزمەت قىلىۋاتقان 6000 نەپەر ياشىنىپ قالغان شاڭخەيلىكنىڭ دۆلەت ئىچىدىكى تۇرمۇشى قىيىنلىشىپ ، جەمئىيەت ۋە ئورۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن تۇرمۇش كەچۈرىدىغان بولۇپ قالغان . «ئۆي بېقىپ» قالغان بۇ قېرىلار ياشىنىپ قالغانلىقى ، بالدۇر پېنسىيىگە چىققانلىقى ، كىرىمىنىڭ تۆۋەنلىكى ، بالىلارنى چەت ئەلدە ئوقۇتىمەن دەپ قەرز بولۇپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن تۇرمۇشى قىيىنچىلىقتا قالغان . چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەن بەزى بالىلار ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمايدۇ . ئەۋەتكەن پۇلى قەرزىنى قايتۇرۇشقا يەتمەيدۇ ، بەزىلىرىنىڭ مۇناسىۋىتى يىرىكلىشىپ ، ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالدۇ . جاپا ـ مۇشەققەتنى يەتكۈچە تارتقان بۇ ئاتا ـ ئانىلار ئاخىر نېمىگە ئېرىشەلىدى ، دەيسىز ؟

مەملىكەت ئىچىدىكى بەزى تەتقىقات نەتىجىلىرى جۈڭگودىكى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە ھەددىدىن زىيادە مېھرىبانلىق

قىلغان بولسىمۇ ، پەرزەنتلىرىدىن ھېچقانداق ۋاپا كۆرسەتمىگەن ئاچچىق پاكىتنى ئىسپاتلاپ بەردى . 1992- يىلى ياپونىيىنىڭ ياشلار -ئۆسمۈرلەر تەتقىقات ئورنى دۆلەت ئاتالاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ ، ياپونىيەدىكى 15 ئوتتۇرا مەكتەپتىن 1030 ئوقۇغۇچىنى ، ئامېرىكىدىكى 13 ئوتتۇرا مەكتەپتىن 1052 ئوقۇغۇچىنى ، جۇڭگودىكى 21 ئوتتۇرا مەكتەپتىن 1020 ئوقۇغۇچىنى تەكشۈرۈش ئوبيېكتى قىلغان . ئۇلار «سىز ئەڭ ھۆرمەت قىلىدىغان ئادەم كىم ؟» دېگەن سوئالنى قويغان .

نەتىجىدە ، ياپونىيىلىك ئوقۇغۇچىلار بىرىنچى ئورۇندا دادىسىنى ، ئىككىنچى ئورۇندا ئانىسىنى دېگەن ؛ ئامېرىكىلىق ئوقۇغۇچىلار بىرىنچى ئورۇندا دادىسىنى ، ئىككىنچى ئورۇندا توپ چولپانلىرىنى ، ئۈچىنچى ئورۇندا ئانىسىنى دېگەن ؛ لېكىن جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھۆرمەت قىلىدىغان ئادەملىرى ئىچىدە ئالدىنقى 10 - قاتارغا ئۆزلىرىنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتا- ئانىسىمۇ كىرەلمىگەن .

يۇقىرىدىكى ئەھۋال كىشىنى ھەقىقەتەن ئەندىشىگە سالىدۇ . ئېلىممىزدە چوڭلارنى ھۆرمەتلەيدىغان ئەنئەنە بارغانسېرى سۇسلىشىپ ، ياشانغانلارنى خارلايدىغان ، ئۇرۇپ - تىللايدىغان ، ھەتتا ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان ئەھۋاللار كۆپەيمەكتە .

ئاتا - ئانىلارغا ، چوڭلارغا ۋاپادار بولۇش تەربىيىسى ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسىنىڭ ئاساسى ، ئۇ جۇڭگونىڭ ئېتىكا مەدەنىيىتىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسى . نۇرغۇن غەرب دۆلەتلىرى بۇنىڭغا ھەۋەس قىلىپ ، بۇنىڭدىن ئۆگىنىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ . بىز چوقۇم چوڭلارغا ۋاپادارلىق كۆرسىتىدىغان ئەنئەنىنى كۈچەيتىشىمىز ، جارى قىلدۇرۇشىمىز ، ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىپ ، ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز لازىم .

ۋاپادارلىق مەسىلىسى تەكىتلىنىشىمۇ ، تەكىتلىنىشىمۇ بولىدىغان مەسىلە ئەمەس ، بەلكى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئائىلە تەربىيىسىدە سۆزلەنمەيۋاتقان ياكى ئاز سۆزلىنىۋاتقان ، چوقۇم كۆچەيتىش ، يېتەكلەش زۆرۈر بولغان مەسىلە .

(3) بالىلارنى چوڭلارغا ۋاپادار بولۇشقا قانداق يېتەكلەش كېرەك؟

بىرىنچى ، تونۇشنى ئۆستۈرۈش . ئاتا ـ ئانىلار ھەم بالىلار چوقۇم چوڭلارغا ، ئاتا ـ ئانىلارغا ۋاپادار بولۇش كىشىلىك تۇرمۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى ، چىن يۈرەكتىن ئۇرغۇپ چىقىدىغان ئالىيجانابلىق پەزىلەت دەپ قاراپلا قالماستىن ، تېخىمۇ مۇھىمى قانۇندا قوغدايدىغان ۋە بەلگىلەنگەن پۇقرالارنىڭ مەجبۇرىيىتى ، دەپ قاراش لازىم .

ئىككىنچى ، دائىم سۆزلەپ تۇرۇش . جانلىق ، كونكرېت مىساللارنى سۆزلەپ بېرىش ئارقىلىق بالىلارغا ئاتا ـ ئانىلارنى ، ئائىلە ئەھۋالىنى چۈشىنىدىغان ئىمكانىيەتنى يارىتىپ بېرىش لازىم . بالىلارغا ئاتا ـ ئانىسى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىر ، ئالىي ئىنژېنېر ، بايۋەتچى بولمىسىمۇ ، دۇرۇس ، سەمىمىي ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش كېرەك . بۇنىڭدىن باشقا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىمىز بىزنى ھۆرمەت قىلسۇن دېسە ، ئالدى بىلەن ئۆزىنى ئۆزى ھۆرمەت قىلىشى ، بالىلارغا ئۆزلىرى ئىشلەۋاتقان خىزمەتنىڭ ئوخشاشلا جەمئىيەت ئۈچۈن بەخت يارىتىدىغان ، دۆلەتكە تۆھپە قوشىدىغان خىزمەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشى لازىم . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلارغا ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق چاغلىرىدا چەككەن جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى ، ياشلىق دەۋرىدىكى تەسىرلىك ھېكايىلىرىنى ، ئانىنىڭ توققۇز ئاي قورساق كۆتۈرۈپ تارتقان جاپالىرىنى ، تۇغۇلغاندىن كېيىن ئۇلارنى قانداق ئاسراپ ،

ئەتىۋارلاپ چوڭ قىلغانلىقلىرىنى دائىم سۆزلەپ بېرىش كېرەك .

بالىلار ئاتا ـ ئانىلارنى ۋە چوڭلارنى قانچىكى كۆپ چۈشەنگەنسېرى ، چوڭلارغا بولغان ھۆرمىتى ، مۇھەببىتى شۇنچە ئاشىدۇ ، بۇ تەبىئىي ھالدا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنى ھېس قىلدۇرىدۇ ، ۋاپادارلىق تۈيغۇسىمۇ تەبىئىي يېتىلىدۇ .

ئۇچىنچى ، كىچىكىدىن باشلاپ ۋاپادارلىقنى ئۆگىنىش . ۋاپادار بولۇش ئۈچۈن ئەمەلىي ھەرىكەت كېرەك ، كىچىككىنە بىر ئەمەلىي ئىش چىرايلىق ، ياسالما گەپلەردىن مىڭ ھەسسە ياخشى . شۇڭا ، چوڭلارغا ۋاپادار بولۇشنى كىچىكىدىن باشلاپ تۇتۇش ، كىچىكىدىن باشلاپ شۇنداق ھەرىكەت ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلار تېخى كىچىك ، چوڭ بولغاندا تەبىئىي ۋاپادار بولىدۇ ، دەپ قارايدۇ . بۇ بىر خىل خاتا چۈشەنچە ۋە خام خىيال . بالىلار پەقەت ئۆزىنىلا ئويلايدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈپ قالسا ، ئۆزگەرتمەك ناھايىتى تەس بولىدۇ . بىز چوقۇم كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى كىچىك ئىشلاردىن قول سېلىشىمىز لازىم ، بۇ ئىشلار ئەرزىمەس ئىشلاردەك كۆرۈنسىمۇ ، لېكىن ئىنتايىن مۇھىمدۇر . مەسىلەن ، ئانا سەي ئېلىپ قايتىپ كىرگەندە دەرھال قولىدىن ئېلىش ، ئانا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ كىر يۇغاندا ، ئورۇندۇق ئەكېلىپ بېرىش ؛ يەيدىغان ياخشى نەرسىلەرنى ئالدى بىلەن چوڭلارنىڭ تېتىپ بېقىشىغا سۇنۇش ؛ ئاتا ـ ئانىسى چارچاپ قالغاندا چاي قۇيۇپ بېرىپ ، پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ قويۇش ؛ مىجەزى يوق بولۇپ قالغاندا ، قايناق سۇ ، دورا ئەكېلىپ بېرىش ، دېگەنگە ئوخشاش . بالىلار مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلغاندا ، ۋاقتىدا ماختاپ ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە ئاتا ـ ئانامغا ياردەملەشسەم خۇش

بولمىدىكەن ، دېگەن تەسىراتنى پەيدا قىلىش لازىم . بۇنداق تەسىرات دەسلىپىدە ناھايىتى تېيىز بولسىمۇ ، بارا - بارا چوڭقۇرلىشىدۇ . بالىلارنىڭ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ ، ئاتا - ئانىسىغا بولغان مۇھەببىتىمۇ چوڭقۇرلىشىپ بارىدۇ ، ئاڭسىزلىقتىن ئاڭلىقلىققا ئۆتىدۇ ، ئاتا - ئانام مېنى ياقتۇرسىدى دېگەندىن ، ئاتا - ئانىسىغا ھەقسىز كۆڭۈل بۆلۈشكە ، ئاتا - ئانىسى بىلەن جاپادا ، غەم - قايغۇدا بىللە بولۇشقا ھەمدە ئاتا - ئانىسىنىڭ ئەمگىكىنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشىنىپ قەدىرلەشكە تەرەققىي قىلىدۇ . بۇ جەرياندا ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ۋاپادارلىق ھېسسىياتىنىڭ تەدرىجىي چوڭقۇرلاپ بېرىشىغا دىققەت قىلىش كېرەك .

تۆتىنچى ، ئۆزى ئۈلگە كۆرسىتىش . بالىلار دوراشنى ياخشى كۆرىدۇ ، ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۈلگە بولۇشى بالىلارغا نىسبەتەن ئەڭ ياخشى تەربىيىدۇر . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلارنىڭ چوڭلارغا تۇتقان پوزىتسىيىسى بالىلارنىڭ چوڭلارغا تۇتىدىغان پوزىتسىيىسىدە جارى بولىدۇ .

رۇسىيە يازغۇچىسى لېۋ . تولستوي «بوۋىسى بىلەن نەۋرىلىرى ھەققىدىكى ھېكايە» دېگەن بىر ئەسەرنى يازغان . ھېكايىدە مۇنداق بىر ئىش بايان قىلىنىدۇ : بوۋىسى قېرىپ ، ئاش - تاماق يېگەندە شۆلگەيلىرى ، ماڭقىلىرى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان بولۇپ قالىدۇ . ئوغلى بىلەن كېلىنى ئۇنىڭدىن يىرگىنىپ ، ئۇنى ئۇستەلدە تاماق يېگىلى قويماي ، ئوچاق يېنىغا قوغلىۋېتىدۇ . بىر كۈنى بوۋاي تاماق يېگەن قاچىنى چېقىۋېتىپ قالىدۇ ، كېلىنى ئۇنى تىللاپ : «ئۆلمەيدىغان قېرى ، بۇنىڭدىن كېيىن ساڭا ياغاچ تاۋاقتا تاماق بەرسەك بولغۇدەك» دەيدۇ . بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ، بۇ ئەر - خوتۇن

ئوغلىنىڭ قولىغا پالتا ئېلىۋېلىپ بىر نەرسە ياساۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ ، دادىسى ئۇنىڭدىن : «قوزام ، سەن نېمە قىلىۋاتىسەن ؟» دەپ سورايدۇ . بالا تەمكىنلىك بىلەن : «سۆيۈملۈك دادا ، مەن ياغاچ تاۋاق ياساۋاتىمەن ، سىلەر قېرىغاندا مۇشۇنىڭدا تاماق يەڭلار ، بۇ چېقىلىپ كەتمەيدۇ» دەيدۇ .

بۇ بىر جۈپ ئەر ـ خوتۇن بىردىنلا ئەس ـ ھوشىنى يىغىپ قاتتىق خجىل بولىدۇ ـ دە ، بوۋاينى چاقىرىپ كېلىپ ، ئۇنىڭغا ئەڭ ياخشى يېمەكلىكلەرنى كەلتۈرىدۇ . ھېكايىدە دېمەكچى بولغان ئىدىيە ناھايىتى ئېنىق ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھەرىكىتى بالىلارغا چوڭقۇر تەسىر قىلىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ خاراكتېرىگىمۇ ھۆرمەت قىلىشى لازىم . شۇنداق بولغاندىلا ، ئەۋلادلارنى ئۇنۇملۇك تەربىيىلىگىلى بولىدۇ .

بەشىنچى ، ۋاپادارلىقنى كۆرسىتىدىغان پۈرسەت يارىتىپ بېرىش . ۋاپادارلىقنى يېتىلدۈرۈشتە پائالىيەت جەريانىدا مېھىر ـ مۇھەببەتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ ، بالىلارنىڭ خۇشال كەيپىيات ئىچىدە ۋاپادارلىق ھېسسىياتىنى ئەملي ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش كېرەك .

مەسىلەن ، ئانىلار بايرىمى ، ئاتىلار بايرىمى ، «8- مارت » ئاياللار بايرىمى ۋە ياشانغانلار بايرىمىدا بالىلارنى ئۆزلىرى ياسىغان خاتىرە بۇيۇملىرى ۋە ئېرىشكەن ياخشى نەتىجىلىرى ياكى بىرەر ياخشى ئىشى ئارقىلىق چوڭلارغا بولغان ھۆرمەت سۆيگۈسىنى ئىپادىلەشكە ئىلھاملاندۇرۇپ ، ئاتا ـ ئانىلارنى روھىي جەھەتتىن خاتىرجەملىككە ئىگە قىلىش كېرەك . ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ، چوڭلارنىڭ تۇغۇلغان كۈنى

بولغاندا ، بالىلارنى تەشكىللەپ تۇغۇلغان كۈننى ئەھمىيەتلىك ، تەنتەنىلىك ۋە ئىقتىسادچانلىق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ، بالىلارنى رىياسەتچىلىككە سېلىشقا بولىدۇ . ھېيت ـ بايرامىلاردا بالىلارنىڭ باشقا ياشانغانلاردىن ھال سوراش پائالىيىتى ئېلىپ بېرىشىغا يېتەكچىلىك قىلىشقىمۇ بولىدۇ .

ئاتا ـ ئانىلار ، بالىلىرىمىزغا چوڭلارغا ۋاپادار بولۇش تۇغرىسىدا مەردانىلىك بىلەن تەربىيە ئېلىپ بارايلى . ئاتا ـ ئانىلىرىنى «تىللا تۆكۈلىدىغان دەرەخ» ، «كىر ئالغۇ» ، «ئائىلە چاكىرى» دەپ بىلىدىغان بالىلار ھەم چوڭلار شۇنى چۈشەنسۇنكى ، ئادەمنىڭ ھاياتى بىرنەچچە دەۋرنى بېسىپ ئۆتىدۇ ، ھەممە ئادەمنىڭ قېرىيدىغان مەزگىلى بولىدۇ ، شۇڭا ياشانغانلارنى ھۆرمەتلەش ، ئاتا ـ ئانىلارغا ۋاپادار بولۇش ھاياتنى قەدىرلەش ۋە ئۆزىنى قەدىرلەش دېمەكتۇر . كىمكى ۋاپادارلىقتىن ۋاز كېچىدىكەن ، ئۆزىنىڭ ئادەمىيلىكىنى ، روھىيىتىنى دەپسەندە قىلغانلىق بولىدۇ .

باللارنى ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشكە يېتەكلەيلى (2)

1. باللارنى تىرىشچان ـ ئىقتىسادچىل بولۇشقا يېتەكلەيلى

(1) باللارنىڭ بىنورمال پۇل خەجلىشى كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ

زېڭ فامىلىلىك بىر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ھەركۈنى ئاتا ـ ئانىسىدىن 10 يۈەندىن 20 يۈەنگىچە پۇل ئېلىپ خەجلەيدىكەن . بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۇ يېرىم كۈن ئىچىدىلا 100 يۈەننى خەجلەپ تۈگەتكەن . يەنى ئويۇنچۇق سېتىۋېلىش ئۈچۈن 40 يۈەن ، ئېلېكترونلۇق سائەت سېتىۋېلىش ئۈچۈن 10 يۈەن ، ئۇششاق يېمەك ـ ئىچمەك ئېلىپ ساۋاقداشلىرىنى مېھمان قىلىش ئۈچۈن 30 يۈەن ، كىنو كۆرۈش ئۈچۈن 20 يۈەن خەجلىگەن . ساۋاقداشلىرى ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ ، شۇنچە پۇلنى خەجلەپ تۈگەتسەڭ ئاتا ـ ئاناڭ سېنى تىللىمامدۇ ؟ دەپ سورىغاندا ،ئۇ كۆرەڭلىگەن ھالدا : «چاتاق يوق ، ئاپام ، رەمچى ئۆيىمىزدىكى پۇلنىڭ ھەممىسى مېنىڭ تەلىيىمدىن كەلگەنلىكىنى ئېيتتى ، مەن قانچىلىك خەجلەيمەن دېسەم شۇنچىلىك خەجلەيمەن ، ئۇ ئەزەلدىن سورىقىنى قىلمايدۇ .» دېگەن .

بۇ خىل ئەھۋال مەملىكىتىمىزدىكى ئائىلىلەردە ئاز سانلىقنى ئىگىلىسىمۇ ، 1996 ـ يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى 6 باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 240 نەپەر ئوقۇغۇچىسى

ئۈستىدە «1 ـ ئىيۇن» دىكى ئىستېمال ئەھۋالى ھەققىدە ئېلىپ بارغان ئۆرنەك ئېلىپ تەكشۈرۈش ئەھۋالىغا قاراپ باقايلى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، 240 نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ بايرامدىكى ئومۇمىي ئىستېمالى 56 مىڭ 840 يۈەن بولۇپ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر بىرى 216 يۈەن خەجلىگەن، ئايرىم ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەڭ يۇقىرى خىراجىتى 700 يۈەنگە يەتكەن، بالىلارنىڭ «1 ـ ئىيۇن» بايرىمىدىكى بىر كۈنلۈك خىراجىتىلا ئائىلىنىڭ ئايلىق كىرىمىنىڭ تۆتتىن بىرى، ھەتتا ئۈچتىن بىرىگە يېتىپ بارغان.

مەملىكىتىمىزنىڭ بەش چوڭ شەھىرىدىكى 0 ~ 12 ياشقىچە بولغان بالىلارنىڭ ئىستېمال ئەھۋالىنى تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن قارىغاندا، تۆتتىن بىر قىسىم ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا ئىمپورت قىلىنغان يېمەك ـ ئىچمەك ئېلىپ بېرىدىكەن، بەشتىن بىر قىسىم ئاتا ـ ئانىلار ئىمپورت قىلىنغان ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىشكە مايىل ئىكەن، بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بەزىلىرى تېخى ئىش ئورنىدىن ئايرىلغانلار ئىكەن.

ئۇنداق بولسا، بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىغا بايرام ۋە تۇغۇلغان كۈنلىرىدە مەبلەغ سالىدىغان تۈرلىرى ۋە نىسبىتىنى كۆرۈپ باقايلى.

ستاتىستىكا نەتىجىسى تۆۋەندىكىچە: (1996 ـ يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ئەھۋالى)

تۈرى / نىسبىتى / يىللىقلار	يېيىش	كىيىش	ئويناش	كىتاب ئېلىش	تەنتەربىيە	سۇ ئۇزۇش	ئېكسكۇرسىيە	باشقىلار	پەن ـ تېخنىكا پائالىيىتى
يۇقىرى يىللىقلار	10	33	28	9	4	2	0.16		0
تۆۋەن يىللىقلار	16	28	25	6	1	0	0.6		0

بۇ گرافىكىنى سانلىق مەلۇماتلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، ھازىرقى بالىلارنىڭ بايرام ۋە تۇغۇلغان كۈنلىرىدىكى ئاساسلىق ئىستېمالى يېيىش ، كىيىش ، ئويناشنى ئاساس قىلىدىكەن ، پەرق شۇكى ، تۆۋەن يېللىقتىكىلەر ئويناشقا ، يۇقىرى يېللىقتىكىلەر كىيىنىشكە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىدىكەن . تەتقىقات ئېلىپ بارغۇچىلار ئاتا ـ ئانىلار ئۆز قولى بىلەن توشقۇزغان سانلىق ماتېرىياللارغا ئاساسەن ، بۇ ئالاھىدە كوللېكتىپنىڭ ئىستېمال ئالاھىدىلىكىنى ئوبرازلىق قىلىپ ماددىي ئىستېمالدىكى «ئۇچ چوڭ پارچە» ، مەنىۋى مەدەنىيەت ئىستېمالىدىكى «بىر كىچىك پارچە» دەپ يەكۈنلىگەن .

ھېيت ـ بايرام ۋە دەم ئېلىش كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ بالىلىرى بىلەن بىرلىكتە كۆرگەزمىلەرنى ، مۇزېيلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىدىغان ، تەبىئەت مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىدىغان ، توپ مۇسابىقىسى كۆرىدىغان ، مۇزىكا كېچىلىكىگە ۋە دوكلاتلارغا بارىدىغان ، بالىلارغا تەربىيىۋى ئەھمىيىتى بار VCD پىلاستىنكىلىرىنى ۋە پەن ـ تېخنىكا ئوقۇشلۇقلىرىنى ئېلىپ بارىدىغان ئىشلار ئاساسەن يوق دېيەرلىك ئىكەن .

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىستېمالىدىكى بۇ خىل نورمالسىزلىق ۋە ھەددىدىن زىيادە پۇل خەجلەش خاھىشى بالىلار ئۆچۈن پايدىسىز ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆچۈن ئېغىر يۈك ، دۆلەت ئۆچۈن ئېيتقاندا ، يېڭى ئەسىرنىڭ ئىگىلىرى بولغان بۇ بالىلار بەتخەج ، ئىسراپخور بولۇپ كەتسە ، ئۇ ھالدا مۆلچەرلىگۈسىز يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ .

شۇڭا ، بالىلارنىڭ بىنورمال ئىستېمال قىلىشى كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ .

(2) ھال ـ كۈن ياخشىلىنىپ قالغاندا ، تىرىشچان ، ئىقتىسادچان بولۇشنى تەكىتلەش كېرەكمۇ ـ يوق؟

بەزى كىشىلەر ، ھازىر دېگەن قايسى دەۋر ، ئۆتمۈشتىكى

گەپلەرنى قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى ، بولۇپمۇ بالىلارغا نىسبەتەن ئىقتىسادچىل بولۇش ھەققىدە تەربىيە قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ، كەلگۈسىدە جەمئىيەت ۋە پەن ـ تېخنىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، جەمئىيەتنىڭ ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى بارغانسېرى يۇقىرى بولىدۇ ، كىشىلەرنىڭ كىرىمىمۇ ئاشىدۇ ، ئۇ چاغدا «پۇل تېپىشنىمۇ ، خەجلەشنىمۇ بىلىش كېرەك» دېگەننى تەكىتلەيدىغان ، «يۇقىرى كىرىم ، يۇقىرى ئىستېمالغا» ئەھمىيەت بېرىدىغان بولىدۇ ، تىرىشچان ، ئىقتىسادچان بولۇشنىڭ ئەھمىيىتى قالمايدۇ ، دەپ قارايدۇ . بۇنداق گەپ ـ سۆزلەر قۇلىقىمىزغا سىڭىپ قالدى ، رادىئو ـ تېلېۋىزىيىدىكى تەشۋىقاتلاردىمۇ كۆپىيىپ قالدى . ئاڭلىماققا داۋلىسى بارەك كۆرۈنسىمۇ ، ئەملىيەتتە بۇ ئىجتىمائىي تۇرمۇش توغرىسىدىكى ناھايىتى يۈزەكى قاراشتىن ئىبارەتتۇر .

بىرىنچى ، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش تۇرمۇش ئۆگىنىشىنىڭ ئەڭگۈشتەرى . تىرىشچان بولۇش بىلەن ئىقتىسادچىل بولۇش تۇرمۇشتىكى بىر دىئالېكتىكا ، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش ياشاشنىڭ تۈپ يولى ، تىرىشچان بولمىسا ، كۆپ كىرىم قىلغىلى بولمايدۇ ، ئىقتىسادچىل بولمىسا ، كۆپ پۇل يىغقىلى بولمايدۇ . كىرىمىمۇ ئاز بولۇپ ھەم ئىسراپخور بولسا ، «چاپىنى تىزدىن ئاشمايدىغان» بولۇپ قالىدۇ . پەن ـ تېخنىكا ھەرقانچە تەرەققىي قىلسىمۇ ، ئەمگەك ئۈنۈمدارلىقى ھەرقانچە يۇقىرى كۆتۈرۈلسىمۇ ، ھەرخىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن قول ئىلكىدە قالمايدىغان ئەھۋال بولۇپ قالىدۇ . ئىقتىسادچىل بولۇشنى تەكىتلىشىمىز ــ كىشىلەرنى ئارام ئېلىپ ئويىنىمسۇن ، كىيىملەرنى ئۈستى ـ ئۈستىلەپ ياماپ كىيسۇن ، دېگەنلىك ئەمەس ، بەلكى ئاتا ـ ئانىلارنى ۋە بالىلارنى تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئۆگەنسۇن ، ئىلمىي ، مەدەنىي ،

ساغلام بولغان تۇرمۇش ئۇسۇلىغا ئادەتلەنسۇن ، بىر ئۆمۇر بايلىقات تۇرمۇش كەچۈرسۇن ، دېگەنلىكتۇر .

ئىككىنچى ، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش بىرخىل ئەخلاق - پەزىلەت تەربىيىسى . بەزى كىشىلەر تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇشنى قالاقلىق ، نامراتلىقنىڭ مەھسۇلى ، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى قالاق بولغاچقا ، تىرىشچان بولۇشقا مەجبۇر بولىدۇ ، نامرات بولغاچقا ، ئىقتىسادچىل بولۇشقا مەجبۇر بولىدۇ ، دەپ قارايدۇ . بۇ ناھايىتى بىر تەرەپلىمە قاراشتۇر ، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلىنىڭ قالاقلىقى تىرىشچان بولۇشنىڭ سەۋەبى ئەمەس ، كىشىلەر تېخىمۇ كۆپ ماددىي بايلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەيدۇ ؛ نامراتلىقتىن ئەمەس ، بەلكى ياشاش ئۈچۈن بايلىقنى ئىقتىساد قىلىشقا توغرا كېلىدۇ . تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش كىشىلىك ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ ئىپادىسى . تىرىشچانلىق خىزمەتكە ، ئۆگىنىشكە ، كەسپكە تۇتقان پوزىتسىيە ، ئىقتىسادچىللىق ماددىي تۇرمۇشقا تۇتقان پوزىتسىيە ، ئۇ بىر خىل تەربىيىلىنىش جەريانى ۋە ئەخلاق - پەزىلەت شەكلى .

ئەگەر بىر ئادەم بەتخەج ، ئىسراپخور بولسا ، خىلمۇ خىل بولمىغۇر خىياللار تۇغۇلىدۇ ، بولمىغۇر خىياللار كۆپەيگەنسېرى راھەت - پاراغەتكە بېرىلىدۇ ، بۇنداق ئادەت ئەۋج ئېلىپ كەتسە ئاقىۋەتتە ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بىز مۇڭاپىق ئىستېمال تەلىپىنى جاپاغا چىداپ ئاددىي - ساددا ياشاش ، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش بىلەن قارىمۇ قارشى قىلىپ قويماسلىقىمىز لازىم . دۆلەت ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، كىشىلەرنىڭ ئىستېمال تەلىپى تېخىمۇ يۇقىرىلايدۇ ، دۆلەت بۇنىڭغا قارشى تۇرمايدۇ ھەم ئۇنى قىسمايدۇ ، ئەكسىچە ، تۇرلۇك ئامالالار بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ ، كىشىلەرنىڭ كۈنسېرى ئېشىپ بېرىۋاتقان ئىستېمال تەلىپىنى

قاندۇرىدۇ . لېكىن ، بۇ ھەرگىزمۇ بۇنىڭدىن كېيىن كىشىلەرنىڭ تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇشىغا قويۇلىدىغان تەلەپنىڭ تۆۋەنلىتىلىدىغانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ ھەم تاشلىنىپ قالمايدۇ . بىز باياشات جەمئىيەتكە قەدەم قويغان ھالەتتىمۇ ، ئاقىلانە ، مۇۋاپىق ئىستېمال قىلىشنى تەشەببۇس قىلىمىز ، تىرىشچان ، ئىقتىسادچىل بولۇشتىن ئىبارەت ئېسىل پەزىلەتنى داۋاملاشتۇرۇشتا يەنىلا چىڭ تۇرىمىز .

ئۇچىنچى ، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇش بىر خىل زامانىۋى ئاڭدۇر . ئاتا ـ ئانىلار شۇنى ھوشيارلىق بىلەن تونۇپ يېتىشى لازىمكى ، مەيلى جەمئىيەت تەرەققىي قىلىپ قايسى دەرىجىگە يەتمىسۇن ، پەن ـ تېخنىكا قانچىلىك تەرەققىي قىلسۇن ، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگەك ۋاستىلىرى قانچىلىك ئىلغارلىشىپ كەتسۇن ، تۇرمۇش باياشاتلىشىپ پۇل قانچە كۆپ بولۇپ كەتسۇن ، يەنىلا بايلىقنى ، ئېنېرگىيىنى ، ھەربىر تامچە سۇنى ، ھەربىر كىلوۋات توكنى ، ھەربىر پارچە قەغەزنى ، ھەربىر تال ئاشلىقنى تېجەشكە دىققەت قىلىش كېرەك . چۈنكى يەر شارى پەقەت بىرلا ، يەر شارىدىكى ئىنسانلارنى تەمىنلەيدىغان بايلىق ، ئېنېرگىيە ھامان چەكلىك ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئىسراپ قىلىشىغا يول قويۇلمايدۇ .

بايلىق ۋە ئېنېرگىيىنى تېجەش ھازىرقى زامان كىشىلىرىدە جەزمەن بولۇشقا تېگىشلىك ئاڭ .

(3) بالىلارنىڭ خەجلەيدىغان پارچە پۇلىنى مۇۋاپىق تەڭشەش كېرەك

دۆلەت ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، كۆپىنچە ئائىلىلەرنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى بارا ـ بارا ياخشىلىنىۋاتىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بالىلارنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلىمۇ تەدرىجىي كۆپىيىۋاتىدۇ . پۇلنىڭ ئىككى تەرىپى بار ، پۇلنىڭ بار

بولۇشى ياخشى ئىش ، لېكىن ئۇنى ياخشى ئىشلىتەلمىگەندە يامان ئىشقىمۇ ئايلىنىدۇ . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مۇھىم بىر مەسئۇلىيىتى بالىلارنىڭ خەجلەيدىغان پارچە پۇلىغا توغرا مۇئامىلە قىلىش ، توغرا ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە توغرا بىر تەرەپ قىلىشتۇر .

بىرىنچى ، بالىلارغا خەجلەيدىغان پارچە پۇل بەرمەسلىمۇ بولىمايدۇ . بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا پارچە پۇل بېرىشنى قوللىمايدۇ ، بالىلارغا بىر نەرسە كېرەك بولسا ، ئۆزى ئېلىپ بېرىپ ، ئۇلارنى خاتا يولغا كىرىپ قالمەسۇن دەپ ئەنسىرەپ ، قولىغا زادىلا پۇل تۇتقۇزمايدۇ . بۇمۇ توغرا ئۇسۇل ئەمەس . بالىلار پسىخىك تەرەققىياتىدىن قارىغاندا ، بالىلارنىڭ ئۆزلۈك ئېڭى بارغانسېرى يېتىلىپ بارىدۇ ، ئۇلار كۈنسېرى ئېشىۋاتقان پائالىيەت ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ، ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن مەلۇم دەرىجىدە قوللىشىنى تەلەپ قىلىدۇ . خەجلەيدىغان پارچە پۇل بېرىشنىڭ ئۆزى بالىلارنىڭ ھازىرقى دەۋرگە ماس كېلىدىغان مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىۋاتقانلىقىنى ئېتىراپ قىلغانلىق بولۇپ ، بالىلارغا بولغان ئىشەنچ ھەم ھۆرمىتىنىڭ ئىپادىسىدۇر .

ئىككىنچى ، پارچە پۇلنى قالايمىقان بېرىشكىمۇ بولمايدۇ . بەزى ئاتا ـ ئانىلار خالىغاندا بېرىپ ، خالىمىغاندا بەرمەيدۇ ؛ خۇشال چاغلىرىدا جىق بېرىپ ، خاپا بولۇپ قالغاندا ئاز بېرىدۇ ؛ بەزىلەر بالىلىرىنىڭ رايىغا بېقىپ ، ئۆزلىرى يېمەي ـ ئىچمەي ياكى بايۇەتچىلىكىنى كۆز ـ كۆز قىلىپ ، بالىلىرى ئېغىز ئېچىپلا قالسا ، يېنىدا قانچىلىك بولسا شۇنچىلىك بېرىۋېتىدۇ . نەتىجىدە بالىلارنىڭ پىلانسىز ئىستېمال قىلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ، بۇ بالىلارنىڭ مۇستەقىل ياشاش ئېڭىنى يېتىلدۈرۈشكە پايدىسىز ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بالىلار تۆيۈق يولغا

كىرىپ قېلىپ ، ئاتا ـ ئانىلارنى پۇشايمانغا قويۇشمۇ مۇمكىن .

ئۇچىنچى ، بالىلارغا خەجلەيدىغان پارچە پۇلنى قانداق بېرىش كېرەك ؟

① سانى مۇڭاپىق بولۇشى كېرەك . زادى قانچىلىك بەرسە بولىدىغانلىقى توغرىسىدا بىرلىككە كەلگەن ئۇلچەم يوق ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ يېشى ، پائالىيەت دائىرىسى ، ئۆزىنى تىزگىنلەش ئىقتىدارى ، ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي شارائىتى قاتارلىقلارغا ئاساسەن قانچىلىك بېرىشنى ئۆزلىرى ئويلاشسا بولىدۇ . ئومۇمەن ئالغاندا ، بالىلارنىڭ ئاساسلىق ئېھتىياجىنى قاندۇرۇپ ، ئازراق ئېشىش «يەتكۈزەلمىسە بەرمەسلىك ، ئېشىپ قالسا ئۆزىگە قېلىش» نى پرىنسىپ قىلىشقا بولىدۇ . سانىنى مۇڭاپىق بېكىتىڭالغاندا ھامان بىر مەزگىلگىچە ئۆزگەرتىۋەتمەسلىك كېرەك ، ھە دېگەندىلا ئۆزگەرتىۋەرگەندە بالىلارنى پىلانلىق تەربىيىلەش ، ئۆزىنى تىزگىنلەش ، باشقۇرۇش ئېڭىنى يېتىلدۇرۇشىگە پايدىسىز ، شۇڭا بالىلارنىڭ كۆڭلىنى دەپ خالىغانچە ئۆزگەرتمەسلىك ، بالىلارنىڭ خىيالىغا كەلگەندىلا پۇل سورايدىغان ، ئاغزىدىن چىققانىنى ئالمىسا ئۇنىمايدىغان بەتخەجلىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش لازىم .

② ۋاقتىدا بېرىش كېرەك . پارچە پۇل بېرىدىغان ۋاقتىنىڭ ئارىلىقىنى بالىلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىگە قاراپ بېكىتىش كېرەك . ئادەتتە تلاۋەن يىللىقتىكى بالىلارغا ئايدا بىرنەچچە قېتىمغا بۆلۈپ بېرىش ، يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلارغا ئايدا بىر قېتىم بېرىش لازىم .

تۆتىنچى ، پۇلنى بېرىپلا قالماستىن ، يەنە ئىشلىتىشنى باشقۇرۇش كېرەك .

① نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقى ئېنىق بولۇشى كېرەك . بالىلارغا پارچە پۇلنى نېمە خالىسا شۇنى ئەمەس ، بەلكى ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشقا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىشقا ئىشلىتىش كېرەكلىكىنى ، ئېھتىياجلىق بولغاندا ئىشلىتىش ، ئېھتىياجلىق بولمىغاندا ئىشلەتمەسلىك كېرەكلىكىنى بىلدۈرۈش كېرەك .

② نېمىگە ئىشلەتكەنلىكىنى تەكشۈرۈش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرۈشكە قارىغاندا ، پارچە پۇلنى ئىشلىتىش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈشكە تېخىمۇ ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . پۇلنى بېرىپ ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىشكىمۇ بولمايدۇ . نېمىگە ئىشلەتكەنلىكىنى تەكشۈرۈش بالىلاردىن قۇسۇر ئىزدەش ، ئۇلارنى ئەيىبلەش ئۈچۈن ئەمەس ، بەلكى ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق ئىشلەتكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىش ھەمدە مۇۋاپىق ئىشلەتمىگەن چاغلىرىدا نەسىھەت ۋە تەربىيە قىلىش ئۈچۈندۇر . پۇلنى قانداق ئىشلەتكەنلىكىنى تەكشۈرۈشتە باشتا قاتتىق بولۇش ، ئاستا ـ ئاستا ئازراق سۇرۇشتۇرۇش ، ئەڭ ئاخىرىدا بالىلارنى ئۆزلىرىنى باشقۇرالايدىغان قىلىش كېرەك .

③ ئامانەت قويۇشقا يېتەكلەش كېرەك . بالىلار ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان نەرسىنى سېتىۋېلىش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويغاندا (مەسىلەن ، ۋېلىسىپىت دېگەندەك) ئالدىراپ ماقۇل دېمەستىن ، بەلكى بىر مەزگىل پۇل يىغىش ، ئامانەت قويۇش ئارقىلىق «ئۆزىنىڭ پۇلىغا سېتىۋېلىش» قا يېتەكلەش كېرەك . بۇنداق قىلغاندا ، بالىلارنىڭ پۇل تېجەيدىغان ، پۇل ئامانەت قويىدىغان ئادىتىنى ۋە ئۆز كۈچىگە تايىنىپ كۈرەش قىلىش روھىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ .

④ باشقىلارغا ياردەم بېرىشكە ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك . ئۆيدىكى تۇغقانلار ، بولۇپمۇ چوڭلار تۇغۇلغان كۈننى ئۆتكۈزگەندە بالىلارنى ئۆزلىرىنىڭ پارچە پۇلىغا سوۋغات ئېلىپ تەقدىم قىلىشقا رىغبەتلەندۇرۇش لازىم . مەكتەپ ۋە جەمئىيەت جامائەت پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئىئانە توپلاشقا سەپەرۋەر قىلغاندا ، بالىلارنىڭ ئۆز قەلبىنى ئىزھار قىلىشىغا ئىلھام بېرىش لازىم . بالىلارنى خەجلەشكە تېگىشلىك پۇلنى ئوچۇق قوللۇق بىلەن خەجلەش ، پىخسىق ، بېخىل بولۇپ قالماسلىققا يېتەكلەش كېرەك .

⑤ ھېسابات يېزىپ مېڭىشقا يېتەكلەش كېرەك . ھېسابات يېزىپ مېڭىش ئۆزىنىڭ ئىقتىسادىي ھەرىكىتىنى باشقۇرۇش ھېسابلىنىدۇ ، ئۇ ئىقتىسادىي ھەرىكەتنىڭ مەقسەتسىز ، قالايمىقان بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدۇ ، بىز ئاتا ـ ئانىلارغا بالىلارنىڭ ھېسابات يېزىپ مېڭىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش تەكلىپىنى بېرىمىز ، بۇ بالىلارنىڭ پىسخىك ئالاھىدىلىكى بولغان كۆرسەتمىلىك تەربىيىلەش ئۇسۇلىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ . بالىلار ھېسابات دەپتىرىدىن خەجلەيدىغان پارچە پۇلىنىڭ كىرىم ، چىقىم ، ئېشىندى ئەھۋالىنى ئېنىق كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ ئىستېمال ھەرىكىتىنى تىزگىنلەش ئىستىكى تۇغۇلىدۇ ھەم شۇنىڭغا ئادەتلىنىدۇ ، ئادەتكە ئايلانغاندىن كېيىن ھېسابات يېزىشمۇ ئانچە زۆرۈر بولمايدۇ .

ئاتا ـ ئانىلار ، بالىلارنىڭ كۈندىلىك ئۇششاق ئىشلىرىدىن تارتىپ ھېيت ـ بايرام ، تۇغۇلغان كۈنلىرىگىچە بولىدىغان ئىستېمالىدا تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولۇشتەك ئېسىل پەزىلەتكە ھەر ۋاقىت ئەھمىيەت بېرەيلى ، بىز بالىلارنىڭ بۇگۈنىنلا ئەمەس ، كەلگۈسىنىمۇ ئويلايلى .

ھىندىستانلىقلارنىڭ كىشىنى چوڭقۇر ئويغا سالىدىغان مۇنداق بىر ئەقلىيە سۆزى بار : «قۇشنىڭ قانىتىغا ئالتۇن چىگىپ قويغاندا ئۇ مەڭگۈ ئاسماندا پەرۋاز قىلالايدۇ .»

2 . بالىلارنى ئەدەپ - ئەخلاقلىق ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى

(1) بالىلار ھازىرقى دەۋرنىڭ مەدەنىي كىشىلىرىدىن بولسۇن

گېئوتى : «بىر ئادەمنىڭ ئەدەپلىك بولۇشى ئۇنىڭ ئوبرازىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ئەينەك» دېگەنىدى . شۇنداق ، بىر ئادەمنىڭ ساپاسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى دائىم ئۇنىڭ باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلغان چاغدىكى سۆز - ھەرىكىتى ۋە ئەدەپ- ئەخلاقى ئارقىلىق نامايان بولىدۇ . مەدەنىي بولغان قىياپەت ، سۆز - ھەرىكەت خۇددى بىر پارچە تونۇشتۇرۇش خېتىگە ئوخشاش سىزنى باشقىلارغا تونۇشتۇرىدۇ .

بىر ئاسپىرانت چەت ئەلگە چىقىپ بىلىم ئاشۇرماقچى بوپتۇ ، ئۇ تۇرلۇك تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتۈپ لاياقەتلىك بولغاندىن كېيىن ، باش ئەلچىخانىغا پاسپورت بېجىرىش ئۈچۈن بېرىپتۇ . ئەلچىخانا خادىمى ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلەشكەن چاغدا ، ئۇ باشقىلارنىڭ نەرسىلىرىنى قالايمىقان ئاختۇرۇپ ، باشقىلارنىڭ گېپىنى بۆلگىلى تۇرۇپتۇ . ئاخىرىدا بۇ ئاسپىرانتنى ئەدەپ - قائىدىنى بىلمەيدىكەن ، بىلىملىك ئادەملەرگە خاس سۈپىتى يوق ئىكەن دەپ ، پاسپورتىنى بېجىرىپ بەرمەپتۇ .

دېمەك ، مەدەنىي بولغان سالاپەت ھازىرقى زامان كىشىلىرىنىڭ ئالاقە ۋە مۇناسىۋەت جەريانىدىكى مەدەنىيەتلىكىنىڭ

ئىپادىسى ، ھازىرقى زامان مەدەنىيەت تەرىبىيىسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى بىر ئادەمنىڭ كەسىپىتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭمۇ ئاساسى . بالىلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ، ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىش ئۈچۈن ، چوقۇم ئىشنى ئەدەپ ـ قائىدە تەرىبىيىسىدىن باشلاش ، بالىلارغا ھازىرقى زامانغا خاس ئادەم بولۇشنى ، ئەدەپ ـ يوسۇنلۇق ئادەم بولۇشنى ئۆگىتىش ئاتا ـ ئانا بولغۇچىلارنىڭ بالىلار ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى ، بالىلارغا ھەدىيە قىلىدىغان ئەڭ ياخشى سوۋغىتى . ئۇ بالىلارغا بىر ئۆمۈر ھەمراھ بولۇپ ، بالىلارنىڭ كىشىلەرگە ئوچۇق ـ يورۇق مۇئامىلە قىلىشىغا ، شاد ـ خۇرام يۈرۈشىگە ، كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى ياخشى بىر تەرەپ قىلىشىغا ، كىشىلەر بىلەن دوستانە ـ ئىناق ئۆتۈشىگە ، ئۆگىنىش ۋە خىزمەتتە نەتىجە قازىنىشىغا تۈرتكە بولىدۇ .

(2) ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا قائىدە ـ يوسۇن بولۇشى كېرەكمۇ ـ يوق؟

بىز بەزى بالىلارنىڭ ئۆيگە كىرگەن ۋە ئۆيدىن چىققاندا ئاتا ـ ئانىسىغا سالام ـ سەھەت قىلمايدىغانلىقىنى ، مەكتەپتىن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ئۆزىنىڭ ياتاق ئۆيگە ئۇدۇللا كىرىپ كېتىپ ، ئىشكىنى تاقاپ تاماق پىشقاندا ، ئاندىن چىقىدىغانلىقىنى ئۇچرىتىمىز . بەزى ئاتا ـ ئانىلار مۇئەللىمەرگە دەرد تۆكۈپ : «مېنىڭ بالام پەقەت مەكتەپتە مۇئەللىمىلا ھۆرمەت قىلىدۇ ، مۇئەللىمنىڭ ئالدىدا ئەدەپ ـ يوسۇنلۇق بولىدۇ ، بىراق ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي ئۆكتەملىك قىلىدۇ ، چوڭلارغا پوشمۇ دەپ قويمايدۇ» دەيدۇ . بۇنداق بالىلارنى باشقىلار «ئائىلىدە تەربىيە قىلمايدىغان ئوخشايدۇ» دەپ قارايدۇ . بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارغا

قائىده - يوسۇن تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشقا ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكىنىڭ ، بولۇپمۇ ئائىلىدىكى كىچىك ئىشلارغا سەل قارىغانلىقىنىڭ ئاقىۋىتى .

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مەلۇم بىر ئوقۇغۇچىسى «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كۈندىلىك ھەرىكەت قائىدىسى» نىڭ تەلىپىگە ئاساسەن ، ھەر كۈنى ئۆيدىن چىقىغاندا : «دادا ، ئاپا خەير - خوش» دەيدىكەن ، ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ؛ «ئەسسالام ، دادا ، ئاپا ، مەن قايتىپ كەلدىم» دەيدىكەن . لېكىن دادىسى : «بولدى قىل ، ئۆز ئادەملىرىگىمۇ سۈنئىيلىك قىلىش كېتەمدۇ ؟ ئادەمنىڭ غېدىقىنى كەلتۈرمەي ، تاشلا بۇ قىلىقلىرىڭنى» دەپتۇ . بۇنداق ئىدىيىۋى قاراشنىڭ يېتەكچىلىكىدە بالىلارنى قانداقمۇ ياخشى تەربىيىلىگىلى بولسۇن ؟

مۇتلەق كۆپ سانىدىكى ئاتا - ئانىلار بالىلىرىغا قائىدە - يوسۇن تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ . بىر ئادەمنىڭ ساپاسىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى باشقىلارغا قىلغان مۇئامىلىدە روشەن گەۋدىلىنىدۇ ، ھالبۇكى ، مۇئامىلىدىكى ئەڭ ئاساسلىق سورۇن ئائىلىدىن ئىبارەتتۇر . بىزنىڭ ئەدەپ - يوسۇنلىرىمىز ئەڭ دەسلەپتە چوڭلارنى ھۆرمەتلەش ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەش ، قېرىنداشلار ئىناق ئۆتۈش ، ئەر - ئايال بىر - بىرىنى ھۆرمەت قىلىش ، ئائىلە ئەزالىرى ئۆزئارا قائىدە - يوسۇنلۇق مۇئامىلە قىلىشتىن باشلىنىدۇ . ئائىلىدىكى كىشىلىك مۇناسىۋەت توغرا يولغا سېلىنسا ، بۇ جەمئىيەتتىمۇ ئىپادىسىنى تاپسا ، ئاندىن جەمئىيەت ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتمۇ تەبىئىي ھالدا راۋان بولىدۇ . «ئائىلە دۆلەتنىڭ ئاساسى» ، ئائىلە ئەخلاقى جەمئىيەت

ئەخلاقىنىڭ ئاساسى ، ئائىلە ئەزالىرى مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولۇشقا ئەھمىيەت بېرىلسە ، دۆلەتنىڭ مەنۇى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنمۇ تەبئىي ياخشىلىغىلى بولىدۇ .

(3) قائىدە - يوسۇن تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟

بىرىنچى ، ئائىلىدىكى قائىدە - يوسۇن تەربىيىسىنى داستىخاندىن باشلاش كېرەك . مەلۇم بىر ئائىلە پەرزەنتلىرىگە قىلغان قائىدە - يوسۇن تەربىيىسىدە ناھايىتى ياخشى نەتىجىگە ئېرىشكەن ، ئۇلار بالىلارغا بولغان قائىدە - يوسۇن تەربىيىسىنى داستىخاندىن باشلىغان ، ئۇلارنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆرنەك قىلىشقا ئەرزىيدۇ . ① تاماق تەييار بولغاندا داستىخان سالىدىغان ، تەخسە پىيالىلەرنى تىزىدىغان ، تاماقنى ئۇسۇپ ئەكېلىدىغان ئىشلارنى بالىلار ئۈستىگە ئالغان . ② تاماق تارتقاندا ، ئالدى بىلەن چوقۇم چوڭلاردىن باشلاشنى تۇزۇم قىلغان . ③ جاپا تارتىپ تاماق ئەتكەن ئانا داستىخانغا كەلگەندە ئاندىن تاماققا ئېغىز تېگىش كېرەك ، دەپ بەلگىلىگەن . ④ تاماق يېگەندە ئاچ كۆزلۈك قىلماسلىق ، ۋارقىراپ گەپ قىلماسلىق ، قاچىنى كۆتۈرۈپ ئۇيان - بۇيان چېپىپ يۈرمەسلىك ، دەپ بەلگىلىگەن . ⑤ ئۆزى بالدۇر يەپ بولۇپلا ئالدىراپ داستىخان يۇغۇشتۇرماسلىق كېرەك ، دەپ بەلگىلىگەن . بۇنداق قائىدە - يوسۇنلار ئەنئەنىمىزدە بار بولسىمۇ ، ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىگە رەسمىي بىر تەلەپ سۇپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇشى كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىلارنى ئەدەپلىك سۆزلەشكە يېتەكلەش كېرەك . ئاتا - ئانىلار بالىلارنى مەدەنىي سۆزلەشكە تەربىيىلەشتە ، سۆزنى جايىدا ئىشلىتىشنى ، ئوخشاشمىغان

سورۇن ، ئوخشاشمىغان سالاھىيەتتىكى ئادەملەرگە نىسبەتەن گەپ ـ سۆزدىمۇ پەرقلىق بولۇشنى تەلەپ قىلىش لازىم . جۇڭگودا كىشىلەرنىڭ نام ـ شەرىپىنى ئاتاش بىر خىل ئادەپ ـ يوسۇنىنىڭ ئىپادىسى . ئادەتتە كىچىكلەر چوڭلارنىڭ ئىسمىنى بىۋاستە ئاتىماسلىقى ، تەلەپپۇزى يېقىملىق بولۇشى ھەم ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ئىپادىلىشى لازىم . ئۆزىدىن چوڭلارنى «ئاكا» ، «ھەدە» ، «تاغا» دەپ چاقىرىش ، دوستلىرىغا قىزغىن ، سىلىق ـ سىپايە بولۇش ، باشقىلاردىن يارىدەم تەلەپ قىلغاندا ، سەمىمىي ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا «سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم» دېيىش ، ھەرگىز بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا «ھەي ، بۇياققا كېلىپ ماڭا ياردەملەش» دېمەسلىك ، چوڭلار سۆزلىشىۋاتقاندا قوشۇق سالماسلىق ، بىرەر ئىشنى سوراپ قالسا ، قىزغىنلىق بىلەن جاۋاب بېرىش كېرەك .

ئۇچىنچى ، باللارغا مېھمان بولۇشنى ، مېھمان كۈتۈشنى ئۆگىتىش كېرەك . سىرتقا چىقىپ مېھمان بولۇش ۋە مېھمان كۈتۈش تۇرمۇشتا دائىم بولۇپ تۇرىدىغان ئىش . بەزى باللارنىڭ ئائىلىدىكى يېتەكلىنىشى ياخشى بولمىغاچقا ، باشقىلارنى كۆرسىلا تارتىنىپ ، نېمە قىلارنى بىلمەي ئۆزىنى قاچۇرىدۇ ؛ بەزىلىرى مېھمانلار ئىشىكتىن كىرىشى بىلەنلا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قېچىپ كىرىۋالىدۇ ؛ بەزىلىرى ناھايىتى يۇرەكلىك ھالدا ئۆزىنى قويۇۋېتىپ ، چوڭ ـ كىچىك دېمەي قوپاللىق قىلىپ ، كىشىنى بىزار قىلىدۇ . بۇنداق باللارنى ياخشى يېتەكلىمىگەندە ، كېيىن جەمئىيەتكە چىققاندا بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىكلەرگە يولۇقىدۇ .

سىرتقا مېھمانغا بارغاندا تۆۋەندىكى قائىدە ـ يوسۇنلارغا دىققەت قىلىش كېرەك :

① ئۆي ئىگىسىنى ئوڭايسىزلاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ، ئالدىن ئالاقىلىشىش ؛ ۋاقتىدا بېرىش ، ئۆي ئىگىسىنى ساقلىتىپ قويماسلىق .

② ئىشىك ئوچۇق ياكى يېپىقلىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ، ئىشكىنى يېنىك چېكىش ، ئۈسۈپلا كىرمەسلىك . ئەگەر ئىشىك يېپىقلىق بولسا قاتتىق مۇشلىماسلىق ، ھەرگىز تەپمەسلىك كېرەك .

③ ئۆي ئىگىسىگە ئالدى بىلەن سالام بېرىش ، قىزغىنلىق ، ئىللىق چىراي بولۇش ، خۇشياقمىغاندەك مۇئامىلە قىلىشتىن ، مۇز چىراي ئىكەن دېگەن تەسىراتنى بېرىپ قويۇشتىن ساقلىنىش لازىم .

④ ئۆي ئىگىسى نازۇ نېمەتلەرنى سۇنغاندا ، كۈلۈمسىرەپ قوش قوللاپ ئېلىپ ، رەھمەت ئېيتىش كېرەك .

⑤ ئۇ ئۆيدىن بۇ ئۆيگە قاتراپ يۈرمەسلىك ، ئۆي ئىگىسىنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى خالىغانچە ئاختۇرماسلىق ، تېلېۋىزورنى ئۆزى بىلگەنچە ئېچىپ ، بېسىپ يۈرمەسلىك كېرەك .

⑥ چوڭلارنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ تۆرگە چىقىۋالماسلىق كېرەك .

⑦ خوشلاشقاندا قىزغىن بولۇش .

ئەگەر سىزنىڭ پەرزەنتىڭىز مېھمانغا بارغاندا يۇقىرىدىكى قائىدە - يوسۇنلارغا دىققەت قىلالىسا ، باشقىلار ئۇنى چوقۇم ئەدەپلىك بالا ئىكەن ، دەپ ماختايدۇ .

ئۆيدە مېھمان كۈتۈشتىكى قائىدە - يوسۇن مېھمان بولۇش بىلەن ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشىشىدۇ ، ئوخشاشمايدىغان يېرى شۇكى ، ساھىبخان بولغاندا تېخىمۇ تەشەببۇسكار بولۇش كېرەك .

تۆتىنچى ، سىرتقى قىياپىتىنىڭ مەدەنىي بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك . بىز بالىلارغا ئوخشاش بولمىغان سورۇندا كىيىنىشكە ، قىياپەتكە دىققەت قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىشىمىز لازىم ، مەسىلەن ، ئادەتتە ئائىلىدە قىزلار بەدەنگە چىڭ كېلىدىغان كىيىملەر بىلەن ، ئوغۇللار ئاسما مايكا

بىلەن يۈرسىمۇ كارايىتى چاغلىق ، لېكىن ئۆيگە مېھمان كەلگەندە كىيىنىشكە دېققەت قىلىش ، ھېچبولمىغاندا ، بەدەننى بەك ئوچۇق قويماسلىق كېرەك . كوچىلارغا چىققاندا ، تۇغقانلارنىڭ ئۆيىگە بارغاندا ، مەكتەپتە ساپماكەش ، ئاسما مايكا ، كالتائىشتان كىيىش قائىدە ـ يوسۇنغا ، ئالاقە ئىشلىرىغا توغرا كەلمەيدۇ . مېھمانغا ، زىياپەتكە بارغاندا چىرايلىق ، يارىشىملىق كىيىنىش ، چېچىنى ئوبدان تاراش ، داستىخاندا تەكەللۇپ بىلەن ئولتۇرۇش ، ئالدىراپ قول سالماسلىق كېرەك . توي ـ تۆكۈنلەرگە بارغاندا بەك ساددا كىيىنمەسلىك ، قىزغىن خۇشال كەيپىياتقا ماسلىشىش كېرەك . مۇسىبەت ئىشلىرىدا قېنىق رەڭلىك ، ساددا كىيىملەرنى كىيىش ، گۈللۈك ھەم ئوچۇق رەڭلىك كىيىملەرنى كىيمەسلىك كېرەك . قىسقىسى ، تاشقى قىياپەتكە دېققەت قىلىشمۇ ئەدەپ ـ قائىدىنىڭ بىر ئىپادىسى ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە كەم بولسا بولمايدىغان بىر ھالقا .

بەشىنچى ، قائىدە ـ يوسۇن نوقۇل تاشقى ئوبراز مەسىلىسىلا ئەمەس . گېپىنوتى مۇنداق بىر سۆزنى ئېيتقان : «ئەڭ يۇكسەك ئەدەپ ـ قائىدە چوڭقۇر قەلبتىن ئۇرغۇپ چىققان مۇھەببەت دېمەكتۇر ، بىزنىڭ بالىلارغا ئەدەپ ـ قائىدىلىك بولۇش ھەققىدە تەربىيە قىلىشىمىز سۈنئىيلىك ھەم قۇرۇق گەپ سېتىش ئەمەس ، بەلكى قەلبىدىكى ئېسىل پەزىلەتنى نامايان قىلىش ئۈچۈندۇر . » شۇڭا بالىلارغا «رەھمەت» دېگەن سۆزنى ئۆگىتىش ناھايىتى ئاسان . لېكىن ، تېخىمۇ مۇھىمى بالىلارنى رەھمەتنىڭ ھەقىقىي مەنىسىنى ھېس قىلدۇرۇشتۇر . بالىلار «رەھمەت» دېگەن سۆزنى قىلغاندا ، ئاغزىنىڭ ئۇچىدا ئەمەس ، چىن قەلبىدىن چىققان ھەقىقىي مىننەتدارلىق ھېسسىياتىدا بولۇشى كېرەك . بۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنىڭ تۇرمۇشقا بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى ، سەممىيلىكىنى يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم . مانا بۇ كىشىلىك مۇئامىلىدىكى

ئاچقۇچلۇق مەسىلە .

ئالتىنچى ، قائىدە - يوسۇنلۇق بولۇش تەربىيىسىنىڭ مۇھىمى ۋە ئۇسۇلى — ئەدەپلىك بولۇشتىن ئىبارەتتۇر . بالىلارنى ئەدەپلىك بولسۇن دېسەك ، ئاتا - ئانىلار ئۆزلىرى كىشىلەرگە ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىشى لازىم . ئائىلە ئەزالىرى «مەرھەمەت» ، «رەھمەت» ، «كەچۈرۈڭ» دېگەنگە ئوخشاش ئەدەپلىك سۆزلەرنى دائىم ئىشلەتكەندىلا ، بالىلارنىڭ قۇلىقىغا سىڭىپ ، ئۇنى ئادەتكە ھالدا ئايلاندۇرىدۇ . لېكىن ، بەزى ئاتا - ئانىلار بۇ ئىشلارغا ئۆزلىرى ئەھمىيەت بەرمەيدۇ . مەسىلەن ، ئايرىم ئاتا - ئانىلار ئاممىۋى سورۇنلاردا ۋارقىراپ - جارقىراپ ، باشقىلارنىڭ دەم ئېلىشىغا ۋە خىزمەتكە تەسىر يېتىشى بىلەن كارى بولمايدۇ ، بەزىلەر ئۆزلىرىگە ئاسان بولۇشنىلا كۆزلەپ ، ئەخلەتنى دېرىزىدىن تاشلايدۇ . ئۆزى ئەدەپ - قائىدىنى بىلمەيدىغان ، گەپ - سۆزلىرى قوپال بۇنداق ئاتا - ئانىلار پەرزەنتلىرىنى قائىدە - يوسۇنلۇق قىلىپ تەربىيىلىيەلەمدۇ ؟

ئەدەپ - قائىدە تەربىيىسى تەبىئىي ئېلىپ بېرىلىشى ، باشلارغا ھۆرمەت قىلىشنى ، ئەدەپلىك يېتەكلەشنى ئالدىنقى شەرت قىلىشى لازىم . ئەپسۇسكى ، بەزى ئاتا - ئانىلار باشلارغا ئەدەپ - قائىدە تەربىيىسى قىلغاندا قوپاللىق قىلىدۇ ، ئۆزىنى تۇتۇۋالالمايى باشلىرىنى ئەدەپلىك بولمامسەن ، دەپ مەجبۇرلايدۇ ، ھەتتا باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئەيىبلەپ ، مەسخىرە قىلىپ ، تىللايدۇ . چوڭلار ئەدەپ ئۇقمايدىغان باشلارغا قوپاللىق ، ئەدەپسىزلىك بىلەن تەربىيە قىلغاندا ، باشلار تېخىمۇ ئەدەپ بىلمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ .

شۇڭا ، تەربىيە كۆرگەن ، مەدەنىيەتلىك ئاتا - ئانىلارلا مەدەنىيەتلىك باشلارنى تەربىيىلەپ چىقالايدۇ . ھەممە ئائىلە تىرىشىپ ، ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيەتلىك ، ئەدەپلىك بولغان

ئوبرازىمىزنى يارىتايلى .

3 . بالىلارنى ئىنتىزامغا ، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ئادەم بولۇشقا يېتەكلەيلى

(1)قانۇن تەربىيىسىنى ئىمكان بار بالدۇر ئېلىپ بېرىش كېرەك

دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا پۇقرالار ئىچىدە قانۇن بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش لازىملىقى بەلگىلەنگەن . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ئىنتىزام ، قانۇن تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش پۈتۈن پۇقرالار ئىچىدە قانۇن بىلىملىرىنى ئومۇملاشتۇرۇشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى .

ئۆسمۈر بالىلار «يېڭى تۇغۇلغان موزاي يولۋاستىن قورقماپتۇ» دېگەندەك ، ئۇلار قانۇن قارىشى ئاجىز بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە ، شۇڭا ئۇلارنىڭ قانۇنغا خىلاپ ئىشلارنى قىلىپ قويۇشىدىن ساقلانغىلى بولمايدۇ . مەسىلەن ، چوڭ يولدىن ئۆتكەندە پىيادىلەر ئۇچۇن بەلگىلەنگەن توغرا سىزىقتىن ماڭماسلىق ، يول ئوتتۇرىسىدىكى رىشاتكىدىن ئارتىلىپ ئۆتۈش ، ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىگە ئادەم مىندۇرۇش ، چوڭ يولدا قوغلىشىپ ئويناش ، يول چىراغلىرىنى ، يول بەلگىلىرىنى بۇزۇۋېتىش ، ماشىنىغا تاش ئېتىش ، ساۋاقداشلىرىنىڭ نەرسىلىرىنى ئالداپ ئېلىۋېلىش ، قىمار ھەم شەكلى ئۆزگەرگەن قىمار ئويناش ، سېرىق مەزمۇندىكى كىتاب ـ ژۇرناللارنى ، سىنئالغۇلارنى كۆرۈش ، باشقىلارنىڭ خېتىنى ئېچىپ كۆرۈۋېلىش ، كونۇۋېرتتىكى ماركىلارنى سويۇپ ئېلىۋېلىش قاتارلىقلار . ئەمەلىيەتتە بۇ قىلمىشلارنىڭ ھەممىسى قائىدە ـ قانۇنغا خىلاپتۇر .

لېكىن ، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ نەزەرىدە ، قانۇن

تەربىيسى چوڭلارغا قارىتىلغان ، باشلانغۇچ مەكتەپتە قانۇن تەربىيسى ئېلىپ بېرىش بالدۇرلۇق قىلىدۇ ، دەپ قارايدۇ . ئەمەلىيەتتە ، باشلانغۇچ مەكتەپتىكى مەزگىل بالىلارنىڭ جەمئىيەتنى تونۇشتىكى دەسلەپكى مەزگىلىدۇر ، بۇ مەزگىلدە بالىلار ياخشى تەربىينىمۇ ئاسان قوبۇل قىلىدۇ ، يامان ئىدىيە ، يامان قىلىقنىڭ تەسىرىگىمۇ ئاسان ئۇچراپ ، ئەگرى يولغا كىرىپ قالىدۇ . شۇڭا ، كىچىكىدىن باشلاپ بالىلارغا قانۇننى ئۆگىنىش ، قانۇننى بىلىش ، قانۇنغا رىئايە قىلىش توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىپ ، بالىلارنىڭ قانۇن ئېڭىنى يېتىلدۇرۇش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مۇھىم مەجبۇرىيىتى .

باشلانغۇچ مەكتەپ بالىلىرىغا قانۇن ، ئىنتىزام تەربىيسى ئېلىپ بېرىش بالىلارنى كۆندىلىك تۇرمۇش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئاممىباب ، يۇزەكى قانۇن بىلىملىرىگە ئىگە قىلىشنى ، قانۇن ئېڭى توغرىسىدا دەسلەپكى تەربىيىگە ئىگە قىلىپ ، ئۇلاردا ھەق ـ ناھەقنى پەرقلەندۇرۇش ئېڭىنى تەدرىجىي يېتىلدۇرۇپ ، كىچىكىدىن باشلاپ قانۇن ئىنتىزامغا رىئايە قىلىدىغان ياخشى ئادەتنى يېتىلدۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا قانۇن تەربىيسى ئېلىپ بارغاندا ، مۇھىم نۇقتىنى «قاتناش باشقۇرۇش قائىدىسى» ، «ئامانلىق باشقۇرۇش جازالاش نىزامى» دىكى مۇناسىۋەتلىك بىلىملەر بىلەن تەربىيىلەشكە قارىتىشى لازىم . يۇقىرى يىللىقتىكى بالىلارغا قارىتا يەنە مۇڭاپىق تۇردە پۇقرالارنىڭ ھوقۇقى ، مەجبۇرىيىتى ۋە جىنايى ئىشلار قانۇنىغا ئائىت ساۋاتلار توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بارسىمۇ بولىدۇ .

(2) ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا قانۇن تەربىيسىنى قانداق ئېلىپ بېرىشى كېرەك؟

بىرىنچى ، كىچىك پۇقرا بولۇش ئېڭىنى تىكلەش كېرەك . بالىلارغا جەمئىيەتتە ئۆزلىرىنىڭ ئوخشاشمىغان روللارنى

ئويناپدىغانلىقىنى ، يەنى مەكتەپتە ئوقۇغۇچى ؛ ئائىلىدە پەرزەنت ؛ ماگىزىنىدا خېرىدار ؛ دۆلەتتە پۇقرا بولىدىغانلىقىنى تونۇتۇش كېرەك . نۇرغۇن ئادەملەر 18 ياشقا توشقاندىلا ، ئاندىن پۇقرا ھېسابلىنىدۇ ، دەپ قارايدۇ . ئەمەلىيەتتە ھەربىر ئادەم تۇغۇلغاندىلا پۇقرادۇر . پۇقرالار ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇش بىلەن بىرگە ، ھەممىسى پۇقرالارنىڭ ئاساسىي مەجبۇرىيىتىنى ئۆستىگە ئېلىشى كېرەك . مەسىلەن ، دۆلەتنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ۋە مەنپەئىتىنى قوغداش ، قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ، جەمئىيەت ئەخلاقىغا ئەمەل قىلىش ، دېگەنگە ئوخشاش . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا قانۇن تەربىيىسى ئېلىپ بارغاندا ئالدى بىلەن بالىلاردا «مەن دۆلەتنىڭ كىچىك پۇقراسى ، پۇقرالار نۇرغۇن ھوقۇقتىن بەھرىمەن بولىدۇ ھەم نۇرغۇن مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىدۇ» ، «مەن لاياقەتلىك بىر كىچىك پۇقرا بولىمەن» دەيدىغان ئاڭنى ئېنىق تۇرغۇزۇشى لازىم .

ئىككىنچى ، قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىدىغان كۆز قاراشنى يېتىلدۇرۇش كېرەك . ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنى باشقۇرىدىغان مەلۇم ئورۇننىڭ تەكشۈرۈشىگە ئاساسلانغاندا ، باشلانغۇچ مەكتەپ باسقۇچىدىكى ئۆسمۇرلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشىنى كۆپىنچە ئۇلارنىڭ قانۇن ئېڭىنىڭ يېتەرسىزلىكى كەلتۈرۈپ چىقارغان . باشلانغۇچ مەكتەپ بالىلىرىنىڭ يېشى كىچىك ، پەرق ئېتىش ئىقتىدارى ئاجىز ، قىزىقىشى كۆچلۈك ، شوخ ، ئەركە بولغانلىقى ، ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلگەنلىكى ، راھەت ـ پاراغەتكە ئىنتىلىدىغانلىقى سەۋەبىدىن ، ئۆزىنى چەكلەپ تۇرۇشنى خالىمايدىغان يامان ئادەتنى يېتىلدۇرۇۋالىدۇ ، نېمە قىلىشنى خالىسا شۇنى قىلىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن قانۇنغا خىلاپلىق قىلىدىغان ئىشلارنى قىلىپ قويىدۇ .

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىر ئوقۇغۇچىسى تىكتاك توپ ئويناۋېتىپ بىر ساۋاقدىشى بىلەن جىدەللىشىپ قالغان ، ھەر

ئىككىلىسى بىر - بىرىگە يول قويماي ، ئاخىر سوقۇشۇشقا باشلىغان ، بۇ ئوقۇغۇچى تاش بىلەن ئۇرۇپ قارشى تەرەپنىڭ كۆزىنى قارىغۇ قىلىپ ، ئۆمۈرلۈك مېيىپقا ئايلاندۇرۇپ قويغان . يەنە ئىككى ئوقۇغۇچى تامدىكى ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش تەشۋىقات رەسىمىدىكى «119» دېگەن مەلۇم قىلىش تېلېفون نومۇرىنى كۆرۈپ ، بىرى : «دادامنىڭ ئېيتىشچە ، مۇشۇ تېلېفون نومۇرىغا تېلېفون ئۇرسىلا ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسى بىردەمدىلا كېلىدىكەن» دېگەن ، يەنە بىرى ئۇنىڭغا ئىشەنمەي : «ئۇنداق بولسا سەن تېلېفۇن بېرىپ چاقىرالامسەن ؟» دېگەن . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىنادىن چۈشۈپ ، ئوت كەتكەنلىكى توغرىسىدا تېلېفون بەرگەن ، ھەم مەكتەپ كۇتۇپخانىسىغا ئوت كەتتى ، دەپ مەلۇم قىلغان . ئۇزۇن ئۆتمەي ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىلىرى سېگنال بېرىپ ئۇدۇل مەكتەپكە يېتىپ كەلگەن ، بۇنىڭدىن پۈتۈن مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى ، ئوقۇغۇچىلار ھەيران قالغان . بۇ ئەھۋالدىن كېيىن ، جامائەت خەۋپسىزلىك ئورگىنى بۇ ئىشنى ھېلىقى ئىككى ئوقۇغۇچىنىڭ قىلغانلىقىنى ئېنىقلاپ چىققان . شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككى ئوقۇغۇچى سوراق قىلىنىپ ، يەتتە كۈن تۈتۈپ تۇرۇلغان ھەم 200 يۈەن جەريمانە قويۇلغان .

شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ تۇرمۇشتىكى ئۇششاق ئىشلاردىكى ئىپادىسىگە يېقىندىن دىققەت قىلىشى ، ئۇلارنىڭ ئىدىيە ۋە ھەرىكەت جەھەتتىكى يېڭىدىن ئاشكارىلانغان يامان ئىپادىلىرىنى ۋاقتىدا تۈزىتىپ ، كىچىك ئىشنىڭ چوڭ ئىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى لازىم . ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ قەھرىمان شەخسلەرگە چوقۇنۇش ۋە ئۇلارنى دوراشتەك پىسخىكىسىغا ئاساسەن ، ئۇلارغا قەھرىمان شەخسلەرنىڭ ۋە ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى قانۇن - ئىنتىزامغا رىئايە قىلىدىغان ئىلغارلارنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى سۆزلەپ بېرىپ تەسىرلەندۇرۇشى ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، كۆرگەزمىلەردىكى ،

تېلېۋىزورلاردىكى ۋە ئەتراپىدىكى ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان ھەقىقىي ئىشلىرىنى تەربىيە مەزمۇنى قىلىشى لازىم ، لېكىن بۇ نەرسىلەرنىڭ بەك كۆپ بولۇپ كېتىپ ، ئەكس تەسىر پەيدا قىلىشىدىن ساقلىنىش كېرەك . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلارغا قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنىڭ كېلىپ چىقىشىدىكى سەۋەبلەرنى تەھلىل قىلىپ بېرىپ ، ئۇلارغا نېمىنىڭ ياخشى ، توغرا بولىدىغانلىقى ، نېمىنىڭ يامان ، چەكلىنىدىغانلىقى ۋە قانۇن ـ ئىنتىزامغا خىلاپ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش كېرەك . بالىلار ئىجابىي ھەم سەلبىي جەھەتتىكى ئىشلاردىن كۆپرەك خەۋەردار بولغاندا ، ئۇلارنىڭ كاللىسىدا تەبىئىي يوسۇندا : «قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ئىنتايىن مۇھىم» ، «ئۆزى خالىغانچە ئىش قىلغاندا جازاغا ئۇچرىمايدۇ» دەيدىغان قاراش شەكىللىنىدۇ .

بالىلاردا قانۇن ـ ئىنتىزامغا رىئايە قىلىش ئېڭى تەدرىجىي يېتىلگەندىن كېيىن ، مۇقەررەر ھالدا قانۇن ـ ئىنتىزام ئارقىلىق ئۆز ھەرىكىتىنى چەكلەيدىغان بولىدۇ .

ئۇچىنچى ، بالىلارنى ئىجتىمائىي ئەخلاققا رىئايە قىلىشقا يېتەكلەش كېرەك .

① ئاممىۋى تەرتىپكە رىئايە قىلىش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا نەرسە كېرەك سېتىۋالغاندا ، ماشىنىغا ئولتۇرغاندا ۋە ئادەم كۆپ جايلارغا بارغاندا ئىلگىرى ـ كېيىنلىك تەرتىپىگە دىققەت قىلىشقا ، زۆرۈر بولغاندا ئۆچىرەتتە تۇرۇشقا ، قالايمىقان قىستىماسلىققا دەۋەت قىلىشى ، پىيادىلەر يولىدا مېڭىشقا ، يولدىن ئۆتكەندە بەلگە چىرىغىغا دىققەت قىلىشقا ئۆگىتىشى ، كونىسېرت ۋە كىنو كۆرگەندە ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپ ، جىمجىتلىقنى ساقلاشقا ئادەتلەندۈرۈشى لازىم .

شۇنىڭ بىلەن بىرگە ھەممەيلەن ئاممىۋى تەرتىپكە ئەمەل قىلمىغاندا ، قانداق قالايمىقانچىلىق كېلىپ چىقىدىغانلىقىنىمۇ

بىلدۇرۇش كېرەك .

جاك فاملىلىك بىر ئوقۇغۇچى كېچىدە ۋېلىسىپىتىنىك كەينىگە ئادەم مىندۇرۇپ تۆت كوچىدىن ئۆتكەندە قىزىل چىراغ يانغان ، ئۇ ئۇدۇل تەرەپتە ماشىنا يوقلۇقىنى كۆرۈپ ، قىزىل چىراغقا پەرۋا قىلماي ئالدىغا مېڭىۋەرگەن ، بۇ چاغدا ئوك تەرەپتىن بىر چوك ماشىنا كېلىپ ئۇلارنى سوقۇۋەتكەن ، نەتىجىدە بىرى ئۆلۈپ ، بىرى ئېغىر يارىدار بولغان . مانا بۇ قاتناش قائىدىسىگە رىئايە قىلمىغانلىقتىن كېلىپ چىققان يامان ئاقىۋەت .

② ئاممىۋى تازىلىققا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . بۇ كىچىك مەسىلە ئەمەس ، ئۇ بىر جەمئىيەتنىك مەدەنىيلىك دەرىجىسىنى ۋە دۆلەتنىكى ئىجتىمائىي ئەخلاقنىك بىر پۈتۈن سەۋىيىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلىدىكى شەخسىي تازىلىققىلا ئەمەس ، ئاممىۋى تازىلىققىمۇ ئەھمىيەت بېرىدىغان قىلىپ تەربىيىلىشى لازىم . بالىلاردا چوقۇم ئاممىۋى سورۇنلاردا خالىغان يەرگە تۈكۈرمەيدىغان ، قالايمىقان نەرسە تاشلىمايدىغان ، قالايمىقان خەت يازمايدىغان ، قالايمىقان رەسىم سىزمايدىغان ، جەمئىيەت ئۈچۈن ئۆزىنى چەكلەپ تۇرالايدىغان ياخشى ئادەتنى يېتىلدۇرۇش لازىم .

③ ئومۇمىنىك مال ـ مۈلكىنى ئاسراش كېرەك . بۇ «باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىك كۈندىلىك ھەرىكەت قائىدىسى» دىكى مۇھىم تەلەپلەرنىڭ بىرى ، شۇنداقلا ، قانۇن ـ ئىنتىزام تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنىك باشلىنىش نۇقتىسى . بىزنىك ئەتراپىمىزدا ئومۇمنىڭ مال ـ مۈلكى ناھايىتى كۆپ ، شۇڭا ئىشنى بالىلارنى ئۆز ئەتراپىدىكى ئومۇمنىك مال ـ مۈلكىنى ئاسراش ھەققىدە تەربىيىلەشتىن باشلاش كېرەك . مەسىلەن ، مەكتەپنىك

پارتا ـ ئورۇندۇقلىرى ، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنىڭ ئەينەكلىرى ، تەنھەرىكەت سايمانلىرى ، كوچا چىراغلىرى ، يول بەلگىلىرى ، ئاممىۋى تېلېفونلار ، چۆپلۈكلەر ، رىشاتكىلار ، مېۋىلىك دەرەخ قاتارلىقلار . ئومۇمنىڭ مۈلكىنى خالىغانچە بۇزماسلىق ، ئازراق پايدىنى كۆزلەپ ئۆزىنىڭ قىلمۇشلىرىغا كېرەك .

يۇقىرىدىكىلەر ئەرزىمەس ئىشلاردەك كۆرۈنسىمۇ ، بۇ دەل باللارغا قانۇن توغرىسىدا ئىپتىدائىي تەربىيە ئېلىپ بېرىشنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى ، بۇنىڭغا ئاتا ـ ئانىلار ھەرگىزمۇ سەل قارىماسلىقى لازىم .

تۆتىنچى ، قانۇندا بەلگىلەنگەن ئائىلىنىڭ قوغداش ۋە تەربىيىلەش مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش كېرەك . «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» دا ئېنىق قىلىپ ، ئائىلىدىكى قوغداش «قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» نىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى ، دەپ كۆرسىتىلىپ ، تۆت تۈرلۈك قوغداش (ئائىلىدە ، مەكتەپتە ، جەمئىيەتتە ، ئەدلىيىدە قوغداش) نىڭ بىرىنچىسىگە قويغان ، دۆلەت قانۇن جەھەتتىن ئائىلىنىڭ قوغدىشىنىڭ مۇھىملىقىنى گەۋدىلەندۈردى ھەمدە جىسمانىي جەھەتتىن قوغداشتىن باشقا ، ئائىلە تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش مەجبۇرىيىتى بارلىقىنى بەلگىلىدى . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەر بىر سۆز ـ ھەرىكىتى بالىلارغا ئۆرنەك بولۇپ ، ئۇلارغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ . بالىلارنىڭ دىنى ۋە ئەخلاقى مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانا ۋەسىيىتىنىڭ ئۈدۈمىدۇر . قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنىڭ خاراكتېرى ۋە دۇنيا قارىشىنىڭ بىخى ئەڭ دەسلەپتە ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئاستا ـ ئاستا تەسىر كۆرسىتىشى جەريانىدا شەكىللىنىدۇ . شۇڭا ، ئائىلە قۇرۇلمىسىنىڭ مۇكەممەل بولۇش ـ بولماسلىقى ، ئائىلە ئىستىلىنىڭ ياخشى بولۇش ـ بولماسلىقى ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ مۇۋاپىق بولۇش ـ بولماسلىقى ئائىلىنىڭ قوغدىشى

ۋە تەربىيىلەش رولىنىڭ نورمال جارى قىلدۇرۇلۇشىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ . ئائىلىنىڭ تەربىيە ئۇسۇلى ۋە تەلەپلىرى مۇۋاپىق بولمىسا ، ھەددىدىن ئارتۇق قاتتىق بولسا ، بېسىم قىلىنسا ، قوپال بولسا ، ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلارنىڭ ھېسسىياتى يېراقلىشىدۇ ، قارىمۇ قارشى بولۇپ قالىدۇ ، بالىلارنى جىنايەت ئۆتكۈزۈش يولىغا ياكى ئۆزىنى نابۇت قىلىش يولىغا مەجبۇرلاپ قويىدۇ . ئەگەر ھەددىدىن زىيادە ئەركىلىتىپ ، ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىلسە ، ھەتتا بالىلارغا چاپان ياپسا ، چوڭلار بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت تەتۇرسىگە ئۆرۈلۈپ ، بالىلارنى باشقۇرغىلى بولماي قالىدۇ ، نەتىجىدە بالىلارنىڭ يۇرىكى بارغانسېرى يوغىناپ ، ئۆزى بىلگەنچە ئىش قىلىپ ، قۇتقۇزغىلى بولمايدىغان يولغا كىرىپ قالىدۇ . «قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» نىڭ 10 ـ ماددىسىدا يەنە : «ئاتا ـ ئانىلار ۋە ۋەسىيلەر ساغلام ئىدىيە ، پەزىلەت ۋە توغرا ئۇسۇل بىلەن قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى تاماكا چەكمەسلىك ، ھاراق ئىچمەسلىك ھەمدە قىمار ئوينىماسلىق ، زەھەر چەكمەسلىك ، پاھىشە قىلماسلىق توغرىسىدا تەربىيىلىشى كېرەك» دەپ بەلگىلەنگەن .

«قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» ئاتا ـ ئانىلار بىلەن ۋەسىيلەرنىڭ مەجبۇرىيىتىنى قانۇنلاشتۇرۇپ بەردى ، بۇ ئاتا ـ ئانىلار بىلەن ۋەسىيلەرنىڭ مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى كۈچەيتىشكە ، ئائىلە تۇرمۇشى ۋە تەربىيە مۇھىتىنى ياخشىلاشقا پايدىلىق . بىز ھەر بىر ئاتا ـ ئانىنىڭ مۇناسىۋەتلىك قانۇنلارنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى قانۇن بويىچە قوغدىشىنى ، تەربىيىلىشىنى ، ئىسلاھات ، ئېچىۋېتىشتىن ئىبارەت يېڭى شارائىتقا ماسلىشالايدىغان ، قانۇنغا ، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىدىغان يېڭىچە پۇقرالارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . بالىڭىز باشلانغۇچ مەكتەپتىن باشلاپ قانداق تەربىيىلىنىۋاتىدۇ ؟

2 . بۇ مەزمۇندىكى لېكسىيە ئاخىرلاشقاندا ، بىز بىرقىسىم مۇلاھىزە سوئاللىرىنى ئوتتۇرىغا قويدۇق ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنى قانداق تەربىيىلەۋاتقانلىقىنى ئويلىنىپ كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلىمىز . بۇنىڭلىق بىلەنلا بالىلارنى يارامليق ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىۋالدى ، دېگىلى بولمايدۇ ، ھالبۇكى ، بۇلار بالىلارنىڭ ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشىگە قويۇلىدىغان ئاساسىي تەلەپتۇر . ئەگەر سىزنىڭ پەرزەنتىڭىز بۇ تەلەپلەرنىڭ ھۆددىسىدىن ياخشى چىقالمىغان بولسا ، تۆۋەندىكى تەلەپلەرنى بۇنىڭدىن كېيىنكى تەربىيىلەشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىڭ .

(1) بالىلارغا كۆڭۈل بۆلۈشتە ئەخلاق تەربىيىسىنى مۇھىم نۇقتا ۋە ئالدىنقى ئورۇنغا قويدىڭىزمۇ ـ يوق ؟

(2) بالىڭىز باشقىلارنىمۇ ئويلامدۇ ، ئاجىزلارغا ، كېچىكىپرگە ، مېيىپلارغا ، ياشانغانلارغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم قىلامدۇ ؟

(3) بالىڭىز دادىسى ۋە ئاپىسىنىڭ يېشىنى ، تۇغۇلغان كۈنىنى توغرا ئېيتىپ بېرەلەمدۇ ؟

(4) سىز ئاغرىپ قالغاندا بالىڭىز سىزگە تەسەللىي بېرىپ ، دورا ۋە قاينىاق سۇ ئەكېلىپ بېرەلەمدۇ ؟

(5) بالىڭىز ئۆي ئىشلىرىغا تەشەببۇسكارلىق بىلەن ياردەملىشەمدۇ ؟

(6) بالىڭىز ئاتا ـ ئانىسى ۋە چوڭلارنى ھۆرمەت قىلامدۇ ؟

(7) بالىڭىز تاماق ۋە كىيىم ـ كېچەك تاللامدۇ ، سۇ ، توك ، تاماق ۋە دەپتەر ـ قەلەمنى ئىسراپ قىلامدۇ ؟

(8) بالىڭىز خەجلەيدىغان پارچە پۇلىنى ئېشىنىپ بانكىدا ئامانەت قويدىمۇ ؟

(9) بالىڭىز قاتناش قائىدىسىگە رىئايە قىلامدۇ ، ئومۇمنىڭ

مال - مۇلكىنى ئاسرامدۇ ؟

(10) بالىڭىز باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىپ دوست بولالامدۇ ؟

(11) بالىڭىز ئۆيلەرنى تازىلاپ ، ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيالامدۇ ؟

(12) بالىڭىزنى ياخشى ئادەم قىلىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن ، سىز ھەرۋاقىت ئۆزىڭىزگە قانتىق تەلەپ قويالىدىڭىزمۇ ؟

بالىلارنى بىلىم ئېلىشقا يېتەكلەيلى

تىرىشىپ ئۆگىنىدىغانلار ئۇستاز بولمىسىمۇ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ ؛ تىرىشمايدىغانلار ئۇستاز ھەرقانچە كۈچىسىمۇ ئىلگىرىلىيەلمەيدۇ .

تەلىم ـ تەربىيىدە بىلىم بېرىشكە ئازراق كۈچەپ ، بىلىمگە ئېرىشىش ئۇسۇلى ئۇستىدە ئىزدىنىشكە كۆپرەك تىرىشىش كېرەك .

بالىلار مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، ئۆگىنىش ئۇلارنىڭ ئاساسلىق پائالىيىتى بولىدۇ ، بالىلارنىڭ ياخشى ئۆگىنىشىنى ئارزۇ قىلىش ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئورتاق تىلىكى . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قولى قىسقا بولسىمۇ ، ئۆگىنىشكە يېتەكچىلىك قىلىشتا مەبلەغ سېلىشقا يەنىلا چىدايدۇ . لېكىن ، نىشان ئېنىق ، ئۇسۇل توغرا بولمىسا ، نەتىجىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولمايدۇ ، ھەتتا ئەكسىچە بولۇپ قالىدۇ . نۇرغۇن پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە قانداق يېتەكچىلىك قىلىشنى بىلگەنلەر كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ . ئاتا ـ ئانىلار ئالدى بىلەن بالىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە قانداق يېتەكچىلىك قىلىشنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشى ، ئومۇمىيۈزلۈك ساپاسىنى ئۆستۈرۈشنى تۈپ مەقسەت ، ئىجادچانلىق روھى بىلەن ئەمەلىي ئىقتىدارنى يېتىلدۈرۈشنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ ، ئۇنى يېتەكچىلىك قىلىش خىزمىتىنىڭ پۈتۈن جەريانىغا سىڭدۈرۈشى لازىم .

1. ئىلىم ئۆگىنىش نومۇر قوغلىشىشتىن مۇھىم

«نومۇر ئوقۇتقۇچىنىڭ ئەڭگۈشتەرى ، ئوقۇغۇچىنىڭ جېنى» . بۇ گەپ مەملىكىتىمىزدە كەڭ تارقالغان . نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسىگىلا ئەھمىيەت بېرىپ ، ئۇنى بالىلارنىڭ ياخشى ئۆگەنگەن ـ ئۆگەنمىگەنلىكىنىڭ بىردىنبىر ئۆلچىمى قىلىۋالىدۇ . بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا ھەرقېتىملىق ئىمتىھاندا يۇقىرى نومۇر ئالسەن ، ئەڭ ياخشىسى ھەممە دەرستە 100 نومۇر ئالغىن ، دېگەن تەلەپنى قويىدۇ . بالىلىرى يۇقىرى نومۇرغا ئېرىشسە خۇشال بولۇپ ، گۇلقەلبى ئېچىلىپ كېتىدۇ ؛ كۆڭۈلدىكىدەك نەتىجىگە ئېرىشەلمىسە ، چىرايى تۇتۇلۇپ ، ھەتتا ئاچچىقلىنىپ تىللاپ ، ئۇرۇپ ، بالىلارنى جازالايدۇ . بالىلارنىڭ ئەلا ـ ناچارلىقىنى نومۇر بىلەن ئۆلچەيدىغان بۇنداق بىر تەرەپلىمە قاراش بالىلارنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە ئېغىر تەسىر كۆرسىتىدۇ .

نومۇر مەلۇم دەرىجىدە بالىلارنىڭ بەزى بىلىملەرنى ئىگىلەش ئەھۋالىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ ، ئەگەر ئىمتىھان سوئالى ياخشى چىقىرىلسا ، بالىلارنىڭ مەسىلىلەرنى تەھلىل قىلىش ۋە ھەل قىلىش قابىلىيىتىنى تەكشۈرۈپ ، ئۆگىنىشىنى ياخشىلىشىغا تۈرتكە قىلغىلى بولىدۇ . لېكىن ، بۇ بالىلارنىڭ ھەقىقىي تۈردە ئىلىم ئۆگەنگەن ـ ئۆگەنمىگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيدۇ . چۈنكى :

(1) بۇرۇنقىلار «ئۆگىنىشنىڭ چېكى يوق» دېگەنىدى

بۇگۈن بىز پەن ـ تېخنىكا كۈنسېرى يېڭىلىنىۋاتقان ، بىلىم گېئومېترىيىلىك شەكىلدە ئېشىۋاتقان ھەم بىلىم ئىگىلىكىنى

يېتەكچى قىلغان ئۇچۇر دەۋرىدە تۇرۇۋاتىمىز . بۇ مۇجىزە يارىتىلىدىغان دەۋر . كەلگۈسى كىشىنىڭ كۆزىنى تېخىمۇ قاماشتۇرىدۇ . مەكتەپتىكى تەلىم ـ تەربىيىنىڭ مەزمۇنى ھەرقانچە مۇكەممەللەشسىمۇ ، ھەرقانچە ئىلغارلاشسىمۇ ، بالىلار مەكتەپتىكى بىلىمنى ھەرقانچە چوڭقۇر ئىگىلىسىمۇ ، ئېسىدە ھەرقانچە پۇختا ساقلىسىمۇ ، مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىققاندىن كېيىن ، مۇقەررەر ھالدا يېڭى بىلىمگە دۇچ كېلىدۇ ، ھەم مۇستەقىل ، ئىجادىي يوسۇندا ئۆگەنمىسەك بولمايدۇ . ھازىرقى بۇ جەمئىيەت ئۆگەنمىسە بولمايدىغان جەمئىيەت ، ھازىرقى ساۋاتسىزلار خەت تونۇمايدىغانلار ئەمەس ، بەلكى ئۆگىنىشنى بىلمەيدىغانلاردۇر .ئىلىمىزنىڭ قەدىمكى تىلىدا «كىشىگە بېلىق بەرگۈچە ، بېلىق تۇتۇشنى ئۆگەتكىن» دېگەن گەپ بار . بۇ ، بىلىم قىممەتلىك ، ئىلىم ئۆگىنىش قابىلىيىتى تېخىمۇ قىممەتلىك ، دېگەننى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

(2) يۇقىرى نومۇرنى كونكرېت تەھلىل قىلىش كېرەك

يۇقىرى نومۇرغا ئېرىشىشنىڭ ئۇسۇللىرى ئوخشاشمايدۇ . بەزىلىرى ئۆگىنىشكە ماھىر بولغانلىقىنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسى ، بۇنى ھەقىقەتەن قۇۋۋەتلەشكە ئەرزىيدۇ ؛ بەزىلىرى ئۆلۈك يادلىغانلىقىنىڭ ، «چاينىماي يۇتقان» لىقىنىڭ ، سەھەر قوپۇپ ، كەچ يېتىپ ، سوئال ـ جاۋاب تاكتىكىسى قوللانغانلىقىنىڭ نەتىجىسى . ئېنگىلىس بۇ خىل ئۆلۈك يادلاش ئۇسۇلىنى تەنقىد قىلىپ : «كىشىنى چۆچۈتىدىغان كىتاب يادلاش ئۇسۇلى» دېگەنىدى . ئۇ «بۇنداق قىلغاندا يېرىم يىل ئۆتمەي ئادەمنى سارائ قىلىپ قويىدۇ» دېگەن . چۈنكى بۇ ئۇسۇل بالىلارنىڭ مول ، جانلىق تەسەۋۋۇرىنى ۋە پىكرىنى بوغۇپ ، ئىجادىي روھىنى كىشەنلەپ قويىدۇ ، بۇنداق بالىلار ۋاقتىنچە يۇقىرى نومۇرغا ئېرىشسىمۇ ، لېكىن بەربىر ئۇزاققا بەرداشلىق

بېرەلمەيدۇ ، دەرسلەر كۆپ ، دەرس مەزمۇنى چوڭقۇرلاشقاندا ، ھەم ئابستراكت تەپەككۇر قىلىش تەلىپى يۇقىرىلىغاندا ، ئېھتىمال سەپتىن چۈشۈپ قېلىشى مۇمكىن . بۇنداقلار مەكتەپ ئۆرلەش رىقابىتىدە شاللىنىپ قالمىسۇن ، يۇقىرى نومۇرلۇق ، تۆۋەن ئىقتىدارلىق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن . بۇ ھەرگىز بىزنىڭ كۈتىدىغان ئۈمىدىمىز ئەمەس .

(3) ئىمتىھان نەتىجىسى نۇرغۇن ئاممىلارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ ھەمدە دائىم تاسادىپىيلىقلار يۈز بېرىدۇ

نومۇرنى ھەددىدىن زىيادە مۇھىم بىلگەندە دائىم كۈچلۈكلەر ، تەلەيلىكلەر مۇكاپاتلىنىپ ، تەلەيسىزلەر ، گاراڭلار ھەمدە باشقىلارغا ئوخشاشمايدىغان بالىلار جازالىنىدۇ . نومۇر خۇددى كەمپۈتكە ئوخشاش بەزى بالىلارنى مەھلىيا قىلىپ ، ئۇنىڭ ھەرسال ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە سەل قارايدىغان قىلىپ قويىدۇ ؛ يەنە بىر قىسىم بالىلار ئۈچۈن كالتەك بولۇپ ، ئۇلارنى ئۇجۇقتۇرۇپ قويىدۇ ، ئىشەنچىسىنى ئاجىزلاشتۇرۇۋېتىدۇ ، ئۇلار ئۆزلۈكسىز مەغلۇبىيەتتىن ھەسرەت چېكىدۇ . مەلۇم بىر كىشى بالىسى باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندە ، ئۇنىڭدىن يۇقىرى نومۇر ئېلىشنىمۇ ، ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇشنىمۇ تەلەپ قىلمىغان ، بەلكى بالىسىنىڭ توغرا ئۆگىنىش پوزىتسىيىسىدە بولۇشنى ، ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشنى ، ئۆگىنىشكە كۈچلۈك ئىشتىياق باغلاشنى ، تىرىشىپ ئىزدىنىشنى تەلەپ قىلغان ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىسىنىڭ ئۆگىنىش جەريانىدىكى تەجرىبە - ساۋاقلىرىنى يەكۈنلىشىگە ياردەملىشىشكە ، ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىشكە ، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشگە دىققەت قىلىپ ، نومۇرنىڭ قۇلى بولۇپ قالماسلىق توغرىسىدا تەربىيە بەرگەن . يۇقىرى نومۇر قوغلاشمايدىغان بۇ بالا ئوتتۇرا

مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن ، نەتىجىسى يىلدىن - يىلغا يۇقىرىلاپ ، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەنده ئاپتونوم رايون بويىچه ئالدىنقى قاتاردا تۇرغان . بۇ ئۇسۇل بىزنىڭ ئۆرنەك قىلىشىمىزغا ئەرزىيدۇ .

نوموۇرغا هەددىدىن زىياده ئەھمىيەت بەرگەنده ، بەزى بالىلارنىڭ ئالاهىده ئىقتىدارىنى نابۇت قىلىپ قويۇشىمىز مۇمكىن . چەت ئەلدىكى بىر قىزىقارلىق ستاتىستىكىدىن بايقىلىنىشچه ، زور ئىشلارنى قىلغان ئالىم ، كەشپىياتچىلار ئىچىده ، باشلانغۇچ مەكتەپتىكى نەتىجىسى گەۋدىلىك بولغانلىرى پەقەت بەش پىرسەنتنى ، باشلانغۇچ مەكتەپته ئۆگىنىش نەتىجىسى گەۋدىلىك بولمىغانلىرى 55 پىرسەنتنى ئىگىلىگەن . ئەقلىي كۆچ يوشۇرۇنچانلىققا ئىگه بولغاچقا ، تاشقى جەھەتته پۇتۇنلەي ئاشكارا بولۇپ كەتمەيدۇ ، ئاشۇ كىشىلەر پىكىر يۈرگۈزۈشكه ماهىر بولۇپ ، كونا قائىدىلەرگه باغلىنىپ قالماي ، ئۆزگىچه تەپەككۇر قىلغانلىقى ياكى ئالاهىده قىزىقىشى ، هەۋىسى بولغانلىقى ، ئادەتته يۇقىرى نومۇرغا ئېرىشەلمىگەنلىكى سەۋەبلىك ، خاتا هالدا مازاق قىلىشقا ئۇچرىغان . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار يۇقىرى نومۇر ئېلىشنى ئۇنچه قالتىس ئىش ، دەپ قاراپ كەتمەسلىكى كېرەك . بالىمىز هەممىنى بېسىپ چۈشىدىغانلاردىن بولمىسىمۇ ، ئۇلار هامان ياراملىق ئادەم بولۇپ چىقىدۇ ياكى مەلۇم بىر تەرەپته كۆزگه كۆرۈنىدۇ . شۇڭا ، هەربىر بالا كىشىلىك غۇرۇردىن بەهرىمەن بولۇشى ، ئۆز قىممىتىنى نامايان قىلىشى لازىم . ئەگەر نومۇرنى هەددىدىن زىياده مۇهىم بىلىپ ، بالىلارنى بىر قېلىپقا ، بىر ئۆلچەمگه سالغاندا ، ئۇلارنى تۇيۇق يولغا باشلاپ قويۇشىمىز مۇمكىن .

ئاتا - ئانىلارنىڭ هەممىسى ئالدىراش ئۆتىدۇ ، هەممىسىنىڭ ئۆز كەسپى ۋە نۇرغۇن ئۇششاق ئائىلە ئىشلىرى بولىدۇ ، مۇبادا ئۇلار بالىلىرىنىڭ

ئۆگىنىشىگە كۆڭۈل بۆلۈشتىكى مۇھىم نۇقتىنى نومۇر ئېلىشتىن ئىلىم ئۆگىنىشكە قارىتالىسا ، ئاندىن ۋاقىتنى جايىغا ئىشلەتكەن ، ئىشنى جايىدا قىلغان بولىدۇ .

2 . بالىلارنىڭ مەكتەپ تۇرمۇشىغا تېزرەك ماسلىشىشىغا ياردەملىشەيلى

ئادەتتە ئىشنىڭ ياخشى باشلانغانلىقىنى مۇژدەپەقىيەتنىڭ يېرىمى ، دەيمىز . ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرى مەكتەپكە كىرىشتىن ئىلگىرى ۋە مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، ئۇلارنىڭ مەكتەپ تۇرمۇشىغا تېزرەك ماسلىشىشىغا ياردەملىشى ، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىش ، تۇرمۇشى ئۈچۈن بىر ياخشى باشلىنىش ئىمكانىيىتى يارىتىپ بېرىشى لازىم .

بالىلار يېڭى سومكىسىنى مۇرىسىگە ئېسىپ ، مەكتەپ دەرۋازىسىدىن خۇشال ـ خۇرام كىرىپ كەلگەندە ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا يېپيېڭى بىر دۇنيا نامايان بولىدۇ . ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىدا زور بۇرۇلۇش ھاسىل بولۇپ ، يېڭى ئادەملەر ، يېڭى ئىشلار ۋە يېڭى مۇھىت بىلەن ئۇچرىشىدۇ . ئۇلار بۇ ئۆزگىرىشلەرنى يېقىتۇرۇپ ، ئۇنىڭغا ماسلىشىپ كېتەلەمدۇ ـ يوق ؟ بالىلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىدە مەكتەپكە ماسلىشىش مەزگىلى بولىدۇ . ئۇنداقتا ، ئاتا ـ ئانىلار بۇ ۋاقىتتا نېمىلەرنى قىلىشى كېرەك ؟

(1) باشلانغۇچ مەكتەپ تۇرمۇشىنىڭ يېڭى ئالاھىدىلىكىنى ئېنىق تونۇشى كېرەك

ئويۇن ئويناشنى ئاساس قىلىدىغان بالىلىق مەزگىلىدىن ئۆگىنىشنى ئاساس قىلىدىغان ئوقۇش مەزگىلىگە ئۆتۈش ماھىيەتتە بىر سەكرەش باسقۇچى بولۇپ ، بۇ ۋاقىتتا نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەر پەيدا بولىدۇ .

بـــرىـــنچى ، بالىلار مەكتەپكە كىرىشنىڭ ئالدىدا ھېكايە ئـاڭـلاشنى ، بالىلار ناخشىسى ئېيتىشنى ، ئۇسسۇل ئويناشنى ئۆگىنىشنى ، ئويناشنى ئاساس قىلىدۇ ، مەكتەپكە كىرگەندىن كـېـيـــن ، ئۆگىنىشنى ، تاپشۇرۇق ئىشلەشنى ، مەكتەپتىكى پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشنى ئاساس قىلىدۇ ، بۇ ئېنىق نىشانى بـولـغان ، ئەتراپلىق ، پىلانلىق ، تەشكىللىك ، سىستېمىلىق ، قاتتىق باھالاش ئۆلچىمىگە ئىگە ئۆگىنىش پائالىيىتىدۇر .

ئىككىنچى ، ئۆگىنىدىغان دەرسلەر كۆپ ، ئۆگىنىش ۋاقتى ئۇزاق بولىدۇ .

ئۈچىنچى ، مەكتەپكە كىرىشتىن ئىلگىرى تۇرمۇشتا بىر قـەدەر ئـەركـــن بـولالايـدۇ ، مـەكـتەپكە كىرگەندىن كېيىن «بـاشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ھەربىر ئۆلچىمى» ، «دەرسخانا ئىنتىزامى» قاتارلىق ھەر خىل قائىدە ـ تۈزۈملەرنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ ، ئۇلارغا قاتتىق ئەمەل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ .

تـۆتـــنچى ، جەمئىيەت ، مەكتەپ ، ئائىلە ئۇلاردىن زور ئۈمىدلەرنى كۈتىدۇ .

(2) قانداق قىلغاندا بالىلارنى بۇ خىل ئۆزگىرىشكە تېز ماسلاشتۇرغىلى بولىدۇ؟

بـالىلار باغچىلىرىنىڭ يۇقىرى يىللىق سىنىپلىرىدا ياكى ئـوقۇشقا كىرىش تەييارلىق سىنىپلىرىدا مەكتەپكە كىرىشتىن ئىلگىرىكى ئىدىيىۋى ، ماددىي ۋە مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش جـەھـەتـتـىكى تەييارلىقلارنى ياخشى قىلىپ ، بالىلارغا تۇنجى مـــەكتەپ تۇرمۇشىنى ئۆگىتىش ، قەلبىدە مەكتەپ تۇرمۇشىغا بـولـغان تەلپۈنۈشنى ئويغىتىش كېرەك . مەكتەپكە تەلپۈنۈش مەكتەپ تۇرمۇشىغا تېز ماسلىشىشنىڭ پىسخىك شەرتى .

مـەكـتەپكە يېڭى كىرگەندە تۆۋەندىكى تەرەپلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك :

بىرىنچى ، تۆمۈرنى قىزىقتىدا سوقۇپ ، پۈرسەتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق كېرەك . بالىلار مەكتەپ دەرۋازىسىغا ئەمدىلا قەدەم قويغان چاغدا ، ھاياجانلىنىش ، پەخىرلىنىش ۋە قىزىقىش ھېسسىياتىدا بولىدۇ ، بالىلار مۇشۇنداق قىزىقىپ تۇرغان ۋاقىتتا ، ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇش ئۈچۈن ئىنتىزامغا رىئايە قىلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا تەربىيە قىلىش ، قولىغا يېڭى كىتابلارنى ئالغان خۇشال پەيتىدىن پايدىلىنىپ ، ئۇلارنىڭ قەلبىدە تىرىشىپ ئۆگىنىش ئىستىكىنى ئويغىتىش كېرەك . يېڭىلىق تۇيغۇسى ئۆتۈپ كېتىپ ، بالىلار ئىنتىزام جەھەتتىن بوشاپ قالغاندا ، ياكى ئۆگىنىشكە سۇس قارايدىغان بولۇپ قالغاندا ، ئورنىنى تولدۇرمەن دېگەندە ئىش تېخىمۇ قىيىنلىشىپ كېتىدۇ .

ئىككىنچى ، ئائىلە بىلەن مەكتەپ زىچ ئالاقە ئورنىتىپ ، كىچىك ئىشلارنىڭ چوڭىيىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش كېرەك . بالىلار مەكتەپكە كىرىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ، ماسلىشالمايدىغان ئايرىم ھادىسىلەر كۆرۈلۈشى مۇمكىن ، بۇ چاغدا ئاتا ئانىلار بالىلارنىڭ كەيپىياتىدىكى ئىنچىكە ئۆزگىرىشلەرنى كۆزىتىپ ، مەسىلىنى بايقىغان ھامان ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ۋاقتىدا ئالاقىلىشىپ ، ئورتاق تەدبىر قوللىنىپ مەسىلىنى بىخ ھالىتىدە ھەل قىلىشى لازىم .

ئۇچىنچى ، بالىلارنىڭ ئوقۇتقۇچىلارنى ھۆرمەتلەيدىغان ، مەكتەپنى سۆيىدىغان ھېسسىياتىنى كۈچەيتىپ ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ نوپۇزىنى قوغداش ، بالىلارغا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەربىيىسىنى ئاڭلاش توغرىسىدا تەربىيە قىلىش ، بالىلارنىڭ ئالدىدا ئوقۇتقۇچىلارنى ئەيىبلىمەسلىك كېرەك .

تۆتىنچى ، بالىلارغا سىنىپ كوللېكتىپىنى قىزغىن سۆيۈش ، ساۋاقداشلىرى بىلەن ئىناق ئۆتۈش توغرىسىدا تەربىيە بېرىپ ، ئۇلارنىڭ مەكتەپ ئىچىدە ياخشى مۇناسىۋەت

ئورنىتىشىغا ياردەم بېرىش لازىم ، بۇ بالىلارنىڭ خۇشال كەيپىيات ئىچىدە ئۆگىنىش قىلىشىغا پايدىلىق .

بەشىنچى ، ئوقۇش باشلانغان ھامان تەلەپلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ، ياخشى ئۆگىتىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . (كونكرېت مەزمۇنى كېيىنكى مەزمۇنلاردا بايان قىلىنىدۇ .)

3 . ئۆمىدۋارلىقنىڭ رولىنى توغرا جارى قىلدۇرايلى

ھەربىر ئاتا ـ ئانا ئۆز بالىلىرىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ ، بالىلىرىنىڭ كېلەچەكتە ياراملىق ئادەم بولۇپ چىقىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ . قانداق قىلغاندا بۇ سەمىمىي ئۈمىدلەرنى رېئاللىققا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ ؟

رېئال تۇرمۇشتا بەزى ئارزۇلار ھەقىقەتەن بالىلارنىڭ تىرىشىپ ئۆگىنىپ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا تۈرتكە بولىدىغان ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ بولىدۇ ، لېكىن بەزى ئارزۇ ـ ئۈمىدلەر بالىلارغا ئېغىر بېسىم بولۇپ ، ئۇلارنى قىينىاپ قويىدۇ ، ھەتتا ئۆزىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدىغان ، ئۆزىنى نابۇت قىلىۋالىدىغان ، جىنايەت ئۆتكۈزىدىغان ئائىلە پاجىئەلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ . بۇ ئىشلار ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلاردىن كۈتىدىغان ئارزۇ ـ ئۈمىدىنىڭ مۇۋاپىق بولۇش ـ بولماسلىقى بىلەن زور دەرىجىدە مۇناسىۋەتلىك .

بىرىنچى ، بالىلاردىن كۈتىدىغان ئارزۇ ـ ئۈمىد ساپا تەرىبىسىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن بولۇشى كېرەك .

ئىككىنچى ، ئارزۇ ـ ئۈمىد مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۈمىدى بالىلارنىڭ ھازىرقى سەۋىيىسىنى چىقىش قىلىشى ھەمدە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ياردىمى ۋە ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى ئارقىلىق يېتىش مۇمكىن بولغان سەۋىيىدە

بولۇشى ، يەنى «قولى يېتىدىغان ئالمىنى ئۈزۈش» نى تەلەپ قىلىشى لازىم .

ئۈچىنچى ، بالىلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىد مۇۋاپىق ۋاقىتتا ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىدنى تەدرىجىي يۇقىرى كۆتۈرۈش لازىم .

تۆتىنچى ، ئارزۇ ـ ئۈمىد بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە خاراكتېر ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىشى لازىم .

بەشىنچى ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئۈمىدىنى بالىلارنىڭ ئارزۇسىغا ئايلاندۇرۇپ ، ئۆگىنىشتىكى ئىچكى ئىنتىلىشىنى شەكىللەندۈرۈشى لازىم . چۈنكى ، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن پەقەت بالىلارنىڭ ئاڭلىق تىرىشىشىغىلا تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ .

يىغىپ ئېيتقاندا ، ئارزۇ ـ ئۈمىد مۇۋاپىق بولغاندا بالىلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتكە قەدەم قويىدىغان داغدام يولىنى ئېچىپ ، ئۇلارنى غەلىبىگە ئېرىشتۈرۈشكە يېتەكلىگىلى بولىدۇ .

4 . بالىلار ئۆگىنىشنىڭ خوجايىنلىرى بولسۇن

بالىلارنىڭ بىلىم ئۆگىنىش جەريانى ئىنسانىيەت ئىجاد قىلغان بەزى بىلىملەرنى تاللاش ئاساسىدا ئۆز بىلىمىنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندۇرىدىغان ھەمدە ئۇنى ئەمەلىيەت جەريانىدا ئىشلىتىشنى ئۆگىنىدىغان جەرياندۇر . بۇنىڭ ئۈچۈن بالىلار ئۆز سەزگۈ ئەزالىرى ئارقىلىق ھېس قىلىشى ، ئۆزىنىڭ كاللىسى ئارقىلىق پىكىر قىلىشى ھەمدە بىۋاسىتە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈشى لازىم ، بۇنداق مۇرەككەپ ، جاپالىق ئەمگەك جەريانىدا ، بالىلار ئەلۋەتتە خوجايىن ھېسابلىنىدۇ ، ھېچقانداق ئادەم ئۇلارنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ . خۇددى بالىلار يول مېڭىشنى ئۆزى مېڭىش جەريانىدا ئۆگەنگىنىگە ئوخشاش ،

ئۆگىنىشتىمۇ ئالدى بىلەن ئۆزىگە تايىنىشى لازىم .

بالىلارنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش تەكتلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە ، بالىلارنىڭ خوجايىنلىق ئېڭىنى ، مۇستەقىل ، ئۆز - ئۆزىگە ئىگە بولۇش روھىنى يېتىلدۈرۈشنى ۋە تۇغرا ئۆگىنىش قارىشىنى تىكلەپ ، ئۇلارنىڭ سۇبيېكتىپ پائالىيەتچانلىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشنى تېخىمۇ تەكتلەش كېرەك ، بۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ سۇبيېكتىپ ئېڭىنى كۈچەيتىپ ، ئۇلارنىڭ پاسسىپ ئۆگىنىشىنى ئاكتىپ ، ئاڭلىق ئۆگىنىشكە ئايلاندۇرۇش ، ئۇلارنى ئىجادىي يوسۇندا ئۆگىنىدىغان بىلىم خوجايىنلىرىغا ئايلاندۇرۇش ، ھەرگىز بىلىمنى پاسسىپ قوبۇل قىلغۇچىلاردىن قىلىپ قويماسلىق كېرەك .

(1) ئاتا - ئانىلار يېڭى كۆز قاراش تۇرغۇزۇشى لازىم

بىرىنچى ، بالىلارمۇ ئادەم . سۇبيېكتىپ پائالىيەتچانلىققا ئىگە بولۇش ئادەمنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر . باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ھەربىر ئوقۇغۇچىسى جانلىق ، پائالىيەتچان سۇبيېكتلاردۇر ، ئۇلار خالىغانچە ياسۇالغىلى بولىدىغان لاي قونچاق ، ئىچىگە نەرسە قاچىلاپ قويغىلى بولىدىغان قاچا ياكى خالىغانچە سىزىپ ئوينىغىلى بولىدىغان ئاق قەغەز ئەمەس . ئۇلارنىڭ سۇبيېكتىپ تىرىشچانلىقىدىن ئايرىلغاندا ، ھەرقانداق مەجبۇرىي سىڭدۈرۈشمۇ بىكار ئاۋارىچىلىكتىن ئىبارەتتۇر .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ ھەممىسى ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل بىر شەخسىتۇر ، ئۇلارنىڭ ئۆز ئېھتىياجى ، ئارزۇسى ۋە غۇرۇرى ، مۇستەقىل خاراكتېرى ، خۇشاللىقى ۋە غەم - قايغۇلىرى بولىدۇ ، ئۇلار باشقىلارنىڭ ھۆرمەت قىلىشىغا موھتاج بولىدۇ .

ئۈچىنچى ، بالىلارنىڭ «مۇستەقىل» تەلەپلىرى بولىدۇ . يول مېڭىشنى يېڭىدىن ئۆگەنگەن بالىلار باشقىلارنىڭ يۆلىشىنى

خالىمايدۇ ، يېقىلىپ كەتكەندە ئۆزى ئورنىدىن تۇرۇشنى شەرەپ هېس قىلىدۇ ؛ ئوقۇغۇچىلار ئۆزلىرى بىلەلەيدىغان داۋالىنى باشقىلارنىڭ ئېزىپ چۈشەندۈرۈشىنى ياقتۇرمايدۇ ؛ ئۆزى ئىشلىيەلەيدىغان تاپشۇرۇقلارنى باشقىلارنىڭ چۈشەندۈرۈپ بېرىشىنى خالىمايدۇ . . . . ، بىز بالىلارنىڭ بۇنداق مۇستەقىل تەلىپىنى قەدىرلىشىمىز كېرەك . چۈنكى ، بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى مۇستەقىللىقى بولماسلىقتىن ، مۇستەقىللىقى بولۇشقا تەدرىجىي ئۆتۈش جەريانىدۇر . ئۆگىنىشتىكى بۇنداق مۇستەقىل تەلەپ ئۆگىتىشنى تەلەپ قىلىشتىن ، ئۆگىتىشنى تەلەپ قىلماسلىققا ئۆتۈشنىڭ ۋە ئىجادىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ ئالدىنقى شەرتى .

تۆتىنچى ، بالىلاردا مۇستەقىل ئۆگىنىدىغان يوشۇرۇن ئىقتىدار بولىدۇ . سوراپ باقايلى ، بالىلارنىڭ بىلىم ۋە قابىلىيىتىنىڭ هەممىسىنى بىز ئۆگىتىپ قويغانمۇ ؟

بەشىنچى ، بالىلاردا بەلگىلىك يوشۇرۇن ئىجادىي ئىقتىدار بولىدۇ . ئىجادچانلىق ئادەمنىڭ ئالاهىدە بىر قىممىتى . بۈگۈنكى كۈندە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىدە نۇرغۇن «كىچىك كەشپىياتچىلار» چىقىۋاتىدۇ ، بالىلار ئۆزلىرى كاللا ئىشلىتىپ ئىجاد قىلغان نۇرغۇن نەرسىلەر بىزنى هەيران قالدۇرۇۋاتىدۇ . بالىلار قانچە كىچىك بولغانسېرى ، ئۇلارنىڭ قىزىقىشى شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ ، تەپەككۇرىنىڭ چەكلىمىسى شۇنچە كىچىك بولىدۇ ، تەسەۋۋۇر كۈچى شۇنچە مول بولىدۇ ، بالىلارنىڭ بۇنداق ئىجادچانلىق روهىنى قوغداپ ، تەرەققىي قىلدۇرغاندا ، بالىلارنى ئۆمۈرلۈك نەپكە ئېرىشتۇرۇپ ، ئۇلارنى ئىجادىي روهقا ئىگە يېڭى ئەۋلادلاردىن قىلىپ تەربىيىلەپ چىققىلى بولىدۇ .

ئالتىنچى ، بالىلار پەقەت ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايىنىپ ئۆگىنىش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىغاندىلا ، ئاندىن ئۆزىنىڭ يارامليق

ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدۇ ، خۇشاللىقنىڭ تەمىنى تېتىيالايدۇ ، غۇرۇر ۋە ئىشەنچىسىنى ئاشۇرالايدۇ ، ئىدىيە جەھەتتە يېڭى كۈچ ھاسىل قىلالايدۇ .

(2) بالىلارنىڭ ئۆگىنىش مەقسىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەك

بالىلارنىڭ ئۆگىنىش مەقسىتى مۇرەككەپ بولىدۇ ، بەزىلىرى ئاتا - ئانىسىغا شەرەپ كەلتۈرۈشنى ، ئۇلارنى خۇشال قىلىشنى ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشىشنى مەقسەت قىلىدۇ ، بەزىلىرى ئۆگىنىشكە ئېچ - ئىچىدىن ئىشتىياق باغلاپ ، كەلگۈسىدە كەسكىن رىقابەت بولىدىغان جەمئىيەتتە پۈت تىرەپ تۇرۇشنى ، ئۆزىنىڭ كىشىلىك قىممىتىنى نامايان قىلىشنى ، ۋەتەننىڭ رونىق تېپىشىنى ئەملگە ئاشۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ . بالىلاردا دەسلەپىدە ئالدىنقى مەقسەت ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەپ ، باشقىلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى ئويلايدۇ ، تاشقى كۈچنىڭ تۈرتكىسىدە ئۆگىنىدۇ ، شۇڭا ئۆگىنىش مەقسىتى يېتەرلىك بولمايدۇ ، ئىچكى ئېنېرگىيە كەمچىل بولىدۇ ، پاسسىپ ھالەتتە ئۆگىنىدۇ .

ئاڭلىق ئۆگىنىش ھالىتىگە ئۆتكەندىلا ، ئۆگىنىش ئەھلى بولالايدۇ . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ئۆگىنىش مەقسىتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىغا ياردەملىشىشى ، ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدا ئاڭلىق ئۆگىنىدىغان ئىشتىياقىنى كۈچەيتىشىگە شارائىت ھازىرلاپ بېرىشى ، توغرا مەقسەت ئاستىدا ئۆگىنىش ئەھلى بولۇشىغا تۈرتكە بولۇشى لازىم .

(3) بالىلارنىڭ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش قابىلىيىتىنى يېتىلدۇرۇش كېرەك

ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش قابىلىيىتى بالىلارنىڭ بىلىم خەزىنىسىنىڭ دەرۋازىسىنى ئاچىدىغان ئالتۇن ئاچقۇچ ھەم

ئۆگىنىش ئەھلى بولۇشىنىڭ زۆرۈر شەرتى .

بىرىنچى ، بالىلارغا ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ۋاقتى بېرىش ، ئۆگىنىش داۋامىنى كېڭەيتىش ، بالىلارنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنى ئازاد قىلىش كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ كىتاب ئوقۇپ بىلىم ئىگىلىشىگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش ، كىتاب ئوقۇش قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش كېرەك .

ئۈچىنچى ، بالىلارغا قوشۇمچە ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىشنى بالدۇرراق ئۆگىتىش كېرەك ، بۇنداق قىلغاندا ، بالىلار قىيىن مەسىلىلەرگە يولۇققاندا لۇغەت ياكى باشقا ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ ئۆزى ھەل قىلالايدىغان بولىدۇ .

تۆتىنچى ، بالىلارغا ئىلمىي بولغان ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىش كېرەك . مەسىلەن ، مۇھىم سۆزلەرنىڭ ئاستىغا سىزىش ، ئىزاھات بېرىش ، خاتىرە يېزىش قاتارلىقلار .

بەشىنچى ، بالىلارنى دەرسلىكتىن باشقا كىتابلارنى ئوقۇپ ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش ، زېھنىنى ئېچىش ، بىلىمىنى ئاشۇرۇشىغا ئىلھاملاندۇرۇش ، شۇنداقلا بالىلار بىلەن بىرلىكتە ئوقۇغان كىتابلىرى ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىش ، بالىلارنىڭ زوقلىنىش ۋە پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشىگە ياردەم بېرىش لازىم .

ئالتىنچى ، بالىلاردا ئەتراپىدىكى شەيئىلەرنى دىققەت بىلەن كۆزىتىدىغان ، ھەر قانداق يەردە بىلىم ئېلىشقا ئەھمىيەت بېرىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈش كېرەك .

(4) بالىلارغا ھەمراھ بولۇپ ئۆگىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك

ھازىر ئاتا ـ ئانىلاردا بالىلارغا ھەمراھ بولۇپ ئۆگىنىدىغان ئەھۋال كۆپىيىپ قالدى ، ئۇلار بالىلار تاپشۇرۇق ئىشلىگەندە

ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرىدۇ ، خاتا ئىشلىگەن يەرلىرىنى تۈزىتىپ بېرىدۇ ، دەرستىن سىرتقى تەكرارلاشقا تەڭ قاتنىشىدۇ ، ئىمتىھان مەيدانىغا بىللە بارىدۇ ، رەسىم سىزىشقا ، مۇزىكا ۋە چەت ئەل تىلى ئۆگىنىشىگە تەڭ قاتنىشىدۇ ، كۈنى ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ئۆتىدۇ . مۇشۇ جاپالار بەدىلىگە بالىلارنى ئاتا ـ ئانىسىغا يۆلىنىۋالىدىغان قىلىپ قويىدۇ ، بۇ بالىلارنىڭ مۇستەقىللىقىنى يېتىلدۈرۈشكە تولىمۇ پايدىسىز .

(5) بالىلار ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىشى كېرەك

بالىلارنى ئۆزلىرى قىلالايدىغان ئىشنى ئۆزىنىڭ قىلىشىغا ، ئۆزى ئويلىيالايدىغان ئىشنى ئۆزىنىڭ ئويلىشىغا يول قويۇش كېرەك . بالىلار زادىلا ئويلاپ يېتەلمىگەن چاغدا ، ئازراق بېشارەت بېرىپ قويسىلا بولىدۇ .

5 . غەيرىي ئەقلىي ئامىللارنى يېتىلدۈرۈشنى كۈچەيتەيلى

(1) غەيرىي ئەقلىي ئامىل ئۆگىنىش جەريانىدا مۇھىم رول ئوينايدۇ

ئۆگىنىش مۇرەككەپ ئەقلىي پائالىيەت بولۇپ ، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى ئەقلىي جەھەتتىكى تەرەققىيات سەۋىيىسىنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ ، بۇرۇن كىشىلەرنىڭ قابىلىيىتى ئۇنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى ئارقىلىق ئۆلچىنەتتى ، ئاتا ـ ئانىلارمۇ بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا بەكرەك كۈچەيتتى . لېكىن ، مۇنداقمۇ ئەھۋاللار كۆرۈلىدۇ : ئەقىللىق بالىلارنىڭ ئۆگىنىشى ياخشى بولۇشى ناتايىن ، ئەقلىي ئىقتىدارى ئادەتتىكىچە بولغان بالىلار

بولسا ئۆگىنىشتە ياخشى نەتىجىگە ئېرىشىشى مۇمكىن . شۇڭا ، ئېلىمىزنىڭ ئەدەبىلىرى «غەيرىي ئەقلىي ئامىل» دېگەن يېڭى ئۇقۇمنى ئوتتۇرىغا قويدى . نۇرغۇن كىشىلەر مۇنداق بىر فورمۇلىنى قوبۇل قىلدى :

ئۆگىنىشتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش = ئەقىللىق بولۇش + تىرىشچانلىق .

بىرىنچى ، غەيرىي ئەقلىي ئامىل دېگەن نېمە ؟غەيرىي ئەقلىي ئامىل دېگىنىمىز ، كىشىلەرنىڭ ھەرخىل پائالىيەتلەرنى (ئۆگىنىش پائالىيىتىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ئېلىپ بېرىشقا پايدىلىق بولغان ئەقلىي ئامىلدىن باشقا پسىخىك ئامىللارنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشىنى كۆرسىتىدۇ ، ئۇ ھېسسىيات ، ئىرادە ، خاس پسىخىكىلىق ئالاھىدىلىك (مەقسەت ، قىزىقىش ، مىجەز ـ خاراكتېر ، غايە ، ئېتىقاد) قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ئىككىنچى ، غەيرىي ئەقلىي ئامىللارنىڭ ئۆگىنىشتىكى مۇھىم ئەھمىيىتى .

① ئۆگىنىش پائالىيىتى جەريانىدىكى ئەقلىي ئىقتىدارنىڭ رولى بىلىمنى قوبۇل قىلىش ، ھەزىم قىلىش ، ئۆزلەشتۈرۈش ۋە ئىشلىتىش بولۇپ ، ئۇ ئۆگىنىش پائالىيىتىدىكى ئىجرا قىلغۇچى ۋە مەشغۇلات ئېلىپ بارغۇچى سىستېمىدۇر ؛ غەيرىي ئەقلىي ئامىللار بولسا ، ئۆگىنىش پائالىيىتىنىڭ ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچى ۋە ئۇنى ساقلاش سىستېمىسى بولۇپ ، قوزغاش ، يۆنىلىشىنى بېكىتىش ، تەڭشەش ۋە كۈچەيتىش جەھەتتە رول ئويناىدۇ ، شۇ ئارقىلىق ئۆگىنىش پائالىيىتىنىڭ ئاكتىپ ، تەشەببۇسكار ، ئۇزۇن ۋاقىت داۋاملىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىپ ، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرىدۇ .

② غەيرىي ئەقلىي ئامىللار ئەقلىي ئامىلغا نىسبەتەن ھەم ئاكتىپ ، ھەم پاسسىپ تەسىر كۆرسىتىدۇ . ئاكتىپ بولغان غەيرىي ئەقلىي ئامىللار ئەقىل - پاراسەتنىڭ تولۇق رول ئوينىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ؛ پاسسىپ غەيرىي ئەقلىي ئامىل بولسا ، نورمال ئەقلىي پائالىيەتكە توسقۇنلۇق قىلىدۇ . ئەقىللىق بالىلار قانائەتچان بولغانلىقى ، تىرىشمايدىغانلىقى ، ئىرادىسىزلىكى ، كەيپىياتىنىڭ تۇراقسىزلىقى ، ئەستايىدىل بولمىغانلىقى تۇپەيلىدىن ئەقلىي جەھەتتىكى ئۇستۇنلۇكنى يوقىتىپ قويۇپ ئەقىللىق بولالمايدۇ ؛ ئەكسىچە ، ئەقلىي ئىقتىدارى ئادەتتىكىچە بالىلار ئېنىق بولغان ئۆگىنىش مەقسىتى ، توغرا ئۆگىنىش پوزىتسىيىسى ، ئۇزلۇكسىز تىرىشىش روھى ، ساغلام ، تۇراقلىق كەيپىياتى ، ئۆزىنى تىزگىنلەش ئىقتىدارى ۋە ياخشى ئۆگىنىش ئادىتى بىلەن ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ ھەمدە غەيرىي ئەقلىي ئامىللارنىڭ ياردىمىدە ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ . بۇ خىل ئاكتىپ ۋە پاسسىپ تەسىر ۋاقىتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ كۈچىيىپ بارىدۇ .

③ بالىلارنىڭ ئىجادچانلىقىنى يېتىلدۇرۇش ساپا مائارىپىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى ھېسابلىنىدۇ . ھالبۇكى ، ئىجادچانلىق ئەقلىي ئىقتىدارنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى تەلەپ قىلىپلا قالماستىن ، ئېنىق ئىجادىي مەقسەت ، قويۇق ئىجادىيەت قىزغىنلىقى ، قەيسەرانە يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش روھى ۋە ئەستايىدىل ، پۇختا بولۇش ئىستىلى بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ .

④ تېخىمۇ كۆپ بالىلارنىڭ يارىملىق بولۇپ چىقىشىغا پايدىلىق . ئىلگىرى كىشىلەر ئەقىللىق بالىلارنىلا يارىملىق بولالايدۇ ، دەپ قارىغانىدى ، لېكىن غەيرىي ئەقلىي ئامىللارغا ئەھمىيەت بەرگەن ئاتا - ئانىلار ئەقلىي ئىقتىدارى ئادەتتىكىچە

بولغان بالىلارنىمۇ ياراملىق قىلىپ تەربىيىلەپ چىقتى .

غەيرىي ئەقلىي ئامىللارنىڭ مەزمۇنى ئىنتايىن مول ، بەزىلىرىنى بىز سۆزلەپ ئۆتتۇق ، تۆۋەندە ئاساسلىقى قىزىقىش ، ئۆزىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارى ۋە ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش توغرىسىدا بىر قانچە نۇقتىنى تەكىتلەيمىز .

(2) بالىلارنىڭ ئۆگىنىشكە بولغان قىزىقىشىنى قوزغاش كېرەك

نۇرغۇن پاكىتلار بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى ، قىزىقىش ئەڭ ياخشى ئوقۇتقۇچىدۇر ، قىزىقىش بولغاندا ، ئادەم ئۈيقۇنىمۇ ، تاماقنىمۇ ئۇنتۇغان هالدا هاردىم ـ تالدىم دېمەي ، قەيسەرلىك بىلەن ئىلگىرىلەپ غەلىبىگە ئېرىشەلەيدۇ . هازىر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى پېداگوگلارنىڭ هەممىسى دېگۈدەك باشلانغۇچ مەكتەپلەردە «شاد ـ خۇرام ئوقۇتۇش» نى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ ، «ئۆگىنىشنىڭ چېكى يوق» دېگەن سۆزگە «ئۆگىنىشتىن لەززەت ئېلىش» دېگەننى قوشۇۋاتىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاش جەهەتتە قانداق ئىشلارنى قىلىشىمىز كېرەك ؟

بىرىنچى ، خۇشال ـ خۇرام ئائىلە كەيپىياتى بەرپا قىلىش كېرەك . هەم بالىلارغا ئاتا ـ ئانا بولۇش ، هەم ئۇلارنىڭ دوستى بولۇش لازىم ، بالىلار خۇشال ـ خۇرام ، ئىناق ، ئازادە ، ئىللىق بولغان ئائىلە كەيپىياتى ئىچىدە ياشىغاندا ، ئۆگىنىشكە بولغان قىزىقىشى ئاسان يېتىلىدۇ .

ئىككىنچى ، قىزىقىشنى ئېھتىياج ئاساسىغا تۇرغۇزۇش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى ئۆگىنىشنىڭ مۇهىم ئەهمىيىتىنى تونۇپ يېتىشكە يېتەكلىشى ، ئۆگىنىشنىڭ نەتىجىسىدىن بالىلارغا ئۆگىنىشنىڭ ئەهمىيىتىنى هېس قىلدۇرۇشى ، ئۆگىنىشنى بالىلارنىڭ ئېھتىياجىغا ئايلاندۇرۇشى

لازىم .

ئۇچىنچى ، ئۆگىنىشنى سوئال سوراشتىن باشلاش كېرەك . بالىلارنىڭ سوئال سورىغىنى ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشكە قىزىققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ . بالىلار بەزىدە ناھايىتى ئىنچىكىلەپ يېپىدىن - يىڭنىسىغىچە سورايدۇ ، بۇ ئۇلارنىڭ قىزىقىش ۋە ھەۋىسىنى يېتىلدۈرىدىغان پۇرسەت ، ئاتا - ئانىلار مەقسەتلىك ھالدا بەزى مەسىلىلەرنى ئېچىپ دېمەستىن ، بالىلارغا سوئال سورايدىغان مۇھىت يارىتىپ بېرىپ ، بالىلارنىڭ ھەۋەس - ئىشتىياقىنى يېتىلدۈرۈشى لازىم .

تۆتىنچى ، بالىلارغا ئۇلار قىزىقىدىغان كىتاب - ژۇرناللارنى ئېلىپ بېرىپ ، كىتاب ئوقۇش ھەۋىسىنى يېتىلدۈرۈشى كېرەك .

بەشىنچى ، ھەرقانداق ئادەم ئۆزى قىلالايدىغان ئىشقا قىزىقىدۇ ، شۇڭا بالىلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا شارائىت يارىتىپ بېرىش كېرەك .

ئالتىنچى ، ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ ، بالىلارنىڭ قىزىقىشىنى بالدۇرراق بايقاش كېرەك . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قىزىقىشى دائىم دېگۈدەك مۇقىم بولمايدۇ ، ئاتا- ئانىلار ئۇلارغا ياردەملىشىپ ، قىزىقىشىنىڭ ئۇزاققىچە ، مۇقىم داۋاملىشىشىغا كاپالەتلىك قىلىشى لازىم .

(3) بالىلارنى ئۆزىنى باشقۇرالايدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك

ئۆگىنىش ھۆزۈرلىنىدىغان سەيلى - ساياھەت ئەمەس ، كىشىنىڭ ئۆگىنىشكە بولغان ھەۋىسى باشتىن - ئاخىر ئۇرغۇپ تۇرۇۋېرىدۇ ، چۈنكى ئۇ بىر خىل جاپالىق ئەمگەك . بىلىم گەرچە جانلىق ئەمەلىيەتتىن كەلسىمۇ ، لېكىن ئىدراك باسقۇچىغا كۆتۈرۈلگەندە ، ئابستراكتلىشىپ زېرىكىشلىك شەكىلدە ئىپادىلىنىدۇ ، مەسىلەن ، تەبىر ، تېئورىما ، قائىدە دېگەنگە ئوخشاش . بىلىمنىڭ قوللىنىلىش قىممىتىمۇ دەرھال

ئۇنۇم بەرمەيدۇ ، ئۇنىڭ ئۇنۇمىنى كۆچلۈك ئىرادە ۋە تىرىشچانلىق ئارقىلىق ئاندىن ئەملگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يېشى كىچىك ، ئىرادىسىمۇ بىر قەدەر ئاجىز بولىدۇ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بالىلار ھازىر ھەددىدىن زىيادە ئەتىۋارلىنىدىغان بولغاچقا ، ئۇلارنىڭ ئەمەلىي چېنىقىش پۇرسىتى ئاز ، ئۇلار خۇددى تەشتەكتىكى گۈلگە ئوخشاش بوران - چاپقۇنغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ . قىينىچىلىقتىن قورقىدۇ ، ئۆزىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارى ئاجىز ، ئۆزىنىڭ كەيپىياتى ۋە ھەرىكىتىنى ياخشى تىزگىنلىيەلمەيدۇ . شۇڭا ، بىز ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنى ۋە ئۆزىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشىگە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم .

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ ئىلمىي بولغان تۇرمۇش ، ئۆگىنىش ، مەشغۇلات تۈزۈمى ئورنىتىشىغا ياردەم بېرىشىمىز ھەمدە ئۇنى قاتتىق ئىجرا قىلىشقا ھەيدەكچىلىك قىلىشىمىز لازىم .

ئىككىنچى ، بالىلارنى قىينىچىلىقنى يېڭىشتىكى ئەمەلىيەت جەريانىدا چىنىقتۇرۇشىمىز كېرەك . بالىلار ئۆگىنىشتە قىينىچىلىقا يولۇققاندا ، ئاتا - ئانىلار ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشى ، مۇۋاپىق يېتەكلىشى ، ئۇلارنىڭ ئورنىدا قىينىچىلىقنى ھەل قىلىپ بەرمەسلىكى لازىم ، بالىلارنىڭ ھەممە ئىشلىرىغا ئارىلىشىۋالغاندا ، بالىلار بارغانسېرى يارامسىز ، ئاجىز بولۇپ قالىدۇ .

ئۇچىنچى ، ئۇلگە بولۇش كېرەك . ئاتا - ئانىلار ئالىملارنىڭ ، ئىنقىلابىي قەھرىمانلارنىڭ ۋە مۇنەۋۋەر شەخسلەرنىڭ ئىش - ئىزلىرى ئارقىلىق بالىلارنى تەربىيىلىگەندىن باشقا ، يەنە ئۆز ئەتراپىدىكىلەرنى بولۇپمۇ تەڭ ياشتىكىلەرنى ئۇلگە قىلىشقا دەۋەت قىلىشى ، ئۆزلىرىنىڭ خىزمەت ، ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشتىكى قىينىچىلىقلارغا تۇتقان پوزىتسىيىسى ئارقىلىق بالىلارغا تەسىر كۆرسىتىشى لازىم .

(4) ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك

ئېلىمىزنىڭ پېشقەدەم پېداگوگى يې شېڭتاۋ : «مائارىپ ـ ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش دېمەكتۇر .» دېگەنىدى . ئەگەر بالىلار ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرەلسە ، باشقىلارنىڭ ھەيدەكچىلىك قىلىشى كەتمەيدۇ ، ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى تېپىپ قىلالايدۇ ، چۈنكى ئۆگىنىشكە ماھىرلارنىڭ ھەممىسى ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن .

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تۆۋەندىكى ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشكە دىققەت قىلىشى لازىم :

بىرىنچى ، مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ، ئاۋۇلىق ، مۇستەقىل ، ئەستايىدىل ھالدا ئائىلە تاپشۇرۇقلىرىنى ئىشلەپ بولۇپ ، ئاندىن باشقا ئىشلارنى قىلىشى كېرەك .

ئىككىنچى ، ئۆگىنىشتە ئەستايىدىل بولۇشى ، خاتا ئىشلىگەن مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا تۈزىتىشى ، بىرەر گۇمانلىق نۇقتىنىمۇ ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىكى ، ئۆزىنىڭ بىرەر كىچىك خاتالىقىغىمۇ يۈز خاتىرە قىلماسلىقى ، بولۇپمۇ كاللا ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇپ ، ئۆزگىچە تەپەككۇر قىلىش ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى لازىم .

ئۇچىنچى ، ئۆگىنىشتە قىينىچىلىققا دۇچ كەلگەندە ، ئالدى بىلەن كاللا ئىشلىتىپ مۇستەقىل پىكىر قىلىشى ، زادىلا ئويلاپ يېتەلمىگەندە ، ئاندىن باشقىلاردىن ياردەم سورىشى لازىم .

تۆتىنچى ، تەكرار ۋە ئالدىن تەكرارنى ھەر ۋاقىت ياخشى ئېلىپ بېرىشى لازىم .

بەشىنچى ، دەرسىنى سىرت كىتاب ئوقۇشنى ياقتۇرۇشى كېرەك .

ئالتىنچى ، ئۆگىنىش بۇيۇملىرىنى ئاسرىشى كېرەك .

يەتتىنچى ، ئۇخلاشتىن بۇرۇن كىتاب ، سومكا ۋە ئۆگىنىش ماتېرىياللىرىنى ياخشى رەتلىشى كېرەك .

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئوقۇشنى ئادەتنى يېتىلدۈرۈشتە ئاساسلىق زېھنىنى يېتەكلەشكە ، مەشىق قىلدۇرۇشقا ۋە تەكشۈرۈشكە قارىتىشى ، ئۇزاققىچە داۋاملاشتۇرۇشتا چىڭ تۇرۇشى ، بىر قىزىپ ، بىر سوۋۇپ قالماسلىقى لازىم .

6 . بالىلارنىڭ ئوقۇشنى ئۈسۈلىنى ياخشىلىشىغا ياردەم بېرەيلى

(1) ئوقۇشنى ئۈسۈلىنى ياخشىلاشنىڭ مۇھىملىقى

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگى سۇخوملىنىسكىي مۇنداق دېگەنىدى : ئېسىڭلاردا بولسۇنكى ، ئوتتۇرا يىللىقتىكى ۋە يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئوقۇشتە ئارقىدا قېلىشى ئاساسلىقى ئۇلار ئوقۇشنى ، بىلىم ئىگىلەشنى بىلمىگەنلىكىنىڭ ئاقىۋىتىدۇر .

بىلىم چەكسىز بولىدۇ ، لېكىن ئەڭ قىممەتلىك بىلىم ئوقۇشنى ئۈسۈلى توغرىسىدىكى بىلىمدۇر . ياخشى ئوقۇشنى ئۇسۇلى بولغاندا ، ئوقۇشنى ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى ، چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە تېخىمۇ كۆپرەك بىلىم ئىگىلىگىلى ھەم بىلىمنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ .

بۇگۈنكى «بىلىم پارتلىغان» بۇ دەۋردە ياخشى ئوقۇشنى ئۈسۈلىنى ئىگىلىيەلىگەنلەرلا جەمئىيەتتە پۇت تىرەپ تۇرالايدۇ ، ئوقۇشنى بىلمىگەنلەر ياشاشقىمۇ ئامالسىز قالىدۇ ، بۇ ھەرگىزمۇ بىكار ئېيتىلغان گەپ ئەمەس . تەكشۈرۈشلەردىن قارىغاندا ، بالىلىرىمىزنىڭ ئوقۇشنى ئۈسۈلى مۇڭاپىق بولماسلىق ئەھۋالى خېلى ئېغىر ئىكەن ، ئوقۇنىشتە ئاساسلىقى تۆۋەندىكى مەسىلەر ساقلىنىۋېتىۋ .

بىرىنچى ، ئۆلۈك يادلايدىغانلار كۆپ ، كاللا ئىشلىتىپ چۈشىنىدىغانلار ئاز .

ئىككىنچى ، ئۆگىنىدىغانلار كۆپ ، ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى بىلىدىغانلار ئاز .

ئۈچىنچى ، بىرىكمە تەپەككۇر قىلىدىغانلار كۆپ ، چاچما تەپەككۇر قىلىدىغانلار ئاز .

تۆتىنچى ، پارچە ـ پۈرات بىلىم كۆپ ، يىغىنچاقلاپ خۇلاسىلەش ئاز .

بەشىنچى ، كىتابىي بىلىمدىن قانائەتلىنىدىغانلار كۆپ ، جانلىق ئىشلىتىدىغانلار ئاز .

ئالتىنچى ، مەجبۇرىي ئۆگىنىدىغانلار كۆپ ، ئاڭلىق تىرىشىدىغانلار ئاز .

يەتتىنچى ، بالدۇر تۇرۇپ كەچ ياتىدىغانلار كۆپ ، ئىلمىي ئورۇنلاشتۇرىدىغانلار ئاز . ئۆگىنىش نەتىجىسى يامان ئەمەس بالىلارنىڭمۇ ئۆگىنىش ئۇسۇلى مۇۋاپىق بولۇشى ناتايىن ، ئۇلار كۆپىنچە سەھەر تۇرۇپ ، كەچ يېتىپ ، سوئال ـ جاۋاب بىلەن تىنماي مەشغۇل بولىدۇ .

ئۆگىنىش نەتىجىسى خېلى ياخشى بىر قىز ئاتا ـ ئانىسىغا مۇنداق دېگەن : «مەن ناھايىتى ھارغىنلىق ھېس قىلىۋاتىمەن ، سىلەر مەن ئۈچۈن كۆپ غەم يەۋاتىسىلەر ، مېنى تۇغۇپ نېمىمۇ قىلار بولغىيتىڭلار .» ئۆگىنىش نەتىجىسى ناچار بىر بالا بولسا ، ئۆگىنىشنى تېخىمۇ خالىمىغان ، ئۆگەنمەسلىكىمۇ مۇمكىن بولمىغان ، ئاتا ـ ئانىسى تىت ـ تىت بولۇپ ، ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلغان ، ئەيىبلىگەن ، ھەتتا ئۇرغان ، لېكىن ھېچقانداق نەتىجىسى بولمىغان . بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىر ئامالى ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ياخشىلاشتىن ئىبارەت . ھازىر مەكتەپلەر بالىلارغا قانداق ئۆگىنىشنى ئۆگىتىشنى مۇھىم ئوقۇتۇش ۋەزىپىسىگە كىرگۈزدى ، ئاتا ـ ئانىلارمۇ مەكتەپلەرگە ھەمكارلىشىپ بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ياخشىلىشى لازىم .

(2) ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئۆگىنىش ئۈسۈلىنى ياخشىلىشىغا ياردەملىشىشى لازىم

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ قانداق ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى چۈشىنىش كېرەك . ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىش ، بالىلار بىلەن سۆھبەتلىشىش ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئالاقىلىشىش ئارقىلىق بالىلارنىڭ قانداق ئۆگىنىۋاتقانلىقىنى ، مەسىلىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ئىگىلەپ ، نىشانلىق ياردەم بېرىش كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك . بالىلارنىڭ ئوبدان يېيىشىگە ، قېنىپ ئۇخلىشىغا ، داۋاملىق چېنىقىپ تۇرۇشىغا ، كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە مۇۋاپىق قاتنىشىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىپ ، بالىلارنىڭ تېنىنىڭ ساغلام بولۇشى ، روھىنىڭ ئۇرغۇپ تۇرۇشى ۋە كەيپىياتنىڭ خۇشال ـ خۇرام بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم .

ئۇچىنچى ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىش پىلانىنى ياخشى تۈزۈشىگە ياردەملىشىش كېرەك . بۇ ئۆگىنىش نىشانى (بىر مەۋسۇملۇق ياكى بىر باسقۇچلۇق نىشان) ۋە تەدبىرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

تۆتىنچى ، بالىلارنىڭ پىلانىنى ئەملىگە ئاشۇرۇشىغا ياردەملىشىش ھەم ئۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىش لازىم .

① ئالدىن ئۆگىنىشكە ئادەتلەندۈرۈش كېرەك . دەرس ئۆتۈلۈشتىن ئىلگىرى ئالدىن ئۆگەنگەندە ، ئۆزى بىر قىسىم بىلىمنى چۈشىنىۋالغىلى ھەمدە مەلۇم مەسىلىنى تۇتۇپ تۇرۇپ دەرس ئاڭلىغىلى بولىدۇ ، بۇنداق قىلغاندا ، دەرس ئاڭلاش ئۇنۇمىنى ، ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى ، شۇنداقلا مۇستەقىل ئۆگىنىش ئادىتىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ . لېكىن ، بۇنىڭدا ئوخشاشمىغان مەزمۇنغا ئاساسەن جانلىق بىر تەرەپ قىلىشقا دىققەت قىلىش كېرەك . مەسىلەن ، قىيىنلىق دەرىجىسى يۇقىرى بولغان مەزمۇنلارغا كەلگەندە ، دەرس ئاڭلاشنى ئاساس قىلىش كېرەك . ئالدىن ئۆگىنىش قىلغاندا

ئايدىڭلاشتۇرالمىغان يەرلەرنى بالىلارغا دەپ بەرمەسلىك ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە سوئال قالدۇرۇش كېرەك ، بالىلار ھەممە نەرسىنى ئالدىن تولۇق بىلىۋالسا ، دەرسكە دىققەت قىلمايدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ .

② ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئالاقىلىشىپ ، بالىلارنىڭ دەرسخانىدىكى ئىپادىسىنى ئىگىلەپ تۇرۇش كېرەك . دەرس ئاڭلاش بالىلارنىڭ ئۆگىنىشتىكى مەركىزىي ھالقىسى ، ئۇ بالىلارنىڭ ئوقۇنقۇچىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ، ئەڭ قۇلايلىق ئۇسۇل بىلەن بىلىم ھەم ماھارەتنى كۆپ ، تېز ئىگىلەپ ، ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ۋە ئەخلاق تەربىيىسى قوبۇل قىلىدىغان جەريانىدۇر . ئۆگىنىش جەريانىنى ياخشىلاش ئۈچۈن مۇھىم نۇقتىنى دەرسخانىدىكى ئۆگىنىش سۈپىتىنى ياخشىلاشقا قارىتىش لازىم . ئۆگىنىشتە ئەلا بىر قىز ئوقۇغۇچى بولۇپ ، تەبىئىتىدىن ئالغاندا ئانچە ئەقىللىق ئەمەس ئىكەن ، لېكىن ئۇ دەرسخانىدا دىققىتىنى ئىنتايىن مەركەزلەشتۈرۈپ ئولتۇرىدىكەن ، دەرسخانا ئىنتىزامى ياخشى بولمىغان چاغلاردىمۇ ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەسىر كۆرسىتەلمەيدىكەن ، ئۇ كاللىسىنى پائال ئىشلىتىپ ، يۈرەكلىك ھالدا پىكىر قىلىدىكەن ، بىلىمگەنلىرىنى ۋاقتىدا سورايدىكەن ، ئۇنىڭ دەرسخانىدىكى ئۆگىنىش ئۇنۇمى يۇقىرى بولغاچقا ، دەرستىن سىرتقى ۋاقتى بىر قەدەر ئەركىن ئۆتىدىكەن ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ دەرسخانىدىكى ئىپادىسىنى ئىگىلەپ تۇرغاندا ، ئوقۇنقۇچىلار بىلەن ئاڭلىق ماسلىشىپ ، بالىلارنى ياخشى تەربىيىلىيەلەيدۇ .

③ بالىلارنىڭ تەكرار قىلىشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشغا ياردەملىشىش كېرەك . ئۆگەنگەن بىلىمنى مۇستەھكەملەش ياكى مۇستەھكەملىيەلمەسلىك تەكرار قىلىپ ئۆگىنىشنىڭ سۈپىتىگە باغلىق . پىسخىكىلىق تەنقىقاتلاردىن قارىغاندا ، بىلىم ئېسىدە قېلىش بىلەن بىرگە ئۇنتۇلۇشمۇ تەڭ باشلىنىدىكەن . شۇڭا ،

ۋاقتىدا تەكرار قىلىپ ، ئۇنتۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن يېڭىۋاشتىن ئۆگىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك . تەكرارنى ۋاقتىدا ھەم قايتا ـ قايتا قىلغاندا ئاسان ئۇنتۇلمايدۇ .

بۇنىڭدىن باشقا يەنە بالىلارنىڭ باسقۇچلۇق ھەم ئومۇمىي تەكرار قىلىشىغا ، ئۆگەنگەن بىلىملەرنى رەتلەپ ، تۈرگە ئايرىپ سىستېمىلاشتۇرۇشىغا ياردەملىشىش كېرەك ، بۇنداق قىلىش ئەسته تۇتۇشقا ھەم ئىشلىتىشكە پايدىلىق .

④ بالىلارنىڭ تاپشۇرۇق ئىشلىشىگە ياردەملىشىش ھەم يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا جەزمەن تاپشۇرۇق ئىشلەشتىن ئىلگىرى ئوبدان تەكرار قىلىپ ، مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى چۈشىنىۋالغاندىن كېيىن ، ئاندىن تاپشۇرۇق ئىشلەشنى باشلاش ، تاپشۇرۇقنى ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ، توغرا ـ خاتالىقىغا ئۆزى ھۆكۈم قىلىش ، خاتالىق بولسا ۋاقتىدا تۈزىتىش تەلىپىنى قويۇش كېرەك .

⑤ پەرقلىق مۇئامىلە قىلىش كېرەك . ئوخشاشمىغان يىللىقلارنىڭ ، پەنلەرنىڭ ، ئۆگىنىش باسقۇچلىرىنىڭ ئوخشاشمىغان ئالاھىدىلىكى بولىدۇ ، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ يېتەكلەشتىكى مۇھىم نۇقتىسىدىمۇ پەرق بولۇشى كېرەك . مەسىلەن ، تىل ـ ئەدەبىياتتىكى مۇھىم نۇقتىنى ئۆز تىلىمىزنى توغرا چۈشىنىدىغان ۋە ئىشلىتەلەيدىغان بولۇشقا قارىتىپ ، بالىلاردا بەلگىلىك ئاڭلاش ، سۆزلەش ، ئوقۇش ، يېزىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ، ئەقلىي قابىلىيىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش شۇ ئارقىلىق بالىلارنى ئىدىيىۋى ئەخلاق تەربىيىسىگە ۋە ئېستېتىك تەربىيىگە ئىگە قىلىش لازىم . تۆۋەن يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلار ساۋات چىقىرىشنى ئاساس قىلىش ، ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلار ئوقۇش ۋە يېزىش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . يەنە مەسىلەن ، ماتېماتىكا

ئـوبيېكتىپ دۇنيانىڭ سان مۇناسىۋىتىنى ۋە ماكان شەكلىنى تـەتـقىق قىلىدىغان پەن بولۇپ ، ئۇ كۇچلۇك يېغىنچاقلىقلا ، ئـابـستراكتلىقلا ۋە مەنتىقچانلىقلا ئىگە ، ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئابستراكت تەپەككۇرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئالاھىدە رولغا ئىگە . تۆۋەن يىللىقتىكى بالىلارغا ئاساسەن سان ئۇقۇمى ۋە توغرا ھەم تېز ھېسابلاش ئۆگىتىلىدۇ ، بۇ مەزگىلدە بالىلاردا ئاساسەن بـىـپەرۋالىق مەسىلىسى كۆرۈلۈپ ، توغرا ، تېز ھېسابلىشىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ . يۇقىرى يىللىقلا چىققاندا ، دەرس مەزمۇنى قـىـيـىـنلىشىدىغان بولغاچقا ، يېتەكلەشتىكى مۇھىم نۇقتىنى بـالـىـلارنـىڭ مـەسـىـلـىلەرنى چۈشىنىش ۋە تەھلىل قىلىپ ئـومـۇمـلاشتۇرۇش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە قارىتىش كېرەك . باشقا پەنلەردىمۇ ئالاھىدىلىكىگە قاراپ يېتەكلىگەندە ، ئاندىن ئۇنۇمى بولىدۇ .

⑥ بـالـىـلارنـىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن يېتەكلەش ۋە تەربىيىلەش كېرەك . بالىلارنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى ، جىنسىي ، بـىـلىم ئاساسى ۋە ئەقلىي سەۋىيىسى قاتارلىق جەھەتلەردىكى پـەرقـى ئـۇلارنـىڭ ئۆگىنىش ئۇسۇلىدا ئەكس ئېتىدۇ . بىز بـالـىـلارنـىڭ ئـۆگـىـنـىـش ئـۇسـۇلىدىكى ئارتۇقچىلىقى ۋە يـېـتـەرسـىـزلىكلىرىنى كونكرېت تەھلىل قىلىپ ، بالىلارنىڭ ئـۆزىـگـە مـاس كـېـلىدىغان ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئىگىلىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشىمىز لازىم .

⑦ ئاتا ـ ئانىلار ئانچە ـ مۇنچە پىداگوگىكا ۋە پسىخولوگىيە بىلىملىرىنى ئۆگىنىشى كـېـرەك . يـىـغـىـپ ئـېـيـىـتـقـانـدا ، ئـاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆزى ئۆگىنىشكە ماھىر بولغاندىلا ، ئاندىن بالىلارنى ئۆگىنىش ئۇسۇلى جەھەتتە توغرا يېتەكلەشكە قادىر بولالايدۇ .

بالىلارنى ئەمگەكچان بولۇشقا يېتەكلەيلى

كىشىلىك دۇنيادىكى بايلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئەمگەك يارىتقان .
ھەرقانداق بىر مىللەت ئەگەر ئەمگەك قىلىشتىن توختايدىكەن ، بىر يىل ھەتتا بىر نەچچە ھەپتىگە قالماي ھالاك بولىدۇ ، بۇنى ھەرقانداق بىر كىچىك بالىمۇ بىلىشى كېرەك .
ئەمگەكنى سۆيمەيدىغان ، جاپانىڭ ، ئاچچىق تەرنىڭ تەمىنى بىلمەيدىغان بالا ئەتراپلىق يېتىلەلمەيدۇ .

ئەمگەك — ئىنسانىيەتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىقلارنى يارىتىدىغان پائالىيىتى ، ئىنسانلارنىڭ ياشاش ۋە تەرەققىي قىلىشىدىكى ئاساسى ، شۇنداقلا شەخسلەرنىڭ تىرىكچىلىك قىلىش ۋە دۆلەتكە توھپە قوشۇشىدىكى ئاساسلىق ۋاستىسى . جۇڭخۇا مىللەتلىرى ئەمگەكچان مىللەت ، دەل مۇشۇ ئەمگەك بىزنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق شانلىق تارىخىمىزنى ۋە ئېسىل ئەنئەنىۋى ئەخلاقىمىزنى يارىتقان . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئائىلە تەربىيىمىزدە ئەقلىي تەربىيىگە ئەھمىيەت بېرىپ ، ئەمگەك تەربىيىسىگە سەل قارايدىغان گەۋدىلىك مەسىلە ساقلانماقتا . مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ھەر قايسى دۆلەتلەردىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كۈندىلىك ئەمگەككە سەرپ قىلىدىغان ۋاقتىنى ئۇستىدە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا : ئامېرىكىنىڭ 72 مىنۇت ، كورىيىنىڭ 42 مىنۇت ، فرانسىيىنىڭ 36 مىنۇت ، ياپونىيىنىڭ 24 مىنۇت ، جۇڭگونىڭ پەقەت 12 مىنۇت بولغان . ھەممىمىزگە مەلۇمكى ، ئېلىمىزنىڭ

نۇرغۇن چوڭ شەھەرلەردە بالىلار مەكتەپكە بارغاندا ۋە مەكتەپتىن قايتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلىرى ۋېلىسىپىت ياكى ماشىنا بىلەن ئاپىرىپ ، ئەكېلىپ قويىدۇ ، بالىلارنىڭ سومكىسىنى ئاتا ـ ئانىلىرى كۆتۈرۈشۈپ بېرىدۇ ، ھەتتا مەكتەپتىكى دەجۇرنىلىقىنى قىلىشىپ بېرىدۇ . لېكىن ، ئاتا ـ ئانىلىرىغا ياردەملىشىپ ئائىلە ئىشلىرىنى قىلىدىغان بالىلار ئاران 10 % نى ئىگىلەيدۇ . ئەمگەككە سەل قاراش ۋە ئەمگەك تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بەرمەسلىك ئەھۋالى ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارماقتا . نۇرغۇن بالىلارنىڭ تۇرمۇشتا ئۆزىنى قامداش ئىقتىدارى تۆۋەنلەپ كەتتى ؛ ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلمايدىغان ، ئاش ـ نانىنى ئىسراپ قىلىدىغان ، ئومۇمنىڭ مۈلكىنى ئاسرىمايدىغان ، يەپ ـ ئىچىشكىلا بېرىلىپ ھۇرۇنلۇق قىلىدىغان ، راھەتكە بېرىلىدىغان ، شەخسىيەتچى بولۇپ كەتتى ، ئىجتىمائىي ئەخلاقى ۋە ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىقى تۆۋەنلەپ كەتتى . بەزى بالىلار ئۆزى ئەقىللىق بولسىمۇ ، لېكىن تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىقتىدارى ئاجىز ، بۇنداق بىنورمال تەرەققىيات بالىلارنىڭ ياشاش ئىقتىدارىغا قاتتىق تەسىر كۆرسەتمەكتە .

كىشىلىك دۇنياسىدىكى بارلىق بايلىقنى ئەمگەك يارانقان . دۆلەتنىڭ قۇدرەت تېپىشى ، خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى پەقەت كىشىلەرنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىقلا ئەمەلگە ئاشىدۇ . دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي قانۇنىدا : «ئەمگەك قىلىش ئەمگەك ئىقتىدارى بار بارلىق پۇقرالارنىڭ شەرەپلىك مەجبۇرىيىتى» دەپ ئېنىق بەلگىلەنگەن ھەمدە ئەمگەكچىلەرگە دۆلەتنىڭ خوجايىنى بولۇش پوزىتسىيىسى بىلەن ئۆز ئەمگىكىگە مۇئامىلە قىلىش تەلىپى ئوتتۇرىغا قويۇلغان . بالىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا ، ئەمگەك قىلىشنى ئۆگىنىش ياشاشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ، جەمئىيەتكە ماسلىشىپ ئۆزىگە ئىگە

بولۇش ، ئۆزىنى قۇدرەت تاپقۇزۇشنىڭ زۆرۈر شەرتى . شۇڭا ، ھەر بىر ئائىلە بالىلارنىڭ ئەمگەك قىلىشنى ئۆگىنىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشقا يېتەرلىك ئەھمىيەت بېرىپ ، بالىلارغا بولغان ئەمگەك تەربىيىسىنى كۈچەيتىشىمىز لازىم .

1 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ رولى

(1) بالىلارنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىغا پايدىلىق

بىرىنچى ، ئەمگەك بالىلاردا ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلەت يېتىلدۈرۈشكە ياردەم بېرىدۇ . ئەمەلىيەت ئىسپاتلىدىكى ، ئادەمنىڭ نۇرغۇن ئېسىل ئەخلاق ـ پەزىلىتى ئەمگەك جەريانىدا شەكىللىنىدۇ . جاپا تارتمىغۇچە ھالاۋەتنىڭ قەدرىنى بىلگىلى بولمايدۇ . بالىلار ئەمگەككە قاتناشقاندىن كېيىن ، ئۆز ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىنى ھەسسىلەپ قەدىرلەيدىغان بولىدۇ . ئەگەر بالىلار ئۆيلەرنى يىغىشتۇرسا ياكى ئۆينى پاكىز سۈپۈرسە باشقىلارنىڭ ئۆينى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىشىنى ، يەرگە قەغەز پارچىلىرىنى ، مېۋە شۆپۈكلىرىنى قالايمىقان تاشلىشىنى ياقتۇرمايدۇ ، تازىلىققا رىئايە قىلمايدىغانلارنى تەنقىدلەيدۇ . دائىم ئەمگەك قىلىپ تۇرىدىغان بالىلار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلىدۇ ، كەلسە ـ كەلمەس يەرلەرگە تۈكۈرمەيدۇ ، قەغەز پارچىلىرىنى قالايمىقان تاشلىمايدۇ ، ئاشلىقنى قەدىرلەيدۇ ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئاسرايدۇ . سىنىپتىكى ئۈستەل ، ئورۇندۇقلارنى ، باغچىدىكى گۈل ـ گىياھلارنى ئاسرايدۇ ، ئەمگەك جەريانىدا يەنە بالىلارنىڭ ئۆز ئارا ئىتتىپاقلىشىپ ، بىر ـ بىرىگە ياردەم بېرىدىغان پەزىلىتىنى ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى ۋە

قىينچىلىقنى يېڭىش جاسارىتىنى يېتىلدۇرگىلى بولىدۇ .

ئىككىنچى ، ئەمگەك ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ . بىر تېببىي پەنلەر دوكتورى قول بىلەن مېڭىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئۇزۇن يىل تەتقىق قىلىپ مۇنداق دەپ كۆرسەتكەن : «ئەگەر زېھنى ئوچۇق ، ئەقىللىق بالا تەربىيىلەيمىز دەيدىكەنمىز ، ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ھەرىكەتلىنىش ئىقتىدارىنى دائىم چېنىقتۇرۇپ تۇرۇشىمىز كېرەك . چۈنكى بارماق ھەرىكىتى مېڭىنىڭ ھەرىكىتىگە تەسىر كۆرسىتىدىغان بولغاچقا ، بۇ ئارقىلىق ئەقلىي ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولىدۇ .» «ئۆزى چېچەن ، قولى چېۋەر» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىمۇ شۇ بولسا كېرەك . ئۇلۇغ ئەدىب گوركىي مۇنداق دېگەنىدى : «تالانت ـ ئەمگەك دېمەكتۇر . ئادەمنىڭ تالانتى خۇددى ئوتقا ئوخشاش ئۆچىدۇ ھەم يالقۇنلاپ يانىدۇ ، ئۇنى كۈچلۈك ياندۇرۇشنىڭ بىردىنبىر ئۇسۇلى ئەمگەك قىلىش ، ئەمگەك قىلىش ، يەنە ئەمگەك قىلىشتۇر .» ئەمگەك بالىلارنى جىسمانىي ۋە ئىرادە جەھەتتىن چېنىقتۇرۇپلا قالماستىن ، ئەقلىي ئىقتىدارىنىمۇ تەرەققىي قىلدۇرىدۇ . نۇرغۇن بالىلار ئادەتتىكى ئەمگەك ئەملىيىتى جەريانىدا كىتابىي بىلىمنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ ، كىتابىي بىلىملىرى ئارقىلىق مەسىلىلەرنى تەھلىل قىلىپ ۋە ھەل قىلىپ ، ئىجادچانلىق ئىقتىدارىنى ئاشۇرىدۇ . گېزىتتىكى خەۋەرلەرگە ئاساسلانغاندا ، 1999 ـ يىلىدىكى مەملىكەتلىك ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ كەشپىيات ـ ئىجادىيەت مۇسابىقىسىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن نۇرغۇن بالىلار ئاتا ـ ئانىسىغا يارەملىشىپ ئۆي ئىشلىرىنى قىلىش جەريانىدا ئىلھاملىنىپ كەشپىيات يارىتقان . بۇ قېتىملىق مۇسابىقىدە يېڭى تېپتىكى ئايلاندۇرۇپ

قىرىش قايچىسى كەشىپ قىلغان گاۋلىجۇن باشلانغۇچنىڭ 5 - يىللىقىدىن باشلاپ ، دادىسىنىڭ مېۋىلىك دەرەخلەرنى پەرۋىش قىلىشىغا ياردەملىشىش جەريانىدا كونىچە قىرقىش ئەسۋابىنىڭ ناھايىتى ئاۋارىچىلىك ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ، ئۇنى ئۆزگەرتىپ يېڭىلاش خىيالى تۇغۇلغان ، بىر يىللىق ئىزدىنىش ئارقىلىق ئاخىر بۇ يېڭى تىپتىكى ئايلاندۇرۇپ قىرىش قايچىسىنى كەشىپ قىلىپ چىققان ، ئۇنىڭ ئىش ئۈنۈمى ئىلگىرىكىدىن ئون ھەسسە ئاشقان . بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە شەندۇڭ ئۆلكىسىدىن مۇكاپاتقا ئېرىشكەن 17 ئوقۇغۇچىنىڭ 14 ى يېزىدىن ، 3 ى شەھەردىن كەلگەن . ئۇنداقتا يېزىدىكى بالىلارنىڭ ئىجادچانلىقى نېمە ئۈچۈن شەھەردىكى بالىلارنىڭكىدىن يۇقىرى بولىدۇ ؟ مۇناسىۋەتلىك مۇتەخەسسىسلەر كەسكىن ھالدا مۇنداق دەپ كۆرسەتتى : شەھەردىكى بالىلارنىڭ كىتابىي بىلىمى يېزا بالىلىرىنىڭكىدىن مول بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئەمگەك ئەمەلىيىتى كەمچىل بولۇپ ، ئۇلارنىڭ ئەمگەك ئىقتىدارىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنى بىۋاستە كەلتۈرۈپ چىقارغان .

ئۇچىنچى ، خىلمۇ خىل شەكىلدىكى ئەمگەك بالىلارنىڭ نېرۋا سىستېمىسىنىڭ ، مۇسكۇللىرىنىڭ ، بۇلجۇڭ گۆشلىرىنىڭ ۋە ئىچكى ئەزالىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا پايدىلىق بولۇپ ، بەدىنىنىڭ چاقىلىقى ، ساغلاملىقى ۋە چىداملىقلىقىنى ئاشۇرۇشتا تۈرتكىلىك رول ئويناىدۇ ؛ بالىلار ئەمگەككە قاتناشقاندا ، ئۇلار ئەمگەكنىڭ گۈزەللىكىنى بىۋاستە ھېس قىلىپ ، ئېستېتىك تۇيغۇسىنى تەرەققىي قىلدۇرىدۇ ، ئۆزلىرىنىڭ ئەمگىكى ئارقىلىق گۈزەل تۇرمۇش بەرپا قىلىشتىكى كۈچلۈك ئارزۇسىنى ئويغىتىدۇ . بۇ بالىلارنىڭ

رەسىم سىزىش ، گۈل ئويۇش ، ئۆي بېزەش ، مەكتەپ قورۇسىنى گۈزەللەشتۈرۈش قاتارلىق ئەمگەكلەردە ئىپادىلىنىدۇ .

پاكىتلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، ئەمگەك ئەخلاقنى يېتىلدۈرىدۇ ، ئەقلنى ئاشۇرىدۇ ، بەدەننى كۈچلەندۈرىدۇ ، ئادەمنى گۈزەللەشتۈرىدۇ ، ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى ، ئۇ بالىلارنى ئەخلاقي ، ئەقلي ، جىسماني ۋە گۈزەللىك جەھەتتىن ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرىنىڭ قۇرغۇچىلىرى ۋە ئىز باسارلىرىدىن بولۇشى ئۈچۈن ئاساس هازىرلاپ بېرىدۇ .

(2) ئەمگەك ئائىلە ئىناقلىقى ئۈچۈن پايدىلىق

بىر ئائىلىدە ئاتا ـ ئانا ئەمگەكچان بولسا ، بالىلار تىرىشچان بولىدۇ ، هەممەيلەن ئائىلە ئىشلىرىنى ئاڭلىق هالدا ئۈستىگە ئېلىپ ، ئەمگەك جەريانىدا بىر ـ بىرىگە كۆڭۈل بۆلۈپ ، بىر ـ بىرىگە ياردەم بەرسە ، مۇقەررەر هالدا ئائىلىنىڭ ئىتتىپاقلىقى كۈچىيىدۇ ، ئائىلە ئىناق ، بەختلىك كەيپىياتقا چۆمىدۇ . ئەكسىچە ، بەزى ئائىلىلەردە سەن ئاز قىلدىڭ ، مەن كۆپ قىلدىم ، دېيىشىپ جېدەل قىلغاچقا ، مۇناسىۋەت يىرىكلىشىپ ، زىددىيەت كۆپىيىپ كېتىدۇ . سۇخەنسكي مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى : «مەكتەپتە بارلىق ناچار كەيپىياتنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ئالدى بىلەن ئەمگەك تەربىيىسىگە تايىنىش كېرەك . مەكتەپتە هەقىقي ئەمگەك تەربىيىسى يولغا قويۇلمايدىكەن ، 5 ـ ، 6 ـ يىللىققا چىققاندا مەكتەپتىن قېچىپ كېتىدىغان ، ئاتا ـ ئانىسىغا ئېسىل كىيىم ۋە قول سائىتى ئېلىپ بەرمەسلىك مەكتەپكە بارمايمەن ، دەپ بېسىم ئىشلىتىدىغان ئوقۇغۇچىلار چىقىدۇ ، هەتتا ئۆسمۈرلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش

هادىسىسىمۇ كۆرۈلىدۇ .» مەلۇم شەھەردىكى ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنى ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش ئورگىنىنىڭ تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا ، ئۆسمۇرلەرنىڭ تۈيۈق يولغا مېڭىپ قېلىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان 10 چوڭ سەۋەب ئىچىدە بىرىنچى ئامىل كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقى ئىكەن . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلار ئۈچۈن خىزمەت قىلغان چاغدا ، بالىلارنىڭمۇ ئاتا ـ ئانا ئۈچۈن ئازراق خىزمەت قىلىشىنى تەلەپ قىلىش ، بالىلارغا ئۆلارنىڭمۇ ئائىلىنىڭ بىر ئەزاسى ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇش ، ئائىلە ۋە ئاتا ـ ئانا ئالدىدا ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىش مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى بىلدۈرۈش لازىم . بالىلار كىچىكىدىن باشلاپ ئائىلە ئىشلىرىنى تەڭ قىلسا ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھالىغا يېتىدىغان بولسا ، چوڭ بولغاندا ئاتا ـ ئانىسىغا ۋاپادار ھەم كۆيۈمچان بولىدۇ . ئەمگەك ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن بالىلار ئادەتتە جاھىل ، ئەركە ، تەكەببۇر بولمايدۇ ، جەمئىيەتتە شەخس ، كوللېكتىپ ۋە باشقىلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنىمۇ توغرا بىر تەرەپ قىلالايدۇ .

(3)ئەمگەك ئىجتىمائىي مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق

ئەمگەك ھەممە بايلىقنى يارىتىدۇ ، بايلىق جەمئىيەت ۋە خەلق ئۈچۈن بەخت ـ سائادەت كەلتۈرىدۇ . يولداش ماۋزېدۇڭ مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى : دۇنيادىكى يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەمگەك قىلماسلىقتىن باشلىنىدۇ . ھۆرۈنلۈق يەپ ـ ئىچىشنىلا بىلىدىغان ، راھەت ـ پاراغەتكە بېرىلىدىغان ، بىكار تەلەپ ، ئاقنانچى ، ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىدىغان ، ئۆز نەپسىنى كۆزلەپ ئۇمۇمغا زىيان سالىدىغان

شەخسىيەتچىلەرنى يېتىشتۈرىدىغان بۆشۈك . سۇخومىلىنسكىي مۇنداق دەيدۇ : «ئوقۇغۇچىلارغا چوقۇم تۈرمۇشتا (قىينىچىلىق) دېگەن بىر سۆزنىڭ بارلىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك ، بۇ سۆز ئەمگەك ، تەر ۋە قولدىكى قاپارتمىدىن ئايرىلالمايدۇ . ئۇنداق بولمايدىكەن ، مەكتەپ جەمئىيەتكە بىر تۈركۈم نان قېپى ھۆرۈنلارنى چىقىرىپ بېرىدۇ .» ئامېرىكىنىڭ بىر تەكشۈرۈشىدىن ئىسپاتلىنىشچە ،ئەمگەكنى سۆيىدىغان بالىلار بىلەن ئەمگەكنى سۆيمەيدىغان بالىلارنى سېلىشتۇرغاندا ، چوڭ بولغاندىن كېيىنكى جىنايەت ئۆتكۈزۈش نىسبىتى 1:10 ، ئىشسىز قېلىش نىسبىتى 1:15 ئىكەن . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ چوڭقۇر ئەھمىيىتى شۇ يەردىكى ، ئۇ پۈتكۈل مىللەتنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئاساس تىكلەپ بېرىدۇ ھەم ئۇنىڭغا تۆھپە قوشىدۇ . بۇگۈن بالىلارغا ئەمگەك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتىكى مەقسەت ، كېيىن ئۇلار جەمئىيەتكە چىقىقاندىن كېيىن ، ئۆزىنىڭ جەمئىيەتتىكى مەسئۇلىيىتىنى تېخىمۇ ياخشى ئادا قىلىش ئۈچۈندۇر . ئەمگەك تەربىيىسى ياخشى بولسا ، ئۇلار كەلگۈسىدە مەيلى ئەقلىي ئەمگەك بىلەن ياكى جىسمانىي ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانسۇن ، مەيلى ئاددىي ئەمگەك بىلەن ياكى مۇرەككەپ ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانسۇن ، پۈتۈن كۈچى بىلەن مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلالايدۇ ، كەسىپچانلىقى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى كۈچلۈك بولىدۇ .

2 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنى

ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسى بالىلاردا ئەمگەكنى

سۆيەدىغان ، ئەمگەكچى خەلقنى ھۆرمەتلەيدىغان ، ئەمگەك مېۋىلىرىنى قەدىرلەيدىغان ئىدىيىۋى ھېسسىياتنى ، تىرىشچان ، ئىقتىسادچىل بولۇش ، قول ھەم مېڭىنى تەڭ ئىشلىتىش ۋە يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەتلىك بولۇشتەك ئەمگەك ئادىتىنى يېتىلدۈرۈشنى ، شۇنداقلا دەسلەپكى قەدەمدە ئەمگەك بىلىملىرىنى ۋە ماھارىتىنى ئۆگىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنى بالىلارنىڭ يېشى ۋە جىسمانىي قۇۋۋىتىنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ مۇئەييەن ئۆزگىرىدۇ ، بۇ ئادەتتە مۇنداق ئۇچ تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ :

(1) ئۆز خىزمىتىنى قىلىدىغان ئەمگەك

ئۆز خىزمىتىنى قىلىدىغان ئەمگەك دېگىنىمىز ، بالىلارنىڭ ئۆزۈئىشنى ئۆزى قىلىشنى ، قىلىشنى بىلمەيدىغان ئىشلارنى قىلىپ ئۆگىنىشنى كۆرسىتىدۇ . بۇ بالىلاردا پاكىزلىقنى ، ئەمگەكنى سۆيىدىغان ، تۇرمۇشتا رەتلىك بولىدىغان ئادەتنى ، قەيسەر ئىرادىنى ۋە مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرىدۇ . ئۆز خىزمىتىنى قىلىدىغان ئەمگەك — ئۆزىنىڭ كىيىمىنى ئۆزى كىيىش ، مەكتەپكە ئۆزى بېرىپ كېلىش ، دەپتەر ، قەلەم ، سومكىلىرىنى ئۆزى رەتلەش ، ئۆز ئۆيىنى ، كىتاب ئىشكاپىنى ، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى ئۆزى يىغىشتۇرۇش ، ئۆزىنىڭ كىيىملىرىنى ئۆزى يۇيۇش ، تۇگمىلىرى چۈشۈپ قالسا ئۆزى قاداش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلار يەنە ئادەتتىكى تاماقلارنى ئېتىشنى ، كىيىملىرىنى ئۆزى يامap كىيىشنى ئۆگىنىش كېرەك .

(2) ئائىلە ئىشلىرى ئەمگىكى

ئائىلە ئىشلىرى ئەمگىكى ئارقىلىق بالىلاردا ئەمگەكنى سۆيىدىغان ، باشقىلارغا غەمخورلۇق قىلىدىغان ، ئىتتىپاقلىشىپ

ئۆز ئارا ھەمكارلىشىدىغان ياخشى ئەخلاق - پەزىلەتنى ۋە ئادەتنى يېتىلدۇرگىلى بولىدۇ .

بىرىنچى ، ئوقۇش يېشىغا توشاي دېگەن بالىلار ئادەتتىكى ئۆي ئىشلىرىنى ئۈستىگە ئالسا بولىدۇ . مەسىلەن ، گېزىت ئەكىرىش ، سۈت سېتىۋېلىش ، ئەخلەت تۆكۈش ، تاماقتىن ئىلگىرى قوشۇق - چوكىلارنى ئۈستەلگە تىزىش ، دادىسىغا ھەمكارلىشىپ سەي تاللاش ، گۈللەرنى سۇغىرىش قاتارلىقلار .

ئىككىنچى ، ئوتتۇرا ، تۆۋەن يىللىقتىكى بالىلار قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇشنى ، ھويلا - ئارامىلارنى سۈپۈرۈپ تازىلاشنى ، ئۆيگە تۆز ، شېكەر ، ئاچچىقسۇ ، جاڭيۇ قاتارلىق ئۇششاق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىشنى ، ئانىسىغا يارەملىشىپ تاماق ئېتىشنى ئۆگىنىشى كېرەك .

ئۈچىنچى ، يۇقىرى يىللىقتىكى بالىلار ئاتا - ئانىسىنىڭ كىر يۇيۇشىغا ، كىيىم - كېچەكلەرنى يامىشىغا ، ئورۇن - كۆرپىلەرنى يىغىشتۇرۇشىغا يارەملىشىشى ، ھويلا - ئارامدىكى كۆچەت ۋە گۈل - گىياھ تىكىش ئەگىكىگە قاتنىشىشى ، شارائىتى بارلار ئىلە قۇشلىرىنى بېقىشى ، ئائىلىنىڭ ئۇششاق رېمونتچىلىقلىرىدىن ئادەتتىكى ياغاچچىلىق ، لايچىلىق ، توكچىلىق ئىشلىرىنى ئۆگىنىشى لازىم .

(3) جامائەت پاراۋانلىقى ئەمگىكى

لېنىن : «جامائەت پاراۋانلىقى ئەمگىكى كوممۇنىزمنىڭ بىخى ، بۇ بالىلارنىڭ كوممۇنىزملىق ئەمگەك پوزىتسىيىسىنى يېتىلدۇرۇشكە پايدىلىق» دېگەنىدى . ئاتا - ئانىلار بالىلارنى مەكتەپ ئىچى ۋە سىرتىدىكى پاراۋانلىق ئەمگەكلىرىگە ، مەسىلەن ، دىجورنىلىق ، مەكتەپ قورۇسىنى كۆكەرتىش ، سىنىپنى تۈزەش ، ئاممىۋى سورۇنلارنى تازىلاش ، بەشتە كاپالەت ئائىلىلەرگە ئىللىقلىق يەتكۈزۈش قاتارلىق پائالىيەتلەرگە

قاتنىشىشقا رىغبەتلەندۈرۈشى لازىم . پاراۋانلىق ئەمگەكنىڭ قاتنىشىش بالىلاردا ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى يېتىلدۈرۈشكە پايدىلىق . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، يەنە ئۇ بالىلارنىڭ ئىجتىمائىي ئالاقىسىنى كۈچەيتىپ ، ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ ، يېتەرسىزلىكىنى تۈزىتىشكە ، بۇرادەرلىرى بىلەن بولغان دوستلۇقىنى كۈچەيتىشكە تۈرتكە بولىدۇ . دەرۋەقە ، بىز بازار ئىقتىسادى شارائىتىدا ھەق ـ تەلەپ قىلمايدىغان پاراۋانلىق ئەمگەكنىمۇ تەشەببۇس قىلمىز ، ھەقلىق ئەمگەكنىمۇ ، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئۈنۈشنىمۇ چەتكە قاقمايمىز .

3 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىگە قويۇلىدىغان تەلەپ

ئائىلىدە بالىلارغا ئەمگەك تەربىيىسى ئېلىپ بارغاندا ، تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىش كېرەك :

(1) ئەمگەك ئەمەلىيىتى بىلەن ئىدىيىۋى تەربىيىنى بىرلەشتۈرۈش

ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، نوقۇل ئەمگەك قىلىشنىڭ ئۆزى ياخشى ئىدىيىۋى ئەخلاقنى شەكىللەندۈرەلمەيدۇ ، پەقەت ئەمگەك ئەمەلىيىتى بىلەن ئىدىيىۋى تەربىيىنى بىرلەشتۈرگەندىلا ، ئاندىن ياخشى تەربىيە ئۈنۈمىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم ئەمگەكنى بىر خىل تەربىيە ۋاستىسى قىلىپ ، ئىدىيىۋى تەربىيىنى ئەمگەك جەريانىغا سىڭدۈرۈشى لازىم .

ئەمگەك جەريانىدا بالىلارنى ئاكتىپ ، قىزغىن ، ئەستايىدىل ، مەسئۇلىيەتچان بولۇشقا ، جاپادىن قورقماسلىققا ، ھۆرۈنلۇق قىلماسلىققا ، ئىناق ـ دوستانە بولۇشقا ، ۋەزىپىنى

تولۇق ، سۈپەتلىك ئورۇنداشقا تەربىيىلەش كېرەك . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، بالىلارغا ئەمگەك ئىنتىزامىغا قاتتىق رىئايە قىلىش ، تەقسىماتقا ، باشقۇرۇشقا بويسۇنۇش ، كىچىكمەسلىك ، بالدۇر كېتىپ قالماسلىق ، ۋاقتىنى ئىسراپ قىلماسلىق ، ئومۇمىنىڭ مۈلكىنى ئاسراش ، ئەمگەكچى خەلقە ھۆرمەت قىلىش ، ئاشلىقنى ئىسراپ قىلىدىغان ، ئومۇمىنىڭ مال ـ مۈلكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان خاھىشلار بىلەن قەتئىي كۈرەش قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىش لازىم .

(2) بىلىم ئىگىلەش بىلەن ئەمەلىي ئىشلەشنى بىرلەشتۈرۈش

ئائىلىدە ئەمگەك تەربىيىسى ئېلىپ بارغاندا ، ھەم بالىلارغا مۇناسىۋەتلىك ئەمگەك بىلىملىرىنى ئىگىلىتىش ، ھەم بالىلارنى قول سېلىپ ئىشلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ، ئىككىسىنى زىچ بىرلەشتۈرۈش كېرەك . يەنى بالىلارنى مېڭىسىنىمۇ ، قولىنىمۇ تەڭ ئىشلىتىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك . بالىلار ئىشلەش جەريانىدا ئۆگەنگەندە ، بىرەر نەرسىنى ئاسان ئۆگىنىۋالىدۇ ، ئۇنۇمىمۇ ياخشى بولىدۇ . بەزىبىر ياش ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى ھەددىدىن زىيادە ئەتىۋارلاپ ، ئۇلارنىڭ چارچاپ قېلىشىدىن ، چىرايلىق كىيىملىرىنى مەينەت قىلىۋېتىشىدىن ، نازۇك نەرسىلەرنى چېقىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ ، ئۇلارنى ئىشقا يولاتمايدۇ . بالىلاردىكى ھۆرۈنلۈق ۋە ئەمگەكنى سۆيمەسلىكنىڭ دەل مۇشۇنداق ئەنسىرەشتىن شەكىللىنىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ . بالىلار مېڭىسىنىمۇ ، قولىنىمۇ ئىشلەتكەندە ، چېۋىر ھەم چاققان بولىدۇ . چېۋىر ھەم چاققان بولغاندىلا ، يېڭىلىق يارىتالايدۇ . بالىلار ئەمگەك جەريانىدا قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە ، ئۆزلىرىنىڭ كاللا ئىشلىتىپ ، قول سېلىپ ھەل قىلىشىغا يول قويۇش ، چوڭلار مۇۋاپىق ياردەم بېرىش ، شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ۋەزىپىنى تېخىمۇ

ياخشى ئورۇنداپ ، ئۆز نەتىجىسىنىڭ خۇشاللىقىدىن بەھرىلىنىشىگە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش لازىم .

ھازىر دۇنيادىكى بەزى تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەر بالىلارغا ئەمگەك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشقا ۋە بالىلارنىڭ ئەمەلىي ئىشلەش قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈشكە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدىغان بولدى . ئامېرىكىنىڭ بوستۇن شەھىرىدە بىر بالىلار مۇزېيى بولۇپ ، «بۇنى تۇتماڭ » دېگەن تاختا ئېسىلمايدىكەن ، ئېكسكۇرسىيىگە كەلگەن بالىلار كاللىسىنىمۇ ، قولىنىمۇ ، پۇتىنىمۇ ئىشقا سېلىپ ، ئەمەلىي مەشغۇلات ئېلىپ بارسا بولىدىكەن . گېرمانىيىنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپلىرىدە تاماق ئېتىش ، قورۇما تەييارلاش ، ئوتۇن يېرىش ، پوپايكا توقۇش دېگەنگە ئوخشاش ماھارەت دەرسلىكلىرى تەسىس قىلىنىدىكەن . ياپونىيىدە نۇرغۇن ئائىلىلەر تەتىل ۋاقتىدا بالىلىرىنى يېزىدىكى تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە ياكى «تاغلىق كەنت ئوقۇش پونكىتى» غا ئاپىرىپ بېرىپ ، ئەمگەك بىلەن چېنىقتۇرىدىكەن . كانادادىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەردە بالىلار بىر تۈپ دەرەخنى تىكىپ ئەي قىلىش ئەمگىكىگە چوقۇم قاتنىشىشى كېرەك ئىكەن . بۇنداق ئەمەلىي ئىشلەشنىڭ ئۈنۈمىگە «دەل ـ دەرەخلەرنى ئاسراپ ، ۋەتەننى كۆكەرتەيلى» دېگەن دەرسنى ئون سائەت ئۆتۈپمۇ ئېرىشكىلى بولمايدۇ .

(3) ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش بىلەن ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى بىرلەشتۈرۈش

ئائىلە ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ ئاساسىي مەقسىتى بالىلارنى ئىختىساسلىق كىشىلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈش ھەم ئۇلارنى ئەخلاقىي ، ئەقلىي ، جىسمانىي جەھەتتىن ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت . لېكىن ، باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ يۇقىرى يىللىقىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا نىسبەتەن ئەمگەك تەربىيىسىگە بىرلەشتۈرۈپ ، دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا بالىلار ئائىلىنىڭ

باقمچىلىق ، تېرىقچىلىق ئىشلىرىغا ياردەملەشسە ، مەكتەپنىڭ كىچىك زاۋۇت ، كىچىك تېپتىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدا تېرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ ، ئىقتىسادچانلىق بىلەن ئوقۇتۇش پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ جەمئىيەت ئۈچۈن بايلىق يارىتسا تامامەن بولىدۇ . دېھقانچىلىق ، چارۋىچىلىق ، ئورمانچىلىق رايونلىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئاممىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا ئېتىز بېشى ، ئۆستەڭ قىرلىرىدىن پايدىلىنىپ بەزى ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىسا ، پىئونېرلار ئورمانلىقنى بەرپا قىلسا ياكى كىچىك تېپتىكى باقمچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرسا ، شۇ ئارقىلىق بەلگىلىك ئىقتىسادىي ئۈنۈمنى يارىتىپ ، مەكتەپ شارائىتىنى ياخشىلىسا ، ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي يۈكىنى يەڭگىللەتسە بولىدۇ ، بۇنداق قىلىش مائارىپ ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە بالىلارنى چېنىقتۇرۇشقا نىسبەتەن ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە .

(4) ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ ، بىخەتەر ، پاكىز بولۇشقا ۋە ئەمگەك بىلەن دەم ئېلىشنى بىرلەشتۇرۇشكە دىققەت قىلىش

ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسى بالىلارنىڭ ياش ۋە جىنس جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىگە ، جىسمانىي ۋە ئەقلىي جەھەتتىكى تەرەققىياتىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئۇيغۇن كېلىشى ، چوقۇم بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى ساغلاملىقىغا پايدىلىق بولۇشى لازىم . ئەمگەك تۇرلىرى بالىلارنىڭ قابىلىيىتىگە يارىشا ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ، ئەمگەك ۋاقتى ۋە سالمىقى قاتتىق كونترول قىلىنىشى لازىم . بىخەتەر ھەم پاكىز بولۇش تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىش ، پاكىز بولۇشقا كاپالەتلىك قىلىش ، ئەمگەك بىلەن دەم ئېلىشنى بىرلەشتۇرۇش كېرەك . تېنى ئاجىز ، كېسەل ئوقۇغۇچىلارغا ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ ، ئۇلارنى ئەمگەككە قاتناشتۇرماسلىق ياكى يېنىك ئەمگەكلەرگە

قاتناشتۇرۇش ، بالىلارنى سالامەتلىككە تەسىر يەتكۈزىدىغان ئەمگەكلەرگە سالماسلىق ، بالىلار ئارىسىدا ئەمگەك مۇسابىقىسى ئېلىپ بارماسلىق ، بالىلارنى ھەددىدىن زىيادە جىددىيلەشتۇرۇپ ، چارچىتىپ قويماسلىق ، يۇكىنى ئېغىرلاشتۇەتمەسلىك كېرەك . يىغىپ ئېيتقاندا ، ئائىلىدە ئەمگەك تەربىيىسى ئېلىپ بارغاندا ، بالىلارنىڭ نورمال ھەم ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە چوقۇم دىققەت قىلىش كېرەك .

4 . ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ ئۇسۇلى

ئائىلىدىكى ئەمگەك تەربىيىسىنىڭ ئۇسۇلى خىلمۇخىل بولىدۇ ، ئوخشاشمىغان مەزمۇنغا قارىتا ئوخشاشمىغان ئۇسۇل قوللىنىش كېرەك . تۆۋەندە ئومۇمىيلىققا ئىگە بىر نەچچە خىل ئاساسلىق ئۇسۇلنى تونۇشتۇرىمىز .

(1) سەۋرچانلىق بىلەن يېتەكلەش ، ئۇلگە كۆرسىتىش

بالىلار دەسلەپتە ئەمگەك قىلىشنى ئۆگەنگەندە ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارغا نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ، قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈش ، بىر ياقتىن سۆزلەپ ، بىر ياقتىن قىلىش ، بالىلارنى ئەمگەك قىلىش جەريانىدا ئۆگىنىشكە يېتەكلەش لازىم . يېتەكلىگەندە چوقۇم سەۋرچان بولۇش ، ئالدىراقسانلىق قىلماسلىق كېرەك . بىر قېتىمدا قىلىپ قاملاشتۇرالمىسا ، ئىككىنچى قېتىم يەنە قىلدۇرۇش . ئەمگەك قىلىش جەريانىدا بالىلار كىيىملىرىنى مەينەت قىلىۋەتسىمۇ ، قاچا ـ قۇچىلارنى چېقىۋەتسىمۇ ، ياكى ئەسۋابلارنى بۇزۇۋەتسىمۇ

سوغۇققان بولۇش ، هه دېگەندىلا بالىلارنى قايرىپ قويۇپ ، ئۆزى قىلىپ كەتمەسلىك ، تېخىمۇ مۇھىمى بالىلارنى دۇشكەلەپ ، تىللاپ ـ ئۇرماسلىق كېرەك . بۇنداق قىلغاندا ، بالىلارنىڭ غۇرۇرى زەربىگە ئۇچرايدۇ ، بالىلار بىزار بولىدۇ ، تەربىيىلەش مەقسىتىگىمۇ يەتكىلى بولمايدۇ .

بالىلارنىڭ تەپەككۇرى كونكرېت هەم ئوبرازلىق بولىدۇ ، ئۇلار ئابستراكت تەپەككۇرنى ئاسان چۈشىنەلمەيدۇ ، شۇڭا بالىلارغا ئۇلگە كۆرسىتىش كېرەك ، ئۇلگە كۆرسىتىش بولسا ، بالىلار شۇنىڭغا قاراپ ئاسان ئۆگىنەلەيدۇ . ئۇلگە كۆرسىتىش ئۇسۇلى بالىلارنىڭ دوراش ، تەقلىد قىلىش ئالاهىدىلىكىگە ماس كېلىشى كېرەك . ئۇلگە كۆرسىتىشنى سۆزلەپ چۈشەندۈرۈش بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ، بالىلارغا قانداق قىلىشنى ، نىمە ئۈچۈن قىلىشنى بىلدۈرۈپلا قالماستىن ، قانداق قىلغاندا تېخىمۇ ياخشى قىلغىلى بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلدۈرۈش كېرەك . بالىلارنىڭ ئۇلگىسى قەھرىمان شەخسلەر ، ئەمگەك نەمۇنىچىلىرى ياكى ئەمگەككە ئامراق كىچىك دوستلار بولۇشى مۇمكىن ، لېكىن ئەڭ ياخشى ئۇلگە يەنىلا ئاتا ـ ئانىدۇر . ئاتا ـ ئانىلار بالىلار بىلەن هەر كۈنى بىللە بولىدۇ ، ئۇلارنىڭ هەر بىر سۆز ـ هەرىكىتى بالىلارغا قاتتىق تەسىر كۆرسىتىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ ، هەرقانداق ئىشتا ئۇلگە بولۇشى ، ئائىلە ئەمگەكلىرىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىشى ، ئۆز ئارا هەمكارلىشىشى ، بىر ـ بىرىنى چۈشىنىشى ، هەر ۋاقىت بالىلارغا ئۇلگە بولۇشى لازىم . ئانا ئىشچان بولسا قىز چاققان بولىدۇ ، ئاتا هۆرۈن بولسا ئوغۇل لايغەزەل بولىدۇ ، بۇ بىر هەقىقەت .

(2) قىزىقىشنى ۋە ئاڭلىلىقنى قوزغاش

قىزىقىش بالىلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئەمگەك مۇددىئاسى ، ھەمدە ئەمگەك ۋەزىپىسىنى ئورۇنداشتىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ . بالىلار ئەمگەككە قىزىققاندىلا ، ئاڭلىق ھەم ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئىشلەيدۇ .

بىرىنچى ، ئەمگەك جەريانىدا خۇشال ـ خۇرام كەيپىيات يارىتىش كېرەك . مەسىلەن ، چۆچەك ، يۇمۇر ، ناخشا ئېيتىش ئارقىلىق زېرىكىشلىك بولغان ئەمگەك جەريانىنى جانلاندۇرغىلى ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئەمگەككە بولغان قىزىقىشىنى قوزغىغىلى بولىدۇ . بۇنىڭدىن باشقا يەنە ئويۇنچۇق ئوينىتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ ، مەسىلەن ، ئەگەر قىزىلار بولسا ، قونچاقلارغا كىيىم كىيدۈرۈش ، گالستۇك چىگىش ئارقىلىق بالىلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىنى ئۆزلىرى قىلىشقا يېتەكلەشكە بولىدۇ .

ئىككىنچى ، بالىلارغا ئۆزلىرى ھەممىدىن ياخشى كۆرىدىغان ئىشنى ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك . مەسىلەن ، گۈلگە سۇ قۇيۇش ، سەي ئاقلاش ، گېزىت ئەكىلىش دېگەنگە ئوخشاش . گەرچە بۇ كىچىك ئىشلار بولسىمۇ ، بالىلارنىڭ ئۆزىنى ئىپادىلەش ئارزۇسىنى قاندۇرغىلى بولىدۇ . بالىلار ئۆيىنىڭ ئىشلىرىنى قىلدىم ، ئاتا ـ ئانامغا ياردەملەشتىم دەپ ، ئۆزىنى پەخىرلىك ۋە خۇشال ھېس قىلىدۇ .

ئۇچىنچى ، ئائىلە ئىشلىرىنىڭ پەن ـ تېخنىكا تەركىبىنى ئاشۇرۇش . ئادەتتىكى ئەمگەك جەريانىدا ، بالىلارنىڭ تەبىئىي قىزىقىش ۋە ھەۋەسلىرىگە ماسلىشىپ ، بەزى پەن ـ تېخنىكىغا ئائىت مەزمۇنلارنى قوشقاندا ، بالىلارنىڭ ئەمگەك قىزغىنلىقىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ . مەسىلەن ، بالىلارنى ماگنىت ئارقىلىق

ئەخلەتلەرنى تەرگۈزۈش ، تەشتەككە گۈل كۆچۈرگۈزۈش دېگەندەك . پەن ـ تېخنىكا مەزمۇنى ئارىلاشقان ئەمگەك بالىلارنىڭ ئىلىم ـ پەنگە بولغان ھەۋىسىنى يېتىلدۈرىدۇ .

تۆتىنچى ، بالىلارنى مۇستەقىل ئىش قىلىشقا قويۇۋېتىش . بالىلار كۆپىنچە ئۆزلىرى بىرەر ئىشنى مۇستەقىل ئورۇندىشى ياخشى كۆرىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ئىشەنمەي ، ئۇلارغا ھۆرمەت قىلمىشى ، ئۇلارنى تولۇپ ـ تاشقان ئىشەنچ بىلەن قوبۇلقىلارنى يېڭىشكە ئىلھاملاندۇرۇشى لازىم . بالىلار بەلگىلىك تىرىشىش ئارقىلىق نەتىجىگە ئېرىشكەن ، ۋەزىپىنى ئورۇندىاپ بولغان چاغلاردا ، ئاتا ـ ئانىلار مۇۋاپىق ھالدا ئۆزلىرىنىڭ ھەيران قالغانلىقىنى ، ھاياجانلانغانلىقىنى ۋە خۇشال بولغانلىقىنى ئىپادىلىشى كېرەك . بالىلار ئۆز مۇۋەپپەقىيىتىدىن خۇشال بولغاندا ، ئەمگەك قىزغىنلىقى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ .

بەشىنچى ، بالىلارنىڭ قابىلىيىتىگە ئاساسەن ، بارا ـ بارا مۇرەككەپ ئەمگەكلەرنى تاپشۇرۇپ ، بالىلارنىڭ ئەمگەك جەريانىدا ئۇزلۇكسىز ئۆگىنىش ، ئىزدىنىشكە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش ، ئۇلارنى تېخىمۇ مۇرەككەپ ، تېخىمۇ مۇشەققەتلىك ئەمگەك ۋەزىپىلىرىنى ئاڭلىق ئۇستىگە ئېلىشقا يېتەكلەش كېرەك .

(3) ۋاقتىدا تەقدىرلەپ ، مۇۋاپىق مۇكاپاتلاش

تەقدىرلەش ۋە مۇكاپاتلاش بالىلارنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى ئاشۇرىدۇ ، ئۇ بالىلارنىڭ ئەمگەك ئاكتىپچانلىقى ۋە ئاڭلىلىقىنى قوزغاشقا پايدىلىق . بالىلار ئۆز كۆڭلىدە باشقىلارنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈشىنى ، ماختىشىنى ، ھۆرمەت قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ . بۇ خىل ئارزۇسى ئەملىگە ئاشقان

هامان ، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى بايقالمىغان يوشۇرۇن ئىقتىدارلار ئاشكارلىنىپ ، كۈتۈلمىگەن نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ . شۇڭا ، ئەمگەك جەريانىدا بىرەر ياخشى ئىش قىلسا ياكى قىيىن ۋەزىپىنى ئورۇندىپ بولسا ، ئاتا ـ ئانىلار ۋاقتىدا ماختاپ ، مۇۋاپىق مۇكاپاتلىشى ، مەسىلەن ، بالىلارغا يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ قويۇشى ، قۇچاقلاپ سۆيۈپ قويۇشى ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا ماختىشى ياكى دەم ئېلىش كۈنلىرىدە باغچىلارغا ئاپىرىپ ئويىنىتىشى ، مۇۋاپىق ماددىي مۇكاپات بېرىشى ، مەسىلەن ، ئويۇنچۇق ۋە كىتاب دېگەندەك نەرسىلەرنى ئېلىپ بېرىشى لازىم .

بالىلارنى تەقدىرلەپ مۇكاپاتلىغاندا تۆۋەندىكىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك :

بىرىنچى ، ماختاش لايىقىدا بولۇش ، بەك كۆپ بولۇپ كەتمەسلىك . ئۇنداق بولمايدىكەن ، بالىلار ماختاشقىلا كۆنۈپ قېلىپ ، مەغرۇرلۇق كەيپىياتى پەيدا بولىدۇ ، ھەتتا بەزى بالىلاردا ماختىنىش ئۇچۇنلا ئەمگەك قىلىدىغان ئىدىيە تۇغۇلىدۇ .

ئىككىنچى ، ماددىي مۇكاپاتلاش بەك يۇقىرى ھەم بەك كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكى ، ئەڭ ياخشىسى بالىلارنى يېمەك ـ ئىچمەك ، كىيىم ـ كېچەك بىلەن مۇكاپاتلىماسلىق ، تېخىمۇ مۇھىمى بالىلارنى پۇلغا قىزىقتۇرماسلىق كېرەك . بۇنداق قىلغاندا ، بالىلارنى يەپ ـ ئىچىشنى ، كىيىم كىيىشنى ئەلا بىلىدىغان ، پۇلغا بېرىلىپ كېتىدىغان ئەگرى يولغا باشلاپ قويىمىز .

ئۈچىنچى ، مۇنداق ئىشنى قىلساڭ ، مۇنداق نەرسە ئېلىپ بېرىمەن دەپ ، بالىلارغا ئالدىن ۋەدە بەرمەسلىك كېرەك . بۇنداق قىلغاندا ، بالىلار ئاتا ـ ئانىلارغا شەرت قويىدىغان بولۇۋالىدۇ ، بىرەر نەرسە بەرمىسەڭ دېگىنىڭنى قىلمايمەن دەپ ،

ئاتا ـ ئانىسىنى قىستايدىغان بولۇۋالىدۇ .

(4) بىللە ئەمگەك قىلىپ بەسلىشىشكە قىزىقتۇرۇش

ئاتا ـ ئانىلار بالىلار بىلەن بىرلىكتە ئەمگەك قىلىپ ، بەسلىشىشكە قىزىقتۇرغاندا ، بالىلارنىڭ ئەمگەك قىزغىنلىقى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ ، بالىلارنى خۇشال ـ خۇرام ئىشلەيدىغان ، ئەمگەكنى تېخىمۇ سۆيىدىغان قىلغىلى بولىدۇ . مەسىلەن ، ئانا كىر يۇغاندا بالىلارنى ئۆزلىرىنىڭ قول ياغلىقى ، پايپىقى ۋە ئۇششاق نەرسىلەرنى يۇيۇشقا سېلىش ، ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بالىلار خىزمەت تەقسىماتى قىلىۋېلىپ ، ھەمكارلىشىش ئاساسىدا ئۆيلەرنى ئورتاق تازىلاش ۋە يېغىشتۇرۇش قاتارلىقلار . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلار بىلەن دېرىزە ئەينەكلىرىنى سۈرتۈش ، پاختا تېرىش ، باشاق تېرىش قاتارلىق ئەمگەكلەردە مۇسابىقىلىشىپ ، ئائىلىنى ئەمگەك خۇشاللىقىغا ئىگە قىلىشقا بولىدۇ .

(5) باشقۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ ، بالىلارنى ئۆيگە ئىگىدارچىلىق قىلىشقا ئۆگىتىش

ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ئائىلىدە بەزى مۇقىم ئەمگەك ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇپ ھەمدە ئۇلارنى بەزى ئائىلە ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ ، بالىلارغا ئەمگەك قىلىشنىڭ ئۆز تۇرمۇشىنى قامداشتىكى زۆرۈرىيەت ئىكەنلىكىنى ، ئائىلىدىكى مەجبۇرىيىتى ئىكەنلىكىنى تونۇتۇش كېرەك . بۇ ئىشلار بالىلارنىڭ مۇستەقىل خاراكتېرىنى ، مەسئۇلىيەتچانلىقىنى ۋە تەشكىللەش ، باشقۇرۇش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشتە ياخشى رول ئويناىدۇ . ئائىلىدە بالىلارغا ھەر كۈنى سۈت ئەكىرىش ، قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇش ، تازىلىق قىلىش دېگەندەك كونكرېت ئەمگەك ۋەزىپىلىرى تاپشۇرۇلۇشى كېرەك . بەزى ئاتا ـ ئانىلار

بالىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئولتۇرۇپ ، ئىستېمال پىلانىنى تۈزىدۇ ، ھەر ئايلىق تۇرمۇش خىراجىتىنى بالىلارنىڭ باشقۇرۇشىغا تاپشۇرىدۇ ، ئانا بولغۇچى سەي ـ كۆكتات سېتىۋېلىش ، سۇ ، توك پۇللىرىنى تاپشۇرۇش ئىشلىرىنى قىلسا ، دادا ئۇن ، ماي سېتىۋېلىش ، گېزىت ـ ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولۇش ئىشلىرىنى قىلىدۇ ، بالىلار بۇ چىقىملارنى خاتىرىلەيدۇ . بالىلار چىقىمنىڭ كۆپ بولۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىغاندا ، ئىنچىكە ھېسابات قىلىش ، چىقىمنى تېجەش توغرىسىدا ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تەشەببۇسكار بولۇپ مەسلىھەتلىشىدۇ . بۇ جەريانداً بالىلار ئائىلە باشقۇرۇشنى ئۆگىنىدۇ ھەمدە مۇۋاپىق خىراجەت قىلىش ، ئىقتىسادچىل بولۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرىدۇ .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . «بالىلار ئۆزى قول سېلىپ ئىش قىلسۇن» نامىلىق ماقالىنى ئوقۇپ چىقىڭ .

2 . بالىڭىزنىڭ يېشى ۋە ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق ئائىلە ئەمگەك ۋەزىپىسى ئورۇنلاشتۇرۇپ ، يېتەكلەش ھەم تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىڭ .

بالىلارنى ئەقلىي ساپاسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكلەيلى

پۈتۈن مىللەتنىڭ ئەقلىي ساپاسىنى ئۈنۈملۈك تەرەققىي قىلدۇرۇش دۆلەتنىڭ كەلگۈسىدە گۈللەپ ياشنىشىنى بەلگىلەيدۇ .

ھازىرقى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئەقىللىق بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ ، لېكىن ئەقىللىق بولۇش دېگەن نېمە ؟ قانداق قىلغاندا بالىلارنى ئەقىللىق قىلغىلى ، ئەقىللىقلىرىنى تېخىمۇ ئەقىللىق قىلغىلى بولىدۇ ؟

1 . ئەقىللىق بولۇشقا قارىتا توغرا كۆز قاراش تىكلەش كېرەك

21ـ ئەسىردىكى دۆلەت بىلەن دۆلەت ، ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن رىقابەت تېگى ـ تەكتىدىن ئالغاندا ، ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ ساپاسى جەھەتتىكى رىقابەت بولىدۇ . بۇنىڭ ئىچىدە خەلقنىڭ ئەقلىي ساپاسى ۋە يېڭىلىق يارىتىش روھى مۇھىم پىسخىك ساپانى تەشكىل قىلىدۇ . ئۇنىڭ ئۇزلۇكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشى بىر دۆلەت ، جەمئىيەت ۋە ئائىلىنىڭ مەۋجۇت بولۇشى ، تەرەققىي قىلىشى ۋە گۈللەپ ياشنىشىدا ھالقىلىق رول ئويناىدۇ . ھازىرقى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆز بالىلىرىنىڭ باشقىلاردىن ئەقىللىق بولۇشىنى ، تالانت جەھەتتە باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشۈشىنى ئارزۇ قىلىدۇ ، ئۇنداقتا ، قانداق بالىلار ئەقىللىق ھېسابلىنىدۇ ؟ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كەچۈرمىشى ، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ، كىشىلىك

هايانقا تۇنقان پوزىتسىيسى پەرقلىق بولغاچقا ، «ئەقىللىق» دېگەننى چۈشىنىشىمۇ ئوخشاشمايدۇ ، بۇنىڭغا قارىتا بەزى خاتا چۈشەنچىلەرمۇ بار .

(1) «ئەقىللىق» لىق توغرىسىدىكى خاتا چۈشەنچىلەر

بىرىنچى ، بىلىمى بولسىلا «ئەقىللىق» ھېسابلىنىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ كىچىك ۋاقتىدىلا ئوقۇش ، يېزىش ، ھېسابلاشنى بىلىشىگە نسبەتەن ئارتۇقچە تەلەپ قويىدۇ ، مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، نەتىجىسى ياخشى ، نومۇرى يۇقىرى بولسىلا ، تەبىئىي ھالدا ئەقىللىق بولىدۇ ، دەپ قارايدۇ .

ئىككىنچى ، ناخشا - ئۇسسۇلغا ماھىر بولۇپ ، بىرەر ئالاھىدىلىكى بولسىلا «ئەقىللىق» ھېسابلىنىدۇ . مۇشۇ قاراش تۈپەيلىدىن بەزىلەر بالىلارنىڭ كونكرېت ئەھۋالى بىلەن ھېسابلاشماي ، قارىغۇلارچە مەبلەغ سالىدۇ .

ئۈچىنچى ، ئەخلاق تەربىيىسىگە سەل قاراپ ، بالىلىرىنىڭ «ئەقىللىق» لىقىدىن خاتا ھالدا زوقلىنىدۇ . مەسىلەن ، بالىلار ئانىغا ئەگىشىپ سەي ئالغىلى چىققاندا ، ئىككى تال سەۋزىنى ئوغرىلىقچە سومكىغا سېلىۋالسا ، بالام «ئەقىللىق» بوپتۇ ، دەپ ماختىنىدۇ .

تۆتىنچى ، ئازراق ئەقىللىق بولغىنىغا قانائەت قىلىپ ، ئۈزلۈكسىز تەرەققىي قىلدۇرۇشقا سەل قاراش . بالىلار بىرەر جەھەتتە ئالاھىدىلىككە ئىگە بولۇپ ، ئۈنى - بۇنى قىلىشنى بىلسە ، بەزى ئاتا - ئانىلار كۆرگەنلا ئادەمگە ماختاپ بېرىدۇ ، ھە دېگەندىلا بالىلارنى ماھارەت كۆرسەتكۈزىدۇ ، مۇشۇنىڭ ئۆزىنى ھەقىقىي «ئەقىللىق» بولۇش ، دەپ ھېسابلايدۇ . مۇشۇنىڭغىلا مەستانە بولۇپ ، ئۈزلۈكسىز تەربىيىلەپ تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بەرمىگەندە ، بالىلاردا بەلگىلىك ئەقىل - پاراسەت ئاساسى بولسىمۇ ، ماختاش

سادالىرى ئىچىدە بۇنداق «ئەقىل - پاراسەت» بىر ئىزدا توختاپ قالىدۇ .

بەشىنچى ، قارىغۇلارچە سېلىشتۇرۇپ ، خاسلىق پەرقىگە سەل قاراش . بەزى ئاتا - ئانىلار باشقا بالىلارنىڭ ئەقىللىقلىقىنىلا كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ بالىسىنى ھېچنېمىگە يارىمايدۇ ، دەپ ھېسابلايدۇ . بەلكىم سىزنىڭ پەرۋاسىزلىقىڭىز تۈپەيلىدىن بالىڭىزنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى بايقىماي قالغان بولۇشىڭىز مۇمكىن .

يۇقىرىدىكى خىلمۇ خىل خاتا چۈشەنچىلەر بەزى ئاتا - ئانىلارنىڭ ئەقىل - پاراسىلارنى تېخىمۇ ئەقىللىق قىلغىلى بولمىغانلىقى توغرىسىدا ئىلمىي ۋە توغرا بولغان كۆز قاراش تىكلىشى لازىملىقىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ .

(2) ئەقىللىق بولۇشقا قارىتا توغرا كۆز قاراش تىكلەش كېرەك

بىرىنچى ، «ئەقىللىق» دېگەن سۆزنىڭ ئىلمىي مەنىسىنى چۈشىنىش كېرەك . «ئەقىللىق» دېگەن سۆز «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» دە ، ئەقلى بار ، كاللىسى ئىشلەيدىغان ، ئۆتكۈر ، ھوشيار ، زېرەك ؛ ئەقىل بىلەن ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن ، بىلىملىك ، ئەقىل - پاراسەتلىك دېگەن مەنىلەردە چۈشەندۈرۈلىدۇ . پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن قارىغاندا ، ئەقىل - پاراسەت ئادەمنىڭ ئاساسىي قابىلىيىتىنىڭ يىغىندىسى ، يەنى كۆزىتىش ئىقتىدارى ، تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارى ، دىققەت قىلىش ئىقتىدارى ، ئەستە تۇتۇش قابىلىيىتى ، تەپەككۇر ئىقتىدارىنى كۆرسىتىدۇ ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئومۇملاشتۇرۇلۇپ ، ئەقلىي قابىلىيەت ياكى بىلىش قابىلىيىتى دەپ ئاتىلىدۇ . ئەقلىي قابىلىيەتنىڭ يادروسى تەپەككۇر قىلىش قابىلىيىتى بىلەن مەسىلىلەرنى ئىجادىي ھەل قىلىش ئىقتىدارىدىن ئىبارەتتۇر .

ساۋچىلىقنىڭ پىلانى جىگىلىشى توغرىسىدىكى ھېكايىسىنى خېلى كۆپ كىشىلەر بىلىدۇ . بىز يەتتە ياشلىق ساۋچىلىقنى ئەقىللىق ، دەپ قارىدۇق ، چۈنكى ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسەتلىكلىكى ئەقىلگە بېرىلگەن تەبىرگە ئۇيغۇن كېلىدۇ . ئەقىللىقلىق مەدەنىيەت جەھەتتىكى بىلىملەرنى ئىگىلىگەنلىكى بىلەنلا ئەمەس ، تېخىمۇ مۇھىمى بىلىمدىن پايدىلىنىپ ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلغانلىقى بىلەن ئۆلچىنىدۇ . ساۋچىلىق شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان پىلانى جىگىلاش ئۈسۈلىنى ئوتتۇرىغا قويالىغانكى ، ئۇ كېمىگە قاچىلانغان يۈكنىڭ ئېغىرلىقى بىلەن كېمىنىڭ سۈغا چۆكۈشى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى چوقۇم ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكەن ، ئۇ كېمىنىڭ چۆككەن چوڭقۇرلۇقى يۈكنىڭ ئېغىرلىقىنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەن . ئۇ ئەينى چاغدىكى ئەھۋالنى تەھلىل قىلىپ ، پىلانى بۇاستە ئۆلچىگۈدەك جىڭ تېپىلمىغاچقا ، ۋاستىلىك جىگىلاش كېرەك ، دەپ ئويلاپ ، كېمىگە يۈك قاچىلانغان چاغدىكى كېمىنىڭ چۆكۈش ئەھۋالىدىن كېمىدىكى يۈك بىلەن پىلانىڭ ئوخشاش ئېغىرلىققا ئىگە بولىدىغانلىقىنى بايقىغان . شۇنىڭ بىلەن كېمىگە پىلانىڭ ئورنىدا تاش قاچىلاپ ، چوڭقۇرلۇقىنى ئۆلچەش ئارقىلىق ، «ۋاستىلىك» ھالدا پىلانىڭ ئېغىرلىقىنى تېپىپ چىقىش ئۈسۈلىنى تاپقان . مانا بۇ بىلىمدىن پايدىلىنىپ ئەقلىي خۇلاسە چىقىرىلىدىغان ئابستراكت تەپەككۇر جەريانىدۇر .

يۇقىرىدىكى مىسالنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق بىز «ئەقىللىق» دېگىنىمىز — دىققەت قىلىش ئىقتىدارى ، كۆزىتىش ئىقتىدارى ، تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارى ، ئەستە تۇتۇش ئىقتىدارى ۋە مەسىلىلەرنى ئىجادىي ھەل قىلىش ئىقتىدارىنىڭ يىغىندىسى ، ئەقلىي ئىقتىدار بىلەن بىلىش ئىقتىدارىنىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشىدۇر ، دېگەن تونۇشقا كېلىمىز . سەل قاراشقا

بولمايدىغان بىر نۇقتا شۇكى ، ھازىرقى نۇقتىئىنەزەر بويىچە قارىغاندا ، ئەقىللىقلىق يەنە كىشىلىك ئالاقە ۋە مۇناسىۋەتلەرگە تۇتقان پوزىتسىيىسىمۇ ئىپادىلىنىدۇ ، بۇ ئەمەلىيەتتە ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش دائىرىسىگىمۇ كىرىدۇ .

ئىككىنچى ، ئەقىللىق بولۇشنى مەلۇم بىر ئامىل بىلەلگىلىمەيدۇ ، دېگەن قاراشنى تىكلەش كېرەك . بالىلارنىڭ ئەقىللىق بولۇشى مەلۇم بىر ئامىل تەرىپىدىنلا بەلگىلەنمەيدۇ . ئۇ تۇغما ۋە كېيىنكى خىلمۇ خىل مۇرەككەپ ئامىللارنىڭ ئۆز ئارا تەسىر كۆرسىتىشى جەريانىدا ئۇزلۇكسىز ئۆزگىرىپ تەرەققىي قىلىدۇ . بالىلارنىڭ جىنسىي ھۈجەيرىسى يېتىلگەندىن كېيىنكى پۈتكۈل ھايات مۇساپىسىدە مەلۇم تەرەپ ۋە مەلۇم باسقۇچتا يۈز بەرگەن بىرەر خاتالىقمۇ بالىلارنىڭ ئەقىللىقلىق دەرىجىسىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ . شۇڭا ، «ئەقىللىق» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى تار نۇقتىدىن چۈشەنمەسلىكىمىز ، بەلكى ئادەمنىڭ پىسخىك پۈتۈنلۈك قارىشى ۋە ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىنى ئاساس قىلغان ھالدا تونۇپ ، بىر پۈتۈنلۈك ، سىستېمىلىق ، ئەتراپلىق بولۇش نۇقتىئىنەزەرىنى تىكلەپ ، بالىلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز لازىم .

ئۈچىنچى ، ئەقىللىقلىقنىڭ پەرقى بولىدۇ ، دېگەن قاراشنى تىكلەش كېرەك . ئادەم بىلەن ئادەمنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتى پەرقلىنىدۇ . پسىخولوگلارنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك تەتقىقات نەتىجىسى شۇنى كۆرسىتىپ بەردىكى :

① كىشىلەرنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى تېپ جەھەتتىن پەرقلىنىدۇ . بەزىلەر تەسەۋۋۇر كۈچىگە باي بولىدۇ ، بەزىلەرنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارى يۇقىرى بولىدۇ ، بەزىلەرنىڭ ئەستە ساقلاش قابىلىيىتى يۇقىرى بولىدۇ ، لېكىن مەسىلىلەرنى ئىجادىي يوسۇندا ھەل قىلىش ئىقتىدارى پېتەرسز بولىدۇ .

② كىشىلەرنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىنىڭ تەرەققىيات

سەۋىيەسى ئوخشاشمايدۇ . ئىنتايىن ئەقىللىق ئادەملەر ۋە ئىنتايىن دۆت ئادەملەر ناھايىتى ئاز ساندا بولىدۇ ، مۇتلەق كۆپ سانداكى ئادەملەر ئوتتۇراھال دەرىجىگە تەۋە بولىدۇ ، ئوتتۇراھال سەۋىيەدىكىلەرنىڭمۇ يۇقىرى ، ئوتتۇراھال ، تۆۋەنلىك پەرقى بولىدۇ .

③ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ ئىپادىسى ياش جەھەتتىمۇ پەرقلىنىدۇ . بەزى كىشىلەرنىڭ بالىلىق دەۋرىدىلا ئاجايىپ ئەقىل ـ پاراسىتى نامايان بولۇشقا باشلايدۇ ، بەزى كىشىلەرنىڭ بولسا ، ياشىنىغاندىن كېيىن ، ئاندىن تالانتى كېچىكىپ ئاشكارىلىنىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم ئادەمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى پەرقلىق بولىدۇ ، دەيدىغان قاراشنى تۈرگۈزۈشى لازىم . مۇشۇنداق قاراش بولغاندىلا ، ئاندىن سىز بالىڭىزغا ئوبيېكتىپ ، ئەتراپلىق ۋە ئىلمىي باھا بېرەلەيسىز . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، بالام ئەقىللىق ، دەپ ئىسەنكىرەپ كەتمەيسىز ھەمدە بالام ئەقىللىق ئەمەس ئىكەن ، دەپ ئۈمىدسىزلىنىپمۇ كەتمەيسىز ، بالىمىز باشقىلارنىڭكىدىن قابىلىيەتلىك بولسا ئەلۋەتتە ياخشى ئىش ، بىز ئۇنىڭغا شارائىت يارىتىپ بېرىپ ، تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلدۇرۇشىمىز لازىم . ئەگەر باشقا بالىلاردىن ناچار بولۇپ قالسا ، جىددىيلىشىپ زورۇقۇپ كېتىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق ، ئاتا ـ ئانىلار ئىمكانقەدەر ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسەت ئۇچقۇنلىرىنى بايقاپ ، ئۇنى تىرىشىپ تەرەققىي قىلدۇرۇشى لازىم .

ئاتا ـ ئانىلار ئەقىل ـ پاراسەت توغرىسىدا كۆز قاراش تۈرگۈزگەندىلا ، ئاندىن بالىلارنىڭ ئەقلىي تەرەققىياتىنى ئىلمىي يولغا سېلىپ ، بالىلارنى ئۆزىنىڭ ئاساسى ۋە شارائىتى ئاستىدا ئانچە ئەقىللىق بولماسلىقتىن ئەقىللىق بولۇشقا ، ئەقىللىق بولۇشتىن تېخىمۇ ئەقىللىق بولۇشقا تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ .

2 . قانداق قىلغاندا بالىڭىز تېخىمۇ ئەقىللىق بولىدۇ؟

(1) مېڭىنىڭ ئىقتىدارىنى ئېچىش ، قوغداش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈش

ئادەمنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتى مېڭە ئىقتىدارىنىڭ تاشقى ئىپادىسى ، مېڭە ئەقلىي پائالىيىتىنىڭ ماددىي ئاساسى . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مېڭىسى ھامان يۇمران بولىدۇ ، مېڭىنىڭ نورمال يېتىلىشى ۋە ئۇنى مۇڭاپىق ئىشلىتىشكە كاپالەتلىك قىلىش ئۇچۇن ، ئاتا ـ ئانىلار مېڭىنى ئىلمىي يوسۇندا ئىشلىتىشكە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم .

بىرىنچى ، ئوزۇقلۇق . تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا ، تاتلىق يېمەكلىكنى كۆپ يېگەن بالىلارنىڭ مېڭىسىنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئاستا ، ئەقلى بىرقەدەر تۆۋەن بولىدىكەن ، بۇنىڭدىكى سەۋەب ، تاتلىق يېمەكلىك ئىشتىھانى تۇتۇۋېلىپ ، ئاقسىل ۋە ھەرخىل مىنېرالىلارنىڭ قوبۇل قىلىنىشىغا تەسىر كۆرسىتىدىكەن . يەنە بىرى ، ئەتىگەنلىك ناشتىغا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك ، ئەتىگەنلىك ناشتىدىكى ئوزۇقلۇق مۇڭاپىق بولسا ، دەرس ۋاقتىدا بالىلارنىڭ دىققىتى چېچىلمايدۇ ، زېھنى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ ، پىكرى ئوچۇق بولىدۇ .

ئىككىنچى ، مېڭىنىڭ قانۇنىيىتىگە ئەمەل قىلىش كېرەك . مېڭىنى ئۇزۇن مۇددەت كۇچەپ ئىشلەتكەندە ، نېرۋا تومۇرلىرى چارچاپ زەئىپلىشىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن مېڭە پائالىيىتى نورمال رىتىمىنى يوقىتىپ ، قالايمىقانلىشىدۇ . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىر قېتىمدا دەرسكە قاراش ۋاقتى بىر سائەتتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك . باشلانغۇچ مەكتەپ

ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىر كۈندە 9 سائەت ئۇخلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم .

ئۇچىنچى ، مېڭىنىڭ سىرتتىن زەخىملىنىشىدىن ، مېڭە كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇشىدىن ساقلىنىش كېرەك . بالىلارغا سىرتتا ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانغاندا ، بېشىنىڭ بىرەر يەرگە ئۇرۇلۇپ مېڭىنىڭ سىلكىنىپ زەخىملىنىپ كەتمەسلىكى توغرىسىدا ياخشى تەربىيە قىلىش كېرەك . بالىلار بىرەر ئىشنى خاتا قىلىپ قويغاندا ئۇرماسلىق ، بولۇپمۇ بېشىغا ۋە ئارقا مېڭىسىگە ئۇرماسلىق كېرەك . بۇنىڭدىن باشقا بالىلارنىڭ قان تەركىبىنىدە قەبىت ماددىسىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىدىن ، B تىپلىق مېڭە يالليۇغىغا گىرىپتار بولۇپ قېلىشىدىن ساقلىنىش كېرەك . يۇقىرىدىكى كېسەللىكلەر ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىدەك يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

تۆتىنچى ، ئوڭ مېڭىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . ئادەمنىڭ مېڭىسى ئوڭ ، سول دەپ ئىككىگە ئايرىلىدۇ ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى بالىلار سول قولىنى ئاز ئىشلىتىدۇ ، شۇڭا ئوڭ مېڭىنىڭ تەرەققىي قىلىشى نىسبەتەن تۆۋەن بولىدۇ ، ئادەمنىڭ ئوڭ مېڭىسى ئاساسلىقى بىر پۈتۈن ئوبرازلارنى ، ماكان ئۇقۇملىرىنى ، گېئومېتىرىيىلىك شەكىللەرنى ، تۈيغۇنى ، مۇزىكا مېلودىيىلىرىنى ھەمدە رەسىم سىزىش توغرىسىدىكى مۇلاھىزە قاتارلىق مۇرەككەپ ھېسسىيات ۋە تەسەۋۋۇرلارنى باشقۇرىدۇ ، شۇڭا يېقىندا بەزىلەر ئوڭ مېڭىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى «ئىجادىي مېڭىنى ئېچىش» دەپ ئاتىدى . ھازىرقى نېرۋا فىزىئولوگىيە تەتقىقاتچىلىرىنىڭ قارىشىچە ، ئىنسانىيەت ئەگەر ئوڭ مېڭە بىلەن سول مېڭىنىڭ ۋەزىپە ئۆتەشتىكى تەڭپۇڭسىزلىق ھالىتىنى ئۆزگەرتىپ ، ئوڭ مېڭىنىڭ سۈبيېكتىپ پائالىيەتچانلىقىنى زور كۈچ بىلەن تەرەققىي قىلدۇرىدىغان بولسا ، بىز ۋۇجۇدقا چىقىرىدىغان ئىشلار

ھەيران قالارلىق دەرىجىدە بولىدۇ . ئوڭ مېڭە سول تەرەپنىڭ پائالىيەتلىرىنى ، سول مېڭە ئوڭ تەرەپنىڭ پائالىيەتلىرىنى باشقۇرىدىغان بولغاچقا ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنى ئىككىلا قولىنى ئىشقا سالىدىغان پائالىيەتلەرگە كۆپرەك قاتناشتۇرۇشى ،بولۇپمۇ سول قولىنى ئىشلىتىدىغان پائالىيەتلەرنى كۆپرەك قىلدۇرۇشى ، ئوڭ قولىنىمۇ ، سول قولىنىمۇ تەڭ ئىشلىتەلەيدىغان ئادەتنى يېتىلدۇرۇشى ، ئوڭ مېڭىنىڭ ھۈجەيرىلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ ، ئوبدان ئىشلىتىپ ، بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى ئاشۇرۇشقا يېتەرلىك ئەھمىيەت بېرىشى لازىم .

(2) بالىنىڭ ئەقلىنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش

ئەنئەنىۋى ماۋارىپنىڭ يېتەرسىزلىكى شۇ بولدىكى ، ئۇ بالىنىڭ يەتكۈزۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ ، ئەقلىي قابىلىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا سەل قارىدى ، ھەتتا ئاتا - ئانىلارمۇ بالىنىڭ بولسىلا ھەممە نەرسىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ ، دەپ قارايدىغان بولۇپ قالدى . بىز بالىلارنىڭ ئەقلىي ساپاسىنى ياخشى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ، تۆۋەندىكى ئىككى نۇقتىنى چوقۇم ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز لازىم :

بىرىنچى ، بالىنىڭ ئەقىل بىر نەرسە ئەمەس . بالىنىڭ ئىنسانلارنىڭ بىۋاستە ۋە ۋاستىلىك تەجرىبىلىرىنىڭ ئومۇملاشتۇرۇلۇشى ، ئەقىل بولسا ، كىشىلەرنىڭ بالىنى ئىگىلەش ۋە ئىشلىتىش ئىقتىدارىدۇ ، شۇڭا بالىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى ئەقلىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىكى بەلگىلىمەيدۇ . مەسىلەن ، ئۆگىنىش نەتىجىسى تۆۋەن بالىلار دۆت بالىلار بولۇشى ناتايىن ، نەتىجىسى ياخشى بالىلار ئىنتايىن ئەقىللىق بولۇشى ناتايىن ، ئۇلارنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتى ئادەتتىكىچە بولسىمۇ ، يادلاشقا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلىپ مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى نىسبەتەن كۆپرەك بىلىۋالغان بولۇشى مۇمكىن .

مۇبادا بىز خاتا ھالدا بىلمىنى ئەقىلگە تەڭ . دەپ قاراپ قالساق ، بالىلارنىڭ كاللىسىغا قارىغۇلارچە بىلىم قاچىلاشنىلا بىلىدىغان ، ئۆلۈك يادلاپ ، مېخانىك ھالدا تەقلىد قىلىشنى ، بىرلا خىل ئۇسۇلدا تەكرار قىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان خاتا ئۇسۇلنى قوللىنىشىمىز مۇمكىن . بۇ ، بالىلارنىڭ ئەقلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا پايدىسىز ھەمدە بالىلارنىڭ تالانتىنى كۆمۈپ قويىدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىشى مۇمكىن .

ئىككىنچى ، بىلىم بىلەن ئەقىل يەنە زىچ مۇناسىۋەتكە ئىگە . بىلىم ئەقلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنىڭ ئاساسى ، ئەقىل بىلىم ئىگىلەش جەريانىدا شەكىللىنىدۇ ۋە تەرەققىي قىلىدۇ . شۇڭا ، ئائىلە تەربىيىسىدە بالىلارنىڭ خىلمۇ خىل بىلىملەرنى ئۆگىنىشىگە ئەھمىيەت بېرىش ھەمدە بالىلارنىڭ ئەقلىنىڭ ئىلمىي يېتەكلەش ئاساسىدىكى ئۆگىنىش جەريانىدىلا ياخشى تەرەققىي قىلالايدىغانلىقىنى تولۇق تونۇپ يېتىش لازىم . كىتابقا ئۆلۈك ھالدا ئېسىلىۋېلىشنى ، ئۆلۈك ھالدا كىتاب ئوقۇشنى تەشەببۇس قىلماسلىق ، بالىلارنى سېلىشتۇرۇش ئېلىپ بېرىشقا ، باغلىما تەسەۋۋۇر قىلىشقا ، كۆپرەك سوئال سوراشقا يېتەكلەش لازىم . ئىلمىي ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى ئىگىلىۋالغاندىلا ، بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى تېز تەرەققىي قىلىدۇ .

(3) بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا پايدىلىق بولغان ئائىلە كەيپىياتى ۋە شارائىتىنى يارىتىش

بىرىنچى ، پسىخولوگىيىلىك تەتقىقاتلار بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى ، ئادەمنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى روھىي بېسىم بولمىغان ئەھۋال ئاستىدىلا ، ئاندىن ياخشى تەرەققىي قىلالايدۇ . شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا يېقىنلىشىپ ، بالىلارنى دادىل ئويلايدىغان ، سوزلەيدىغان ، ئىشلەيدىغان قىلىشى ، ئۇلارنىڭ ئىجادچانلىق روھىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۇرۇشى ، بالىلارنى

ئۆزلىرى بىلمەيدىغان شەيئىلەر ئۈستىدە ئىزدىنىشكە رىغبەتلەندۈرۈشى لازىم ، شۇنداق قىلغاندىلا بالىلارنىڭ ئەقلى ئېچىلىدۇ . مەسىلەن ، يېڭى سېتىۋالغان ئېلېكترونلۇق سائەتنى بالىلار چۆۋۈپ تەتقىق قىلماقچى بولغاندا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارنى ھەرگىز ئەيىبلەپ تىللىماسلىقى ، بەلكى ئۇلارنىڭ ئىزدىنىش روھىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشى ، مۇمكىن بولسا ، بالىلارنىڭ چۆۋۈپ قۇراشتۇرۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىپ ، بالىلارنىڭ ياخشى يارەمچىسى بولۇشى كېرەك .

ئىككىنچى ، ئادەمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى سۆزلىشىش جەريانىدا تەرەققىي قىلىدۇ . بالىلار «نېمە ئۈچۈن» ، «نېمىشقا بۇنداق بولىدۇ» ، «قانداق قىلىش كېرەك» دېگەندەك سوئاللارنى سوراشقا ئامراق كېلىدۇ ، بالىلار بىر تالاي سوئاللارنى سورىغان چاغدا ، ئاتا ـ ئانىلار سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ ، «سېنىڭ نېمە كارىڭ» ، «مېنىڭ ئالدىراشلىقىمنى كۆرمىدىڭمۇ ؟» دېسە ، ئۇ ھالدا بالىلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقىغا سوغۇق سۇ سېپىلىدۇ . ئەتراپىدىكى شەيئىلەر توغرىسىدا سوئال سورىغان بالىلار نېمىلا بولسۇن ئەقىللىق بالا ھېسابلىنىدۇ .

ئۇچىنچى ، ئائىلىدە بالىلارنىڭ ئۆزىگە تەۋە كىچىك ماكانى بولۇشى كېرەك . بۇ كىچىك ماكان (كىتاب بۇلۇڭى ، ئويۇنچۇق بۇلۇڭى) بالىلارنىڭ ئۈمىدى ھەم ئۇلارنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان ، بىلىم ئىزدەيدىغان جايى ھېسابلىنىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ بۇ كىچىك ماكانىنى زۆرۈر شەرتلەر بىلەن تەمىنلىشى لازىم .

(4) رەڭگارەڭ ئەمەلىيەت جەريانىدا ئەقىل ـ پاراسەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇش

بالىلار بىر قەدەر ياخشى ئىرسىيەت گېنىغا ، بىر قەدەر ياخشى تۇرمۇش مۇھىتى ۋە تەلىم ـ تەربىيە شارائىتىغا ئىگە بولغاندا ، ئۇلارنىڭ ئەقىللىق بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلغىلى

بولىدۇ ، چۈنكى ھەر قانداق ياخشى مۇھىت ۋە تەلىم ـ تەربىيە بالىلارنىڭ ئاكتىپ ، تەشەببۇسكار ئەمەلىي پائالىيىتىدىن ئايرىلغاندا رولىنى جارى قىلدۇرالمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بالىلارنى چوقۇم پائالىيەتنىڭ سۇبيېكتى ، دەپ قارىشىمىز ، بالىلارنى ئەمەلىي پائالىيەت جەريانىدا بەدەن بىلەن مېڭىنى بىرلەشتۈرۈشكە ، قول بىلەن مېڭىنى تەڭ ئىشلىتىشكە يېتەكلىشىمىز لازىم ، شۇنداق قىلغاندىلا ، ئەقلىي ساپانىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىنى ئۈنۈملۈك ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ .

بىرىنچى ، ئەمگەك ئەمەلىيىتى ئەقلىي ئىقتىدارنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . قول بىلەن مېڭە بىۋاستە مۇناسىۋەتكە ئىگە ، چۈنكى ئادەم بەدىنىدىكى ھەر قايسى ئەزالارنىڭ مېڭە قاتلىمىدا بىردىن ماس رايونى بولىدۇ ، لېكىن بەدەن ئەزالىرىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى ماس رايونىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكىنى بەلگىلىمەيدۇ ، بەلكى ئۇ بەدەن ئەزالىرىنىڭ نازۇكلۇقى ۋە مۇرەككەپلىكى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ . مەسىلەن ، چوڭ بارماقنىڭ ھەرىكەت رايونى پاچاقنىڭ ھەرىكەت رايونىنىڭ ئون ھەسسىسىگە توغرا كېلىدۇ .

قولنىڭ نازۇك ، ئەپچىل ھەرىكىتى مېڭىنىڭ ئايرىم ئالاھىدە ھۈجەيرىلىرىنى جانلاندۇرۇپ ، چوڭ مېڭىنىڭ تەپەككۇرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، چوڭ مېڭە تاشقى قاتلىمىدىكى ھەر قايسى رايونلار ئورگانىك ھالدا باغلىنىپ تۇرىدىغان بولغاچقا ، بارماقنىڭ ھەرىكەت رايونى غىدىقلانغان ھامان ، باشقا رايوندىكى ھۈجەيرىلەرنىڭ روھلىنىشىنى ۋە جانلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن مېڭىنىڭ ھەرقايسى قىسىملىرى چېنىقىشقا ئىگە بولىدۇ . بارماق چېنىقتۇرۇلۇپ ، ناھايىتى چاققان ھەرىكەت قىلىدىغان بولغاندا ،

مېڭمۇ ئۆتكۈرلىشىدۇ .

ئىككىنچى ، دوست تۇتۇش پائالىيىتى ئەقلىي ساپانىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . بالىلارنىڭ دوستلىشىش پائالىيىتى ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىدىكى كەم بولسا بولمايدىغان نورمال ھادىسە ، شۇنداقلا بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىدىن تەدرىجىي ئايرىلىپ ،جەمئىيەتكە يۈزلىنىش ۋە ماسلىشىشتا مۇقەررەر بېسىپ ئۆتىدىغان جەريان . دوست تۇتۇش جەريانىدا ئۇلار ئۆزئارا ئىدىيە ، پىكىر ئالماشتۇرۇپ ، ئارتۇقچىلىقلىرىنى تولۇقلاپ ، يېتەرسىزلىكلىرىنى تۈزىتىدۇ ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىدۇ ، بۇ ئۇلارنىڭ كۆزىتىش ، ئويلاش ، ئەستە ساقلاش ، پىكىر قىلىش ۋە تىل ئارقىلىق ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت ئىقتىدارى ۋە جەمئىيەتكە ماسلىشىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە پايدىلىق ، بۇ بالىلارنىڭ پىسخىك تەرەققىيات ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان ئۇسۇل ھەم بالىلارنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى .

بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ «زىيان تارتىش» دىن ئەنسىرەپ ، تەڭ ياشتىكى بالىلار بىلەنلا ئويناشقا يول قويۇپ ، ئۆزىدىن چوڭ ياكى كىچىك بالىلار بىلەن ئوينىغىلى قويمايدۇ . ئەمەلىيەتتە پىسخىك تەرەققىيات نۇقتىئىنەزەرى بويىچە قارىغاندا ، چوڭ بالىلار بىلەن ئوينىسا پائالىيەت دائىرىسى كېڭىيىدۇ ، مەسىلەر ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشنىڭ نۇرغۇن ئۇسۇللىرىنى ئۆگىنىۋالىدۇ . تېخىمۇ كۆپ ماھارەت ۋە مەسىلە ھەل قىلىش چارىسىنى ئىگىلىۋالالايدۇ . كىچىك بالىلار بىلەن ئويىنىغاندا ، ئۇ بالىلارنىڭ بېشى بولۇپ ، يېڭى مەسىلەرنى

ئۆزلۇكسىز ئويلاشقا مەجبۇر بولىدۇ ، ئامال قىلىپ قىينىچىلىقلارنى يېڭىدۇ ، بۇ ئۇلارنىڭ تەشكىللەش ئىقتىدارى ۋە مۇستەقىل خاراكتېرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا پايدىلىق .

بالىلار بىرلىكتە ئوينىغاندا زىددىيەت ۋە توقۇنۇشتىن خالىي بولالمايدۇ . پسىخولوگىيە نۇقتىسىدىن قارىغاندا ، جېدەللىشىش تەپەككۇر ۋە ئەقىلنىڭ بىر خىل ئېلىشىشى بولۇپ ، ئۇ بالىلار ئۇچۇن زۆرۇر بىر دەرسلىك . جېدەللىشىپ قالغاندا كىم يېڭىپ چىقىمەن دەيدىكەن ، شۇ كاللا ئىشلىتىشى لازىم ، كىمنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى يۇقىرى بولسا ، شۇ ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلەيدۇ . يېڭىلگەنلەر بولسا ، تەجرىبە ـ ساۋاقنى يەكۇنلەپ ، ئۆزلىرىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تېپىپ چىقىپ ، كېيىنكى ئېلىشىشتا يېڭىپ چىقىشقا تىرىشىدۇ . شۇڭا ، مەيلى يېڭەن ياكى يېڭىلگەن بالا بولسۇن ، ئۇلارنىڭ تەپەككۇر قابىلىيىتى جېدەللىشىش جەريانىدا چېنىقىدۇ . بالىلار جېدەللىشىپ ، سوقۇشۇپ قالغاندا ئاداۋەت ساقلىمايدۇ ، سوقۇشۇپ بولۇپلا ، بىرئازدىن كېيىن يېقىن دوستلاردىن بولۇپ يەنە بىللە ئويناىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بۇنىڭدىن ئەنسىرەپ ، ئالدىراپ ئارىلىشىۋالماسلىقى لازىم .

ئۇچىنچى ، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بەدەننى ساغلاملاشتۇرۇپلا قالماستىن ، مېڭە ئىقتىدارىنىمۇ كۇچەيتىدۇ .

① چوڭ مېڭىنىڭ ئېغىرلىقىنى ۋە پوستىنىڭ قېلىنلىقىنى ئاشۇرىدۇ .

② قان ئايلىنىشىنى تېزلىتىپ ، نېرۋىنى ئوكسىگېن ۋە ئوزۇقلۇق بىلەن تەمىنلەيدۇ .

③ داۋاملىق ھەرىكەت قىلىپ بەرگەندە مېڭە سەزگۈر ھالەتتە تۇرىدۇ ، مېڭىنىڭ چارچاشقا بەرداشلىق بېرىش كۇچى ئاشىدۇ .

④ نېرۋىنىڭ ئىنكاس قايتۇرۇش ئىقتىدارى ئېشىپ ، تەپەككۇر قىلىشى تېزلىشىدۇ .

يىغىپ ئېيتقاندا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلارنى ئۆيگە سولۇۋىلىشى ، دوست ـ بۇرادەرلىرىگە ئارىلاشتۇرماسلىقى ، يامان ئۆگىنىپ قېلىشتىن قورقۇشى قىلتىرىق تۇرۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ ، بېلىق يېمىگەنگە ئوخشاش بىر ئىش . بىر ئادەم ئۆزى يەككە ـ يېگانە ھالەتتە يۇرۇپ ئەقىللىق بولسا ئۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولىدۇ ؟ پەقەت «ساپ مۇھىت» ئىچىدىلا ياشاپ ، رېئال تۇرمۇشتا دۇچ كېلىدىغان پايدىسىز ئامىللارغا ماسلىشالمىسا ، ئۇنداق ئادەمنى ئەقىللىق دېگىلى بولامدۇ ؟ ئەقىللىق ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئەقلىي ساپاسىنى تېخىمۇ تېز ، تېخىمۇ ياخشى تەرەققىي قىلدۇرىمەن دەيدىكەن ، چوقۇم ئۇلارنى مول ، رەڭگارەڭ تۇرمۇش پائالىيەتلىرى ئىچىدە چېنىقتۇرۇشى لازىم .

(5) ئەقىلگە مۇناسىۋەتسىز ئامىللارغا سەل قارىماسلىق كېرەك

تەنقىداتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، ئىنسانلارنىڭ پسىخىكىسى ئەزەلدىن بىرگەۋدە سۈپىتىدە مەۋجۇت بولىدۇ ، ھەرقانداق پائالىيەت جەريانىدا ئۇ «بىرگەۋدە بولۇپ جەڭ قىلىدۇ» ، سېپىنىڭ ، مېنىڭ دەپ ئايرىمايدۇ . ئەزەلدىن تارتىپ نوقۇل ھالدىكى ئەقلىي پائالىيەت بولغان ئەمەس ، ئەقلىي ئامىللار بىلەن ئەقىلدىن سىرت باشقا ئامىللار ئەزەلدىن بىر ـ بىرىگە تەسىر كۆرسىتىپ ، بىر ـ بىرىگە باغلىنىپ ، بىر ـ بىرىدىن ئايرىلماي كەلگەن .

ئەقىلگە مۇناسىۋەتسىز ئامىللار دائىم ئەقلىي ئامىللارنىڭ تەرەققىياتىنى چەكلەپ تۇرىدۇ . مەسىلەن ، بىر ئادەمنىڭ

ئۆگىنىشكە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقى ، چىداملىقلىقى ، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش قاتارلىق خاراكتېر ئالاھىدىلىكلىرى ئۇنىڭ جاپاغا چىداپ قەيسەرلىك بىلەن ئۆگىنىشىنى قوللايدۇ ، ئۇنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىمۇ مۇشۇ ئۆگىنىش جەريانىدا تېگىشلىك تەرەققىياتقا ئېرىشىدۇ .

3 . بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرىدىغان مەشىق ئۇسۇلىنى ئىگىلىۋالايلى

بالىلارنى ئەقلىلىق قىلىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئەقلىنى ئاچىدىغان بەزى ئۇسۇللارنى ئىگىلىۋېلىشى لازىم . گەرچە ، ھەممىگە باب كېلىدىغان ئۇسۇل بولمىسۇ ، بۇلارنى مۇۋاپىق قوللانغاندا ئانچە ـ مۇنچە پايدىسى بولىدۇ .

(1) دىققەتنى مەشىق قىلدۇرۇش

دىققەت مەركەزلەشتۈرۈش ، مۇقىملاشتۇرۇش ، كەڭ دائىرىلىك بولۇش ، تەقسىملەش ۋە يۆتكەشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە . ئادەمنىڭ بۇ خىل ئىقتىدارى مەشىق قىلىش ئارقىلىق يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ . دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈشتىكى ئۇسۇل ناھايىتى كۆپ ، مەسىلەن ، خەت يېزىش ئۇسۇلى ، نەرسىلەرنى كۆزىتىش ئۇسۇلى ، جىم ئولتۇرۇش ئۇسۇلى ، سان ھېسابلاش ئۇسۇلى ، ئاۋاز ئاڭلاش ئۇسۇلى ، كىتاب ئوقۇش ئۇسۇلى ، دەخلى ـ تەرۇزغا تاقابىل تۇرۇش ئۇسۇلى قاتارلىقلار . تۆۋەندە خەت سىزىش ئارقىلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈش ، يۆتكەش ، تاللاش ۋە دىققەتنى كېڭەيتىش ئۇسۇلىنى تونۇشتۇرىمىز .

① مەشىق ماتېرىيالى . بىر پارچە قەغەزگە يېزىلغان سانلار

تەرتىپسىز تىزىلغان .

1 6 2 4 3 8 5 7 6 0 6 2 0 2
5 7 3 6 1 2 3 6 3 2 0 8 9 4
7 2 0 5 3 2 4 6 0 9 6 3 7 2
4 8 7 8 0 9 7 9 6 4 3 6 2 1
5 3 8 9 6 2 0 6 1 2 4 2 3 6
0 8 4 3 2 1 6 4 5 4 3 6 8 6
2 0 3 8 6 2 0 6 4 1 4 8 5 3
7 0 2 9 4 7 6 4 3 8 7 5 9 1
6 0 3 8 4 3 8 6 9 8 2 3 1 2
3 6 5 1 5 6 1 3 6 7 5 0 6 7

② مەشغۇلات تەرتىپى

بىرىنچى ، مەشىق پائالىيىتىنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈپ ، بالىلاردىن ئەستايىدىل ئۆگىنىشنى تەلەپ قىلىش .

ئىككىنچى ، بالىلار بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە «/ » بەلگىسى بىلەن جەدۋەلدىكى «6» دېگەن رەقەملەرنى سىزىپ چىقسۇن . بۇ مەشىقنىڭ مەقسىتى دىققەتنى مەركەزلەشتۈرۈش . ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن جەمئىي قانچە سان سىزىلغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆرۈڭ (24 بولۇشى كېرەك) .

ئۈچىنچى ، بالىلار بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە «× » بەلگىسى بىلەن جەدۋەلدىكى «6» نىڭ ئالدىدا كەلگەن سانلارنى سىزىپ چىقسۇن . بۇ مەشىقنىڭ مەقسىتى دىققەتنى يۆتكەش . ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن جەمئىي قانچە سان سىزىلغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆرۈڭ (24 بولۇشى كېرەك) .

تۆتىنچى ، بالىلار بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە «√ » بەلگىسى بىلەن جەدۋەلدىكى «6» نىڭ ئالدىدا ئاز ئۇچرايدىغان سانىنى سىزىپ چىقسۇن . بۇ مەشىقنىڭ مەقسىتى تاللاش دىققىتىنى

چېنىقتۇرۇش . ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن جەمئىي قانچە سان سىزىلغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆرۈڭ (16 بولۇشى كېرەك) .

بەشىنچى ، بالىلار بىر مىنۇتنىڭ ئىچىدە «△» بەلگىسى بىلەن جەدۋەلدىكى «1» بىلەن «8» نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى «6» نى سىزىپ چىقسۇن . بۇ مەشىقنىڭ مەقسىتى دىققەتنى كېڭەيتىش ، ئىشلەپ بولغاندىن كېيىن جەمئىي قانچە سان سىزىلغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆرۈڭ (9 بولۇشى كېرەك) .

ئالتىنچى ، دىققەتنى خىلمۇ خىل ئۇسۇللار بىلەن مەشىق قىلدۇرۇش ، دائىم داۋاملاشتۇرۇپ بېرىش كېرەك ، بوش قويۇۋېتىلگەن ھامان بالىلار دىققەتنى مەركەزلەشتۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ .

(2) تەسەۋۋۇرنى مەشىق قىلدۇرۇش

تەسەۋۋۇر ئەقلىي پائالىيەتنىڭ قانىتى ، تەسەۋۋۇر كەشپىياتچىلىقنىڭ باشلامچىسى . بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى قانات لاندۇرۇش ئۇلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناىدۇ . قانداق قىلغاندا بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى ئۇنۇملۇك تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولىدۇ ؟

بىرىنچى ، ئاجايىپ خىياللارنى قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش . لېنىن مۇنداق دېگەنىدى : «خىيال قىلىش ئىنتايىن قىممەتلىك پەزىلەت . خىيالنىڭ ئۆزى تەسەۋۋۇر ۋە ئىجادىي كۈچ دېمەكتۇر . ئاتا ـ ئانىلار بۇنى ئىلھاملاندۇرۇشى ، قوللىشى ، ھەرگىزمۇ 〈قالايمىقان خىيال سۈرۈش〉 ، 〈خام خىيال قىلىش〉 دەپ قارىماسلىقى لازىم » . دارۋىن 10 ياش ۋاقتىدا ھەرخىل سۈيۇق رەڭلەرنى گۈللەرگە چاچسام رەڭگارەڭ گۈللەر ئېچىلىدۇ ، دېگەنده ، ئاپىسى ئۇنى پو ئېتىۋاتسەن دەپ ، بۇ ئىشنى دادىسىغا ئېيتقان . دارۋىننىڭ دادىسى : «بۇ ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر كۈچىگە باي ئىكەنلىكىنى بىلدۇرىدۇ ، ئۇ تەسەۋۋۇرىغا تايىنىپ بىرەر ئىشنى

ژۇجۇدقا چىقىرىشى مۇمكىن» دېگەن. ئەمەلىيەت ئۇنىڭ سۆزىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئىككىنچى، ھەرقانداق غەلىتە، يېڭىچە بولغان تەسەۋۋۇر تۇرلۇك ھېسسىي قىياسلار ئاساسىدا شەكىللىنىدۇ. بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئۇلارنى تەبىئەتتىن، جەمئىيەتتىن مول ماتېرىياللارنى توپلاشقا دەۋەت قىلىش كېرەك. بالىلارنىڭ بىلىمى قانچە كۆپ بولغانسېرى، تەسەۋۋۇرلىرى كۆپىيىدۇ، پىكرى كېڭىيىدۇ، باغلىما تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارى كۈچىيىپ، تەسەۋۋۇر كۈچى تەرەققىي قىلىدۇ.

ئۇچىنچى، ھېكايىنى داۋاملاشتۇرۇپ سۆزلىتىش. دادا مۇنداق بىر چۆچەكنى باشلىسۇن: «80 ياشلىق بىر بوۋاي يالغۇز تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن، قىزى ئەزەلدىن ئۇنى يوقلاپ كەلمەيدىكەن، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولىدىغان پەقەت بىرلا چىپار ئاسلان بار ئىكەن. بىر كۈنى چىپار ئاسلان بوۋاينى باشلاپ، شەھەر سىرتىغا چىقىپتۇ- دە، ياۋا مۇشۈكلەر توپلاشقان بىر كونا ئۆڭكۈرگە كىرىپتۇ. بوۋاي بىردىنلا چىرايلىق بىر چىپار ئاسلانغا ئۆزگىرىپتۇ، چىپار ئاسلانغا ئۆزگەرگەن بۇ بوۋاي قىزىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە، قىزغىن قارشى ئېلىشقا ۋە كۈتۈۋېلىشقا مۇيەسسەر بوپتۇ، قىزى بىلەن كۈيئوغلى ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ سۆيۈپ كېتىپتۇ، نەۋرىسى ئۇنى كۆڭۈل قويۇپ بېقىپ، ھەر كۈنلۈك تامىقىغا بېلىق، سۈت دېگەنلەرنى كەلتۈرۈپتۇ. بۇ چاغدا يالغۇزلۇقنىڭ دەردىنى تارتقان ھەم ئاسلانغا ئۆزگىرىپ ئەتىۋارلانغان بوۋاي چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ.» بالىلار ئەمدى بۇ چۆچەكنى داۋاملاشتۇرسۇن.

تۆتىنچى، قىياس قىلدۇرۇش. دالىلاردا سەيلى قىلىۋېتىپ، ئۇشتۇمتۇت بىر تال چىرايلىق تاشنى تېپىۋالغاندا بالىلار گۈھەرگە ئېرىشكەندەك ئىنتايىن خۇشال بولۇپ،

مۇنازىرە قىلىشىدۇ . بۇ چاغدا ئاتا ـ ئانىلار بۇ تاش قەيەردىن كېلىپ قالغاندۇ ؟ نېمىشكە ئۇنىڭ رەڭدار سىزىقلىرى بولىدۇ ؟ دېگەن سوئاللارنى قويۇپ ، بالىلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاش كېرەك . بالىلار ئۆزلىرىنىڭ تەسەۋۋۇرىغا تايىنىپ ، سىز ئويلىمىغان ھېكايىلەرنى سۆزلەيدۇ . بۇ ئۆڭكۇر ، بىر تاغ چوققىسى ، بىر تۆپ قېرى دەرەخ ، بىر يېڭى كەنت ، بىر يېڭى ئۆي دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى رېئاللىقتىن ئۆتمۇشكە باشلاپ بارالايدۇ .

(3) ئىجادىي تەپەككۇرنى مەشىق قىلدۇرۇش

ئىجاد قىلىش ئەقىل ـ پاراسەتنىڭ ئەڭ ئالىي ئىپادىسى . بىز بالىلارنى كىچىكىدىن باشلاپ ئىجاد قىلىش ئىرادىسىنى تىكلەشكە ئىلھاملاندۇرۇشىمىز ھەمدە ئۇلارنىڭ ئىجادىي تەپەككۇرىنى چېنىقتۇرۇشىمىز لازىم . بۇنداق چېنىقىش ۋە مەشىقنىڭ ئەھمىيىتى شۇ يەردىكى ، بۇنىڭدا بالىلار شەيئىلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ، ھەرىكىتى ، تەرەققىياتى ۋە باغلىنىشىدىكى ھەرخىل ئېھتىماللىقلار ئۈستىدە ئىزدىنىپ ، تەپەككۇرنىڭ بىرخىللىقىدىن ، قاتمالللىقىدىن ۋە ئادەت خاراكتېرىدىن قۇتۇلىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزگەرمەس مۇقىم تەپەككۇر ئەندىزىسىدىن مۇستەسنا بولۇپ ، تەپەككۇرى راۋانلىشىدۇ ، جانلىقلىقا ۋە يېڭىلىققا ئىگە بولىدۇ ، بۇنىڭ ئۈچۈن كاللا ئىشلىتىدىغان ھەرخىل ئويۇنچۇقلارنى ئويناتتىش ۋە ئۆزىنى سىناش سوئاللىرىنى ئىشلىتىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا بولىدۇ .

ھۆرمەتلىك ئاتا ـ ئانىلار ، بالىلىرىڭلار سىناپ باقسۇن ، ئىشلەپ باقسۇن ، مەشىق قىلىپ كۆرسۇن .

① يامغۇرلۇق چاپاننىڭ قانداق يېتەرسىزلىكى بار ؟

② خىش بىلەن ئەينەك ئىستاكانىنىڭ قانداق ئوخشاشمايدىغان رولى بار ؟

③ قانداق قىلغاندا ئۆينى يورۇتۇش مەقسىتىگە يېتكىلى

بولىدۇ ؟

④ پۇڭلەش ئۇسۇلى ئارقىلىق قانداق ئىشلارنى قىلغىلى ۋە قانداق مەسىلىلەرنى ھەل قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرۈڭ .

⑤ گۇل لۇغىتىنىڭ چېقىلىپ كېتىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ھەرخىل سەۋەبلەرنى يېزىپ بېقىڭ .

⑥ ئەينەك شېشىگە ئاپېلسىن سۈيى قاچىلانغان ، ئاغزى يۇمشاق ياغاچتا چىڭ ئېتىلگەن شېشىنى چېقىۋېتىشكىمۇ ، ئاغزىغا تىقىپ قويۇلغان يۇمشاق ياغاچنى پارچىلىۋېتىشكىمۇ ، تارتىپ چىقىرىشقىمۇ بولمايدۇ ، سىز قانداق قىلىپ شېشىدىكى ئاپېلسىن سۈيىنى ئىچەلەيسىز ؟

⑦ ماشىنا شوپۇرىنىڭ ئاكىسى قادىر ئىكەن ، لېكىن قادىرنىڭ ئىنىسى يوق ئىكەن ، بۇ قانداق ئىش ؟

⑧ مەيداندا بىر ئات بولۇپ ، ئات بېشىنى شەرققە قارىتىپ تۇرىدۇ ، كېيىن ئۇ سول تەرەپكە 270 گرادۇس بۇرۇلسا ، ئاتنىڭ قۇيرۇقى قايسى تەرەپكە قارايدۇ ؟

⑨ مەلۇم بىر كىشى ئاشخانىدا شورپا ئىچمەكچى بولغاندا ، شورپىدىن بىر تال چۈچە چىقىپ قالدى ، كۆتكۈچى ئۇنىڭغا ئۆزرىخاھلىق ئېيتىپ ، شورپىنى ئاشخانىغا ئەكىرىپ كېتىپ ، باشقىدىن بىرچىنە شورپا ئەپچىقىپ بەردى . بىرئازدىن كېيىن بۇ كىشى كۆتكۈچىگە خاپا بولۇپ : « باياتىنقى شورپا يەنە شۇغۇ ! » دېدى . بۇنى ئۇ كىشى قانداق بىلىپ قالدى ؟

⑩ سىزدە بىر تال سەرەڭگە بار ، كېچىدە سىز ئۆيگە كىرىدىڭىز ، ئۆيدە شام ، جىنچىراغ ۋە گازئوچىقى بار ، سىز ئالدى بىلەن قايسىنىڭغا ئوت تۇتاشتۇرىسىز ؟

قىسمەن سوئاللارنىڭ پايدىلىنىش جاۋابى : ⑥قول بىلەن شېشىنىڭ ئاغزىدىكى ياغاچنى ئىچىگە ئىتتىرىپ كىرگۈزۈۋېتىش

كېرەك ؛ ⑦ شوپۇر ئايال كىشى ؛ ⑧ تۆۋەنگە قارايدۇ ؛ ⑨ ئۇ شورپىغا تۇزنى جىق سېلىۋەتكەن ؛ ⑩ ئالدى بىلەن سەرەڭگىنى تۇتاشتۇرۇش كېرەك .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . بالىڭزىنىڭ مەلۇم تەرەپتىكى ئالاھىدىلىكىنى بايقاپ ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇپ ، ئۇنى تېخىمۇ ئەقىللىق قىلىڭ .

2 . بۇ لېكسىيىدىكى ھەرخىل مەشىق ئۇسۇللىرىنى ئىگىلەپ ، ئەمەلىيەت جەريانىدا بالىڭزنى سىناپ بېقىڭ .

بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلايلى

ھەر بىر ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ئوخشاشمايدۇ ، ئۇ ھەم ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى رەڭدارلىققا ئىگە قىلىدۇ .

ھازىرقى دەردىكى خاراكتېر ۋە ئالاھىدىلىك بىر ئادەمگە ئۆمۈرىۋىي ھەمراھ بولىدىغان بايلىق دېمەكتۇر .

ئاتا ـ ئانىلار ئۆز بالىلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ كۆزىتىشى ، تەنقىد قىلىشى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇپ ، يېتەرسىزلىكىنى تۈزىتىشى لازىم .

1 . ھازىرقى جەمئىيەت خاراكتېر ئالاھىدىلىكى بار ئادەملەرگە موھتاج

سىز «سۇ بويىدا» رومانىنى ئوقۇغانمۇ ؟ ئۇنىڭدا لياڭ شەندىكى 108 ئەزىمەتتىنىڭ ھېكايىسى بايان قىلىنىدۇ ، ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ، ئۆزىگە خاس ماھارەتكە ئىگە . مەسىلەن ، پەم ـ پاراسەتلىك ژۇيۇڭ ، ئەقىلدىمۇ ، باتۇرلۇقتىمۇ كامالەتكە يەتكەن لىن چۇڭ ، قارام ھەم ئاق كۆڭۈل لى دا ، قەيسەر ، قەھرىمان ژۇسۇڭ . . . . . قاتارلىقلار . ئومۇمەن ئېيتقاندا ، لياڭ شەن ئەزىمەتلىرى روشەن خاراكتېرگە ، ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىققا ئىگە شەخسىلەردۇر ، لياڭ شەندە ئاشۇنداق كۆپ پىداكار ئەزىمەتلەر بولغاچقا ، ئۇلارنى

قورشاپ يوقىتىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن لەشكەرلەر كەينى - كەينىدىن مەغلۇپ قىلىندۇ . «سۇ بويىدا» رومانى بىزگە بىرەر چوڭ ئىشنى قىلىش ئۈچۈن خىلمۇ خىل ئادەملەر ، بولۇپمۇ ھەرخىل ماھارەت ۋە ئالاھىدىلىككە ئىگە ئادەملەر بولۇشى كېرەكلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .

بىز ياشاۋاتقان ھازىرقى جەمئىيەت ئىنتايىن مۇرەككەپ بىر چوڭ سىستېما ، ئۇ ھەر بىرىمىزنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ئىنتايىن كەڭ ماكان ھازىرلاپ بېرىپلا قالماستىن ، يەنە ھەرخىل ئادەملەرنىڭ ئوخشاشمىغان ئىشلارنى ئۈستىگە ئېلىپ ھەمكارلىشىشىنى تەلەپ قىلىدۇ ، شۇنداق بولغاندىلا ، جەمئىيەتنىڭ نورمال يۈرۈشۈشىنى ئۇنۇملۇك ساقلىغىلى بولىدۇ . شۇڭا ، لياڭ شەن كۆلىگە سېلىشتۇرغاندا ، ھازىرقى جەمئىيەت تېخىمۇ كۆپ ئالاھىدىلىككە ئىگە ئادەملەرگە موھتاج . خاراكتېر ئالاھىدىلىكى بىزنى باشقىلاردىن پەرقلەندۈرۈپلا قالماستىن ، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنى تېخىمۇ رەڭدارلىققا ئىگە قىلىدۇ .

(1) ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ھازىرقى جەمئىيەتتىكى كەسىپ بىلەن ماسلىشىشى كېرەك

پەن - تېخنىكىنىڭ ئۇچقاندەك تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ ، ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ ئىش تەقسىماتى بارغانسېرى ئىنچىكىلەشتى ، ساھەلەرنىڭ كەسىپلىشىش دەرىجىسى بارغانسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈلدى . ستاتىستىكا قىلىنىشچە ، ھازىرقى جەمئىيەتتە كەسىپ تۈرى 30 مىڭ خىلدىن ئاشىدىكەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ھەرىلى 600 دىن ئارتۇق يېڭى كەسىپ بارلىققا كېلىپ ، 500 گە يېقىن كەسىپ ئەمەلدىن قېلىۋېتىتۇ ، بىز بۇنىڭدىن ھازىرقى جەمئىيەتتە كەسىپلەرنىڭ تەرەققىياتى ۋە يېڭىلىنىشىنىڭ ئىنتايىن تېز بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز . نۆۋەتتە ، مەملىكىتىمىزدە بار

بولغان كەسىپ 5 چوڭ تۈر ، 64 ئوتتۇرا تۈر ، 301 كىچىك تۈرگە ئايرىلىدۇ ، ئوخشاش بىر كەسىپ يەنە ئوخشاشمىغان ئىش تۈرلىرىگە بۆلۈنىدۇ ، مۇشۇنداق ئايرىغاندا ، كەسىپ خىللىرى نەچچە ئون مىڭ خىلغا يېتىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار مەملىكىتىمىزدە شۇنچە كۆپ كەسىپ تۈرى بارلىقىنى بىلگەندىن كېيىن ، ئۆز پەرزەنتىنى كەلگۈسىدە قانداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللاندۇرۇشنى ئويلاشقان بولۇشى مۇمكىن . بۇ يەردە ئەمدى كەسىپ بىلەن بىر ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ماسلاشتۇرۇش مەسىلىسىگە بېرىپ تاقىلىدۇ .

ئالدى بىلەن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئاڭلاپ ئۆتەيلى ، نىيې ژېيپىڭ ئىسىملىك داڭلىق قورشاۋ شاھمات ماھىرى ، ئاڭلىشىمىزچە ، ئۇ كىچىك ۋاقتىدا شاھماتنى ئانچە ياخشى ئوينىيالمايدىكەن ھەمدە قورشاۋ شاھمات ئويناشنى كېيىنچە كەسىپ قىلىۋېلىش خىيالىمۇ يوق ئىكەن ، لېكىن ئۇ بىيداخۇاڭغا زىيالىي ياش بولۇپ چېنىقىشقا چۈشكەن ۋاقىتدا ، سالامەتلىكىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى ، ئېغىر دەرىجىدە يىراقنى كۆرەلمەسلىك كېسەللىكى بارلىقىنى ، خاراكتېرىنىڭ جىمغۇرلۇقىنى ، نۇتۇق ۋە ئالاقىلىشىش قابىلىيىتىنىڭ باشقىلاردىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى بايقىغان . شۇنداقلا ئۇ ئۆزىنىڭ قورشاۋ شاھمات ئويناشتا ئالاھىدىلىكى بارلىقىنى ، يەنە كېلىپ ئىرادىسىنىڭ قەيسەر ، كەيپىياتىنىڭ مۇقىم ، تەپەككۇرىنىڭ ئوچۇق ۋە پۇختا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان . شۇنداق قىلىپ ئۇ بىيداخۇاڭدىكى جاپالىق ۋە زېرىكىشلىك كۈنلەردىن پايدىلىنىپ ، قورشاۋ شاھمات ئويناشقا بارلىق زېھنى بىلەن بېرىلگەن . كېيىن ئۇ ياپونىيىنىڭ ئەڭ داڭلىق ماھىرىنى يېڭىپ ، دۇنيادىكى داڭلىق كەسپي قورشاۋ شاھمات ئۇستىسىغا ئايلىنىپ ، ۋەتەن ئۈچۈن شەرەپ كەلتۈرگەن .

نۇرغۇن پاكىتلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، ئۆزىنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىدىغان كەسىپنى تاللىغاندا ، ئانچە كۆچمەيلا ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ . ئەكسىچە بولغاندا ، نۇرغۇن قېينىچىلىققا دۇچ كېلىدۇ . بولۇپمۇ ، ھازىرقى جەمئىيەتتە كەسىپ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىگە تېخىمۇ ماس كېلىشى لازىم ، شۇنداق بولغاندىلا مۇكەممەل ئادەم بولغىلى بولىدۇ .

(2) ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ يۇقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىدىن كۈتىدىغان تەلىپى

ھازىرقى جەمئىيەتتە رىقابەت ئىنتايىن كۈچلۈك بولىدۇ ، كۆڭۈلدىكىدەك كەسىپكە ئىگە بولۇپ ، چوڭراق نەتىجە قازىنىش ئۈچۈن ، نوقۇل دىپلوم ۋە بىلىمنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ ، بۇنىڭ ئۈچۈن يەنە ياخشى خاراكتېر ۋە بەلگىلىك يېڭىلىق يارىتىش ئىقتىدارى بولۇشى كېرەك . بولۇپمۇ بەزى يۇقىرى ، يېڭى تېخنىكا كەسىپلىرىدە تالانت ئىگىلىرىنىڭ رىقابىتى تېخىمۇ جىددىي بولىدۇ ، شۇڭا كىشىلەر ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۇزلۇكسىز ئۆستۈرۈشى لازىم .

ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ مۇرەككەپلىكى ۋە خىلمۇ خىللىقى كىشىلەرنىڭ ئەتراپلىق ساپاغا ئىگە بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ ، بولۇپمۇ ئۆزىگە خاس خاراكتېر ۋە ئالاھىدىلىك بولۇشى لازىم . بىزنىڭ ھازىر ساپا مائارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇشىمىز ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ . خاراكتېر ئالاھىدىلىك كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇشىغا يارىدەم بېرىدۇ ھەم خىزمەتتىكى ئىجادچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ . بىر ئادەم ئەقىللىق بولغان تەقدىردىمۇ ، ياخشى خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ۋە ئەقىلدىن سىرت باشقا ئامىللارنىڭ

كاپالىتى بولمىسا ، ئادەتتە چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ . شۇڭا ، ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ يۇقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەشكە قويىدىغان مۇقەررەر تەلىپى ، دەيمىز .

2 . بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى ۋە ئۇنىڭ تەرەققىياتى

پىسخولوگلار ئادەمنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى خېلى بۇرۇنلا چوڭقۇر تەتقىق قىلغان ۋە ئۇنىڭغا نۇرغۇن تەبىر بەرگەن . بىر جۈملە ئاددىي سۆز بىلەن ئېيتساق ، خاراكتېر ئالاھىدىلىك دېگىنىمىز — كىشىلەرنىڭ بىر قەدەر مۇقىم بولغان پىسخىكىلىق ئالاھىدىلىكى ۋە خۇلق پەزىلىتىنى كۆرسىتىدۇ ، بۇ پىسخىكىلىق ئالاھىدىلىك ھەربىر ئادەمنىڭ كىشىلەر ۋە ئىشلارغا تۇتقان مۇئامىلىسىدە ئۇلارنىڭ ئالاھىدە خىسلىتىنى نامايان قىلىپ بېرىدۇ . مەسىلەن ، بەزىلەر كۆڭلى تۇز ، ئاغزى ئىتتىك ، ھېسسىياتچان كېلىدۇ ؛ بەزىلەر تەمكىن ، ئېغىر - بېسىق ، خۇشاللىقىنى چىرايىدا بىلىندۇرمەيدىغان بولىدۇ ؛ بەزىلەر ناخشا - ئۇسسۇلغا ماھىر كېلىدۇ ؛ بەزىلەرنىڭ تەشكىللەش قابىلىيىتى يۇقىرى بولىدۇ . ئادەملەرنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى پەرقلىق بولۇپلا قالماستىن ، يەنە بەلگىلىك دەرىجىدە تەرەققىي قىلىدۇ ھەم ئۆزگىرىدۇ .

(1) بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى دېگەن نېمە ؟

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ خاراكتېرى . كىشىلەر دائىم بۇ بالا ناھايىتى ئەقىللىق ، ئۇ بالىنىڭ ئىنكاسى بىرقەدەر ئاستا ، بۇ بالىنىڭ مۇزىكا قابىلىيىتى بار ، ئۇ بالىنىڭ رەسىم سىزىش

تالانتى بار ، ئۇ ئوقۇغۇچىنىڭ ئەسته ساقلاش قابىلىيىتى يۇقىرى ، بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ چۈشىنىش ئىقتىدارى ياخشى ، بۇ ئوقۇغۇچى ناھايىتى شوخ ، ئۇ ناھايىتى مۇلايىم ھەم جىمغۇر ، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىشىدۇ . يىغىپ ئېيتقاندا ، بالىلاردا ئىسپادىلەنگەن بۇ خىل پسخىك پەرق بالىلارنىڭ خاراكتېرى دېمەكتۇر . خاراكتېر خىلمۇ خىل بولىدۇ . ئادەتته بىز «بىر ئۆيده ئون بالا بولسا ، ئوننىڭ مىجەزى ئون خىل بولىدۇ» دەيمىز ، ھەربىر بالىنىڭ ئىرسىيەت سۈپىتى ۋە تۇرمۇش مۇھىتى ئوخشاشمىغاچقا ، ئۇلارنىڭ خاراكتېرىمۇ پەرقلىق بولىدۇ . خاراكتېر يەنه مىجەز ، ئىقتىدار ۋە تەبىئىي خىسلەت قاتارلىق مەزمۇنلارغا ئايرىلىدۇ . مىجەز بىلەن خاراكتېر ئۇقۇمى بىر - بىرىدىن پەرقلىنىدۇ . مىجەز بىر ئادەمنىڭ خاراكتېر جەھەتتىكى پەزىلىتىنىڭ يادرولۇق قىسمى بولۇپ ، ئۇ شۇ كىشىنىڭ رېئال تۇرمۇشتىكى مۇقىم پوزىتسىيىسى ۋە ئادەت خاراكتېرلىك ھەرىكەت ئۇسۇلىدۇر . مىجەز تۆۋەندىكى ئالاھىدىلىكلەرگه ئىگه :

① مىجەزنىڭ پوزىتسىيه جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى . بىز دائىم بەزى بالىلارنىڭ ناھايىتى تىرىشچان ئىكەنلىكىنى ، ھەرقانداق ئىشنى ئىنتايىن ئەستايىدىل قىلىدىغانلىقىنى ، ئەتراپىدىكى كىشىلەر ۋە ئىشلارغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ؛ بەزى بالىلارنىڭ ھۆرۈنراق ئىكەنلىكىنى ، تاپشۇرۇقلىرىنىمۇ ھەيدەكچىلىك قىلمىسا ئىشلىمەيدىغانلىقىنى ، ئىشلارنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا قىلىدىغانلىقىنى ، سىنىپ كوللېكتىپى ۋە ئائىلىگىمۇ كۆڭۈل بۆلمەيدىغانلىقىنى كۆرىمىز . بۇلارنىڭ ئادەم ۋە ئىشلارغا تۇتقان ئاكتىپ ياكى پاسسىپ پوزىتسىيىسى ئۇلارنىڭ مىجەز جەھەتتىكى پوزىتسىيه ئالاھىدىلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ .

② مىجەزنىڭ ئىدراك جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى . بەزى

بالىلار مەسىلىلەرگە ئىنچىكە ، توغرا مۇئامىلە قىلىدۇ ، ئاسانلىقچە خاتالاشمايدۇ ، بىرەر ھېسابنى نەچچە رەت ھېسابلايدۇ ، بەزى بالىلار بىپەرۋا بولۇپ ، ئەتىگەن مەكتەپكە ماڭغاندا ھېلى ئۇنى ، ھېلى بۇنى ئۇنتۇپ قالىدۇ ؛ بەزى بالىلار ناھايىتى قېتىرقىنىپ ئىزدىنىدۇ ، مەسىلىلەرگە يولۇققاندا نېمە ئۈچۈن دېگەن سوئالنى كۆپلەپ سورايدۇ ، بەزى بالىلار بولسا ، يېرىم - يارتا بىلگىنىگە قانائەت قىلىدۇ . مانا بۇ مىجەزنىڭ ئىدراك جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى .

③ مىجەزنىڭ كەيپىيات جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى . بەزى بالىلار ئاسان ھاياجانلىنىپ ، ئاسان ئاچچىقلىنىدۇ ، كىچىككىنە ئىشلارنى دەپ باشقىلار بىلەن جېدەللىشىدۇ ؛ بەزى بالىلار تەمكىن ، ئېغىر - بېسىق كېلىدۇ ، باشقىلار بىلەن ئاسان زىتلىشىپ قالمايدۇ ؛ بەزى بالىلار ئۈمىدۋار ، ئوچۇق - يورۇق كېلىدۇ ، بەزىلىرى بولسا ، مىسكىن ، ئويچان كېلىدۇ . مانا بۇ مىجەزنىڭ كەيپىيات جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى .

④ مىجەزنىڭ ئىرادە جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى . بەزى بالىلار مۇستەقىللىقى كۈچلۈك ، مۇستەقىل پىكىرلىك ، ئىرادىلىك ، ئۆزىنى تىزگىنلىيەلەيدىغان ، ئۆزگىنىشتە ئاڭلىق كېلىدۇ ؛ بەزى بالىلار مۇستەقىل پىكىر قىلالمايدىغان بولۇپ ، ئىرادىسىز ، ئۆزىنى كونترول قىلىش ئىقتىدارى ئاجىز كېلىدۇ . مانا بۇ مىجەزنىڭ ئىرادە جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى .

يۇقىرىدا بالىلارنىڭ مىجەز ئالاھىدىلىكى جەھەتتىكى بەزى پەرقلىرى ۋە كونكرېت ئىپادىسىنى سۆزلەپ ئۆتتۇق . بۇ تەھلىل ۋە بايانلار ئارقىلىق ئاتا - ئانىلار بەلكىم ئۆز بالىلىرىنىڭ مىجەز ئالاھىدىلىكلىرىنى سۆزلەپ بېرەلىشى مۇمكىن . بالىلارنىڭ مىجەز ئالاھىدىلىكىنى چۈشەنگەندە ، بىز بالىلارنىڭ خاراكتېرىنى تېخىمۇ ياخشى بىلەلەيمىز .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ ئالاھىدىلىكى . ئالاھىدىلىك بىر

ئادەمنىڭ قابىلىيەت جەھەتتىكى پەرقىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى ، بولۇپمۇ نۆۋەتتە مەملىكەت بويىچە ساپا ماڭارىپى يولغا قويۇلۇۋاتقاندا ، بالىلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى يېتىشتۈرۈش مەسلىسىگە مەكتەپ ، جەمئىيەت ۋە ئائىلە ئومۇميۈزلۈك كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ . ئالاھىدىلىك بىر ئادەمنىڭ قابىلىيىتى ۋە قىزىقىشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا ، ئالاھىدىلىكنى مۇھاكىمە قىلىشتىن بۇرۇن قابىلىيەت ۋە قىزىقىش ئۈستىدە توختىلىمىز .

قابىلىيەت ھەممەيلەنگە تونۇشلۇق بولغان ئۇقۇم . ئادەتتە بىز پالانى ئادەمنىڭ قابىلىيىتى كۈچلۈك ، پوكۇننىڭ ئانچە قابىلىيىتى يوق ، دەيمىز . پسىخولوگىيە ئىلمىدا ، قابىلىيەت ئاساسەن كىشىلەرنىڭ مەلۇم بىر پائالىيەتنى ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىشتا چوقۇم ھازىرلىشى زۆرۈر بولغان بىلىم ۋە ماھارەتنى كۆرسىتىدۇ . قابىلىيەتنىڭ تۈرى خىلمۇ خىل بولىدۇ ، مەسىلەن ، كۆزىتىش قابىلىيىتى ، دىققەت قابىلىيىتى قاتارلىقلار ؛ بۇنىڭدىن باشقا ، يەنە كونكرېت كەسپىي پائالىيەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغان قابىلىيەتمۇ بولىدۇ ، مەسىلەن ، ماشىنا ھەيدەش قابىلىيىتى ، تېلېۋىزور رېمونت قىلىش قابىلىيىتى دېگەنگە ئوخشاش .

قابىلىيەتنىڭ شەكىللىنىشى ئادەتتە قىزىقىش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ ، قىزىقىش دېگەن نېمە ؟ ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا ، قىزىقىش مەلۇم شەيئىنى ياخشى كۆرىدىغان بىر كەيپىياتتۇر . مەسىلەن ، بەزى بالىلار مۇزىكىغا قىزىقىپ قالسا ، مەكتەپتە مۇزىكا دەرسىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدۇ ، ئۆيگە كەلسىلا ئۇنىڭالغۇدىن مۇزىكا ئاڭلايدۇ ، كىتابخانىغا بارسا مۇزىكىغا ئائىت كىتابلارنى سېتىۋالىدۇ ، مۇزىكا كېچىلىكلىرىگە قاتنىشىشنى ياخشى كۆرىدۇ ، ئەگەر بالىلار مەلۇم بىر شەيئىگە داۋاملىق قىزىقىپ ، بۇ قىزىقىشنى ئۇزۇن ۋاقىت

داۋاملاشتۇرسا ، ئۇ بىرخىل ھەۋەسكە ئايلىنىشى مۇمكىن ، لېكىن ئاندا ـ ساندا قىزىققان ئىش ھەۋەس ھېسابلانمايدۇ . بالىلارنىڭ ھەۋىسى شەكىللەنگەندىن كېيىن ، بەلگىلىك ئۆگىنىش ۋە مەشىق قىلىش ئارقىلىق ، مۇناسىۋەتلىك بىلىم ۋە ماھارەتنى ئىگىلەپ ، مەلۇم سەۋىيىگە يەتكەندىن كېيىن ، بىز بۇ بالىنى مەلۇم تەرەپتە ئالاھىدىلىككە ئىگە بولدى ، دېيەلەيمىز . مەسىلەن ، بەزى بالىلار ھۆسنىخەتكە قىزىقىپ ، ئاستا ـ ئاستا ھۆسنىخەت ھەۋەسكارىغا ئايلىنىدۇ ، ئاخىردا مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىپ ، ئەسەر ئېلان قىلىدۇ ، ھۆسنىخەت يېزىش بۇ بالىنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى بولۇپ قالىدۇ .

شۇڭا ، ئالاھىدىلىك ئادەتتە قىزىقىشنى ئۆزىگە ئاساس قىلىدۇ ، مەلۇم بىر شەيئىگە بولغان قىزىقىش قويۇق بولۇپ ، ئۇزۇن مۇددەتلىك ، مۇقىم ھەۋەسكە ئايلانغاندىلا ، ئاندىن ئۇ بالىلارنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى بولالايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئالاھىدىلىك قىزىقىش بىلەن ھەۋەسنى ئاساس قىلغان مەلۇم ئالاھىدە ماھارەت ھېسابلىنىدۇ .

(2) بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنىڭ تەرەققىياتى

بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى بىردەمدىلا شەكىللىنىپ قالمايدۇ ، ئۇ ھەم ئۆزگەرمەس نەرسىمۇ ئەمەس ، ئۇنىڭ تەدرىجىي تەرەققىي قىلىش جەريانى بولىدۇ . تەرەققىيات جەريانىدا ئۇ بەلگىلىك ماددىي ئاساستىن شۇنداقلا تەربىيە مۇھىتىدىن ئايرىلالمايدۇ .

بىرىنچى ، ماددىي ئىرسىيەت . ھەربىر بالا ئاتا ـ ئانىسىدىن مەلۇم ماددىي ئىرسىيەتكە ئىگە بولىدۇ ، بۇ بالىلار بىلەن ئاتا ـ ئانىلار ئوتتۇرىسىدا بىئولوگىيىلىك جەھەتتىن مەلۇم ئوخشاشلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ . مەسىلەن ، ئاتا ـ ئانىسى ئېگىز بولسا ، بالىلىرى پاكار بولۇشى ناتايىن . ئوخشاشلا

ئاتا ـ ئانىلىرىدىن كەلگەن ماددىي ئىرسىيەت بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنىڭ شەكىللىنىشىدە ماددىي ئاساس بولۇپ قالىدۇ . مەسىلەن : «ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چاقۇيرۇق» ، «مال ئېگىسىنى دورىمىسا هارام» دېگەن ماقال ـ تەمسىللەر مۇشۇ داۋالىنىشى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . تەتقىقاتلاردىن شۇ نەرسە بايقالدىكى ، دۇنيادىكى نۇرغۇن مەشھۇر زاتلار ئاتا ـ ئانىسىدىن بەلگىلىك ئۇدۇم ئالغان ، مەسىلەن ، تالانتلىق مۇزىكانت مۇزارتنىڭ دادىسى كۆزگە كۆرۈنگەن ئوردا مۇزىكانتى ئىدى ؛ بىئولوگىيە ئالىمى دارۋىننىڭ دادىسى داڭلىق تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى ئىدى ؛ نوبېلنىڭ دادىسى داڭلىق كەشپىياتچى ئىدى . شۇڭا ، بىز بالىلار خاراكتېرىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىياتى جەريانىدىكى ئىرسىيەتنىڭ رولىغا ھەرگىز سەل قارىماسلىقىمىز لازىم .

ئىككىنچى ، تەربىيە مۇھىتى . ئىرسىيەت گەرچە بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنىڭ تەرەققىياتىدىكى ئاساس بولسىمۇ ، ئىرسىيەتنىڭ رولىنى ھەددىدىن زىيادە مۇبالىغە قىلىۋەتمەسلىكىمىز لازىم . ئىرسىيەت پەقەت بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنى مەلۇم ئىمكانىيەت بىلەن تەمىنلەيدۇ ، ئەگەر ياخشى تەربىيە مۇھىتى بولمىسا ، ئىرسىيەت شارائىتى ھەرقانچە ياخشى بولغان بىلەنمۇ بىكار . مەسىلەن ، بارماقلىرى ئۇزۇن ، چاققان ھەم مۇزىكا سېزىمى ياخشى بولغان بىر بالىنىڭ ئەگەر پىئانىنو ئۆگىنىش پۇرسىتى زادىلا بولمىسا ، پىئانىنو چېلىش ئالاھىدىلىكى شەكىللەنمەيدۇ ، پىئانىنوچى بولۇپمۇ يېتىشەلمەيدۇ .

ھەرقانداق بالا مۇئەييەن تەربىيە مۇھىتى ئىچىدە چوڭ بولىدۇ ، تەربىيە بالىلارنىڭ تەرەققىياتىدا ھەل قىلغۇچ رول ئويناىدۇ . بولۇپمۇ دەسلەپكى مەزگىلدىكى تەربىيە ئادەمنىڭ

يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى ئېچىشتىكى ئەڭ ياخشى مەزگىلى بولۇپ ، بۇ پۈرسەت قولدىن كەتسە ، بالىلارنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا تولدۇرۇۋالغۇسىز زىيان بولىدۇ . نۇرغۇن تەتقىقاتلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بەردىكى ، تەربىيە مۇھىتى بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىكىگە ئۇزلۇكسىز تەسىر كۆرسىتىدۇ ، ھەر بىر بالىنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكى تەربىيە ئارقىلىق تەرەققىي قىلىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار باشلانغۇچ مەكتەپتىكى مۇھىم باسقۇچنى چىڭ تۇتۇپ ، بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ئوبدان يېتىلدۈرۈشى ، شۇنداقلا ئەتراپلىق ، تولۇق تەرەققىي قىلدۇرۇشى لازىم .

3 . بالىلارنىڭ ھازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى مۇۋاپىق يېتىلدۈرەيلى

ھازىرقى جەمئىيەت رىقابەت بىلەن تولغان ۋە ئۇزلۇكسىز يېڭىلىق يارىتىدىغان جەمئىيەت ، ئۇ كىشىلەرنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىنى تەلەپ قىلىپلا قالماستىن ، ھەربىرىمىزنىڭ جەمئىيەتكە ماسلىشىشىمىزغا نىسبەتەن تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپلەرنى قويىدۇ . شۇڭا ، بەزى تەتقىقاتچىلار ھازىرقى جەمئىيەتتە غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەنلەرنىڭ ئەڭ ئەقىللىق ئادەملەر ئەمەس ، بەلكى ياخشى خاراكتېر ۋە پەزىلەتكە ئىگە ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بايقىغان . ئۇنداقتا ، ھازىرقى جەمئىيەت كىشىلەردىن قانداق خاراكتېر ۋە پەزىلەتنى تەلەپ قىلىدۇ ؟

(1) ھازىرقى جەمئىيەت بالىلىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك خاراكتېر ۋە پەزىلەتنىڭ كونكرېت ئىپادىلىرى

بىرىنچى ، تاشقى مايىللىق . بۇ ئىجتىمائى ئالاقە

ئىقتىدارى ، رەھبەرلىك ئىقتىدارى ، كىشىلىك مۇناسىۋەت ۋە ئىش ھېجىرىشتىكى جانلىقلىق ، كەسكىنلىك ، ئوچۇق مىجەز ، ئۆزىنى ئىپادىلەشكە ماھىر بولۇش قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ئىككىنچى ، كېلىشىڭگۇ بولۇش . بۇ قىزغىن ، ئاق كۆڭۈل ، سەممىي بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . بۇلار ياخشى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت شەكىللەندۈرۈشتە مۇھىم رولغا ئىگە .

ئۈچىنچى ،ئەستايىدىل ، ئەمەلىيەتچىل پوزىتسىيە . بۇ ئەستايىدىللىق ، تىرىشچانلىق ۋە ئىلمىي روھنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

تۆتىنچى ، كەيپىياتى مۇقىم بولۇش . بۇ كەيپىياتتا تۇرغۇن بولۇش ، ئۆزىگە ئىشىنىش ۋە ماسلىشىشقا ماھىر بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، ئۇ روھىي ساغلاملىقنىڭ مۇھىم شەرتى .

بەشىنچى ، يېڭىلىق يارىتىش ئېڭى . بۇ يېڭىلىققا ئىنتىلىش ، ئالغا ئىلگىرىلەش روھى ۋە كەڭ دائىرىلىك قىزىقىشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، بۇ ئىجادكار شەخسلەردە كەم بولسا بولمايدىغان بىر خىل پەزىلەت .

ئالتىنچى ، مەسئۇلىيەتچانلىق . بۇ تەلەپچانلىق ۋە تەشەببۇسكارلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

يەتتىنچى ، مۇستەقىللىق . بۇ مۇستەقىل پىكىرلىك ، تەمكىنلىك ۋە تەنقىدىي روھقا ئىگە بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

سەككىزىنچى ، ئۆڭۈشسىزلىقلارغا چىداملىق بولۇش . بۇ ئىرادىلىك ، قەيسەر ، باتۇر بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

توققۇزىنچى ، ئۈمىدۋارلىق . بۇ قىزغىن ، كەڭ قورساق ، ئەپۇچان بولۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

ئونىنچى ، ھەمكارلىشىش روھى . بۇ كۆپچىلىككە مايىل بولۇش ھەم يول قويۇشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

يۇقىرىدا بىز ھازىرقى زامان كىشىلىرىدە بولىدىغان

خاراكتېرنىڭ ئاساسلىق تەرەپلىرىنى مىسال كەلتۈردۇق. هازىرقى زامانغا خاس بولغان خاراكتېر كىشىلەرنىڭ هازىرقى جەمئىيەت تۈرمۇشىدا ۋە كەسپىدە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى مۇهىم شەرت، شۇنداقلا هەر بىر ئادەمگە ئۆمۈر بويى هەمراه بولىدىغان بايلىق. شۇڭا، هازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرنىڭ بولۇشى هازىرقى جەمئىيەت تۈرمۇشىدا ۋە خىزمەتتە يول خېتىگە ئېرىشكەن بىلەن باراۋەر، بۇ ئارقىلىق كىشىلەر ئۆزىنىڭ هەر خىل قابىلىيىتىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ هازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى كۆڭۈل قويۇپ يېتىلدۈرۈشى لازىم.

(2) بالىلارنىڭ هازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟

يۇز بالىنىڭ يۈز خىل خاراكتېرى، يۇز بالىنىڭ يۈز خىل تەربىيىلىنىش ئۇسۇلى بولىدۇ. هەربىر بالا ياش، جىنس ۋە خاراكتېر ئالاهىدىلىكى جەهەتتە خىلمۇخىل بولىدۇ، ئۇلار فىزىئولوگىيىلىك تەرەققىيات، پسىخىك ئالاهىدىلىك ۋە هەربىر ئۇسۇلى جەهەتتە روشەن هەم ئانچە روشەن بولمىغان ئوبيېكتىپ پەرقلەرگە ئىگە بولىدۇ. بۇ پەرقلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى بىزدىن بالىلارنى تەربىيىلىگەندە ئوخشاشمىغان تاكتىكا ۋە ئۇسۇل قوللىنىشىمىزنى، بۇ پەرقلەرنىڭ مەۋجۇت بولۇشىدىكى سەۋەبلەرنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن هەربىر بالىنىڭ كونكرېت ئەهۋالىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ هازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ.

بالىلار كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بىرگە ياشايدۇ، هەر كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەنە ئاساسەن ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بىرگە بولىدۇ. شۇڭا، ئاتا ـ ئانىلار ئۆز بالىلىرىنى هەممىدىن ئوبدان چۈشىنىدۇ. ئۇلارنىڭ

خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى ئوقۇتقۇچىلارغا سېلىشتۇرغاندىمۇ ئوبدان بىلىدۇ ، بالىلارنىڭ ھازىرقى دەۋرگە خاس خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشتە ئۇلار تېخىمۇ ئەۋزەل شارائىتقا ئىگە . جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى مەشھۇر زاتلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئائىلە تەربىيىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ ، كىچىكىدىن تارتىپ ياخشى خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى شەكىللەندۈرگەن . تۆۋەندە بىز بالىلارنىڭ مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىنى يېتىلدۈرۈشكە ئائىت بىر ھېكايىنى كۆرۈپ ئۆتەيلى :

نەچچە ئون يىل ئىلگىرى ئامېرىكىنىڭ بىر كىچىك بازىرىدا ئون نەچچە ياشلىق بىر توپ بالىلار پۇتبول ئوينىۋاتاتتى . شۇ ئەسنادا بىر بالىنىڭ تەپكەن توپى بىر مىلىچ مال دۇكىنىنىڭ دېرىزىسىگە تېگىپ ، دېرىزىنى چېقىۋېتىدۇ ، دۇكان خوجايىنى ھېلىقى بالىنى تۇتۇۋېلىپ ، 12 يېرىم دوللار تۆلەپ بېرىش تەلىپىنى قويىدۇ . بۇ بالىنىڭ دادىسى ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن خوجايىنغا پۇلنى تۆلىۋېتىدۇ ، ئاندىن بالىسىغا : «ئەينەكنى سەن چېقىۋەتكەندىن كېيىن پۇلنى سەن تۆلىشىڭ كېرەك ، بۇ پۇلنى مەن ساڭا ئۆتنە بېرىپ تۇردۇم . » دەيدۇ . شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بالا بىر يىل مەدىكار ئىشلەش ، گېزىت سېتىش ئارقىلىق 12 يېرىم دوللار تېپىپ ، دادىسىغا قەرزنى قايتۇرىدۇ . بۇ بالا كېيىن ئامېرىكىنىڭ زۇڭتۇڭى بولغان رېگان ئىدى . رېگان كېيىن بۇ ئىشنى تىلغا ئېلىپ دادىسىغا رەھمەت ئېيتىدۇ ، چۈنكى دادىسى ئۇنىڭغا كىچىكىدىن تارتىپ ئۆز ھەرىكىتىگە قانداق مەسئۇل بولۇشنى ئۆگەتكەن ھەم ئۇنىڭدا كۈچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىنى يېتىلدۈرگەنىدى .

بۇ ھېكايە بىزگە رېگاننىڭ دادىسىنىڭ پەرزەنتلەرنىڭ ياخشى خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشتىكى ئۇسۇلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . مۇشۇنىڭغا ئوخشاش پەرزەنتلەرنىڭ ياخشى خاراكتېرىنى

يېتىلدۇرۇشكە ئائىت مىسالالار ناھايىتى كۆپ ، ھالقىلىق مەسىلە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ قانداق قىلىشىدا . تۆۋەندە بىز بىرقانچە تۈرلۈك تەربىيىلەش پرىنسىپىنى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا قويىمىز .

بىرىنچى ، بالىلارنى ئەستايىدىل كۆزىتىش ۋە «تەنقىد قىلىش» كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بۇ جەھەتكە كۆڭۈل بۆلسىلا ، بالىلارنىڭ خاراكتېر جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقى ۋە يېتەرسىزلىكىنى بايقىيالايدۇ . بالىلارنى چۈشىنىش بالىلارنىڭ خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشتىكى ئالدىنقى شەرت ، بالىلارنى ھەقىقىي چۈشەنمەي تۇرۇپ ، باشقىلار نېمە دېسە شۇنىڭغا ئىشىنىش ياكى جەمئىيەتتىكى مودىغا ئەگىشىش ئەكسىچە ئۇنۇم بېرىشى مۇمكىن .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ خاراكتېر ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ، ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ ، يېتەرسىزلىكىنى تۈزىتىش كېرەك . ئادەمنىڭ ئون بارمىقى تەڭ بولمىسىمۇ ، لېكىن ھەر بىر بارماقنىڭ ئۆز ئالدىغا رولى بولىدۇ . ئەڭ ياخشى دېگەن بالىلارنىڭمۇ يېتەرسىز تەرەپلىرى بولىدۇ ، ناچار دېگەن بالىلارنىڭمۇ ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ . شۇڭا ، بىز بالىلارنىڭ خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشتە ئادەمگە قاراپ تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز ، مادارىغا قاراپ ئىش كۆرۈشىمىز ، بالىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ ، يېتەرسىزلىكىنى تۈزىتىشكە ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشىمىز ، ھەرگىز بالىلار تىرىشىپ ـ تىرمىشىپمۇ ئەملگە ئاشۇرالمايدىغان تەلەپلەرنى قويماسلىقىمىز ياكى بالىلاردىن ھەممە ئىشتا مۇكەممەل بولۇشنى تەلەپ قىلماسلىقىمىز لازىم .

ئۈچىنچى ، بالىلارنىڭ ھازىرقى زامانغا خاس خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈش ناھايىتى ئىنچىكە ۋە سەۋرچانلىق بىلەن ئىشلەيدىغان خىزمەت . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلاردا ئۈزۈن مۇددەتلىك

پىلان بولۇشى ، ھەربىر كىچىك ئىشتىن تارتىپ كۆڭۈل قويۇپ ئىشلىشى لازىم . مەسىلەن ، مەنمەنچى بالىلار ھەممە ئىشتا ئۆزىنى مەركەز قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ ، بۇنداق بالىلارغا ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ كەمتەرلىكى ۋە باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىغان پەزىلىتى ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىشى لازىم .

تۆتىنچى ، بالىلار بىلەن بىرلىكتە دائىم ئەمەلىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش لازىم . چۈنكى ، ياخشى خاراكتېرنى ئەمەلىيەت جەريانىدا يېتىلدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ . مەسىلەن ، بالىلارنىڭ ھەمكارلىق روھىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ، ئائىلىدە چوڭ تازىلىق قىلغاندا مەسلىھەتلىشىپ ئىش تەقسىماتى قىلىش ، ھەر بىرەيلەنگە بىر ئازدىن ۋەزىپە تاپشۇرۇش كېرەك ، بۇنداق چاغدا بالىلار خۇشاللىق بىلەن ئىشلەيدۇ . مۇشۇنداق ئىشنى دائىم قىلىپ تۇرغاندا ، بالىلارنىڭ ھەمكارلىق روھىنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ .

4 . بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە ئالاھىدىلىكىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك ؟

بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە ئالاھىدىلىكى كېيىنكى تەرەققىياتى ئارقىلىق يېتىلىدۇ ، ئۇ بالىلارنىڭ كەلگۈسىدىكى تەرەققىياتى ۋە كەسىپ تاللىشىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناىدۇ ، بۇنىڭغا ھەر بىر ئاتا ـ ئانا تولۇق ئەھمىيەت بېرىشى لازىم .

(1) ئاتا ـ ئانىلاردا ھازىرقى زامانغا خاس تەربىيىلەش كۆز قارىشى بولۇشى كېرەك

ھازىرقى زامانغا خاس تەربىيىلەش كۆز قارىشىنىڭ يادروسى تەلىم ـ تەربىيىنىڭ بالىلارنىڭ پسىخىكىلىق تەرەققىياتىدىكى

مۇھىملىقىنى تونۇپ يېتىپ ھەم سۇبيېكتىپ ئارزۇ بويىچە زورۇقۇپ كەتمەسلىك ، ھەم بالىلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتمەسلىك ، بەلكى بالىلارنىڭ مەنىۋى ۋە جىسمانىي تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيىتى بويىچە ئىش كۆرۈشتىن ئىبارەتتۇر . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىمكانقەدەر ياخشى شارائىت ھازىرلاپ بېرىپ ، ئۇلارنى ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەپ چىقىشى لازىم .

بالىلار ھامان بىر ـ بىرىدىن پەرقلىق بولىدۇ ، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى كۆرگەندە ھەرگىز جىددىيلىشىپ كەتمەسلىكى ، بالىلىرىغا ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارىشى ، نورمال يېتىلىۋاتقان بالىلارنىڭ ياراملىق كىشىلەردىن بولالايدىغانلىقىغا ئىشىنىشى ، «مېنىڭ بالامۇ ياراملىق ئادەم بولالايدۇ ، ياراملىق بولسىلا يەردە قالمايدۇ» دەيدىغان قاراشنى تىكلىشى لازىم . ھازىرقى زامان تەلىم ـ تەربىيە قارىشى ئىختىساسلىقلار قارىشىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . ئىختىساسلىقلار دېگىنىمىز ، جەمئىيەتتىكى ئاز سانلىق ئادەمنىلا كۆرسەتمەيدۇ ، بەلكى ھەرقايسى تەرەپ ، ھەر خىل تىپ ۋە ھەرقايسى قاتلامدىكى كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ . ئىختىساسلىقلار توغرىسىدا مۇشۇنداق ئەتراپلىق قاراش تۇرغۇزغاندىلا ، ئاندىن بالىلارنى جەمئىيەتكە ئىھتىياجلىق بولغان ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلىگىلى بولىدۇ .

(2) بالىلارنىڭ تەبىئىي قىزىقىشىنى قوزغىتىش ھەم ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىش كېرەك

تەتقىقاتلاردىن مەلۇم بولۇشچە ، ئادەتتە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قىزىقىشى ۋە ھەۋىسى بىر قەدەر كەڭ بولىدىكەن ، بۇ قىزىقىش ، ھەۋەسلەرنىڭ كۆپىنچىسى تەبىئىي شەكىللىنىدىكەن ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ تەبىئىي شەكىللىنىدىگەن بۇ قىزىقىش ، ھەۋەسلىرىنى سۇبيېكتىپ ھالدا بوغۇپ ھەم

ئۆزگەرتىۋەتمەستىن ، ئۇنى قوزغىتىشى ھەم ئۇنىڭغا ھۆرمەت قىلىشى لازىم . لېكىن ، ھازىر بەزى ئاتا ـ ئانىلاردا بالىلىرىنى يارامسلىق قىلىپ تەربىيىلەش ئۇمىدىدە ، بالىلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى بىلەن ھېسابلاشماستىن ، قارىغۇلارچە ئېقىمغا ئەگىشىدىغان خاھىش مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ . مەسىلەن ، نۇرغۇن بالىلار مۇزىكىغا قىزىقمىسىمۇ ، ئاتا ـ ئانىلىرى ھەر كۈنى ئەگەشتۇرۇپ پىئانىنو ئۆگىنىشكە مەجبۇرىي ئېلىپ بارىدۇ ، بۇنىڭ نەتىجىسى ئەكسىچە بولۇپ چىقىدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىڭ قىزىقىش ، ھەۋەسلىرىنى يېتىلدۈرۈشتە ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇسىنى بالىلارغا تاڭماسلىقى ، بەلكى بالىلارنىڭ تەبىئىي قىزىقىش ، ھەۋەسلىرىنى ئاساس قىلىپ ، بالىلارنىڭ تالانتىغا ھۆرمەت قىلىشى ، توغرا يېتەكلەش ئارقىلىق ، بالىلارنىڭ قىزىقىش ، ھەۋەسلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى لازىم .

(3) بالىلارنى ئەستايىدىل كۆزىتىش ۋە تەتقىق قىلىش كېرەك

بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدۇ ، ئۇلار بالىلارنى ئوبدان يېگۈزۈپ ، ئوبدان كىيىندۈرۈپ ، تەلەپلىرىنى قاندۇرساقلا ، ئاتا ـ ئانىلىق مەجبۇرىيىتىمىزنى ئادا قىلغان بولىمىز ، دەپ ھېسابلايدۇ . ئەمەلىيەتتە بۇ بىر تەرەپلىمە قاراشتۇر . گەرچە بالىلارنىڭ يېشى كىچىك بولسىمۇ ، ئۇلار يەنىلا مۇستەقىل ئادەم ، ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئىدىيىسى ، ھېسسىياتى ۋە خاراكتېرى بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار ھە دېسىلا ئۇلارغا پىر ئۇستاز بولۇۋالماسلىقى ، باراۋەر ئورۇندا تۇرۇپ ئۇلار بىلەن دوست بولۇشى ، كۆپرەك ئاڑلىشىپ ، پىكىر ئالماشتۇرۇشى ، ئۇلارغا كۆپرەك ھۆرمەت قىلىشى ۋە ئىشىنىشى ، ئۇلارنى ئىنچىكە كۆزىتىپ ، تەتقىق قىلىشى لازىم . بالىلارنى ھەقىقىي چۈشەنگەندىلا ، ئۇلارنى ئۇنۇملۇك

تەربىيىلىنىشى ، ئۇلارنى سۆيگەندىلا ، قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىنى ئىللىتقىلى بولىدۇ .

(4) بالىلارغا كۆپرەك ئەركىنلىك بېرىش كېرەك

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر پېداگوگى مۇنداق دەپ كۆرسەتكەنىدى : «سالامەتلىك ئۈچۈن ھاۋا لازىم بولغىنىغا ئوخشاش ، ئوقۇغۇچىلارغىمۇ ئەركىن پائالىيەت قىلىدىغان ۋاقىت كېرەك» . بۇ سۆز ئەركىن ۋاقىتنىڭ بالىلار ئۈچۈن نەقەدەر مۇھىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . دۆلەت ھازىر كۈچ سەرپ قىلىپ ، ئوتتۇرا ـ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىۋاتىدۇ ، بۇنىڭدىكى مەقسەت ، بالىلارغا تېخىمۇ كۆپرەك ئەركىنلىك ۋە ئەركىن پائالىيەت قىلىدىغان ۋاقىت بېرىپ ، ئۇلارنىڭ قىزىقىش ، ھەۋەسلىرىنى ۋە خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەتتۇر . لېكىن ، بىزنىڭ بەزى ئاتا ـ ئانىلىرىمىز بۇ نۇقتىنى چۈشەنمەيدۇ . دۆلەت مائارىپ كومىتېتىنىڭ سابىق مۇئاۋىن مۇدىرى يولداش لىيۇ بىڭ مۇنداق بىر ئىشنى سۆزلەپ ئۆتكەن : باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىر قىز ئوقۇغۇچىسى مۇئەللىمدىن سازاڭ قۇرتىنىڭ ياشاش ئىقتىدارىنىڭ ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى ، ئىككى پارچە قىلىۋېتىلسىمۇ ، ئىككىسى يەنە بىردىن سازاڭ بولۇپ تىرىلەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ، ئۆز ئۆيىنىڭ دېرىزە تەكچىسىدە ئىككى پارچە قىلىۋېتىلگەن بىر سازاڭ بېقىپتۇ . ئۇنىڭ ئانىسى ئەھۋالىنى ئوقىقاندىن كېيىن ، «تۇزۇكرەك ئىش قىلساڭ بولمامدۇ ؟» دەپ سازاڭ باققان تەخسىنى چۆرۈپ تاشلىۋېتىپتۇ ھەم بالىنى بىر تەستەك ئۇرۇپتۇ . دېمەك ، بۇ بالىنىڭ ئانىسى بالىلارنىڭ قىزىقىش ، ھەۋەسىنى قانداق يېتىلدۇرۇشنى بىلمىگەن . «تۇزۇك ئىش» قىلدۇرمەن دەپ ، بالىسىنىڭ چەكلىك ئەركىن ۋاقتىنى تارتىۋالغان ، بەلكىم ئۇ كەلگۈسىدىكى

بىر بىئولوگىيە ئالىمنى نابۇت قىلغان بولۇشى مۇمكىن . شۇڭا ، بالىلارغا بەلگىلىك ئەركىن ۋاقىت بېرىش ئۇلارنى قارىغۇلارچە تەربىيىلەشتىن مۇھىم ، دەيمىز .

(5) ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشى ئىگىلەش كېرەك

ساپا مائارىپى ئوقۇغۇچىلارنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ . بۇ بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە ئالاھىدىلىكىنى يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىش بىلەن ھەرگىز زىت ئەمەس . ئەمەلىيەتتە ئادەمنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسى ۋە ئالاھىدىلىكى مۇھىم بىر تۈرلۈك ساپا بولۇپ ، بۇ مەكتەپلەردىكى ئەخلاقىي ، ئەقلىي ، جىسمانىي ۋە گۈزەللىك تەربىيىسى بىلەن بىر - بىرىگە ماس كېلىدۇ ۋە بىر - بىرىنى تولۇقلايدۇ . بىر ئوقۇغۇچىغا نىسبەتەن مەكتەپ تەربىيىسى يەنىلا ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ ، بىز بالىلارنىڭ قىزىقىش ، ھەۋەس ۋە ئالاھىدىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرىمەن ، دەپ مەكتەپ تەربىيىسىدىن ۋاز كەچمەسلىكىمىز لازىم . يەنى بالىلارنى ھەم ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرىشىمىز ، ھەم مۇھىم تەرەپ بىلەن ئادەتتىكى تەرەپنى ئېنىق ئايرىۋېلىشىمىز لازىم .

(6) بالىلارنىڭ ئەمەلىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشنى ئاكتىپ قوللاش كېرەك

قىزىقىش ، ھەۋەس ۋە ئالاھىدىلىكنىڭ ھەممىسى ئەمەلىي پائالىيەتتىن ئايرىلالمايدۇ . خىلمۇ خىل ئەمەلىي پائالىيەتلەر بالىلاردىكى قىزىقىش ، ھەۋەس ۋە ئالاھىدىلىكنىڭ پەيدا بولۇش ، شەكىللىنىش ۋە تەرەققىي قىلىشىدىكى مۇھىم شەرت . ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئەمەلىي پائالىيەت ئۇچۇن ھەر خىل ماددىي ۋە تېخنىكا شارائىتى ھازىرلاپ بېرىشى كېرەك . ئەگەر

ئاتا - ئانىلار بىر ئاز ۋاقىت چىقىرىپ ، تەتىل ۋاقىتلىرىدا بىرلىكتە سايادەت ۋە ئېكسكۇرسىيىگە بارالىسا ، بىرلىكتە شاھمات ئويناپ ، ھۆسنىخەت مەشىق قىلالىسا ، ئۇنۇمى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

بالىڭىزنىڭ قىزىقىشى ، ھەۋىسىنى ئەستايىدىل كۆزىتىپ ، تەتقىق قىلىڭ ، ئۇنىڭ ئالاھىدىلىكىنى يېتىلدۈرۈشكە ، تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىڭ .

بالىلارنىڭ تەن ساپاسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا يېتەكچىلىك قىلايلى

يولداش ماۋزېدۇڭ : «ئەقىل ۋە ئەخلاق تەن ساغلاملىققا باغلىق» دېگەنىدى . تەن ساغلام بولمىسا ، ئەقىل ۋە ئەخلاقتىنمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ .

بىلىم ئىقتىسادى دەۋردە كىشىلەر يۇقىرى سۈرئەت ، قاتتىق كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ، يۇقىرى پەن ـ تېخنىكىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلەيدۇ ، بۇ ، كىشىلەرنىڭ تېنىنىڭ ساغلام ، كۆزىنىڭ روشەن بولۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ .

فرانسىيىلىك مۇتەپەككۇر ۋولتېرنىڭ «ھەرىكەت ھاياتلىق دېمەكتۇر» دېگەن مەشھۇر سۆزىنى نۆۋەتتە ھەر قايسى ئەل خەلقلىرىنىڭ ھەممىسى قوبۇل قىلدى ، بۇ سۆز ھازىرقى زامان تۇرمۇشىدا كىشىلەرنىڭ بەدەن چېنىقتۇرۇشىغا تۈرتكە بولىدىغان قىبلىنامىگە ئايلاندى . نۆۋەتتە ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىگە دائىملىق قاتنىشىدىغانلار بارغانسېرى كۆپەيمەكتە .

مەملىكىتىمىزدە ئاممىۋى خاراكتېرلىك تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى ھەممە ئائىلىلەرگىچە كېڭەيمەكتە ، بولۇپمۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بەدەن چېنىقتۇرۇشقا قاتنىشىدىغانلارمۇ كۈنسېرى كۆپەيدى . ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ۋە كەچلەردە چېنىقىش كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدىكى ئەھمىيەتلىك بىر تەركىبىي قىسمىغا ئايلاندى .

لېكىن ، كىشىنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ھادىسە شۇكى ، دائىم چېنىقىدىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئاز سانلىق مىللەت كىشىلىرى بولۇپمۇ بالىلارنى ئۇچراتماق تولىمۇ تەس . بۇنىڭدىن كىشىلىرىمىزنىڭ چېنىقىشىنىڭ مۇھىملىقىغا بولغان تونۇشىنىڭ يېتەرلىك بولمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ . شۇڭا ، يۇمران ، زەئىپ بالىلار كۆپەيمەكتە .

1997 - يىلى ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى مەلۇم بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بايراق چىقىرىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ ، مەكتەپ مۇدىرى سۆزلەۋاتقاندا ، يېرىم سائەتكە يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە بىر نەچچە ئوقۇغۇچى ئايلىنىپ يىقىلىپ چۈشكەن ، دوختۇرلار تەكشۈرگەندىن كېيىن ، بۇنى تەن ئاجىزلىقى ۋە ئاپتاپتا ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇشقا بەرداشلىق بېرەلمىگەنلىكتىن كېلىپ چىققان ، دەپ قارىغان .

مەملىكەت ئىچىدىكى مەلۇم بىر خەۋەردىن مەلۇم بولۇشچە ، مەملىكىتىمىزدىكى 7 ياشتىن 22 ياشقىچە بولغان ئوغۇللارنىڭ ئوتتۇرىچە بوي ئېگىزلىكى ياپونىيىلىك ئوغۇللارنىڭكىدىن 1.96 سانتىمېتىر پاكار ئىكەن ، بۇنىڭ ئىچىدە 7 ياشتىن 14 ياشقىچە بولغانلار 2.28 سانتىمېتىر پاكار ئىكەن ، چىداملىق ۋە كۈچ جەھەتتىنمۇ ياپونىيىلىك بالىلارغا يەتمەيدىكەن . بۇنىڭ مۇنداق ئۇچ تۈرلۈك سەۋەبى بار ئىكەن .

(1) ئۇخلاش يېتەرلىك بولماسلىق (ياپونىيىلىك بالىلاردىن بىر سائەت كەم ئۇخلايدىكەن) .

(2) پائالىيەت ماكانى ۋە ۋاقتىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدىكەن (ياپونىيە بالىلىرىدىن بىر سائەت ئارتۇق تاپشۇرۇق ئىشلەيدىكەن) .

(3) ئوزۇقلۇق ئادىتىنى ئۆزگەرتىشكە توغرا كېلىدىكەن .

بۇ خىل پەرقنى سېلىشتۇرساق كۆڭلىمىزدە ھەقىقەتەن بىر ئەندىشە پەيدا بولىدۇ . بۇ مەكتەپ ۋە ئائىلىلەر ئۇچۇن

ياشلار - ئۆسمۈرلەرنىڭ تەن ساپاسىغا بېپەرۋالىق قىلماسلىق توغرىسىدىكى بىر ئاگاھلاندۇرۇش .

بالىلارنىڭ ساغلام ، قاۋۇل ، كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق ۋە تېتىك چوڭ بولۇشى كۆپ تەرەپتىكى ئامىللارنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ . تۇغما ئامىللاردىن باشقا ، ئوزۇقلۇق ۋە چېنىقىشقا دىققەت قىلغاندىن باشقا ، يەنە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كېسەللىككە گىرىپتار بولۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا دىققەت قىلىش لازىم . تۆۋەندە گېپىمىزنى بالىلارنىڭ كۆزىنى ئاسراشتىن باشلايمىز .

1 . كۆزنى ياخشى ئاسراش كېرەك

كۆز كۆڭۈلنىڭ رۇجىكى ، كۆز بولغانلىقى ئۈچۈن بىز رەڭگارەڭ دۇنيانى كۆرەلەيمىز . كۆز بولغانلىقى ئۈچۈن بىز خىلمۇ خىل ماتېرىياللارنى كۆرۈپ ئىلىم ئالالايمىز . كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ياخشى بولمىسا ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشىغا نۇرغۇن قولايسىزلىقلارنى ئېلىپ كېلىدۇ ، شۇنداقلا مەكتەپ ئۆرلەش ، ھەربىيلىككە قاتنىشىش ، ئىشقا ئورۇنلىشىش ئىشلىرىغىمۇ تەسىر يېتىدۇ . شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش زۆرۈركى ، بالىلىرىنىڭ ئەقىللىق بولۇشىغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلىدىغان ئاتا - ئانىلار ئادەتتە بالىلىرىنىڭ ئۆگىنىشكە بەك بېرىلىپ كېتىپ ، يىراقنى كۆرەلمەس بولۇپ قېلىشىغا ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدۇ . ئۇلار ، ئۆگىنىشتە ياخشى بولسىلا كۆرۈش قۇۋۋىتىگە تەسىر يەتسىمۇ مەيلى ، دەپ قارايدۇ . بۇ ھادىسىلەر بىزنىڭ يۇكسەك دىققەت - ئېتىبارىمىزنى قوزغىشى لازىم .

(1) يىراقنى كۆرەلمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش

بىرىنچى ، كېسەللىكنىڭ سەۋەبى . يىراقنى كۆرەلمەسلىك

كېسەللىكىنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا ھازىرغىچە بىرلىككە كەلگەن قاراش يوق ، يېغىنچاقلاپ ئېيتساق ، ئىرسىيەت بىلەن مۇھىت ئۇنىڭ ئاساسلىق ئىككى چوڭ ئامىلى ھېسابلىنىدۇ .

يىراقنى كۆرەلمەسلىكنىڭ بولۇپمۇ يۇقىرى گرادۇسلۇق يىراقنى كۆرەلمەسلىكنىڭ ئىرسىيەتتىن بولىدىغانلىقىنى ھەممەيلەن ئېتىراپ قىلىدۇ . مۇھىت ئامىلى دېگىنىمىز — كۆزنى ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئىشلىتىش ، نەرسىلەرنى بەك يېقىن تۇتۇپ كۆرۈش ، يورۇقلۇق يېتەرلىك بولماسلىق ، كىتاب ئوقۇش ئادىتى ياخشى بولماسلىق قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، ئاتموسفېرانىڭ بۇلغىنىشى ، مىكرو ئېلېمېنتلارنىڭ كەمچىل بولۇشى ، ئوزۇقلۇقنىڭ تەڭپۇڭسىزلىقى ۋە ئۇستەل ، ئورۇندۇقلارنىڭ بەدەن قۇرۇلمىسىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن بولماسلىقى قاتارلىقلارمۇ يىراقنى كۆرەلمەسلىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئامىللاردۇر .

ئىككىنچى ، ئالدىنى ئېلىش . تۆۋەندىكى 6 خىل تەدبىرنى پايدىلىنىش ئۇچۇن ئوتتۇرىغا قويىمىز :

① ئۆگىنىش سۇپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، بالىلارنىڭ تاپشۇرۇق يۇكىنى يەڭگىللىتىش .

② ئۆگىنىش مۇھىتىنى ياخشىلاش . سىنىپنىڭ يورۇقلۇقى ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن بولۇش ؛ ئۇستەل ـ ئورۇندۇقلار بەدەن قۇرۇلمىسىنىڭ تەلىپىگە ماسلاشقان بولۇش ؛ كىتاب ئوقۇغان ، خەت يازغاندا كۆز بىلەن بولغان ئارىلىق 30 سانتىمېتىردىن كەم بولماسلىق ؛ ياخشى قىياپەتتە كىتاب ئوقۇش ، خەت يېزىش ئادىتىنى يېتىلدۇرۇش ؛ ھەر 45 مىنۇتتا ئازراق ئارام ئېلىۋېلىش ؛ سۇس چىقىدىغان قېرىنداش بىلەن خەت يازماسلىق ؛ يول ماڭغاندا ، ماشىنىدا كېتىۋاتقاندا ، ياتقاندا ، كۇن نۇرى ئۇدۇل چۈشكەندە ياكى غۇۋا يەردە كىتاب ئوقۇماسلىق ،

خەت يازماسلىق .

③ تېلېۋىزورنى ئاز كۆرۈش ، ئەڭ ياخشىسى بىر كۈندە يېرىم سائەتلا كۆرۈشكە كاپالەتلىك قىلىش ؛ كومپيۇتېردا ئويۇن ئوينىماسلىق ؛ تاتلىق يېمەكلىكلەرنى ئاز يېيىش ، تالادا كۆپرەك ھەرىكەت قىلىش ، تەن ساپاسىنى ئاشۇرۇپ ، يىراقنى كۆرەلمەسلىكنىڭ ئالدىنى ئېلىش .

④ بالىلارنىڭ قېنىپ ئۇخلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش . بالىلارنىڭ يېشى قانچىكى كىچىك بولغانسېرى ، ھەركۈنى ئۇخلايدىغان ۋاقتىمۇ ئۇزاق بولۇشى كېرەك . يېرىم ياشتىن بۇرۇن تەخمىنەن 20 سائەت ئۇخلىشى ، بىر ياشتا 12 ~ 14 سائەت ئۇخلىشى ، 4 ياشتىن 6 ياشقىچە بولغانلار تەخمىنەن 11 ~ 12 سائەت ئۇخلىشى ، 7 ياشتىن يۇقىرىلار 9 ~ 10 سائەت ئۇخلىشى كېرەك . ئۇخلىشى يېتەرلىك بولمىسا ، كۆز مۇسكۇللىرى جىددىيلىكتىن خالىي بولالماي ، ئاسانلا يىراقنى كۆرەلمەسلىك كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ .

⑤ بالىلارنىڭ ئوزۇقلىنىشىغا ، يېتەرلىك ئاقسىل ھەم ۋىتامىن قوبۇل قىلىشىغا كاپالەتلىك قىلىش كېرەك . تەركىبىدە ۋىتامىن A كۆپ بولغان يېمەكلىكلەرنى ، مەسىلەن ، جىگەر ، تۇخۇم ، سۈت قاتارلىقلارنى ؛ كۆكتات ۋە مېۋە ـ چېۋىلەرنى ، بولۇپمۇ ئالمىنى كۆپ ئىستېمال قىلىش كېرەك . چۈنكى ، ئالمىنىڭ تەركىبىدە كۆزنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇشقا بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولغان مىكرو ئېلېمېنتلار ۋە ۋىتامىن A مول بولۇپ ، ئۇنى كۆپ يېگەندە كۆزگە ناھايىتى پايدىلىق . بالىلار ئەڭ ياخشىسى ئاچچىق نەرسىلەرنى ئاز يېيىشى لازىم .

⑥ بالىلارنى بەدەن چېنىقتۇرۇشقا قاتنىشىشقا يېتەكلەش كېرەك . تەنتەربىيە ھەرىكەتلىرى كۆز نېرۋا ۋە مۇسكۇللىرىنىڭ

جەددىيلىكىنى تەڭشەپ ، كۆز قۇۋۇتىنى ئاسراش رولىنى ئويناپدۇ . مەسىلەن ، ئارغامچا سەكرەش باش قىسمىنى ۋە كۆزنەك رېفلېكس رايونىنى غىدىقلايدۇ ، بۇ كۆز ئۇچۇن پايدىلىق . پۇتنى مۇۋاپىق ئاسراشمۇ كۆز ئۇچۇن پايدىلىق . ھەر كۈنى ئۇخلاشتىن بۇرۇن پۇتنى ئىسسىق سۇدا 10 مىنۇت چىلاپ ئولتۇرۇش كېرەك . بالىلار ئۆيدە بەك چەك كېلىدىغان ئاياغ كىيىمىسلىكى ، ئىمكانقەدەر ساپماكەش كىيىشى ياكى يالاڭ ئاياغ يۈرۈشى كېرەك ، بۇنداق قىلغاندا قان ئايلىنىشنى راۋانلاشتۇرىدۇ .

(2) نۇر يىغالماسلىق

كۆزگە چۈشكەن نۇرنى فوكۇس نۇقتىغا يىغالماسلىق دېيىلىدۇ . بۇ ئالىغاي ، كۆزنىڭ كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىشىش ، كۆز تېلىش قاتارلىق ئەھۋاللارنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ . كۆرۈش كۈچىنى تەكشۈرگەندە ، يىراقنى كۆرۈش كۈچى ۋە يېقىننى كۆرۈش كۈچى ياخشى بولماسلىقتەك ئەھۋاللار كۆرۈلسە ، تۇز ئەينەكنى تاقاپ داۋالىسا بولىدۇ .

(3) ئالىغاي

ئالدىدىكى نەرسىگە قارىغاندا ، بىر كۆزنىڭ كۆز قارىچۇقى بىلەن كۆرمەكچى بولغان نەرسە بىر تۇز سىزىق ئۈستىدە بولسا ، يەنى بىر كۆزنىڭ قارىچۇقى ئېغىپ كەتسە بۇ خىل ئەھۋال ئالىغاي دېيىلىدۇ . ئالىغاي كۆز سىرتقى مۇسكۇل ھەرىكىتىنىڭ توسالغۇغا ئۇچراش - ئۇچرىماسلىقىغا ئاساسەن ئورتاق خاراكتېرلىك ۋە پالەچ خاراكتېرلىك دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ . قىيىسىش يۆنىلىشىگە ئاساسەن سىرتقى ئالىغاي ۋە ئىچكى ئالىغاي دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ . تۆۋەندە ئورتاق خاراكتېرلىك ئىچكى ئالىغاي بىلەن ئورتاق خاراكتېرلىك سىرتقى ئالىغاينى

تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمىز :

بىرىنچى ، ئورتاق خاراكتېرلىك ئىچكى ئالىغاي . بۇنىڭدا ئىككى كۆزنىڭ كۆرۈش ئوقى ئايرىلغان بولۇپ ، بىر كۆز ئىچىگە قىيسايغان ، ئوك ـ سولغا قارىغاندىكى يانتۇلۇق بۇلۇڭنى تەڭ ھەمدە كۆز سىرتقى تۈز مۇسكۇلى بىلەن كۆز نېرۋىلىرىدا ئەزا خاراكتېرلىك كېسەللىك ئەھۋالى كۆرۈلمەيدۇ .

ئىككىنچى ، ئورتاق خاراكتېرلىك تاشقى ئالىغاي .

① ئىككى كۆزنىڭ كۆرۈش ئوقى ئايرىلغان بولۇپ ، بىر كۆز سىرتقا قىيسايغان ، ئوك ـ سولغا قارىغاندىكى يانتۇلۇق بۇلۇڭنى تەڭ . كۆز سىرتقى تۈز مۇسكۇلى بىلەن كۆز نېرۋىلىرىدا ئەزا خاراكتېرلىك كېسەللىكلەر يوق .

② ئورتاق خاراكتېرلىك ئالىغاينىڭ كېسەللىك سەۋەبى . بۇ خىلدىكى ئالغاينىڭ كېسەللىك سەۋەبى بىر قەدەر كۆپ . مەسىلەن ، مۇسكۇل ئىلمى ، تەڭشەش ئىلمى ، نېرۋا ئىلمى ، ئىرسىيەت ئىلمى ۋە بىرلەشمە فۇنكسىيە ئاجىزلىق ئىلمى قاتارلىقلار . بىرلەشمە فۇنكسىيە ئاجىزلىقى دېگىنىمىز ، ئىككى كۆزنىڭ كۆرۈش كۈچى تەڭ بولمايدۇ ھەمدە ئىككى كۆزنىڭ بىرلەشمە فۇنكسىيىسىنىڭ يېتىلىشى توسالغۇغا ئۇچرايدۇ . بولۇپمۇ بوۋاق مەزگىلىدە ، بالىلار ئىككى كۆزى بىلەن تەڭ قارىمىغانلىقتىن ، ئالىغاي بولۇش نىسبىتى يۇقىرى بولىدۇ .

ئۇچىنچى ، داۋالاش ئۇسۇلى . ئالدى بىلەن كۆزنىڭ نۇر سۇندۇرۇش ئىقتىدارىنىڭ نورمال بولماسلىقىنى داۋالاپ ، ماس كېلىدىغان كۆزەينەكلەرنى تاقاش ، ئەگەر كۆرۈش كۈچى ئاجىزلىشىش ئەھۋالى كۆرۈلسە ، بۇنىمۇ بىللە داۋالاش كېرەك . داۋالاشنىڭ ئۇنۇمى بولمىسا تۈزەش ئوپېراتسىيىسى قىلدۇرۇش لازىم .

2 . بالىلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن چېنىقىشىغا ئەھمىيەت بېرەيلى

(1) ئاتا - ئانىلار باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ «تەنتەربىيىدە ئۆلچەمگە يېتىش» نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشى كېرەك

بالىڭز باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئۇچىنچى يىللىقىغا چىققاندىن كېيىن ، بەلكىم كۈنلەرنىڭ بىرىدە سىزنىڭ ئالدىڭىزغا تەنتەربىيىدە ئۆلچەمگە يېتەلمىگەنلىكى سەۋەبىدىن يىغلاپ كېلىشى مۇمكىن . سىز ھەيران بولۇپ ، ئۆلچەمگە يېتەلمىدىم دېگىنىڭ نېمىسى ؟ دەپ سورىشىڭىز مۇمكىن . تەنتەربىيىدە ئۆلچەمگە يېتىش دېگەن نېمە ؟ ئەمەلىيەتتە بۇ چېنىقىش ئارقىلىق بالىلارنىڭ جىنسىي ۋە ياش جەھەتتىكى بەلگىلىمىگە ماس بولغان ئۆلچەمگە يېتىش دېمەكتۇر . ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا ، مەكتەپتە تەنتەربىيىدە ئۆلچەمگە يېتىش پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇش ئارقىلىق ، ياشلار - ئۆسمۈرلەرنىڭ بەدەن چېنىقتۇرۇشىغا ئىلھام بېرىپ ۋە ئۇنى ئىلگىرى سۈرۈپ ، تەنتەربىيىدە ماھارەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش ، ئۇلاردا كوممۇنىزملىق ئەخلاق - پەزىلەتىنى يېتىلدۈرۈش ، كەلگۈسىدە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتنىشىش ۋە ۋەتەننى قوغداشتا ساغلام بەدەن يېتىلدۈرۈش دېمەكتۇر . ئۆلچەمگە يېتىش پائالىيىتى بىر ۋاستە ، بالىلارنىڭ تەن ساپاسىنى ئۆستۈرۈش مەقسەت .

ئۆلچەمگە يېتىش پائالىيىتى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدىن باشلىنىدۇ . ھەربىر ئوقۇغۇچى ھەرىيلى بەش تۈرلۈك تەنتەربىيە سىنىقىدىن ئۆتۈش تەلەپ قىلىنىدۇ . سىناق

ئادەتتە كېيىنكى مەۋسۇمدا ئېلىپ بېرىلىدۇ . ھەربىر تۈر بىر نەچچە خىلغا بۆلۈنىدۇ ، ئوقۇغۇچىلار بۇنىڭ ئىچىدىن ئۆزى ئۈستۈنلۈككە ئىگە بولغان بىر خىلنى تاللىۋالىدۇ . بۇ بەش تۈر : بىرىنچى تۈر ، 50 مېتىرغا يۈگۈرۈش ، 10 مېتىر + 4 گە يۈگۈرۈپ بېرىپ كېلىش ، 10 سېكۇنتتا 25 مېتىرغا يۈگۈرۈش ؛ ئىككىنچى تۈر ، بىر مىنۇت ئارغامچا سەكرەش ، 50 مېتىر + 8 گە يۈگۈرۈپ بېرىپ كېلىش ؛ ئۈچىنچى تۈر ، يىراققا سەكرەش ؛ تۆتىنچى تۈر ، قورغان توپ ئېتىش ، قۇم خالتا ، ئۈيۈل توپ تاشلاش ؛ بەشىنچى تۈر ، بىر مىنۇت قورساق قاتىلاش ، 20 سېكۇنت قول بىلەن بەدەننى تېرەپ قوپۇش قاتارلىقلار .

بۇ بەش تۈر — يۈگۈرۈش ، سەكرەش ، تاشلاش ۋە بەدەن ماھارىتى قاتارلىق ئاساسىي ئىقتىدارلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، بۇ ئاساسىي ئىقتىدارلار قول بىلەن پۈتنىڭ كۈچىنى ، ھەرىكەتچانلىقنى نامايان قىلىپلا قالماستىن ، يەنە ئادەمنىڭ زەربىدارلىق كۈچىنى ، چىدامليقلىقنى ۋە تەڭپۇڭلۇقنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ . بۇلاردا بېكىتىلگەن ئۆلچەم فىزىئولوگىيىلىك ساغلاملىققا ئاساسلىنىپ ، ئىلمىي ئۇسۇلدا چېنىقىش ئارقىلىق يەتكىلى بولىدىغان سەۋىيىدە بېكىتىلگەن . بالىلار 3 ـ يىللىقتا چىقاندا ، بەدىنى بەلگىلىك بېسىم كۈچىگە ۋە كۈچەشكە بەرداشلىق بېرەلەيدىغان باسقۇچقا يېتىدۇ . مۇشۇ باسقۇچتىن باشلاپ ياشلىقنىڭ يېتىلىشى ئۈچۈن «كۈچ توپلايدۇ» ، ئۆلچەمگە يېتىش جەھەتتىكى چېنىقىش بولسا ، «كۈچ توپلاش» ئۈچۈن كاتالىزاتورلۇق رول ئويناىدۇ . ئىلگىرى تېنى ئاجىزلار ئۆلچەمگە يېتىش جەھەتتە چېنىقىش ئارقىلىق ، تەن ساپاسىنى ئاشۇرىدۇ ، يېتىلىش مەزگىلىگە بارغاندا ھەرخىل كېسەللىكلەردىن قۇتۇلۇپ ، يېڭىچە سېزىمگە ئىگە بولىدۇ ؛ تەن ساپاسى ئادەتتىكىلىرى ئۆلچەمگە

يېتىش جەھەتتە چېنىقىش ئارقىلىق ، ئۆزىنىڭ نۇرغۇن تەنتەربىيە تۈرىدىكى يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى بايقايدۇ ، ئۇلار ھەربىر تۈرده ئەلا نەتىجىگە ئېرىشىپلا قالماستىن ، تەنتەربىيىگە ئىشتىياق باغلاپمۇ قالىدۇ . شۇنداق بالىلار تېنى ساغلام ، زېھنى ئوچۇق ، قىزىقىش دائىرىسى كەڭ ، ئەقىللىق ھەم زېرەك بولىدۇ . بالىلارنى دۆت ، ئۆگىنىشكە قىزىقمايدۇ ، دەپ ئاغرىنىدىغان ئاتا ـ ئانىلار غەيرىي ئىدراك نۇقتىسىدىن سەۋەب ئىزدەپ بېقىشى ، بالىلارنىڭ تېنى راستتىنلا ئاجىزمۇ ، چېنىقىشى ۋە ئويۇنايدىغان ۋاقتى ئاز بولۇپ قالدىمۇ ، دېگەنلەرنى ئويلىنىپ بېقىشى لازىم . ساغلام بەدەن ، زېرەك كاللا تىرىشىپ ئۆگىنىشنىڭ ئاساسى ، شۇنداقلا ئۆگىنىش سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنىڭمۇ ئالدىنقى شەرتى .

(2) ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ بەدەن چېنىقتۇرۇشىغا قانداق يېتەكچىلىك قىلىشى كېرەك؟

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ مەكتەپتە تەنتەربىيە چېنىقىشىغا قاتنىشىشىنى قوللاش ، بۇ جەھەتتە ئۇلارغا تەربىيە بېرىش كېرەك .

بالىلارنىڭ تەنتەربىيە چېنىقىشىغا قاتنىشىشىغا قارىتا بەزى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تونۇشى ئانچە ئېنىق ئەمەس ، ئۇلار بالىلىرىمىز چېنىقىشقا قاتناشسا ئۆگىنىشىگە تەسىر يېتىدۇ ، جاپا تارتىپ قالىدۇ ، دەپ ئەنسىرەيدۇ ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار بولسا بالىلارنى چېنىقتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ، بالىلىرىغا قۇۋۋەت تولۇقلاش يېمەكلىكلىرى ۋە دورىلىرىنى بېرىدۇ . ئەمەلىيەتتە ، بەدەن چېنىقتۇرۇش بالىلارنىڭ ساغلام يېتىلىشى ۋە بەدەن ساپاسىنى كۆچەيتىشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك يولىدۇر . سىز بەلكىم بالىڭىزنىڭ ئېگىزرەك بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدىغانسىز . بىلىش كېرەككى ، ئادەم بويىنىڭ ئېگىز بولۇشى ئۈستىخاننىڭ ئۆسۈشىگە باغلىق ، ياخشى چېنىقىش بولسا ، بالىلارنىڭ ئۈستىخانلىرىنىڭ ساغلام

ئۆسۈشى ۋە تەرەققي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ .

تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بىلەن چېنىقىش ياشلار - ئۆسمۈرلەرنىڭ مۇسكۇللىرىنىڭ ئۆسۈشىگىمۇ پايدىلىق ، تاشقى كۆرۈنۈشتىنمۇ دائىم چېنىقىپ تۇرغانلارنىڭ مۇسكۇللىرىنىڭ قاۋۇل ، كۈچلۈك بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ . دېمەك ، تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بىلەن چېنىقىپ بەرگەندە ، مۇسكۇلنىڭ قىل قان تومۇرلىرى ئېچىلىپ ، مۇسكۇللار ئادەتتىكىدىن كۆپ ئوكسىگېن ۋە ئوزۇقلۇق قوبۇل قىلىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن مۇسكۇل تالالىرى تولىپ ، مۇسكۇللار كېڭىيىپ ، بەدەن تەبىئي هالدا قاۋۇل ۋە مەزمۇت كۆرۈنىدۇ .

شۇڭا دائىم چېنىقىپ تۇرغان بالىلار ئېگىزرەك هەم بەستلىك بولىدۇ . ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ مەكتەپتە تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بىلەن چېنىقىشىنى ئاكتىپ قوللىشى لازىم .

ئىككىنچى ، بالىلار ئەتىگەن تۇرۇپ ، گىمناستىكا ئويناش كېرەك . سەزدە بالىلارنى ئەتىگەندە كۆپرەك ئۇخلىسا سالامەتلىكىگە پايدىلىق ، دەپ قاراپ ، سائەت توشاي دېگەندە ئاندىن ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ، مەكتەپكە ئالدىراش ماڭغۇزىدىغان ئەهۋال بارمۇ ؟ ئەتىگەندە بالىلار ئورنىدىن تۇرغاندىن كېيىن ، ئەڭ ياخشىسى گىمناستىكا ئويناپ ، هەرىكەت قىلىپ ، ساپ هاۋادىن نەپەسلەنسە ۋە ئوزۇن مۇددەت داۋاملاشتۇرسا ، بەدەننىڭ سوغۇققا تاقابىل تۇرۇش كۈچىنى ئاشۇرۇپ ، نەپەس يوللىرى كېسەللىكلىرىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، ئەتىگەنلىك چېنىقىش چوڭ مېڭىنىڭ تېرە قاتلىمىنىڭ ئىقتىدارىنى ياخشىلاپ ، هەرىكىتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ، نەتىجىدە ئادەم كۈندۈزدىكى جۇشقۇن ، روهلۇق هالەتنى ساقلىيالايدۇ . بالىلار ئەتىگەندە چېنىقىپ بەرگەندە ئىشتىهاسىمۇ ئېچىلىدۇ . دېمەك ، بالىلار ئەتىگەندە كۆپرەك ئۇخلىۋالسا ، دەرستىمۇ روهلۇق ئولتۇرىدۇ ، دېيىش ئىلمي بولمىغان قاراشتۇر . شۇڭا ،

بالىڭىز ئەتىگەن تۇرۇپ ، چېنىقىشنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇپ بەرسۇن .

ئۇچىنچى ، باللارغا سىرتتا ھەرىكەت قىلىدىغان ۋاقىت بېرىش كېرەك . باللار ھەرىكەت قىلىشنى ياخشى كۆرىدۇ ، تالادا ئويناشقا تېخىمۇ ئامراق . سىز بالىڭىزنىڭ سىرتتا ھەرىكەت قىلىشىغا يول قويامسىز - يوق ؟ بەزى ئاتا - ئانىلار باللىرىنى ئۆيگە قامىۋېلىپ ، سىرتتا ھەرىكەت قىلىشىغا يول قويمايدۇ ، سىرتتا يۈرسە ياۋايىلىشىپ كېتىدۇ ، دەپ ئەنسىرەيدۇ . ئەمەلىيەتتە بۇ باللارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىگە پايدىسىز . سىز ھەركۈنى بالىڭىزنىڭ سىرتتا ھەرىكەت قىلىشىغا ، ئاپتاپ كۆرۈشىگە ، گىمناستىكا ئوينىشىغا ، توپ تېپىشىگە ۋاقىت ئاجرىتىپ بېرىڭ ، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە باغچىلارنى پىيادە ئايلاندۇرۇڭ ، بۇنىڭ پايدىسى ناھايىتى كۆپ . سىز بىر ئادەمنىڭ سالامەتلىكى ئۈنىڭ تاشقى مۇھىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە تېز ، تولۇق ماسلىشىشىدا ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى ، يەنە كېلىپ ماسلىشىش ئىقتىدارىنى بەلگىلەيدىغان ئامىللار ئىچىدە تېرىنىڭ ناھايىتى مۇھىم رولى بارلىقىنى بىلەمسىز ؟ تېرىدە سىرتنىڭ غىدىقلىشىنى سېزىدىغان سانسىز نېرۋا ئۇچلىرى بولۇپ ، ئۇ سىرتقى مۇھىتنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە غىدىقلىشىغا قارىتا ئەڭ ئاۋۋال ئىنكاس قايتۇرىدۇ ، بۇ خىل ئىنكاس بەدەن تېمپېراتۇرىسىنىڭ ئۆزگىرىشىدە ئەكس ئېتىدۇ . ئۆسمۈرلەرنىڭ بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەش ئىقتىدارى مۇكەممەل بولمايدۇ ، ئەگەر سىز بالىڭىزنى سىرتتا ھەرىكەت قىلدۇرۇپ ، قۇياش نۇرى ، ھاۋا قاتارلىقلارنىڭ تەسىرىدىن پايدىلىنىپ ، بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرسىڭىز ، ئۇنىڭ ساغلاملىقىنى ئەڭ ئاددىي ، ئەڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇل بىلەن ئاشۇرالايسىز . سىز بەلكىم دائىم سىرتتا ھەرىكەت قىلىدىغان بالىلارنىڭ بېجىرىم كېلىدىغانلىقىنى ، يىل بويى كېسەل

بولمايدىغانلىقىنى ، قىشتا يۇزلىرى ، قوللىرى قىزىرىپ كەتسىمۇ زۇكام بولمايدىغانلىقىنى ، ئەكسىچە ، يازدا ئىسسىقتىن ، قىشتا سوغۇقتىن قورقىدىغان بالىلارنىڭ ھەدىسىلا كېسەل بولۇپ قالىدىغانلىقىنى بايقىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن . بۇنىڭدىن باشقا ، ساپ ھاۋا ، كۆچلۈك كۈن نۇرىدىن بالىڭىز يېتەرلىك ئوكسىگېن ۋە نۇرغۇن ئېرىشىدۇ ، كۈن نۇرىدىكى بىنەپشە نۇر بوغۇم ۋە مۇسكۇللارنىڭ ھەرىكەتچانلىقىنى ئاشۇرىدۇ . سىرتتا ھەرىكەت قىلىغاندا يەنە يۇرەكنىڭ ھەرىكەت ئىقتىدارىنى ئاشۇرىدۇ ، ھەرقايسى بەدەن ئەزالىرىنىڭ رولىنى ياخشىلايدۇ ، ئۆسۈپ يېتىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . سىز بۇلارنى چۈشەنگەندىن كېيىن ، بالىڭىزنى سىرتتا ھەرىكەت قىلىشقا يۇرەكلىك قويۇۋېتىسىز .

تۆتىنچى ، ئائىلە شارائىتىدىن تولۇق پايدىلىنىپ بالىلارنىڭ چېنىقىشىغا تۇرتكە بولۇش كېرەك . مەسىلەن ، بالىلار كارىۋاتتا ئوخلىسىغا يېتىپ قويۇپ قورساق قاتلاش ، قول بىلەن بەدەننى تىرەپ قويۇش ، بالىكون ۋە ھويلىلاردا تەپكۈچ تېپىش ، ئارغامچا سەكرەش قاتارلىق ھەرىكەتلەر بىلەن چېنىقىشقا بولىدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىڭىزغا ئاددىي چېنىقىش سايمانلىرىنى ئېلىپ بېرىپ ، چېنىقىشنى ئۇزۇن مۇددەت داۋاملاشتۇرسىڭىز ، بالىڭىزنىڭ تەن ساغلاملىقى ئاشىدۇ .

بەشىنچى ، بالىلار بىلەن بىرلىكتە چېنىقىش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلارمۇ بەدەن چېنىقتۇرمىسا بولمايدۇ ، ئەگەر سىز بالىڭىز بىلەن بىرلىكتە چېنىقىشنى داۋاملاشتۇرۇپ بەرسىڭىز ، بالىڭىزنىڭ چېنىقىش قىزغىنلىقىنى قوزغىتىپلا قالماستىن ، ئۆزئارا ئۆگىنىپ ، ساغلاملىقنى ئاشۇرالايسىز ، ئاتا ـ بالىلىق ھېسسىياتىنىمۇ كۈچەيتىپ ، ئۆزئارا چۈشىنىشنى ئىلگىرى سۈرەلەيسىز ، ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرەلەيسىز . ئائىلىدە ئۆلچەمگە يېتىش چېنىقىشى ئېلىپ

بارغاندا ، ئائىلە شارائىتىغا ، بالىلارنىڭ يېشى ، خاراكتېرى ۋە قىزىقىشىغىمۇ ئەھمىيەت بېرىش كېرەك . بالىلار كىچىك بولغاچقا ، كەسپىي تەنھەرىكەتچىلەرگە ئوخشاش جاپالىق مەشىقنى كۆتۈرەلمەيدۇ . شۇڭا ، مەشىق جەريانىدا ئويۇننى بىرلەشتۈرۈش ئۇسۇللىرى ئارقىلىق ، بالىلارنى ئويۇن جەريانىدا چېنىقتۇرۇش ، ئۆز قىزغىنلىقى بىلەن ئۇزۇن مەزگىل داۋاملاشتۇرۇش كېرەك .

ئالتىنچى ، چېنىقىشنى ئۇزاققىچە داۋاملاشتۇرۇش كېرەك . بالىلارنى چېنىقىشتا ئۇنۇمگە ئېرىشتۈرۈپ ، تەن ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ، دائىم چېنىقىشنى داۋاملاشتۇرغاندىلا ، ساغلاملىقنى ئاشۇرغىلى ۋە ساقلىغىلى بولىدۇ . چېنىقىشتا قەتئىي ، كۈچلۈك ئىرادە بولۇشى ، قەھرىتان قىش ۋە تومۇز ئىسسىقتىمۇ داۋاملاشتۇرۇش كېرەك . چېنىقىشنى ئۇزۇن مۇددەت ئۇزۇلدۇرمەي داۋاملاشتۇرغاندىلا ، بەدەننىڭ ساغلاملىقى ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتى ئاشىدۇ . ئەگەر ئىككى كۈن چېنىقىپ قويۇپ ، ئۈچ كۈن ھۇرۇنلۇق قىلسا ، چېنىقىشنىڭ ئۇنۇمىمۇ بىكار كېتىدۇ ـ دە ، ساغلاملىق سەۋىيىسىنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرگىلى بولمايدۇ . شۇڭا ، چېنىقىشنى ئۇزۇن مۇددەت داۋاملاشتۇرۇش كېرەك .

يەتتىنچى ، بىخەتەرلىككە دىققەت قىلىپ ، زەخىملىنىشتىن ساقلىنىش كېرەك . ھەربىر باشلىغان ۋاقىتتا چېنىقىشنىڭ مەزمۇنى ۋە ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ، مۇناسىپ تەييارلىق ھەرىكەتلىرىنى ياخشى ئىشلەپ ، بەدەننى تەدرىجىي قىزىتىش ئارقىلىق قاتتىق ھەرىكەتكە تەييارلىق كۆرۈش لازىم . بولۇپمۇ تېمپېراتۇرا تۆۋەن بولغان قىش كۈنلىرى چېنىقىشتىن ئىلگىرى تەييارلىق ھەرىكەتلىرىنى تېخىمۇ تولۇق ئىشلەپ ، بەدەننى قىزىتىپ ، قېتىپ قالغان مۇسكۇللارنى ، پەيلەرنى ۋە بوغۇملارنى بوشىتىپ ، زەخىملىنىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك .

ھەرىكەتتىن كېيىن ، رەتلەش ھەرىكەتلىرىنى ئىشلەشمۇ

سەل قاراشقا بولمايدىغان بىر ھالقا . رەتلەش ھەربىرىنى ئىشلىگەندە ، بەدەن جىددىي ھالەتتىن تىنچ ھالەتكە ئۆتۈپ ، يۈرەك سوقۇشى تەدرىجىي ئاستىلايدۇ ، نەپەس ئېلىشىمۇ نورمالىلىشىدۇ ، جىددىيلەشكەن مۇسكۇللار بوشايدۇ . بۇنداق قىلغاندا ھارغىنلىقنى تۇگىتىپ ، ئەكس تەسىر پەيدا بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ .

بۇنىڭدىن باشقا ، مەيدىگە ئىزناك تاقىماسلىق ، قەلەم ، كىچىك پىچاق قاتارلىق ئۆتكۈر نەرسىلەرنى يانچۇققا سالماسلىق ، زەخىملەنمەسلىكىگە ساقلىنىش لازىم . كىيىم ، ئاياغ كىيىم ۋە پايپاق مۇۋاپىق بولۇش ، قاتتىق چەملىك ياكى سۈلياۋ ئاياغلارنى كىيمەسلىك كېرەك . تەنھەرىكەت ئۇسكۇنىلىرىنى ئىشلەتكەندە بۇزۇلغان ياكى بۇزۇلمىغانلىقىنى ، مۇقىم ، پۇختا قويۇلغان ياكى قويۇلمىغانلىقىنى ، ئەتراپىدا تاقىشىدىغان نەرسىلەرنىڭ بار - يوقلۇقىنى تەكشۈرۈش كېرەك .

سەكىرىنچى ، ئوزۇقلۇق تولۇقلاشقا دىققەت قىلىش كېرەك . چېنىققاندا مۇسكۇللارنىڭ ھەربىر ئىستىقلىق سەرپىياتى كۆپ بولىدۇ ، ئىستىقلىق ئاساسلىقى كاربون سۇ بىرىكمىلىرىدىن كېلىدۇ . شۇڭا ، كۈندىلىك تاماقتا ئاقسىل ، ۋىتامىن B_1 ، ۋىتامىن C تەركىبى يۇقىرى بولغان يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ ، ئالاھىدە خوراشنى تولۇقلاش كېرەك .

[مۇلاھىزە مەشغۇلات]

بالىڭىزنىڭ تەنتەربىيە چېنىقىش ئۇلچىمىگە يېتىش ئەھۋالىنى ئىگىلەپ ، ئۇنىڭغا يېتەكچىلىك قىلىڭ .

بالىلارغا پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشقا ئەھمىيەت بېرەيلى

پسىخىك ساغلاملىق ياشلار - ئۆسمۈرلەرنىڭ زامانىۋىلىشىشىغا، دۇنياغا، كەلگۈسىگە يۈزلىنىشى ۋە كەسىپتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، تۆھپە قوشۇشنىڭ مۇھىم شەرتى.

ساغلاملىق پسىخىكىسىنى شەكىللەندۈرۈش ئۇچۇن، ئاتا - ئانىلار كۆڭۈل قويۇپ ئەتراپلىق تەربىيە ئېلىپ بېرىشى لازىم.

بالىلارنىڭ پسىخىك ساغلاملىقىنى قوغداش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشتە چوقۇم ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش كېرەك.

1. پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسى ساپا مائارىپىنىڭ ئاساسلىق تەركىبىي قىسمى

(1) پسىخىك ساپا ئادەم ساپاسىنىڭ ئاساسى ۋە يادروسى

ئىجتىمائىي تۇرمۇش جەريانىدا نۇرغۇن كىشىلەر ئۇچۇن تالانت، قابىلىيەت ۋە پۇرسەت كەملىك قىلمايدۇ، لېكىن ئازرۇ - ئارمانلىرىنىڭ ئەملگە ئېشىشى ۋە مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشى كۆز ئالدىدىنلا ئۆتۈپ كېتىپ قالىدۇ. سەۋەبى، ئۇلاردا ساغلام ۋە پىشقان پسىخىك ساپانىڭ كەمچىل بولغانلىقىدا. بۇنىڭغا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىنمۇ مىسال كەلتۈرگىلى بولىدۇ. بەزىلەر بىپەرۋا ھەم كاللا ئىشلىتىشكە قېرىق بولغاچقا، ئۆگىنىش نەتىجىسى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ؛ بەزىلەر ئۆز ھېسسىياتىنى كونترول قىلىشقا ئاجىز

بولغاچقا ، بىرەمدىلا ھاياجانلىنىپ ساۋاقداشلىرىنىڭ ، دوستلىرىنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتىپ قويىدۇ ؛ بەزىلەر قورقۇنچاق ھەم ئۆزىنى تۆۋەن چاغلايدىغان بولغاچقا ، دەرسخانىدا پىكىر بايان قىلىش ۋە دەرستىن سىرتقى چېنىقىش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويىدۇ ؛ بەزىلەر جاپادىن ، ھېرىپ - چارچاشتىن قورقىدىغان بولغاچقا ، ياخشى ئادەتنى يېتىلدۇرەلمەيدۇ ؛ بەزىلەر جاھىل ياكى تەكەببۇر بولغاچقا ، سىنىپ تۇرمۇشىغا تېز ماسلىشالماي قالىدۇ . يۇقىرىدىكىلەر پسىخىك ساپا جەھەتتىكى ئاجىزلىقنىڭ ئىپادىلىرىدۇر . پسىخىك ساپاسى ناچار بولغاچقا ، پەن - مەدەنىيەت بىلىملىرىنى ۋە ماھارەتنى ئىگىلىشىگە ، ياخشى ئەخلاق - پەزىلەتنى شەكىللەندۈرۈشىگە ، جەمئىيەتكە ماسلىشىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشىگە ، ھەتتا جىسمانىي جەھەتتىن يېتىلىشىگە ۋە تەن ساغلاملىقىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ . بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، پسىخىك ساپا بىرخىل ئاساسىي ساپا ۋە يادرولۇق ساپا بولۇپ ، ئۇ باشقا ساپالارنىڭ شەكىللىنىش ۋە تەرەققىي قىلىشىدىكى ئىچكى ئامىل . خۇددى مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ «ئوتتۇرا - باشلانغۇچ مەكتەپلەردە پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى كۈچەيتىش توغرىسىدىكى بىر قانچە پىكىر» دە دېيىلگەندەك ، پسىخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى كۈچەيتىش ساپا مائارىپىنىڭ تەركىبىي قىسمى ، ئەسىر ھالقىيدىغان ساپا قۇرۇلۇشىنىڭ مۇھىم ھالقىسى ، ھازىرقى زامان مائارىپىنىڭ مەجبۇرىيىتى .

(2) پسىخىك ساغلاملىق ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدىكى ئالدىنقى شەرت

ئېسىل پسىخىك پەزىلەت ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىلدۇرىدىغان مەنىۋى ئاساس ، كەسىپتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۈچۈن چوقۇم ئېسىل پسىخىك پەزىلەت ھازىرلاش كېرەك . پسىخىك پەزىلەت ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ ئۆسۈپ

يېتىلىشىده سەل قارىغىلى بولمايدىغان رول ئويناىدۇكى ، ئىختىساس ئىگىلىرىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش يولى توسالغۇسىز بولمايدۇ . پىسخىك پەزىلەت بىر خىل ئىچكى ئامىل بولۇش سۈپىتى بىلەن ، تالانتنىڭ توپلىنىشىغا ، قابىلىيەتنىڭ ئۆسۈشىگە ۋە جارى قىلىنىشىغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ . مەسىلەن ، مۇستەھكەم ئىشەنچ ، كۈچلۈك قىزىقىش ئادەمدە كۈچلۈك ئالغا ئىنتىلىش ئىرادىسىنى قوزغىتىپ ، ئۇرغۇپ تۇرغان ھەرىكەتلەندۇرگۈچ كۈچكە ئايلىنىدۇ .

ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر پىسخولوگى 800 نەپەر ئەرنى نەچچە ئون يىل ئىز قوغلاپ تەكشۈرۈش ئارقىلىق ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ كۆپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان 160 كىشىنى ۋە ئەڭ ئاز مۇۋەپپەقىيەت قازانغان 160 كىشىنى تاللاپ سېلىشتۇرۇپ تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ، ئىككى تۈركۈم ئادەمنىڭ ئەڭ روشەن پەرقى خاس پىسخىك پەزىلەت جەھەتتىكى پەرق ئىكەنلىكىنى بايقىغان . ئەڭ كۆپ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكەنلەر ئالغا ئىنتىلىش ، ئۆزىگە ئىشىنىش ، ئىرادە ۋە قەتئىيلىك قاتارلىق پىسخىك پەزىلەت جەھەتتە ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەردىن روشەن ئۈستۈن تۇرىدىكەن . خۇددى ئېدىسون ئېيتقاندەك : «ئۇلۇغ زاتلارنىڭ ئەڭ روشەن بەلگىسى — ئۇلار قەيسەر ئىرادىگە ئىگە بولىدۇ . »

شۇڭا ، ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن چوقۇم ساغلام پىسخىكىنى يېتىلدۇرۇش كېرەك . بۇ يوشۇرۇن ئۆگىنىش ئىقتىدارىنى ئېچىشنىڭ مۇھىم شەرتى ، مۇۋەپپەقىيەتكە يۈزلىنىشنىڭ ساپا ئاساسى ھەمدە ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ كىشىلەردىن كۈتىدىغان ئاساسىي تەلىپى .

(3) پىسخىك ساغلاملىق تەربىيىسى يېڭىچە «ساغلاملىق قارىشى» نىڭ ئېھتىياجى

1988 - يىلى دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى ساغلاملىققا مۇناداق

تەبىر بەرگەن : «جىسمانىي ساغلاملىق ، پسىخىك ساغلاملىق ۋە جەمئىيەتكە ياخشى ماسلىشىشتىن باشقا ، يەنە ئەخلاقىي ساغلاملىقنى قوشۇش كېرەك . بۇ تۆت تەرەپ تولۇق بولغاندىلا ، ئاندىن مۇكەممەل ساغلام ھېسابلىنىدۇ .» ئادەتتىكى ئەھۋالدا جىسمانىي ساغلاملىق ، جەمئىيەتكە ماسلىشىش ۋە ئەخلاقىي ساغلاملىققا كىشىلەر ۋە جەمئىيەت ئەزەلدىن ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى ، ھالبۇكى ، پسىخىك ساغلاملىققا بولسا ئېتىبارسىز قارىدى .

بالىلار گەرچە كىچىك بولسىمۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭمۇ ئۆزىگە خاس خۇشاللىقى ۋە غەم ـ قايغۇسى بولىدۇ . تۆۋەندىكى ئىككى بالىنىڭ يۇرەك سۆزىگە قۇلاق سالايلى : «مەن بىر قىز بولسامۇ ، لېكىن كۆڭلۈم يېرىم ، چىرايىم زادىلا چىرايلىق ئەمەس ، مەن دائىم ئاتا ـ ئانامدىن نېمە ئۈچۈن مېنى چىرايلىق تۇغمىغاندۇ ، دەپ ئاغرىنىمەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ قېتىملىق ئىمتىھاندا نەتىجەم ياخشى بولمىدى ، ئۆزۈمنىڭ دۆتلۈكىگە بەكلا ئاچچىقىم كېلىدۇ . يېقىندا ، دادام يەنە ئىش ئورنىدىن قالدى . . . .نېمە ئۈچۈن ماڭا بۇنچە كۆڭۈلسىزلىكلەر كېلىدىغاندۇ ؟ مەن ئادەم يوق جايغا بېرىپ ، بار ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ يۇرەك سۆزۈمنى ئاشكارىلىغۇم — مەن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە نەپرەتلىنىمەن ! دېگۈم كېلىدۇ .» . «مەن بىر ئوغۇل بالا ، سىنىپتىكى ساۋاقداشلار بىلەن بىللە ئويناشنى ئانچە خالىمايمەن . ساۋاقداشلىرىم ھە دېسىلا ماڭا لەقەم قويۇپ قويىدۇ ، ئۇلاردىن تولىمۇ بىزار بولدۇم . ئالدىنقى كۈنى مەكتەپتە تەنھەرىكەت يىغىنى ئۆتكۈزگەندە مەن چويۇن توپ ئېتىشقا تىزىملاتتىم ، ساۋاقداشلىرىم مەندىن بىرىنچىلىككە ئېرىشىشىمنى ئۈمىد قىلغانىدى ، نەتىجىدە بەك جىددىيلىشىپ كەتكەنلىكىم ئۈچۈن ، كەينىدىن سانىغاندا بىرىنچى بولۇپ قالدىم . بۇ ئىشتىن كۆڭلۈم

بەك يېرىم بولۇپ ، يارىماس ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ قالدىم . ھازىر باشقىلار بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشتىنمۇ قورقىدىغان بولۇپ قالدىم ، بەزىدە دۇنيادا مەۋجۇت بولمىغان بولسامچۇ ، دەپ ئويلاپ قالىمەن» . چوڭلار بالىلارنىڭ كۆڭلىنى بۇ ئازاب ۋە بېسىمدىن ۋاقىتىدا خالاس قىلىشى ۋە ئۇلارغا تەسەللىي بېرىشى لازىم . ئۇنداق قىلمايدىكەن ، بۇ نەرسىلەر يىغىلىپ ، بالىلارنىڭ كۆڭلىگە كىرىۋېلىپ ، بالىلارنى غەمكىن ، تىت ـ تىت ، غەلىتە مىجەزلىك قىلىپ قويىدۇ ، ھەتتا بىزارلىق پىسخىكىسىنى ، ھەممە ئىشقا بېپەرۋا قارايدىغان خاراكتېرنى شەكىللەندۈرۈپ قويىدۇ . بەزىلەر ھەتتا تەرەققىي قىلىپ بۇزغۇنچىلىق خاراكتېرىدىكى ھەرىكەتلەر بىلەن ئاچچىقىنى چىقىرىدىغان ، باشقىلارنى ئازابلاش ھېسابىغا كۆڭلىنى ئاچىدىغان دەرىجىگە بېرىپ يېتىشى مۇمكىن . 1999 ـ يىلى چاغاندا بىر ئوقۇغۇچى سىنىپ بويىچە ئۆگىنىش نەتىجىسىنىڭ ئارقىدا قالغانلىقى ۋە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بېسىمىغا چىدىمىغانلىقى سەۋەبىدىن ، بولقا بىلەن ئانىسىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن . مەلۇم ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ دوكتور ئوقۇغۇچىسى يەنە بىر دوكتور ساۋاقدىشىغا ئىچى تارلىق قىلىپ ، ئۇنى گانتېل بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ ، ئۆزىمۇ بىنادىن سەكرەپ ئۆلۈۋالغان . بۇنداق ۋەقەلەر ئاز ئەمەس . تەكشۈرۈشلەردىن مەلۇم بولۇشچە ، ئوتتۇرا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىچىدە پسىخىكا ھەربىكەت مەسىلىلىرىنىڭ نىسبىتى خېلى يۇقىرى ئىكەن ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ % 13 ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ % 15 ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ % 19 ئىكەن . پۈتۈن مەملىكەتتىكى 126 مىڭ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا ، تەخمىنەن % 23 .20 ئوقۇغۇچىدا ئوخشاشمىغان دەرىجىدە

پسخىك توسالغۇ بار ئىكەن ، ھەر خىل پسخىك كېسەللىك سەۋەبىدىن ئوقۇشتىن توختاپ دەم ئالغان ۋە مەكتەپتىن چېكىنگەنلەر ئوقۇشتىن توختىغان ھەم چېكىنگەنلەرنىڭ 50 % نى ئىگىلەيدىكەن .

يۇقىرىدا بىز تىلغا ئالغان ئانىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئوقۇغۇچى تىرىشچان ، قېتىرقىنىپ ئۆگىنىدىغان ئوقۇغۇچى ئىكەن ، ساۋاقداشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكىنىمۇ نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىن ئۇزۇپ چىققان دوكتور ئىكەن . ئۇلارنىڭ سالامەتلىكى ، ئۆگىنىشى ۋە ئەخلاقىمۇ ياخشى بولۇپ ، ئۇلارنى بىر ئۇلۇگە دەپ قاراشقىمۇ بولاتتى ، ئاتا ـ ئانىلىرى ۋە ئوقۇتقۇچىلىرىمۇ ئۇلاردىن پەخىرلىنەتتى . لېكىن ، ئۇلار دۆلەتكە ۋە خەلقە ھېچقانداق تۆھپە قوشماستىن ، تۈيۇق يولغا ماڭدى ، بۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تەلىم ـ تەربىيە دېگىلى بولامدۇ ؟ يىاق ، بۇ ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ھەم مەكتەپ ۋە جەمئىيەت تەربىيىسىنىڭ مەغلۇبىيىتى . مەغلۇپ بولۇشتىكى سەۋەب ، بالىلارنىڭ پسخىك ساغلاملىق تەربىيىسىگە ، بالىلارنىڭ ياخشى ئەخلاقىي ساپاسىنى يېتىلدۈرۈشكە سەل قارىغانلىقىدا .

شۇڭا ، پسخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى چوقۇم كۈچەيتىش كېرەك ، بۇ يېڭىچە «ساغلاملىق قارىشى» نىڭ ئېھتىياجى ، شۇنداقلا نۆۋەتتە پسخىك ساغلاملىق تەربىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنىڭ تەلىپى .

2 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ پسخىك ساغلاملىق ئۆلچىمى

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى تەرەققىياتىنىڭ ياش جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ،

ئۇلارنىڭ پسخىك ساغلاملىقىنىڭ ئىپادىسىنى مۇنداق ئالتە تەرەپكە يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ :

(1) ئەقلىي سەۋىيە تەرەققىياتىنىڭ نورمال بولۇشى

پسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغان بالىلار ئۆز ئەتراپىدا يۈز بەرگەن ئىشلارغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ ، قىزىقىدۇ ھەمدە ئۇنى ئۆگىنىش ، تەتقىق قىلىشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ . مەسىلەن ئوستىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە ماھىر بولغانلار تەسەۋۋۇر كۈچىگە باي ، ئەستە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتى ياخشى بولىدۇ ، ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن ، ئۇمىدۋار كېلىدۇ .

(2) ئۇمىدۋار ، مۇقىم كەيپىياتقا ئىگە بولۇش

پسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغان بالىلار خۇشال ـ خۇرام ، ئوچۇق ـ يورۇق كېلىدۇ . ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا ، ھېسسىياتىنى كونترول قىلىشقا ماھىر بولىدۇ . ئاۋارىچىلىك ۋە بەختسىزلىككە يولۇققىمۇ توغرا مۇئامىلە قىلالايدۇ ، ياكى چوڭلارنىڭ ياردىمىنى قولغا كەلتۈرىدۇ ، ياكى ئۆزلىرى ھەل قىلىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن روھلۇق ، تېتىك ، ئۇمىدۋار ھالەتنى ساقلىيالايدۇ .

(3) قىيىنچىلىقنى يېڭەلەيدىغان ئىرادە بولۇش

پسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغان بالىلار ئوڭۇشسىزلىق ۋە مەغلۇبىيەتكە يۈرەكلىك ھالدا توغرا مۇئامىلە قىلالايدۇ . ئۇلار ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇشتا چوقۇم قىيىنچىلىققا يولۇققىدىغانلىقىنى ، قىيىنچىلىقنى يېڭىشنىڭ ئۆزى ئالغا ئىلگىرىلەش ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ ، شۇڭا ئۇلار قىيىنچىلىق ئالدىدا قەيسەر ، باتۇر بولۇپ ، جاپادىن ، ھېرىش ـ چارچاشتىن قورقمايدۇ ، قىيىنچىلىقنى يېڭىشكە تەييار تۇرالايدۇ .

(4) جەمئىيەتكە ماسلىشالايدىغان بولۇش

باشقىلار بىلەن ئارىلىشىشنى خالايدىغان بولۇش ، ئارىلاشقان ۋاقىتتا ئۇلارنى ھۆرمەت قىلىش ، مۇۋاپىق سۆز ـ ئىبارىلەر بىلەن سۆزلىشىش كېرەك . باشقىلارنىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنى

كەچۈرەلەيدىغان ، پاكىت ، ئىسپات بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا ، باشقىلارنىڭ ئىپادىسىگە ئاساسلىنىپ نەپرەت بىلدۈرمەسلىك ھەم دوستانە بولمىغان ھەرىكەتلەرنى قوللانماسلىق كېرەك .

(5) ئۆزىنى توغرا تونۇش ۋە ئۆزىگە توغرا باھا بېرەلەيدىغان بولۇش

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئۆزىگە باھا بېرىش ئىقتىدارى ھامان باشقىلارغا باھا بېرىش ئىقتىدارىدىن ئاجىز بولىدۇ . پىسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغان بالىلار ئۆزىگە توغرا باھا بېرەلەيدۇ ، ئۆزىنى توغرا تونۇيالايدۇ ، ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى چۈشىنىدۇ ، باشقىلارنىڭ پىكرىنى ئاڭلاشقا ، ئۇلاردىن ئۆگىنىشكە ماھىر كېلىدۇ . ئۆزىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تونۇپ يېتىپ ، ئەمەلىي ھەرىكىتىدە تۈزىتىشنىمۇ بىلىدۇ .

(6) پىسخىك ھەرىكىتى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ياش ئالاھىدىلىكىگە ئۇيغۇن بولۇش

پىسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغانلارنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتى ئۇلارنىڭ ياش جەھەتتىكى پىسخىك ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىپلا قالماستىن ، يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ، پىسخىك جەھەتتىن ئۈزلۈكسىز پىشىپ يېتىلىشىگە ئەگىشىپ ، سۆز ـ ھەرىكىتى ئۆزلۈكسىز قېلىپلىشىدۇ ۋە ئاڭلىق بولغان ئەقلىي تۈس ئالىدۇ .

شۇنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇكى ، پىسخىك ساغلاملىقنىڭ ئۆلچىمى توغرىسىدا ئومۇميۈزلۈك ئۇيغۇن كېلىدىغان ئەندىزە يوق ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پىسخىك جەھەتتىكى ساغلام بولۇش بىلەن ساغلام بولماسلىق نىسپىي بولۇپ ، ئىككىسى پەقەت دەرىجە جەھەتتىنلا پەرقلىنىدۇ ، ئۇنى ئېنىق ئايرىيدىغان چەك ـ چېگرا يوق . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار ئىنچىكە كۆزىتىپ ، ئەستايىدىل تەھلىل قىلىشى لازىم .

3 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ساغلام بولمىغان پسىخىك ئىپادىسى

پسىخىك جەھەتتىكى ساقلىقنى ساقلاش تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدا دائىم كۆرۈلىدىغان پسىخىك مەسىلىلەر تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت :

(1) يۆلىنىۋېلىش پسىخىكىسى

ھەممە ئىشتا باشقىلارنىڭ ئېتىبار قىلىشى ۋە ياردەم بېرىشىنى كۈتۈش ، تەييار كۆزقاراش ۋە پىكىرنى قوبۇل قىلىشقا ئادەتلىنىۋېلىش ، ھەتتا تاپشۇرۇقلارنى كۆچۈرۈپ ئىشلەپ ، ئالداپ ـ سالداپ نومۇر ئېلىش . تۇرمۇشتا باشقىلارنىڭ كۈتۈشىگە ، خىزمەتتە باشقىلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىشىگە قاراپ تۇرۇش ، ئىشلارنى ئەپلەپ ـ سەپلەپ ئۆتكۈزۈۋېتىش . يۆلىنىۋېلىش پسىخىكىسىدىكى بالىلار قىيىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە روھى چۈشۈپ كېتىدۇ ، كەسكىن رىقابەتتە ئاسانلا يېڭىلىپ قالىدۇ ھەتتا جەمئىيەت تەرىپىدىن شاللىنىپ قالىدۇ .

(2) شۆھرەتپەرەسلىك پسىخىكىسى

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكى ئاساسەن ئۆگىنىشتە جاپا چېكىشنى خالىماي ، ئاسان بولۇشنى قوغلىشىش ، ساختىلىق قىلىش ، يالغانچىلىق بىلەن نەتىجە ئېلىۋېلىش ؛ تۇرمۇشتا تېجەشلىك بولماسلىق ، خالىغانچە ئىسراپخورلۇق قىلىش ، بايۇەتچىلىك قىلىش ، كەلسە ـ كەلمەس مودا قوغلىشىش ياكى ئابرۇيپەرەسلىك قىلىپ ، ئۆزىنى كۆرسىتىش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ . شۆھرەتپەرەسلىك بىر خىل قەلبنى چىرىتكۈچىدۇر .

(3) تەشۋىشلىك پسىخىكىسى

ئاساسلىق ئىپادىسى — سەۋەبسىزلا تىت ـ تىت بولۇش ، ئەچچى پۇشۇش ، ۋەھىمىگە چۈشۈش ، پەرىشانلىق . كونكرىت ئىپادىسى — ھېچقانداق ئاساسى يوقلا تۇغقانلىرىم بىرەر ئىشقا يولۇقۇپ قالارمىكىن ، دەپ ئەنسىرەش ؛ ئۆگىنىش نەتىجىسىنىڭ چۈشۈپ كېتىپ تەنقىد ئاڭلىشىدىن ئەندىشە قىلىش ؛ ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچىلار ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆڭلىدىكى ئورنىدىن غەم قىلىش ؛ باشقىلارنىڭ دوستانە مۇئامىلە قىلىشىدىن ئۈمىد كۈتسىمۇ ، ئۇلار بىلەن ئالاقىلىشىشتىن قورقۇش ؛ دائىم كىچىك ئىشلارنىمۇ كۆڭلىدە ساقلاپ يۈرۈش قاتارلىقلار . ئىغىرلىرىدا بولسا نېرۋا ئاجىزلىق ئەھۋالى كۆرۈلۈپ ، يۈرىكى سالىدىغان ، بېشى ئاغرىيدىغان ، نەپەس ئېلىشى قىيىنلىشىدىغان ، تولا كىچىك تەرەت قىلغۇسى كېلىدىغان ، كېچىسى جۆيلۈيدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلىدۇ . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدا تەشۋىشلىك پسىخىكىسى كۆرۈلۈپلا قالمىدىكەن ، ئۆگىنىش كەيپىياتى ۋە پائال پىكىر يۈرگۈزۈشى تىزگىنلىنىپ ، يامان سۈپەتلىك دەۋر قىلىش كېلىپ چىقىدۇ .

(4) قايغۇرۇش پسىخىكىسى

تەتقىقاتچىلار ئۆسمۈرلەرنىڭ يېنىك دەرىجىدىكى قايغۇرۇشىنى بىر خىل «يالغۇزسىراش ھالىتى» دەپ قارايدۇ . بۇ خىل يالغۇزسىراش باسقۇچى ئادەتتە 10 ياشتىن 13 ياشقىچە بولغان ئۆسمۈرلەردە يۈز بېرىدۇ . تەخمىنەن سەككىز پىرسەنتتىن ئون پىرسەنتكىچە بولغان ئۆسمۈرلەرنىڭ ھەممىسى بۇ باسقۇچنى باشتىن كەچۈرىدۇ . بۇ ۋاقىتتا يېتەكلەش ياخشى بولمىسا ، قايغۇرۇش پسىخىكىسى ئېغىرلىشىدۇ ، بۇ ھال ئاتا ـ ئانىلارنىڭ دىققىتىنى ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھمىيەت

بەرىشىنى قوزغىمىسا ، بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن تېخىمۇ ئېغىر ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ .

قايغۇرۇش پسىخىكىسى بار بالىلاردا كەيپىياتى تۆۋەنلەپ كېتىدىغان ، ھېچقانداق ئىشقا قىزىقمايدىغان ، جىمغۇر ، كەمسۆز ، ئىچى تىتىلدايدىغان ، ئاسان ئاچچىقلىنىدىغان ئەھۋال كۆرۈلىدۇ . ئۆزىنىڭ ئوي - پىكرىنى دېيىشنى خالىمايدىغان ياكى دېيەلمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ ، ئۆزىنى دائىم بەختسىز ، دەپ ھېسابلاپ يۈرىدۇ . يۇقىرىدىكى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ، بۇنداق بالىلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسىمۇ ئادەتتە بىر قەدەر ناچار بولىدۇ ، بۇنداق بالىلار ھەم ئۆزىنى پەس چاغلايدىغان پسىخىكىغا گىرىپتار بولىدۇ .

(5) ھەسەتخورلۇق پسىخىكىسى

بۇنداقلار باشقىلارنىڭ ئۆزلىرىدىن تېز ئىلگىرىلەپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەندە ياكى ئۆزىنىڭ بەزى جەھەتلەردە باشقىلارغا يەتمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلغاندا ، كۆڭلى بىئارام بولىدۇ ، كەيپىياتى تۇراقسىزلىشىپ ، روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىدۇ ، بەزىدە يەنە باشقىلارنى چۈشۈرۈپ ، ئۆزىنى كۆز - كۆز قىلىشتەك قىلىقسىزلىقلار ۋە ئۆچ ئېلىش قىلمىشى كېلىپ چىقىدۇ . ئەگەر بۇ خىل يامان ئادەت ۋاقتىدا تۈزىتىلمىسە ، بۇنداق ئوقۇغۇچىلار كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ياخشى بىر تەرەپ قىلالمايلا قالماستىن ، بەلكى يەنە كوللېكتىپ تۈرمۇشقا ماسلىشالماي قالىدۇ .

(6) ھۇجۇم قىلىش پسىخىكىسى

بۇنداق پسىخىكىدىكى بالىلار كۆڭلىگە بىرەر ئىش ياقمىسا جاھىللىقى تۇتىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە يىغلاپ ، ۋارقىراپ - جارقىراپ ، نەرسە - كېرەكلەرنى تاشلاپ ، ئادەم

چىشلەيدۇ ، بېشىنى تامغا ئۇرىدۇ . بەزىلىرىدە ھەتتا يىغلاپ تېلىقىپ قالىدىغان ، تارتىشىپ قالىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلىدۇ ، بۇنى ۋاقتىدا دوختۇرغا كۆرسەتسە داۋالاپ ساقايتقىلى بولىدۇ . ئەگەر بۇنداق بالىلار ۋاقتىدا داۋالاشقا ۋە غەمخورلۇققا ئېرىشەلمىسە ، ئۆسمۈرلۈك مەزگىلىگە بارغاندا ، ئەھۋالى تېخىمۇ يامانلىشىپ كېتىدۇ . كۆڭلىگە بىرەر ئىش ياقمايلا قالسا ، مەكتەپنىڭ مۇلۇكلىرىنى بۇزىدىغان ، ئۆي جاھازلىرىنى چاقىدىغان ، ساۋاقداشلىرىنى ئۇرۇپ - تىللايدىغان ، ئوقۇتقۇچىلار بىلەن تاكاللىشىدىغان ، ھەتتا ئوقۇتقۇچىلارغا ۋە ئاتا - ئانىسىغا يوشۇرۇن ياكى ئاشكارا تۆستە كۆچلۈك قىساس نەزىرى بىلەن قارايدىغان ئەھۋاللارنى سادىر قىلىدۇ . ماتېرىياللاردا ئىسپاتلىنىشچە ، زوراۋانلىق جىنايىتى سادىر قىلغان 70 % ئۆسمۈردە كىچىك ۋاقتىدا ھۆجۇم قىلىش پىسخىكىسى پەيدا بولغان .

4 . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدا پىسخىك مەسىلە سادىر بولۇشىدىكى ئائىلىۋى سەۋەبلەر

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدا پىسخىك مەسىلىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان سەۋەبلەر ناھايىتى كۆپ ، سەۋەب مەكتەپتىمۇ ، جەمئىيەتتىمۇ ، ئائىلىدىمۇ ، بالىلارنىڭ ئۆزىدىمۇ بار . بۇ مەسىلىلەرنى تۇغدۇرۇش ئۇچۇن مەكتەپ ، جەمئىيەت ، ئائىلە ئورتاق تىرىشىشى ، ھەممىسى تەڭ تۇتۇش قىلىپ ، ھەرتەرەپلىمە تۇزەش ئېلىپ بېرىشى لازىم . دۆلەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلىرى ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن مەلۇم بولۇشچە ، ئائىلىنىڭ تەربىيە مۇھىتى

بالىلارنىڭ پسىخىك ساغلاملىق تەرەققىياتىغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىل بولۇپ ، ئوخشاشمىغان ئائىلىلەردە ئاتا ـ ئانىلارنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ، كەسپى ، سالامەتلىكى ، مىجەز ـ خاراكتېرى ئوخشاش بولمىغاچقا ، بالىلارنىڭ پسىخىكىسىغا ئوخشاشمىغان تەسىر كۆرسىتىدىكەن .

(1) ئائىلە مۇناسىۋىتىنىڭ جىددىي بولۇشى

ئائىلە ئەزالىرىنىڭ مۇناسىۋىتى جىددىي بولسا ، جەڭگە ـ جېدەل تۇغمىسە بالىلار كۆن بويى دەككە ـ دۈككىدە يۈرىدۇ ، ھەمدە دائىم چوڭلارنىڭ ئاچچىقىنى چىقىرىدىغان ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. دە ، ئائىلىنىڭ مۇھەببىتىدىن ، ئىللىقلىقىدىن بەھرىمەن بولالمايدۇ ، شۇنىڭ بىلەن غەلىتە ، مىسكىن ، چۈشكۈن بولغان پسىخىكىنى شەكىللەندۈرۈۋالىدۇ .

(2) ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆز دەردى بىلەن بولۇپ كېتىشى

ئاتا ـ ئانا ئايرىلىپ ئولتۇرسا ، ئاجرىشىپ كەتسە ياكى خىزمەت بىلەن بەك ئالدىراش بولۇپ كەتسە ، بالىلار بىلەن كەمدىن ـ كەم ھېسسىيات ئالماشتۇرۇلايدۇ ، ھەتتا بالىلىرىنى باشقىلارغا باقتۇزىدۇ ، بۇنىڭ بىلەن بالىلار ئائىلىنىڭ ئىللىقلىقىنى ھېس قىلالماي ، ئائىلىگە بولغان ھېسسىياتى سۇسلىشىدۇ ، روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىدۇ ، مىجەزى غەلىتىلىشىدۇ ھەتتا ئۆزىدە ناچار قىلىقلارنى شەكىللەندۈرۈۋالىدۇ .

(3) تەلىم ـ تەربىيە قارىشى ۋە ئۇسۇلى مۇۋاپىق بولماسلىق

بىرىنچى ، ئۇمىد ۋە بېسىم . ئاتا ـ ئانىلار «ئىمتىھان مائارىپى» نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن ، بالىلارنىڭ ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلماي ، بىر تەرەپلىمە ھالدا سىنىپ كۆچۈشنىلا قوغلىشىپ ، بالىلاردا بېسىم ، تىت ـ تىتلىق ۋە

قورقۇش پسخىكلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

ئىككىنچى ، ئەركىلىتىش ۋە مەيلىگە قويۇۋېتىش . بالىلار نېمە دېسە رايىغا بېقىش ، بالىلارنىڭ ھەممە ئىشىنى ئۇستىگە ئېلىۋېلىش ، ھەتتا چاپان يېپىش ، ھەددىدىن زىيادە كۆڭلى يۇمشاقلىق قىلىش بالىلارنى راھەتپەرەس ، ھورۇن ، ئۆزبېشىمچى ، يولسىز قىلىپ قويىدۇ .

ئۇچىنچى ، مەجبۇرلاش ۋە ئۇرۇپ ـ تىللاش . ئاتا ـ ئانا زومىگەر بولسا ، ئۆزىنىڭلا گېپىنى راست قىلسا ، بالىلارنىڭ تەلىپىگە پىسەنت قىلمىسا ، ھە دېگەندىلا ئۇرۇپ ـ تىللاپ ، تاناۋىنى تارتىپ ، بالىلارنى جازالاش ئۇسۇلى بىلەن باشقۇرسا ، بالىلاردا قورقۇش ، جىددىيلىشىش ، بىزار بولۇش پسىخىكىسى پەيدا بولۇپ ، تارتىنچاق ، قورقۇنچاق ، ئىككى يۈزلىمە خاراكتېر شەكىللىنىپ قالىدۇ ، بۇنداق ھالەت ئېغىرلاشسا ، بەزى بالىلار ئۆزىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدىغان ، ئۆزىنى نابۇت قىلىدىغان ، زوراۋانلىق قىلىدىغان ، ھەتتا چېكىدىن ئاشقان ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ قالىدۇ .

تۆتىنچى ، بەزىدە چىك ، بەزىدە بوش تۇتۇش . بالىلارغا تەربىيە ئېلىپ بارغاندا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆز كەيپىياتىنىڭ ياخشى ـ يامانلىقى ۋە خىزمىتىنىڭ ئازادە ، ئالدىراش بولۇشىغا قاراپ ئۆزگىرىش ، خوشلۇقى تۇتقاندا سەۋرچانلىق بىلەن تەربىيە قىلىپ ، كەڭ قورساق بولۇش ، ئاچچىقى كەلگەندە ۋارقىراپ ـ جارقىراپ بېسىم ئېشىلتىش ، خىزمىتى ئالدىراش بولۇپ كەتكەندە كارى بولماسلىق . بۇنداق قىلغاندا بالىلار ئاتا ـ ئانىنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىش قىلىدىغان ، كۈن بويى ئاتا ـ ئانىنىڭ كەيپىياتىنى كۆزىتىدىغان ، ھەرۋاقىت تاقابىل تۇرۇش تاكتىكىسىنى ئويلاپ جىددىي ھالەتتە يۈرۈيدىغان ، ھېچ ئىش خۇشياقماي تېڭىرقاپلا تۇرىدىغان بولۇپ قالىدۇ .

بەشىنچى ، ئىشكنى تاقىۋېلىپ ، ئالاقە قىلىشنى چەكلەش . بالىلارنى سىرتىنىڭ «يامان تەسىر» نى يوقىتۇرۇۋالىدۇ ، دەپ ئەنسىرەپ ، باشقا بالىلار بىلەن ئويناشقا يول قويماسلىق ياكى «بىخەتەرلىك» ئۈچۈن بالىلارنى ئۆيدىن چىققۇزماسلىق . نەتىجىدە دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردىمۇ بالىلار ئۆيدىن ئازاد بولالمايدۇ - دە ، تالا - تۈزنى ، جاھاننى كۆرمەي ، غەلىتە مىجەزلىك بولۇپ قالىدۇ .

(4) ئاتا - ئانىلار ساپاسىنىڭ يۇقىرى بولماسلىقى

بالىلارنىڭ قىزىقىشى كۈچلۈك بولىدۇ ھەم دوراشقا ئامراق كېلىدۇ ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ بۇ ئاستە ھەم دائىم دورايدىغان ئۇلگىسى . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار ساپاسىنىڭ ناچار بولۇشىنى بالىلاردا پىسخىك مەسىلىلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بۇ ئاستە سەۋەب دەيمىز .

بىرىنچى ، بەزى ئاتا - ئانىلار ئۇنىلۇك ۋارقىراپ سۆزلىشىدۇ ، تاك ئاتقۇچە قارتا ئويناپ ، چامباشچىلىق فىلىملىرىنى ياكى سېرىق مەزمۇندىكى تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى كۆرۈپ ، بالىلارنىڭ دەم ئېلىشىغا ، ئۇخلىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بالىلار ئەتىسى دەرستە دىققىتىنى يىغالماي ، ئۆگىنىشتە چېكىنىپ ، ئۆگىنىش قىزغىنلىقى ۋە ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويىدۇ .

ئىككىنچى ، بەزى ئاتا - ئانىلار شۆھرەتپەرەسلىك ، ئابرۇيپەرەسلىك ، ھەشەمەتچىلىكنى ياخشى كۆرىدۇ ياكى ھەسەتخورلۇق قىلىدۇ ، نەتىجىدە بالىلارمۇ قۇرۇق شۆھرەتكە بېرىلىدىغان ، ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلمايدىغان ، ھەقىقىي تىرىشمايدىغان ، ئەكسىچە ، ساۋاقداشلىرى بىلەن سەن ئۇنداق ، مەن مۇنداق دېيىشىپ قۇرۇق بەسلىشىدۇ . نەتىجىدە ياكى كۆرەڭلەيدىغان بولۇپ قالىدۇ ، ياكى روھىي چۈشۈپ ، نارازىلىق كەيپىياتى شەكىللىنىدۇ .

ئۇچىنچى ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار خۇراپىي گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ ، جىنغا ئىشىنىدۇ ، جىن ھەققىدىكى ھېكايىلەرنى سۆزلەپ ، بالىلارنى ئۆيدە يالغۇز تۇرمۇشتىن قورقىدىغان ، كېچىدە تالاغا چىقالمايدىغان ، قورقۇنچاق ، نادان ، ئەخمەق قىلىپ قويىدۇ .

تۆتىنچى ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار قىمار ئويناىدۇ ، ھاراق ئىچىدۇ ، تۇرمۇش ئىستىلىغا ، ئۆزىنىڭ سۆز ـ ھەرىكىتىگە دىققەت قىلمايدۇ ، سىياسىيغا دىققەت قىلمايدۇ ، ھەدىسلا جەمئىيەتنىڭ قاراڭغۇ تەرەپلىرىنى سۆزلەپ ، كىشىلىك ھاياتقا ئۈمىدسىزلىك بىلەن قارايدۇ . . . بۇلارنىڭ ھەممىسى بالىلارغا ساغلام بولمىغان تەسىر بېرىدۇ .

بەشىنچى ، بەزى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆزىدە پىسخىك جەھەتتىن ساغلام بولمىغان مەسىلىلەر مەۋجۇت . مەسىلەن ، پىسخىك چىداملىقلىقى ئاجىز ، قىيىنچىلىق ۋە ئوڭۇشسىزلىققا يولۇقسا روھىي چۈشۈپ كېتىدۇ ، ھەتتا ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ ، بالىلارنىڭ كەيپىياتىنىمۇ سۈسلاشتۇرۇپ قويىدۇ . شاڭخەيدە ئېلىپ بېرىلغان تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا ، پىسخىك جەھەتتە مەسىلە بار بالىلارنىڭ ئائىلىسىدىكى 60% ~ 40 % كىچە بولغان ئاتا ـ ئانىلاردا پىسخىك كېسەللىك بار ئىكەن ياكى ئۇلار پىسخىك جەھەتتىن ئانچە ساغلام ئەمەس ئىكەن .

يۇقىرى ـ تۆۋەنلىكى پۈتۈن ئائىلىنىڭ قىممەت يۆزلىنىشىگە ، بالىلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىد ۋە بالىلارنى تەربىيىلەش ئۇسۇلىغا تەسىر كۆرسىتىپ ، بالىلاردا ئوخشاشمىغان پىسخىكىلىق تەسىر ئۇنۇمىنى پەيدا قىلىدۇ ، شۇڭا ، يۇقىرى ساپالىق ، پىسخىك جەھەتتىن ساغلام بولغان بالىلارنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن ، ئاتا ـ ئانىلار ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ پىسخىك ساپاسىنى تىرىشىپ ئۆستۈرۈشى لازىم .

5 . ئائىلىلەردە پىسخىك ساغلاملىق تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟

(1) توغرا كۆز قاراش تىكلەش

ئاتا ـ ئانىلار توغرا بولغان تەلىم ـ تەربىيە كۆز قارىشىنى تىكلىشى كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا پىسخىك ساغلاملىق تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنىڭ مۇھىملىقى ۋە زۆرۈرلۈكىنى ، بالىلاردا ساغلام پىسخىكىنى شەكىللەندۈرۈش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيە ئېلىپ بېرىشى لازىملىقىنى تولۇق تونۇپ يېتىشى لازىم .

(2) پىسخىك جەھەتتىن يېتەكلەشنى كۈچەيتىش

بالىلارنىڭ پىسخىك ساغلاملىقىنى ئاسراش ۋە ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشتە چوقۇم كىچىك ئىشلاردىن قول سېلىپ ، ئالدىنى ئېلىشنى ئاساس قىلىش كېرەك .

بىرىنچى ، يۆلىنىۋېلىش پىسخىكىسىنى تۈگىتىپ ، ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل ئىش كۆرۈش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . بالىلارغا ھەرقانداق ئىشتا يۆلىنىۋېلىشنىڭ زىيانلىق ئىكەنلىكىنى مىسال ئارقىلىق چۈشەندۈرۈش ، ئۆزىنى باشقۇرۇش ياكى باشقۇرالماسلىق ، ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئۆزى قىلىش ئۆزىنىڭ چوڭ بولغان ياكى بولمىغانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ؛ بالىلارنى ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى ئۆزى قىلىشقا ، ئۆز ـ ئۆزىنى تەربىيىلەشكە ئىلھاملاندۇرۇش كېرەك . بالىلارنى كىچىك ئىشلاردىن باشلاپ ھەردائىم ئۆزى قىلىشقا ئادەتلەندۈرگەندىلا ، ئۇلارنى مۇستەقىل ئىش قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئادەم قىلىپ يېتىشتۇرگىلى بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بۇ

جەریاندا بالىلارغا ئاق - قارىنى پەرق ئېتىشنىڭ ، ئۆز ھەرىكىتىنى ئۆزى تىزگىنلەشنىڭ ، خىزمەت ۋە ئۆگىنىشتە ئۆز - ئۆزىگە ئىگە بولۇشنىڭ ، ئائىلە تۇرمۇشىدا ئۆز ئىشىنى ئۆزى قىلىشنىڭ تەمىنى ئوبدان تېتىتىش كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇش ، ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشىغا توغرا مۇئامىلە قىلىش كېرەك . كۈندىلىك تۇرمۇشتا بالىلار كۆڭلىگە ياقمايدىغان ئىشلارغا دۇچ كەلگەندە ، كەيپىياتى بۇزۇلىدۇ . بۇنى كۆڭۈلدىن چىقىرىۋېتىشنىڭ مۇنداق تۆت تۈرلۈك يولى بار :

① ئۆزىنى بېسىۋېلىش . ئىپادىسى : ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئۆزىگە ھاي بېرىش .

② ئۆز - ئۆزىنى جازالاش . ئىپادىسى : ئۆزىنى ئۇرۇش ، ئامراق نەرسىلىرىنى يەرگە تاشلاش ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش .

③ ئۆچ ئېلىپ ئاچچىقىنى چىقىرىش . ئىپادىسى : باشقىلارغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈشنى ئاچچىقىنى چىقىرىشنىڭ ۋاسىتىسى قىلىش .

④ نورمال ئاچچىقىنى چىقىرىش . ئىپادىسى : ئۆزىنىڭ دەردى ۋە نارازىلىقىنى يوشۇرماي ، راسا بىر يىغلىۋېلىش .

پىسىخىك ساغلاملىق نۇقتىسىدىن قارىغاندا ، ناچار كەيپىياتنى ئىچىگە يۇتۇش خۇددى مۇددەتلىك بومبىنى كۆمۈپ قويغانغا ئوخشايدۇ . ئاتا - ئانىلار بۇ مەسىلىگە جەزمەن ئېتىبار بىرىشى ھەم ئۇنى ياخشى ھەل قىلىشى لازىم .

خۇيلىنىپ يىغلاش كىچىك بالىلارنىڭ نارازىلىقىنى ئىپادىلەيدىغان دائىملىق ئۇسۇلى . يىغلاش بالىلارنىڭ فىزىئولوگىيىلىك ئېھتىياجى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ئاتا - ئانىلىرىغا ھېسسىيات ئۇچۇرى يەتكۈزىدىغان ۋاسىتىسى ، ئۇلار تىلسىز سادا ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ تەسىراتىنى ئىپادىلەپ ، چۈشىنىشنى ، ھېسداشلىقنى قولغا كەلتۈرمەكچى بولىدۇ .

شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى دائىم ھېسسىياتىنى تىزگىنلەشكە مەجبۇرلايدىكەن ، ئۇ ھالدا بالىلاردا يامان تەسىر پەيدا قىلىدۇ ـ دە ، بالىلاردا يۇرەك رىتمى بۇزۇلىدىغان ، نەپرەت بىلەن ھەسرەت بىرلىشىپ كېتىدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىڭ نورمال ئاچچىقىنى چىقىرىۋالغانلىقىڭ زىيىنى يوق . ئۇنداقتا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ نورمال ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك ؟

① بالىلارنىڭ نورمال ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشىغا يول قويۇش ھەمدە ئۇنى توغرا چۈشىنىش كېرەك . بۇنداق چاغدا بالىلارنى ئەيىبلىمەي ، ئۇلارغا بېسىم قىلماي ھەمدە سەۋەبىنى ئېنىقلايمەن دېمەي ، ئىمكانقەدەر «سەۋرچانلىق بىلەن بىر تەرەپ قىلىش» ، «بىر تەرەپ قىلماسلىق» ياكى گەپنى باشقا ياققا بۇراپ ، بالىلارنى پەسكويغا چۈشۈرۈش ، ئاندىن ئۇلاربىلەن سۆزلىشىپ ، چۈشەندۈرۈش توغرا كەلسە چۈشەندۈرۈش ، تەنقىدلەشكە تېگىشلىك بولسا تەنقىدلەش كېرەك .

② بالىلارنىڭ ئەخلاق تونۇشىنى ۋە ئۆزىنى تىزگىنلەش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش كېرەك . بالىلارنىڭ ئەخلاق تونۇش سەۋىيىسى يۇقىرى بولمىغاچقا ، كىچىك ئىشلارغىمۇ ئاچچىقلىنىپ كېتىدۇ ، شۇڭا بالىلارنى ھەق ـ ناھەقنى پەرق ئېتىدىغان ، غەرەز چۈشىنىدىغان ، ئۆزىنى تىزگىنلىيەلەيدىغان ، ئەقىل بىلەن ئىش قىلىدىغان قىلىپ ، كەيپىياتنى بەلگىلىك دائىرە ئىچىدە كونترول قىلىش لازىم .

③ بالىلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنى بېيىتىش ، كوللېكتىپ پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشقا ئىلھاملاندۇرۇش ، ئۇلارنى قارىنى ـ كۆكسى كەڭ ، ئۈمىدۋار بولۇشقا رىغبەتلەندۈرۈپ ، ئۇلارنى يېتىمسىراش ۋە پەرىشانلىق ھېس قىلمايدىغان قىلىش لازىم .

ئۇچىنچى ، ھەسەت قىلىش پسىخىكىسىنى تۈگىتىپ ،

نورمال رىقابەتلەشكەندىلا ، ئاندىن مۇڭەپپەقىيەتكە ئېرىشكىلى ، ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغىلى بولىدۇ . رىقابەت نورمال بولمىسا ، باشقىلارغا يېڭىلمەيمەن دەيدىغان ئىدىيە كۈچلۈك بولسا ، باشقىلارغا ھەسەت قىلسا ، ئۇ ھالدا ئۆزىنىڭ دەردىنى كۆپەيتىپ ، كىشىلىك مۇناسىۋەتكە ھەمدە ساۋاقداشلار ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇققا تەسىر يەتكۈزۈپ قويىدۇ ، ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىگىمۇ تەسىرى بولىدۇ . باللارغا ئۆزىنى توغرا تونۇش ، پاسسىپ ھەم قىزغانچۇقلۇق پىسخىكىسىنى باشقىلارغا ئاپىرىن ئوقۇيدىغان ، باشقىلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىدىغان ، باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىدىغان ، شۇنداقلا باشقىلاردىن ئېشىپ كەتكەندە مەغرۇرلانمايدىغان ، يېڭىلىپ قالغاندا روھى چۈشۈپ كەتمەيدىغان ، ئوڭۇشسىزلىقلار بىلەن ئېلىشىشقا جۈرئەت قىلىدىغان روھ ۋە ئىشەنچنى تۇرغۇزۇش توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىش لازىم .

تۆتىنچى ، غەم ـ ئەندىشە پىسخىكىسىنى تۈگىتىپ ، ئۆزىنى تەڭشەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . ئۇنۇم ۋە رىتىمغا ئەھمىيەت بېرىدىغان ئۇچۇر دەۋرىدە ، كىشىلەر دەۋرنىڭ جىددىيلىكىتىن ئىبارەت بۇ ئالاھىدىلىكىنى ھەرۋاقىت ھېس قىلىپ تۇرىدۇ . باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئىمتىھانغا تاقابىل تۇرىمەن دەپ ، يۈكى بەك ئېغىرلىشىپ كەتكەندە ، روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىپ غەم ـ ئەندىشىگە مۇپتىلا بولىدۇ . باللارغا شۇنى بىلدۈرۈش كېرەككى ، دۆلەتنىڭ بۈگۈنكى كۈندە باشلانغۇچ ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىش كېرەك دېگىنى ، ھەرگىزمۇ ئوقۇغۇچىلارنى ئۆگىنىشكە جىددىي مۇئامىلە قىلمىسىمۇ بولىدۇ ، دېگەنلىك ئەمەس . ئۆگىنىشنىڭ ئۆزى بىر جاپالىق ئەمگەك تەلەپ قىلىدىغان ئىش . نورمال بولغان جىددىي كەيپىيات چوڭ مېڭىنىڭ غىدىقلىنىشىنى كۈچەيتىپ ، ئادەمنى روھلاندۇرىدۇ ،

قىيىنچىلىقنى يېڭىشته كۆچ ئاتا قىلىدۇ ھەمده ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى ئاشۇرىدۇ . باللارغا «ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىش ئۈچۈن روھنى ئۇرغۇتۇپ تىرىشىش كېرەك» دېگەن قاراشنى تۇرغۇزۇش توغرىسىدا تەربىيه بېرىش كېرەك ، مۇشۇنداق كۆز قاراشنى تۇرغۇزغاندىلا ، باللار جىددىيلىكنى تەبىئىي ئەھۋال دەپ ھېس قىلىپ ، ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى تەڭشەشنى ئۆگىنىدۇ ، دەردى بولسا ، ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە ئىشەنگەن ئادەملىرىگە دېيىشنى خالايدۇ ؛ ئىچى پۈشسا ناخشا ئېيتىپ ، كىتاب كۆرۈپ ، ئۇيان ـ بۇيان ھەرىكەت قىلىپ ، ئۆگىنىش ۋە دەم ئېلىش ۋاقتىنى ياخشى تەڭشەپ ، توغرا ئۆگىنىش ئۇسۇلىنى تۇرغۇزىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار ھەرگىز باللارنىڭ ئىمتىھان نومۇرىغىلا ئېسىلىۋالماسلىق كېرەك . باللار مەكتەپتىن قايتىپ كېلىشىگىلا «بۈگۈن ئۆگىنىشىڭ قانداقراق بولدى ؟» ، «قانچه نومۇر ئالدىڭ ؟» دەپ سوراۋەرگەندە ، باللارنىڭ ئېرۇسى جىددىيلىشىپ ، «ئىمتىھان غېمى» ، «مەكتەپ قورقۇنچىسى» ۋە «ئۆگىنىشتىن بىزار بولۇش» پىسخىكىسى كېلىپ چىقىدۇ .

بەشىنچى ، شۆھرەتپەرەسلىك پىسخىكىسىنى يېڭىپ ، پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش كېرەك . «شۆھرەتپەرەس كىشىلەر ئۆزىنىڭ نامىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ ، شەرەپ تۇيغۇسىغا ئىگە كىشىلەر ۋەتەننىڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدۇ» . «سەممىيلىك بىلەن ئاددىي ـ ساددىلىق تالانت ئىگىلىرىنىڭ قىممەتلىك پەزىلىتى .» ئاتا ـ ئانىلار بۇ ھېكمەتنى چوڭقۇر چۈشىنىپ ، باللارغا ئەمەلىيەتچىل ، ئىقتىسادچىل ، ئاددىي ـ ساددا بولۇشنىڭ شەرەپلىك ئىكەنلىكى ، يالغان سۆزلەش ، بايۇەتچىلىك قىلىش ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ مەرتىۋىسىنى سىلىشتۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىش ، باشقىلارنى چۈشۈرۈش قاتارلىقلارنىڭ نومۇس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇش كېرەك . باللارغا كىچىكىدىن باشلاپ قانداق قىلسا توغرا

بولىدىغانلىقىنى ، كۆپچىلىك ياقتۇرىدىغانلىقىنى ؛ قانداق قىلسا توغرا بولمايدىغانلىقىنى ، كۆپچىلىكنىڭ ياقتۇرمايدىغانلىقىنى ھەتتا كوللېكتىپنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يېتىدىغانلىقىنى تەدرىجىي تونۇتۇش كېرەك . بالىلارنىڭ كونكرېت سۆز ـ ھەرىكىتىگە قارىتا سەۋرچانلىق بىلەن يېتەكلەش ئېلىپ بېرىپ ، بالىلارنى ھەق ـ ناھاقىنى ئېنىق پەرقلەندۈرەلەيدىغان ، ئاددىي ـ سادىدا يېڭى ئەۋلادلاردىن قىلىپ يېتىشتۇرۇش لازىم .

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىكى پىسخىك مەسىلىلەرنىڭ ئىپادىلىنىش شەكلى خىلمۇخىل بولىدۇ ، شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئىنچىكە پىسخىك ئۆزگىرىشلىرىنى ۋە بىنورمال ھەرىكەتلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشى ، ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ ، بالىلارنىڭ ئوخشاشمىغان ئەھۋالىغا قاراپ پىسخىكىلىق جەھەتتىن يېتەكلەش ئېلىپ بېرىشى لازىم .

(3) پىسخىك كېسەللىكنى بالدۇر بايقاش ۋە داۋالاش

بالىلاردىكى پىسخىك مەسىلىلەرنى ۋاقتىدا ، توغرا ھەل قىلمىغاندا ، تەرەققىي قىلىپ پىسخىك توسالغۇغا ياكى پىسخىك كېسەللىككە ئايلىنىشى مۇمكىن . ئاز ساندىكى بالىلارنىڭ پىسخىك توسالغۇسى ۋە پىسخىك كېسەللىكىگە ئاتا ـ ئانىلار ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم . پىسخىك كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىشنىڭ ئاچقۇچى بالدۇر بايقاش ھەمدە بالىلار روھىي كېسەللىك دوختۇرىغا ۋە پىسخىك ساغلاملىق خىزمەتچىلىرىگە كۆرسىتىپ دىئاگنوز قويدۇرۇپ ، مەسىلىنىڭ خاراكتېرىگە قارىتا پىسخىك جەھەتتىن داۋالاش ، دورا بىلەن داۋالاش ، تەربىيە ۋاستىسى ئارقىلىق داۋالاش قاتارلىق ئوخشاشمىغان داۋالاش ۋاستىلىرىنى قوللىنىش ، ئۆز ـ ئۆزىنى تەڭشەپ تۇرالايدىغان قىلىش ، شۇ ئارقىلىق پىسخىك ساغلاملىق سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۇرۇش كېرەك .

(4) ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ پىسخىك ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ پىسخىك ساغلاملىق ئەھۋالى بالىلارنىڭ جىسمانىي ۋە پىسخىك تەرەققىياتىغا بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىپ ، ئاخىرقى ھېسابتا ئائىلە تەربىيىسىنىڭ نەتىجىلىك بولۇش ـ بولماسلىقىغىمۇ تەسىر كۆرسىتىدۇ . ئۇنداقتا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ پىسخىك ساغلاملىق سەۋىيىسىنى قانداق يۇقىرى كۆتۈرۈشى كېرەك ؟ بىرىنچى ، ئۆزىنى تونۇش ، ئۆز ـ ئۆزىنى تونۇش پىسخىك يېتەكلەشنىڭ ئالدىنقى نىشانى ، شۇنداقلا شەخسنىڭ ئۇزلۇكسىز ئۆسۈپ يېتىلىشىنىڭ ئاساسى . ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنى تونۇشنىڭ مۇھىملىقى ۋە قىينىلىقىنى ، ئالدى بىلەن ئۆزىنى توغرا تونۇپ يەتكەندىلا ، ئاندىن بالىلارنىڭ ئۆزىنى تونۇشىغا ياردەم بەرگىلى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىشى لازىم . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىگە دائىم دىققەت قىلىپ ، ئۆزىنىڭ ياخشى ئوبرازىنى يارىتىش ئۈچۈن تىرىشىشى لازىم .

ئىككىنچى ، ئۆزىنى ئازاده تۇتۇش . پىسخىك جەھەتتىن ساغلام كىشىلەر ئۆزىنى ئازاده تۇتالايدۇ ، ئۆزىنى قەدىرلىيەلەيدۇ . ئۆزىدە نۇرغۇن يېتەرسىزلىكلەر بولسىمۇ ، ئۆزىنى تەمكىن تۇتالايدۇ ، نەتىجە ھەم مەغلۇبىيەتلەرگە ئاقىلانىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلالايدۇ ، ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىق ۋە يېتەرسىزلىكلىرىنى ئوبيېكتىپ تەھلىل قىلالايدۇ ، قىيىن ئۆتكەللەردىنمۇ بىمالال ، سالماق ھالدا ئۆتەلەيدۇ ھەم خام ـ خىيالغا بېرىلىپ كەتمەيدۇ ، ھەم رېئاللىقتىن ئۆزىنى قاچۇرمايدۇ . ئۆز ـ ئۆزىدىن قىيىداپ ، رەنجىپ ، ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ ، ئۆزىنى ئىنكارمۇ قىلمايدۇ ، بەلكى ئۆزىنى ئازاده ، خۇشال تۇتالايدۇ . شۇڭا ، بالىلارنىمۇ ئۆزىنى ئازاده تۇتىدىغان ، رېئاللىق ئالدىدا ئۈمىدۋار بولىدىغان ، يېتەرسىزلىكلەرنى تۇگىتىپ ، ئۆزىنىڭ تالانتى ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىنى تىرىشىپ

جارى قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك .

ئۇچىنچى ، ئۆزىنى كونترول قىلىش . ئۆزىنى كونترول قىلىش كىشىلەرنىڭ مۇھىتقا ماسلىشىش ئۇچۇن بىلدۇرىدىغان ئاڭلىق ئىنكاسىدۇر ، ئۇ ئادەمنىڭ ئەڭ مۇھىم ئىرادە پەزىلىتىدۇر ، ياخشى كەيپىيات پىسخىك ساغلاملىقنى ئاسرايدىغان زۆرۇر كاپالەت بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ئۇ تەن ساغلاملىقىنى ئىلگىرى سۇرىدۇ . شۇنىڭ ئۇچۇن ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى توغرا ھەم مۇۋاپىق ئىپادىلەش بىلەنلا قالماستىن ، بالىلارنىمۇ شۇنداق قىلىش توغرىسىدا تەربىيىلەش كېرەك . ئۆزىنىڭ ھېسسىياتىنى مۇۋاپىق كونترول قىلىش جىسمانىي ۋە پسىخىك ساغلاملىققا كاپالەتلىك قىلىش ھەم ئۇنى ئىلگىرى سۇرۇشنىڭ مۇھىم يولى .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

بالىڭىزنىڭ پسىخىك جەھەتتىن ساغلام ياكى ساغلام ئەمەسلىكىنى سىناپ كۆرۈڭ .

تۆۋەندىكى 10 سوئالغا بالىڭىزنىڭ ئەھۋالى ئاساسەن ئۇيغۇن كەلسە ، بۇ بالىڭىزنىڭ پسىخىك جەھەتتىن بىرقەدەر ساغلام ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇرۇپ بېرىدۇ .

1 . بالىڭىز ياخشى دوستلىرىنىڭ قانداق ئارتۇقچىلىقى بارلىقىنى سۆزلەپ بېرەلەمدۇ ؟

2 . بالىڭىز ئۆزىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى ھېس قىلالامدۇ ؟

3 . بالىڭىز مۇئەللىمنىڭ تەقدىرلىشى ۋە تەنقىدىگە ئېتىبار بىلەن قارامدۇ ـ يوق ؟

4 . ۋاقتى بولسا بالىڭىز ئۆيدە ئولتۇرۇشنى خالىمايلا تالادا ئويناشنى خالامدۇ ـ يوق ؟

5 . بالىڭىز ئۆزىنىڭ ۋاقتىنى قۇربان قىلىپ ، دوستلىرىغا چىن

كۆڭلىدىن ياردەم قىلامدۇ- يوق؟

6 . بالىڭىز ئۆزى بىلەن ئوخشاش كۆز قاراشتا بولمىغان كىشىلەرگە يېقىنلىشىشنى خالامدۇ- يوق؟

7 . بالىڭىز كەمچىلىكى بار بالىلارغا ۋە نەتىجىسى ياخشى بولمىغان ساۋاقداشلىرىغا باراۋەرلىك پوزىتسىيىسى بىلەن مۇئامىلە قىلالامدۇ - يوق؟

8 . بالىڭىز تەكرارلاش ماتېرىياللىرىنى باشقا ساۋاقداشلىرىنىڭ كۆرۈشىگە ئارىيەت بېرەمدۇ - يوق؟

9 . بالىڭىزنىڭ بىلىم دائىرىسى قانداق ، قىزىقىش دائىرىسى كەڭمۇ؟

10 . بالىڭىز ئاتا - ئانىلار ۋە ئوقۇتقۇچىلار بىلەن ئوخشاشمايدىغان كۆز قارىشىنى ئىپادىلەشكە جۈرئەت قىلالامدۇ؟

بالىلارنى پەننى سۆيۈشكە ، ئىجاد قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشقا يېتەكلەيلى

«ئىلىم - پەن بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ، ئىلىم - پەن روھىنى جارى قىلدۇرۇپ ، فېئودال خۇراپاتلىققا ۋە قالاقلىققا قەتئىي قارشى تۇرايلى .»

«يېڭىلىق يارىتىش بىر مىللەتنى ئالغا ئىگىرىلىتىدىغان روھ ، دۆلەتنى روناق تاپقۇزىدىغان ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ دېمەكتۇر .»

«ئىلىم - پەننى بالىلاردىن باشلاپ تۇتۇش كېرەك .»

1 . بالىڭىزنى ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىشقا يېتەكلەڭ

(1) نېمە ئۈچۈن بالىلارنى ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىشقا يېتەكلەيمىز ؟

بىرىنچى ، ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىش بالىلارنىڭ پسىخىك تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجى ، مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىش» پروگراممىسىنىڭ رىياسەتچىسى مۇنداق دەيدۇ : «مەن كىچىكىمدىن باشلاپ نۇرغۇن ئىشلارنى بىلىشكە قىزىقاتتىم ، ھەرخىل سىرلارنى ئاچىدىغان بىر ئاچقۇچقا ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلاتتىم . مەن ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ ئۆز يېنىمدا ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدىم . ئۇ بولغاچقا ، كىشىلەر ئاي شارىغا چىقىش ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى ؛ ئۇ بولغاچقا ، كىشىلەر ئاتوم دۇنياسىنىڭ سىرىنى ئاچتى ؛ ئۇ بولغاچقا ،

كىشىلەر ھاياتلىق مەنبەسى ئۇستىدە ئىزدىنىلەيدىغان بولدى ؛ ئۇ بولغاچقا ، نامەلۇم دۇنيانىڭ ئىشىكى سىزگە داغدام ئوچۇق بولىدۇ . » بۇ سۆز بالىلاردا تەبئىي ھالدىكى بىلىمگە ئىنتىلىش ، قىزىقىشنىڭ بولىدىغانلىقىنى ، ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئامراق بولىدىغانلىقىنى ، ئىلىم ـ پەنگە ئىنتىلىدىغانلىقىنى ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىلىق دەۋرىدىكى ئىجادىيەت كەچۈرمىشى ۋە ئىلىم ـ پەنگە يېقىنلىشىش دەرىجىسى كېيىنكى ھايات يولىدا كەشپىيات يارىتىش ، ئىلىم ـ پەندە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشقا زور تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بەردى . ئامېرىكىلىق پىسخولوگ توللىسنىڭ تەتقىقاتى شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ئۆسمۈرلەرنىڭ ئىجادچانلىقى ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىدۇ ، لېكىن ئۇ تۈز سىزىق بويىچە ئۆرلىمەستىن ، دولقۇنسىمان بولىدۇ . باشلانغۇچ مەكتەپ بالىلىرىنىڭ ئىجادچانلىقىنى يېتىلدۈرىدىغان ئەڭ ياخشى مەزگىل 5 ياشتىن 9 ياشقىچە بولغان ۋاقتىدۇر . 9 ياشتىن كېيىن ئىجادچانلىق تەرەققىياتىدا كۆپىنچە «تۆۋەنلەش» ھادىسىسى كۆرۈلىدۇ ، بالىلار ۋاقتىنچە قىزىقىشنى ، تەسەۋۋۇرنى ، ئىجاد قىلىش ھەۋىسىنى يوقتىپ قويىدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي ، ئاشۇ ئەڭ ياخشى مەزگىلنى چىڭ تۇتۇپ ، بالىلارنىڭ ئىجادچانلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى ، يولداش دېڭ شياۋپىڭ ئېيتقاندەك «ئىلىم ـ پەننى كىچىكىدىن باشلاپ تۇتۇشى» لازىم .

ئىككىنچى ، ئىلىم ـ پەنگە يېقىنلىشىش ئائىلىدە پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئېھتىياجى . خېبېي ئۆلكىسىنىڭ چېڭدې شەھىرىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى لى×× فالۇن گۇمپىسىغا مەستانە بولۇپ ، ئاتا ـ ئانىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن . ئۇ ئۆزىنى بۇددا ، ئاتا ـ ئانىسىنى ئالۋاستى دەپ قارىغاچقا ، ئالۋاستىلارنى

يوقاتماقچى بولغان . بۇ قانلىق پاكىت بىزنى بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپ ئىلىم - پەننى سۆيۈش توغرىسىدا تەربىيە بېرىشكە ئاگاھلاندۇرىدۇ ، يېقىنقى مەزگىلدىن بېرى بىرقىسىم رايونلاردا فېئودال خۇراپاتلىق ھەرىكەتلىرى ئەۋج ئېلىپ قالدى . مەملىكەتلىك پەن - تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ تەكشۈرۈشىگە قارىغاندا ، 1996 - يىلىدىن 1998 - يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا پالىغا ئىشىنىدىغانلار يەتتە پىرسەنت كۆپەيگەن . روشەنكى ، بىزنىڭ پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىمىز ھازىرقى ئىلىم - پەننىڭ ئۇچقانىدەك تەرەققىياتىدىن خېلى كېيىن قېلىۋاتىدۇ ، ئاتا - ئانىلار ئائىلىلەردىكى پەننى ئومۇملاشتۇرۇش تەربىيىسىگە سەل قاراۋاتىدۇ .

ئاتا - ئانىلار بالىلارغا پەننى ئومۇملاشتۇرۇش ئوقۇشلۇقلىرىنى كەمدىن - كەم ئېلىپ بېرىدۇ ، پەننى ئومۇملاشتۇرۇشقا ئائىت تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى كۆرۈشكە ، رادىئو ئاڭلاشقا دەۋەت قىلمايدۇ ، پەن - تېخنىكا سارايلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئېلىپ بارمايدۇ . بالىلارغا پەن - تېخنىكا قائىدىلىرىنى سۆزلەپ بېرىدىغانلار بولسا تېخىمۇ ئاز . شۇڭا ، نۇرغۇن بالىلار ئىلىم - پەن كەيپىياتى بولمىغان ئائىلىلەردە ياشىماقتا .

تېخىمۇ دەققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى ، خۇراپىي تۇستىكى نەرسىلەر بەزى ئائىلىلەردە ئۆز مەيلىچە يامراپ يۇرىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار جىن - ئالۋاستىغا ئىشىنىدۇ ، بەزى ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن رەم ئېچىپ پال سالدۇرىدۇ ، تەقدىرچىلىك كۆز قارىشىنى تەشۋىق قىلىدۇ . بەزى ئاتا - ئانىلار ھەتتا بالىلىرىنى خۇراپاتلىق پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىشقا دەۋەت قىلىدۇ . شۇنىڭ بىلەن بۇ بالىلار خۇراپاتلىققا تولغان ئائىلە مۇھىتىدا ياشايدۇ .

ئەگەردە بىر بالا ئىلمىيلىكى كەم بولغان خۇراپاتلىققا

تولغان ئائىلىدە چوڭ بولىدىكەن ، ئۇ ئىلمىي دۇنيا كۆز قارىشىنى تىكلىيەلمەيدۇ ، ئالغا ئىنتىلىش روھى بولمايدۇ ، ساغلام پىسخىكا ۋە خاراكتېر يېتىلدۈرەلمەيدۇ . بۇنداق بالىلار ئۆز ھاياتى ئۈچۈن قانداقمۇ پۇختا ئاساس سالالىسۇن ؟ پەقەت ئىلىم - پەن روھىغا تولغان ئائىلىلا بالىلارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىدىغان مۇھىتىدۇر . ھۆرمەتلىك ئاتا - ئانىلار ، خۇراپاتلىققا قارشى تۇرۇپ ، ئىلىم - پەنگە ھۆرمەت قىلىش ئۈچۈن ، چوقۇم ئۆزىمىزنىڭ پەن - مەدەنىيەت ساپايىمىزنى ئۆزلۇكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز ، پەن - مەدەنىيەت بىلىملىرىنى تىرىشىپ ئۆگىنىشىمىز ، ئالدى بىلەن ئۆزىمىز جىن - شەيتانلارغا ئىشەنمەسلىكىمىز ، تەقدىرچىلىككە چوقۇنماسلىقىمىز ، بەخت - سائادەتنى خۇدادىن ، تەقدىر - پېشانىدىن كۆرمەسلىكىمىز لازىم . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، كونكرېت ، جانلىق مىساللار ئارقىلىق بالىلارغا خۇراپاتلىقنى تۈگىتىش ۋە ئاتېئىزم توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز ، بالىلارغا خۇراپاتلىقنىڭ زىيىنىنى تونۇتۇشىمىز ، ئەگەردە بۇلارغا ئالدىنىپ قالسا ، تۈيۇق يولغا كىرىپ قالىدىغانلىقىنى ، جەمئىيەت مۇقىملىقىغا تەسىر يېتىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈشىمىز لازىم . بالىلارنىڭ پەننىي بىلىملەردىن پايدىلىنىپ تەبىئەت ۋە جەمئىيەتتىكى ھەرخىل ھادىسىلەرنى چۈشەندۈرۈشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا ياردەم بېرىشىمىز ، بالىلارغا تالانتنىڭ پېشانىگە پۈتۈلگەن بولماستىن ، تىرىشچانلىقتىن كېلىدىغانلىقى ، پەقەت تىرىشچانلىقلا مۇۋەپپەقىيەت پەللىسىگە يەتكۈزىدىغانلىقى ، پەقەت جان تىكىپ كۆرەش قىلغاندىلا ، غايىگە يەتكىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىشىمىز لازىم . قەدىرلىك ئاتا - ئانىلار ، ئىشىك - دېرىزىلەرنى تېخىمۇ كەڭرەك ئېچىۋېتەيلى ، ئىلىم - پەننىڭ پارلاق نۇرى بالىلىرىمىزنىڭ ئۈستىگە چېچىلسۇن ! بالىلىرىمىز كىچىكىدىن باشلاپ ھەقىقەت

يولدا ئىزدىنىدىغان ، خۇراپاتلىققا قارشى تۇرىدىغان ، ئىلىم - پەننىڭ يۈكسەك چوققىسىغا تىرىشىپ ئۆرلەيدىغان بولسۇن !

ئۇچىنچى ، ئىلىم - پەنگە يېقىنلىشىش «پەن - ماۋارىپ ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش» ئىستراتېگىيىلىك فاكتورىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ ئېھتىياجى . «پەن - ماۋارىپ ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش» ئېلىمىز بېكىتكەن ئىستراتېگىيىلىك فاكتور . باش شۇجى جياڭ زېمىن «پەن - تېخنىكا ئۇچقانىدەك تەرەققىي قىلىۋاتقان ، خەلقئارالىق رىقابەت كۈنسېرى كەسكىنلىشىۋاتقان ، بىلىم ئىقتىسادى بارلىققا كېلىۋاتقان» دېگەن ئۇچ جۈملە سۆز بىلەن ھازىرقى دەۋرنىڭ ئالاھىدىلىكىنى يىغىنچاقلاپ بەردى ، دېمەك ، 21 - ئەسىر بىلىم ئىقتىسادى دەۋرى بولىدۇ ، مەملىكەت ئىچى ۋە خەلقئارادىكى رىقابەت تېگى - تەكتىدىن ئالغاندا ئىنسانلارنىڭ ئىجادچانلىقى جەھەتتىكى رىقابەت ، ئىجادچانلىققا ئىگە ئىنسانلارنىڭ ئىجاد قىلىش سۈرئىتى ئىجاد قىلىش ئۇنۇمى جەھەتتىكى رىقابەت بولىدۇ . «پەن - ماۋارىپ ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش» ئىستراتېگىيىلىك فاكتورىنىڭ ئىختىساس ئىگىلىرىگە بولغان تەلىپىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ، 1996 - يىلى 6 - ئايدا گۇۋۇيۈەن «ماۋارىپ ئىسلاھاتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ، ساپا ماۋارىپىنى ئومۇميۈزلۈك يولغا قويۇش توغرىسىدىكى قارار» دا «مەكتەپ ، ئائىلە ۋە جەمئىيەت ئاكتىپ ھەمكارلىشىپ ، ساپا ماۋارىپىنىڭ يېڭى ۋەزىيىتىنى ئورتاق يارىتايلى» دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويدى . بۇ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلغان ئىجادچانلىققا ئىگە ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش ئومۇمىي خەلق ماۋارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ، ھەرقايسى قاتلامدىكى ئائىلە ساپا ماۋارىپىنىڭ سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ ، غايەت زور بىرلىك كۈچ ھاسىل قىلىشقا باغلىق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ

بېرىدۇ .

شۇنىڭ بىلەن ئىجادچانلىق روھىنى ۋە ئەمەلىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشنى يادرو قىلغان ساپا مائارىپى ئائىلىلەرگە يۈزلىنىپ ، «پەن مائارىپ ئارقىلىق دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش» جەھەتتىمۇ ئائىلە تەربىيىسىگىمۇ يېڭىچە تەلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى ، ئائىلە تەربىيىسىدىن ئىلگىرىكى دەۋرلەردە بولۇپ باقمىغان يېڭى رولنى جارى قىلدۇرۇش تەلەپ قىلىندى . بۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار ئائىلە تەربىيىسىنىڭ پەن ـ مائارىپ ئارقىلىق دۆلىتىمىزنى گۈللەندۈرۈش جەھەتتىكى ئاساسلىق رولنى يېڭى يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ تونۇپ ، ئائىلە تەربىيىسى ئارقىلىق يۈقىرى ساپالىق ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش ئۈچۈن كۆپلەپ تۆھپە قوشۇشىمىز لازىم .

(2) ئائىلىلەردىكى ئىلىم ـ پەن تەربىيىسىگە يېتەكچىلىك قىلىش ئاساسلىقى قايسى تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

بىرىنچى ، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلگە بولۇپ تەسىر كۆرسىتىش ئارقىلىق بالىلارنى ئىلىم ـ پەنگە كۆڭۈل بۆلىدىغان ، ئىشىنىدىغان ، ئۇنى سۆيىدىغان ، فېئودال خۇراپاتلىققا ، نادانلىق ـ قالاقلىققا قارشى تۇرىدىغان ئىلمىي پوزىتسىيىگە ئىگە قىلىش كېرەك .

ئىككىنچى ، دېموكراتىك ، باراۋەر ، ئازادە ، ئىناق ۋە ئىلمىيلىككە تولغان ، يېڭىلىققا ئىنتىلىدىغان يېڭىچە ئائىلە كەيپىياتىنى بەرپا قىلىپ ، بالىلارنى كۆڭلى ئازادە تۇرىدىغان ، دادىل پىكىر بايان قىلالايدىغان ، تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىزدىنىدىغان ئوبيېكتىپ مۇھىتقا ئىگە قىلىش كېرەك .

ئۈچىنچى ، بالىلارنىڭ ھەۋەس ، قىزىقىشىنى قوغداشقا ئەھمىيەت بېرىش ، بىلىمگە بولغان ئىنتىلىشىنى ، ئىجادىي تەپەككۇر قىلىشنى قوزغىتىش ، ھەقىقەت يولىدا ئىزدىنىشكە

جۇرئەت قىلىدىغان ئىلمىي روھنى يېتىلدۇرۇش لازىم .

تۆتىنچى ، ھەرخىل يوللار ئارقىلىق بالىلارنىڭ سەھىيە - ساقلىقنى ساقلاش ، ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇق ، مۇھىتنى قوغداش ، نوپۇس مەسىلىسى ، ئاسترونومىيە ۋە جۇغراپىيە ، ئېلېكتر ئۇسكۇنىلىرىنى ئىشلىتىش ، كومپيۇتېردا تورغا كىرىش قاتارلىق ساھەلەردىكى ئىلىم - پەن بىلىملىرىنى ئىگىلىشىگە شارائىت يارىتىپ بېرىش كېرەك .

بەشىنچى ، بالىلارنى ئۆز ئەتراپىدىكى ھادىسىلەرنى ، ئۇچۇرلارنى ، ئەۋرىشكىلەرنى داۋاملىق توپلاپ ، خاتىرىلەپ ، رەتلەپ مېڭىشقا ئىلھاملاندۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ پەن - تېخنىكا ئۇچۇرلىرىنى بىر تەرەپ قىلىش ئادىتىنى ۋە ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇش لازىم .

ئالتىنچى ، بالىلارنىڭ تەبىئەتكە ، جەمئىيەتكە چىقىپ زىيارەت قىلىشىنى ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشىنى ، كۆزىتىشىنى ، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈشىنى ، بىلىم توپلاپ ، تەسەۋۋۇرىنى بېيىتىشىنى قوللاش ، ئەمەلىيەت جەريانىدا ئۇلارنىڭ مۇستەقىل بايقاش ، پىكىر يۈرگۈزۈش ۋە مەسىلىلەرگە جاۋاب ئىزدەشتەك ئىلمىي پوزىتسىيەسىنى يېتىلدۇرۇش لازىم .

يەتتىنچى ، بالىلارغا يارەملىشىپ گەرچە ئاددىي ، تۆۋەن سەۋىيىدە ھېسابلانسىمۇ ، لېكىن بەلگىلىك ئىجتىمائىي قىممەتكە ئىگە بولغان كىچىك كەشپىيات ، كىچىك تەجرىبىلەرنى ئېلىپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ ئىلىم - پەنگە بولغان ھەۋىسىنى ، يېڭىلىق يارىتىش روھىنى ۋە پەن - تېخنىكا ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇش لازىم .

سەككىزىنچى ، بالىلارنىڭ سانلىق مەلۇماتلارنى ستاتىستىكا قىلىشنى ، سخېما سىزىشنى ، كۆزىتىش خاتىرىسى يېزىشنى ۋە كىچىك ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش لازىم .

ئىشىنىمىزكى ، ئاتا ـ ئانىلار يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن تەرەپلەرنى چىڭ تۇتۇپ ، بالىلارنى ئىلىم ـ پەن يولىغا ياخشى يېتەكلەيدىغانلا بولسا ، ئۇلاردا كىچىكىدىن باشلاپ ياخشى ئىلمىي ساپا ئاساسىنى يېتىلدۇرەلەيدۇ .

2 . بالىلارنى ئىلمىي كۆزىتىش ئېلىپ بېرىشقا يېتەكلەيلى

كۆزىتىش ئىنسانلارنىڭ دۇنيانى بىلىشتىكى مۇھىم يولى . كۆزىتىش ئىقتىدارى ئىختىساس ئىگىلىرى هازىرلاشقا تېگىشلىك بىرخىل ساپا ، شۇنداقلا ئىنسانلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارىنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى . سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگى سۇخوملىنسكىي مۇنداق دېگەنىدى : «خۇددى ئۆسمۈرلەرگە كۇن نۇرى ، هاۋا ، سۇ كەم بولسا بولمىغىنىغا ئوخشاش بالىلار ئۇچۇن كۆزىتىش كەم بولسا بولمايدۇ . بۇ يەردىكى كۆزىتىش ئەقىل ـ پاراسەتنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنبەسىدۇر . » ئېلىمىزدىكى ئادەتتىن تاشقىرى بالىلار ئۇستىدە ئېلىپ بېرىلغان ئىز قوغلاپ تەكشۈرۈشتىن شۇ نەرسە بايقالدىكى ، بالىلار ئۆتكۇر سېزىمگە ۋە ياخشى كۆزىتىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەن . شۇڭلاشقا ئۇ تەبىئىي هالدا تەشەببۇسكارلىق بىلەن بىلىمگە ئېرىشىپ ، ئۆزلىرىنىڭ قىزىقىشى ۋە بىلىمگە بولغان ئىنتىلىشىنى قانائەتلەندۇرەلەيدۇ ، بۇ هەم ئۇلارنىڭ ياراملىق ئادەم بولۇپ يېتىلىشىگىمۇ ئاساس يارىتىپ بېرىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرى كىچىك ۋاقتىدىلا مەقسەتلىك ، پىلانلىق هالدا ئۇلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇشى لازىم . ئۇنداقتا ، بالىلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارىنى قانداق يېتىلدۇرۇش كېرەك ؟

بىرىنچى ، بالىلارنىڭ كۆزىتىش قىزغىنلىقىنى قوزغاش

كىشىرەك . قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە جۇڭگو ۋە چەت ئەل ئالىملىرىنىڭ ھەممىسى كۇچلۇك قىزىقىش ئاساسىدا ئاجايىپ مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرگەن . فرانسىيىنىڭ داڭلىق ئالىمى بور كىچىك ۋاقتىدا ئورمانلىقتا ھەرخىل ھاشاراتلارنىڭ مۇڭلۇق سايرايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ ، كۇچلۇك ھەۋەس بىلەن ئورمانلىققا كىرىپ ، سايرايدىغان ھاشاراتلارنى ئىزدەپ ئەستايىدىل كۆزەتكەن ، شۇنىڭ بىلەن ھاشارات تەتقىقاتىغا كۇچلۇك ئىشتىياق باغلاپ ، ئاخىر دۇنياغا مەشھۇر ئالىم بولۇپ يېتىشىپ چىققان . دېمەك ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ نېمىنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ، نېمىگە ھەۋەس قىلىدىغانلىقىنى چۈشىنىشى ھەمدە ئۇلارنىڭ قىزىقىشلىرىغا ھۆرمەت قىلىشى كېرەك . پەقەت بالىلار ئۆز ئەتراپىدىكى شەيئىلەرگە ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزگىرىشلىرىگە قىزىققاندىلا ، ئاندىن ئۇلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشتىن سۆز ئاچقىلى بولىدۇ . 4 ـ يىللىقتا ئوقۇيدىغان بىر قىز ئوقۇغۇچى ئائىلىسىدە بىرتال پۈرچاق تېرىپ ، ئۇنىڭ بىخ چىقىرىشىنى ، ئۆسۈشىنى ھەركۈنى كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ . ئۇ ، پۈرچاقنىڭ باشقا نەرسىلەرگە يامىشىپ ئۆسكەنده ھامان بىر يۆنىلىشتە بولىدىغانلىقىنى بايقاپ قىزىقىپ قاپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەتراپتىكى باشقا يۆگىشىپ ئۆسىدىغان ئۆسۈملۈكلەرنى كۆزىتىشكە باشلاپتۇ . ئۇ ئوخشاشمايدىغان ئۆسۈملۈكلەرنىڭ يۆگىشىپ ئۆسكەن چاغدىكى يۆنىلىشىنىڭ ئوخشاشمايدىغانلىقىنى ، مەسىلەن ، ھەشقىپىچەك سائەت ئىستىرىلكىسىنىڭ يۆنىلىشى بويىچە ئايلىنىپ يۆگىشىدىغانلىقىنى ، چاگامۇغ سائەت ئىستىرىلكىسىنىڭ قارشى يۆنىلىشى بويىچە سولغا يۆگىشىدىغانلىقىنى ، شۇنداقلا تەجرىبە قىلىش ئارقىلىق ھەربىر خىل ئۆسۈملۈكنىڭ يۆگىشىش يۆنىلىشىنى سۈنئىي ھالدا ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغانلىقىنى بايقاپ ، ئاخىر بىر پارچە كىچىك ئىلمىي ماقالە يېزىپ چىققان .

ئىككىنچى ، بالىلارغا كۆزىتىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىش كېرەك . بالىلارغا شەيئىلەرنى كۆزىتىش جەريانىدا يۇقىرىدىن ـ تۆۋەنگە ، سولدىن ـ ئوڭغا ، ئىچكى قىسمىدىن تاشقى ھالىتىگە ، تاشقى ھالىتىدىن ئىچكى قىسمىغا ، بىر پۈتۈنلۈكتىن ئايرىمىلىققا قاراپ كۆزىتىش لازىملىقىنى بىلدۈرۈپ ، توغرا ، ئەتراپلىق ، تەرتىپلىك بولغان كۆزىتىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، بالىلارنى ھەرخىل سەزگۈ ئەزالىرىنى ئىشقا سېلىپ كۆرۈپ بېقىشقا ، تۇتۇپ بېقىشقا ، پۇراپ بېقىشقا ، تېتىپ بېقىشقا ئۆگىتىش لازىم ، شۇنداق قىلغاندىلا بالىلاردا ئۆزلىرى كۆزەتكەن شەيئىلەرنىڭ ھەرخىل ئالاھىدىلىكلىرى توغرىسىدا بىرقەدەر ئەتراپلىق چۈشەنچە ھاسىل بولىدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلارغا سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق كۆزىتىش كېرەكلىكىنى ، پەقەت سېلىشتۇرغاندىلا ئوخشاشمىغان شەيئىلەرنىڭ ئورتاقلىقىنى ، ئوخشاش شەيئىلەرنىڭ پەرقىنى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە ماھىيىتىنى تېپىپ چىققىلى بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك .

ئۇچىنچى ، شەيئىلەرنى كۆزەتكەندە بالىلارنى ئىمكانقەدەر سۆزلىتىش كېرەك . ئادەمنىڭ تۇيغۇسى ئادەتتە تىل ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ ، بالىلار سۆزلەش ئارقىلىق كۆزەتكەن شەيئىلەرنى ئۆزىنىڭ ئەسلىدە بار بولغان بىلىم سىستېمىسىغا يېغىنچاقلايدۇ . بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلارنىڭ كۆزىتىش نەتىجىسىنى ۋە ئۇلارنىڭ شۇ شەيئىگە بولغان تەسىراتىنى ، نېمىنى كۆرگەنلىكىنى ، نېمىلەرنى ئويلىغانلىقىنى يازدۇرۇشقىمۇ بولىدۇ .بەلكىم بالىلار دەسلەپتە ياخشى يازالماسلىقى ، مۇۋاپىق تەسۋىرلىيەلمەسلىكى مۇمكىن ، بۇنىڭغا ئاتا ـ ئانىلار توغرا مۇئامىلە قىلىشى كېرەك ، بالىلارنىڭ بىلىمىنىڭ تەدرىجىي ئۆسۈشى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئېنىق ، مۇۋاپىق ھەم ئىلھام بېرىش خاراكتېرىگە ئىگە بېتەكلىشى ئارقىسىدا بارغانسېرى ياخشىلىنىپ كېتىدۇ .

تۆتىنچى ، تەبىئەتكە يۈزلىنىش . مەلۇم بىر ئاتا قىزىنى تەربىيىلەش ئۈستىدە توختالغاندا مۇنداق دېگەنىدى : «بىز دائىم دالىلارغا بېرىپ ، بىرەر تال گۈل ، بىرەر تۈپ ئوت - چۆپنى ئۈزۈپ تەھلىل قىلاتتۇق ، تاشلارنى چېقىپ كۆزىتىپ كۆرەتتۇق . . . » تەبىئەت گۈزەل ھەم سېھىرلىك بولىدۇ ، بالىلار تەبىئەت قوينىدا ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ . شۇڭا ئاتا - ئانىلار بارلىق پۈرسەتلەردىن پايدىلىنىپ بالىلارنى تەبىئەتكە ئېلىپ چىقىپ ئۇلارغا گۈل - گىياھلارنى كۆرسىتىشى ، قۇشلارنىڭ ساياراشلىرىنى ئاڭلاتقۇزۇشى ، تەبىئەتتىكى ئۆزگىرىشلەرنى ھېس قىلدۇرۇشى ، ئاينىڭ كىچىكلەپ چوڭىيىشى ، يامغۇردىن كېيىن ھەسەن - ھۈسەننىڭ پەيدا بولۇشى ، تۆت پەسىلنىڭ ئالمىشىشى ، يامغۇر ، بوران ، قار قاتارلىقلار توغرىسىدا ئويلىنىشقا يېتەكلىشى لازىم . بالىلارنى خۇشال كەيپىيات ئىچىدە يېتەكلىگەندە ، ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ . تەبىئەت قوينىدا بالىلارنى مول بىلىمگە ئىگە قىلىپ ، ئۇلارنىڭ ئەقىل- پاراسىتىنى ئۇرغۇتۇپ ، كۆزىتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرگىلى بولۇپلا قالماستىن ، يەنە ئۇلاردا تەبىئەتنى سۆيىدىغان ھېسسىياتنى ، تەبىئەتكە ئۇيغۇنلىشىدىغان ، تەبىئەت ئۈستىدە ئىزدىنىدىغان قابىلىيەتنى يېتىلدۇرگىلى بولىدۇ .

يېغىپ ئېيتقاندا ، بالىلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇشتە ئاتا - ئانىلار چوقۇم كۆڭۈل قويۇشى ، ئەستايىدىل بولۇشى ھەم ئۇزاققىچە داۋاملاشتۇرۇشى لازىم . مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ، بالىلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارى قانچە كۈچلۈك ، ئۆتكۈر بولغانسېرى ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش دەرىجىسى شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ . بالىلارنىڭ كۆزىتىشنى ، تەھلىل قىلىشنى ، پىكىر يۈرگۈزۈشنى ۋە مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشنى ئۆگىنىۋالغىنى بىلىم دەرۋازىسىنىڭ ئاچقۇچىغا ئېرىشكەن بىلەن باراۋەر بولىدۇ .

3 . بالىلارنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرەيلى

ئېلىمىزدىكى ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارى ھازىر چەت ئەل بالىلىرىنىڭكىگە يەتمەيۋاتىدۇ ، بۇ رېئاللىق كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ . مائارىپ مىنىستىرلىكى ، مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى ۋە دۆلەتلىك پەن ـ تېخنىكا جەمئىيىتىنىڭ يېقىندا دۆلىتىمىزدىكى 31 ئۆلكە ، شەھەردىكى ياشلار ـ ئۆسمۈرلەرگە تارقاتقان 12 مىڭ پارچە بىرلەشمە تەكشۈرۈش سوئال ـ جاۋاب جەدۋىلىنىڭ نەتىجىسىدىن قارىغاندا ، بالىلاردا ئىجادىي ئىقتىدار ئومۇمىيۈزلۈك يېتەرسىز بولۇپ ، پەقەت 15 % كە يېقىن بالا دەسلەپكى قەدەمدە ئىجادىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان ، بۇنىڭدىن ئانچە ئۈمىدلىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ . ئىجادىي ئىقتىدارى كەمچىل ئادەم پەقەت ئادەتتىكى ئادەم بولۇپ قالىدۇ ، خىزمەتتە ھەرقانچە كۈچىگەن بىلەنمۇ ، مەۋجۇت ھالەتنىلا ساقلاپ قالالايدۇ ، ئىشلىرىدا يېڭى ئىلگىرىلەش ۋە تەرەققىيات بولمايدۇ . ئەگەر بىر كوللېكتىپ ۋە بىر دۆلەتتە مۇشۇنداق ئادەملەر كۆپ ساننى ئىگىلەيدىكەن ، ئۇنىڭ ئىستىقبالىدىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ .

يولداش جياڭ زېمىن مۇنداق دەپ كۆرسىتىدۇ : «يېڭىلىق يارىتىش بىر مىللەتنىڭ جېنى ، بىر دۆلەتنىڭ گۈللەپ ياشنىشىدىكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ دېمەكتۇر .» شۇنداق ، دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ تەرەققىياتى ھەم گۈللىنىشى يېڭىلىق يارىتىش روھىغا ئىگە ئادەملەرنى يېتىشتۈرىدىغان ساپا مائارىپىغا موھتاج بولماقتا ، دۆلەتنىڭ يېڭىلىق يارىتىش سىستېمىسىنىڭ بەرپا قىلىنىشى ئاخىرقى ھېسابتا يېڭىلىق يارىتالايدىغان مائارىپقا باغلىق . بۇ دەۋر ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر

نەتىجىسى . ئۇنداقتا جەمئىيەتنىڭ ھۇجەيرىسى بولغان ئائىلە پەرزەنتلەرگە ئىجادىيلىق تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىشى كېرەك ؟

(1) ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ئۆزى چوقۇم يېڭىلىق يارىتىش ئېڭىغا ۋە ئىلمىي تەربىيىلەش ئۇسۇلىغا ئىگە بولۇشى كېرەك

يېڭىلىق يارىتىش ئېڭى بولمىغان ئاتا ـ ئانىلار كۆپىنچە بالىلارنىڭ يېڭىلىق يارىتىش ئېڭىنى نورمالسىز ئەھۋال دەپ قارايدۇ ، ئۇلار بالىلىرىنى «يارامليق» قىلىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن قاتتىق باشقۇرۇپ ، ئاتا ـ ئانا ۋە ئوقۇتقۇچىلار نېمە دېسە شۇنى قىلىشقا ، مەسىلىلەرگە ئۆلچەم بويىچىلا جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر قىلىدۇ . بالىلار كۈن بويى دەرس ئاڭلاش ، تاپشۇرۇق ئىشلەش ۋە ئىمتىھان بېرىشنىلا بىلىپ ، تەبىئەت ، جەمئىيەت بىلەن ئۇچراشمايدۇ ، ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان ئىشنى قىلىشقا ،ئۆزلىرى قىزىقىدىغان مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىشقا ئامالسىز قالىدۇ ، ئۇلارغا ئوتتۇرا ۋە ئالىي مەكتەپكە چىقىشتىن ئىبارەت بىرلا ئۆلچەم قويۇلىدۇ . بۇ ھالەت ئۇزاق ۋاقىت داۋاملاشسا ، بالىلارنىڭ قىزىقىشى ، ئىنتىلىشى ، تەسەۋۋۇرى نابۇت قىلىنىپ ، ئىجادىيلىقنى يېتىلدۇرۇش قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالىدۇ .

بىز باشتا تىلغا ئالغان ئېلىمىز ياشلار ـ ئۆسمۈرلىرىنىڭ ئىجادىيلىقى كەمچىل بولۇشتەك ھالەتنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاساسلىق ناھايىتى كۆپ ، ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئىلمىي بولماسلىقىمۇ بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر سەۋەب . تەنقىقاتلاردىن مەلۇم بولۇشچە ، ئائىلىدە ئەركە چوڭ بولغان بالىلاردا يۆلىنىۋېلىش پسىخىكىسى شەكىللىنىپ قالىدۇ ، بۇنداق بالىلار جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ ، مېڭىسىنى ، قولىنى ئىشقا سېلىپ يېڭىلىق يارىتىدىغان ئىشلارنى قىلىشنى خالىمايدۇ ، بۇنىڭ بىلەن

ئۇلارنىڭ ئىجادىي پائالىيەتلەرگە بولغان قىزىقىشى سۇسلىشىپ ، ئۇلار ئىجادىيلىق جەھەتتىكى يوشۇرۇن ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولىدۇ . ئائىلىگە «قاماپ» قويۇلغان بالىلار ئاغزىدىن «مەن خاتا قىپتىمەن» دېگەن گەپنى چۈشۈرمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. دە ، ۋاقىت ئۆتكەنسېرى مۇستەقىل خاراكتېرىنى يوقىتىپ ، ئۆزىنى كەمسىتىدىغان پىسخىكىسىنى شەكىللەندۈرۈۋالىدۇ ، ئۇلارنىڭ ھەۋەس ، ئىنتىلىشلىرى ۋە تەسەۋۋۇرى ئۆزىنى كەمسىتىش پىسخىكىسىنىڭ تەسىرىدە ئاجىزلاپ يوقايدۇ .قاتتىق باشقۇرىدىغان ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى مۇستەقىل پىكىر قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇپ ، ئاخىرقى ھېسابتا ئاتا ـ ئانىنىڭلا گېپىنى ئاڭلاپ ، بويسۇنۇشنىلا بىلىدىغان رايىشلاردىن بولۇپ قالىدۇ . يۇقىرىدا بايان قىلىنغان يۆلىنىۋېلىش ، ئۆزىنى كەمسىتىش ، بويسۇنۇش قاتارلىق پسىخىك ئالامەتلەر بالىلارنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى توسالغۇدىن ئىبارەت ، ساغلام بولمىغان بۇ خىل پسىخىكىنىڭ شەكىللىنىشى ئىلمىي بولمىغان تەربىيە ئۇسۇلى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار چوقۇم دەۋر تەلىپىگە ماسلىشىپ ، ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۇرۇشى ، تەلىم ـ تەربىيە قارىشىنى ئۆزگەرتىشى ، بالىلارنى ئىلمىي ، دېموكراتىك ئۇسۇل بويىچە تەربىيىلىشى لازىم ، بۇ بالىلارنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن پايدىلىق .

(2) ئائىلىدە يېڭىلىق يارىتىش كەيپىياتىنى بەرپا قىلىش كېرەك

ئائىلىدە تەسەۋۋۇر قىلىشقا ، ئىجاد قىلىشقا ئىلھام بېرىدىغان كەيپىياتنى بەرپا قىلىش ئىنتايىن مۇھىم . بۇنداق كەيپىيات ئىچىدە بالىلار بىلەن ئاتا ـ ئانىلاردا ئاكتىپ پىكىر ئالماشتۇرىدىغان مۇناسىۋەت بولىدى . باشلانغۇچ مەكتەپ

ئوقۇغۇچىلىرىدا ئوبرازلىق تەپەككۇر ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ ، ئۇلار تەسەۋۋۇرغا باي ھەم ماھىر كېلىدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئەركىن تەسەۋۋۇر قىلىشىغا ئىلھام بېرىشى لازىم .

9 ياشلىق بىر بالا يورۇقلۇق ئېنېرگىيىسىگە تايىنىپ ھەرىكەتلىنىدىغان ئالەم كېمىسىنى تەسەۋۋۇر قىلغان . ئانىسى ئۇنىڭدىن «نېمە ئۈچۈن يورۇقلۇقنى ئېنېرگىيە قىلىدۇ ؟ » دەپ سورىغاندا ، ئۇ بالا «يورۇقلۇق ۋە نۇر ھەممىلا يەردە بار ، كائىناتتىكى شۇنچە كۆپ يۇلتۇزلار ھەممىسى يورۇقلۇق چىقىرىدۇ ، ئالەم كېمىسى نەگىلا بارسا ئېنېرگىيىگە ئىگە بولالايدۇ » دەپ جاۋاب بەرگەن . ئانىسى ئۇنىڭ بۇ خىيالىدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولغان . لېكىن ، بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ مول تەسەۋۋۇرلۇق ئويلىرىنى «قۇرۇق خام ـ خىيال» دەپ ئەيىبلەيدۇ . بۇيۇك ئالىم ئېينىشتىين : «تەسەۋۋۇر دۇنيادىكى ھەممە نەرسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ، ئىلگىرىلەشكە تۇرتكە بولىدۇ ، شۇنداقلا بىلىمنى تەدرىجىي تەرەققىي قىلدۇرىدىغان مەنبە بولىدۇ . » دېگەنىدى . بارلىق ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئىجادىيلىققا ئىگە تەسەۋۋۇرىغا مەدەت بېرىشى ۋە ئۇنى قوللاپ قۇۋۋەتلىشى لازىم .

(3) بالىلارنى كۆپرەك سوئال سوراشقا ئىلھاملاندۇرۇش لازىم

كىچىك بالىلار سوئال سوراشقا ئامراق كېلىدۇ ، بەزىلىرى يېپىدىن ـ يېڭىنسىغىچە سورايدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ بۇنداق ئاكتىپچانلىقىنى قوغدىشى ، سورىغان سوئاللىرىغا بىپەرۋا قارىماسلىقى ، ھەرگىزمۇ ئۇنى ئاۋارىچىلىك دەپ قاراپ ، ئۆزىگە بېسىم قىلىۋالماسلىقى لازىم . ئۇنداق قىلغاندا بالىلارنىڭ ئىجادىيلىقى بېسىمغا ئۇچرايدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەندە سەۋرچان بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشى لازىم . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ

سوئالىغا ئاكتىپ ئىنكاس قايتۇرغاندىلا ، بالىلارنىڭ قىزىقىشى ۋە ئىنتىلىشىنى قانائەتلەندۈرەلەيدۇ ۋە تەرەققىي قىلدۇرالايدۇ .

(4) ئەمەلىي ئىشلەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈپ ، ئۇنى - بۇنى ياساشنى ئۆگىتىش كېرەك

شائىخەيدە بۇرۇن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كىچىك كەشپىيات تەجرىبە سىنىپى ئېچىلغان . سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارنى تەسەۋۋۇر قىلىش ئىقتىدارى ۋە ياساش ئىقتىدارىغا قاراپ ئۈچ خىلغا ئايرىغان : بىرىنچى خىلى ، تەسەۋۋۇر ئىقتىدارى ۋە ياساش ئىقتىدارىنىڭ ھەر ئىككىسى كۈچلۈكلەر ؛ ئىككىنچى خىلى ، تەسەۋۋۇر ئىقتىدارى بىر قەدەر كۈچلۈك ، ئەمما ياساش ئىقتىدارى بىرقەدەر ئاجىزلار ؛ ئۈچىنچى خىلى ، ھەر ئىككى جەھەتتىن بىرقەدەر ئاجىزلار . بۇ ئۈچ خىل ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئىككىنچى خىلدىكىلەر بىرقەدەر كۆپ بولۇپ ، ئۇلار ئويلىيالايدىغان ، ئەمما قىلالمايدىغانلار ئىكەن ، بىر ئوقۇغۇچى 26 تۈرلۈك كىچىك كەشپىياتنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ ، ئەمەلىي ئىشلەش ئىقتىدارى ئاجىز بولغاچقا ، ئۆگىنىش ئاخىرلاشقاندا بىرنىمۇ ياساپ پۈتتۈرەلمىگەن . تەجرىبە سىنىپىنىڭ ئەھۋالى شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ كىچىك كەشپىياتنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش - چىقىرالماسلىقىدا ياساش ئىقتىدارى ھەل قىلغۇچ ئامىل ھېسابلىنىدۇ . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ئەمەلىي ئىشلەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشى ، بالىلار بىلەن بىرلىكتە ئائىلىدە ئىشلىتىدىغان نەرسىلەرنى ياساش ۋە رېمونت قىلىش ئارقىلىق ، بالىلارنى «قولى گۈل» ماھىرلاردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈشى لازىم .

(5) بالىلارنىڭ كىچىك كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتلەرنى ئېلىپ بېرىشىغا ئىلھام بېرىش ۋە ياردەم بېرىش لازىم

كەشىپ قىلىش ۋە ئىجاد قىلىش ئۈنچە سىرلىق ئىش

ئەمەس . ئىلىم - پەندىكى بەزى زور كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتلەر كۆپىنچە ئەتراپىمىزدىكى شەيئىلەردىن تۇغۇلىدۇ ، ھەتتا بىز ئادەتتە كۆرۈپ تۇرغان بەزى ھادىسىلەرنى پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي تۇتۇۋالىدىغان بولساق ، ئويلىمىغان مۆجىزە بارلىققا كېلىدۇ . بالىلارنىڭ كىچىك كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتلىرى ئادەتتە بىرقەدەر ئاددىي بولغانلىقى ، قوللىنىلغان پەن - تېخنىكىمۇ مۇرەككەپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇنى ئانچە قىيىن ئىش دەپ كەتكىلى بولمايدۇ .

دۇنيادا مۇكەممەل شەيئى يوق ، ھەرقانداق شەيئىنىڭ كەمچىل تەرىپى بولىدۇ ، شۇ كەمچىل تەرىپىنى بايقىيالايدىكەنمىز ، ئۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ يولىنى تاپالايمىز . كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجى خىلمۇ خىل بولىدۇ ، كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى بىلگەن ھامان تەتقىق قىلىدىغان تېمىمۇ بولىدۇ . كەمچىل تەرەپلەرنى ۋە ئېھتىياجنى بايقاشنىڭ ئۆزى بالىلارنىڭ ئىجادىيەت ۋە كەشپىيات مەنبەسىدۇر .

بېيجىڭدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4- يىللىقىدا ئوقۇيدىغان بىر ئوقۇغۇچى يامغۇر ياغقان كۈنى يامغۇرلۇق چاپىنىنى كىيىپ ئۆيگە قايتقان ، نەتىجىدە يامغۇرلۇق چاپىنىدىن ئېقىپ چۈشكەن سۇ ئايىغىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن . شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدا يامغۇرلۇق چاپىنىنى ئۆزگەرتىش ئويى تۇغۇلغان . دېمەك ، ئۇ كەشپىيات ۋە ئىجادىيەت تېمىسىنى تاپقان . ئۇ يامغۇرلۇق كىيىمىنى قانداق قىلغاندا بەدەنگە چاپلىشىپ تۇرمايدىغان قىلغىلى بولىدۇ ، دېگەن مەسىلىنى ھەركۈنى ئويلىغان . بىركۈنى ئۇ ئارتىسلارنىڭ كۆينىكىدىن ئىلھام ئېلىپ ، يامغۇرلۇق كىيىمىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە سىم چەمبىرەك ئورناتقان- دە ، يامغۇرلۇق كىيىم بەدەنگە چاپلاشمايدىغان بولغان ، لېكىن ئۇ بىئەپ بولۇپ قالغان . كېيىن ئۇ يەل توشقۇزۇلغان قۇتۇلدۇرۇش چەمبىرىكىنىڭ ئىلھامى بىلەن دادىسىنىڭ ياردىمىدە بىر تال

يۇمشاق سۇلياۋ نەيچىنىڭ ئىككى ئۇچىنى تۇتاشتۇرۇپ ، ئۇنىڭغا يەل بېرىدىغان ئېغىز بېكىتىپ ، يۇمشاق نەيچىنى يامغۇرلۇق چاپان ئېتىكىنىڭ تۆۋەنكى قىرىغا تىكىپ قويغان . سۇلياۋ نەيچىگە يەل بېرىلگەندە ، يامغۇرلۇق چاپان كۇنلۇككە ئوخشاش ئېچىلىپ ، ئاياغنىڭ ئىچىگە يامغۇر سۇيى ئېقىپ چۈشمەيدىغان بولغان . يەنە بىر مىسال ، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى 69 - تۆەننىڭ باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى جۇاڭ چۇشاۋ كەشىپ قىلغان «قوناق دېنى ئايرىيدىغان ئاددىي ئۇسكۇنە» دائىنى ئاسان ، تېز ، ئۇنۇملۇك ئايرىيدىغان ئالاھىدىلىكى بىلەن ئاپتونوم رايونلۇق 7- نۆۋەتلىك ياشلار - ئۆسمۇرلەر ئەسەر كۆرگەزمىسىدە بىرەك ماختاشقا ئېرىشكەن . ئاقسۇ ۋىلايىتى ئاۋات ناھىيىسى ئايۇاغ يېزا مەكتىپىدىكى ساۋاقداش زەينەپنىڭ كەشىپ قىلغان «ئۆسۇملۇك غولىغا دورا سۈركەش ماشىنىسى» ، بورتالا شەھەرلىك 4 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى لیۇشىڭ كەشىپ قىلغان «كۆز شەكلىدىكى تېمىتىپ سۇغىرىدىغان پۈركۇگۇچ» ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 8- نۆۋەتلىك ياشلار - ئۆسمۇرلەرنىڭ پەن - تېخنىكا ئەسەرلەر كۆرگەزمىسىدە 1- دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن .

بۇلاردىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، بالىلار ئوبدان كۆزىتىپ ، چوڭقۇر باش قاتۇرۇپ ئۆزى قول سېلىپ ئىشلىيەلەيدىغانلا بولسا ، ئانچە - مۇنچە كىچىك كەشپىيات ۋە ئىجادىيەتلەرنى يارىتىشى قىيىنغا چۈشمەيدۇ . بۇ يەردىكى ھالقىلىق مەسىلە ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلاردىكى ئىجادىي تەپەككۇرىنىڭ بىخلىرىنى بايقاپ ۋە تونۇپ يېتىپ ، ئۇلارنى ۋاقتىدا ئىلھاملاندۇرۇپ ، قوللاش ۋە قوللىيالماسلىقىدا . شۇڭا ، ئاتا - ئانىلار تەلىم - تەربىيە قارىشىنى ئۆزگەرتىپ ، بالىلارنىڭ ئىجادىي تەپەككۇرى ۋە قول سېلىپ ئىشلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشكە دىققەت قىلىشى لازىم . بالىلارنىڭ نېمىلەرنى

بايقىغانلىقى ، نېمىلەرنى ئىجاد قىلغانلىقى ئانچە مۇھىم ئەمەس ، ئەڭ مۇھىمى مۇشۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ ئىزدىنىش روھى ۋە ئىجادىي ئىقتىدارىنىڭ يېتىلىدىغانلىقىدا .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . بالىڭىزنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ ؟

2 . بالىڭىزغا شارائىت يارىتىپ بېرىڭ ، ئائىلىڭىز ئىلىم - پەن نۇرىغا تولسۇن !

بالىلارنىڭ دەرستىن سىرتقى تۇرمۇشىغا يېتەكچىلىك قىلايلى

شەنبە ، يەكشەنبىلىك دەم ئېلىش ، قىشلىق ۋە يازلىق تەتىل مول ۋاقىت مەنپەيدۇر ، ئۇنىڭدىن تولۇق پايدىلىنىش كېرەك .

شەنبە ، يەكشەنبىلىك دەم ئېلىش پۈتۈن ئائىلە خۇشاللىققا چۆمىدىغان ، ئائىلە ئەزالىرىنى ئۇيۇشتۇرىدىغان ، بالىلار ئەڭ كۆپ مەنپەئەتلىنىدىغان پائالىيەت كۈنى بولسۇن .

ئۇيناش بالىلارنىڭ ھوقۇقى ۋە پسىخىك ئېھتىياجى ، بالىلار پائالىيەت جەريانىدا ئۆسۈپ يېتىلىدۇ .

1 . دەرستىن سىرتقى ۋاقىتنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ كۆرەيلى

ئاتا ـ ئانىلار ئادەتتە بالىلار مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، ھەركۈنى ئۆگىنىش قىلىش ئۇلارنىڭ ئاساسلىق پائالىيىتى دەپ قارايدۇ ، شۇڭا بالىلارنىڭ دەرستىن سىرتقى ۋاقتىنىڭ قانچىلىك بولىدىغانلىقى ئۈستىدە ئەستايىدىل ئويلانمايدۇ ، ئەمدى بىز بىر ھېسابلاپ كۆرەيلى .

(1) باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىر كۈنلۈك دەرستىن سىرتقى ۋاقتى قانچىلىك بولىدۇ ؟

مائارىپ مەمۇرىي ئورۇنلىرى ھەركۈنى 5 سائەت دەرس ئۆتۈلىدۇ ، دەپ بەلگىلىگەن .

ھەربىر سائەتلىك دەرس 40 مىنۇت × 5 = 200 مىنۇت

= 3 سائەت 20 مىنۇت

ئەگەر ھەرکۇنلۇك دەرس 6 سائەت بولسا × 40 مىنۇت = 240 مىنۇت ، يەنى 4 سائەت بولىدۇ .

بىر كۇنلۇك 24 سائەت – 10 سائەت (ئۇخلاش) – 4 سائەت (دەرس) = 10 سائەت (ھەرکۇنلۇك دەرستىن سىرتقى ۋاقىت) . ئەگەر كەڭرەك ھېسابلىساق ، ھەرکۇنلۇك دەرستىن سىرتقى ۋاقىتمۇ 8 سائەت بولىدۇ .

(2) باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بىر يىللىق دەرستىن سىرتقى ۋاقتى قانچىلىك بولىدۇ؟

بىر ھەپتىنىڭ 7 كۇنىدە 5 كۇن ئوقۇپ ، 2 كۇن دەم ئالىدۇ .

بىر يىلدا 2 كۇن × 52 ھەپتە = 104 كۇن + 7 كۇن (قانۇندا بەلگىلەنگەن دەم ئېلىش كۇنى) + قىشلىق ، يازلىق تەتىل 2 ئاي ـ تەكرار ھېسابلانغان دەم ئېلىش ، بايرام كۇنلىرى = 160 كۇن ئەتراپىدا .

مۇشۇنداق ھېسابلاپ كۆرگەندە ۋاقىتنىڭ ھەقىقەتەن ئاز ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىمىز . ئەسلىدە بالىلار مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ، ئۆگىنىش ئۇلارنىڭ ئەڭ ئاساسلىق تۇرمۇش مەزمۇنى بولىدۇ ، بۇ بالىلارنىڭ كۆپ قىسىم ۋاقتىنى ئىگىلەپ كېتىدۇ ، دەپ قاراش قارىغاندا ئانچە رېئال بولمىسا كېرەك .

2 . بالىلارنىڭ ساداسىنى ئاڭلاپ باقايلى

يۇقىرىدىكى ئىككى ھېساباتنى قىلغاندىن كېيىن ، بىز ۋاقىت مەنبەسىنىڭ خېلى زور ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتۇق . ئۇنداقتا ، دەرستىن سىرتقى شۇنچە كۆپ ۋاقىتتا نېمە قىلىش كېرەك ؟

بەزى ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ئىشلەپ تۇغىتەلمەيدىغان ھەرخىل مەشىق ، يېتەكلەش ماتېرىيالى ۋە پايدىلىنىش

ماتېريالىرىنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ ، بالىلىرىنى يەنە ھەرخىل تەربىيىلەش كۇرسلىرىغا ئاپىرىدۇ ، پۇلىنىڭ كۆزىگە قارىماي ئائىلە ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ دەرس ئۆتكۈزىدۇ . يېغىپ ئېيتقاندا ، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار كۆڭۈل قويۇپ پىلان تۈزۈپ بالىلارنىڭ دەرستىن سىرتقى ۋاقتىنى زور دەرىجىدە ئىگىلەپ ، بىر مىنۇت ۋاقتىنمۇ بىكار ئۆتكۈزمەسلىككە تىرىشىدۇ .

بالىلار ئامالسىزلىقتىن كىتاب دۆڭىسىگە ، سوئال دۆڭىسىگە كۆمۈلۈپ قالىدۇ ، ھەركۇنى تۈگىمەيدىغان تاپشۇرۇقلارنىڭ دەستىدىن دەم ئېلىش كۇنى «بىلىم ئېلىش» كۇنىگە ، «ئازابلىنىش » كۇنىگە ، «يالغۇزسىراش» كۇنىگە ، «چارچاش» كۇنىگە ئايلىنىپ قالىدۇ . بۇنداق ئۆگىنىش يۇكى ۋە بېسىمىنىڭ ئېغىرلىشىپ كېتىشى نەتىجىسىدە ، مەكتەپ ، ئائىلە ۋە ئوقۇغۇچىلارنىڭ پسىخىك توقۇنۇشى كەسكىنلىشىپ كېتىدۇ .

1998 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ 420 نەپەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان ئۇلگە ئېلىپ تەكشۈرۈشىدىن قارىغاندا ، دەم ئېلىش ۋە بايرام كۇنلىرىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدۇق ، دەپ قارىغان بالىلار 88.6 % نى ، نارازى بولغان بالىلار 9.4 % نى تەشكىل قىلغان . بۇنىڭدىن بىز بالىلارنىڭ ئەركىنلىككە ئېرىشىش تەلىپىنىڭ ئىنتايىن كۇچلۇك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايمىز . ئۆيدىن قېچىپ چىققان ئىككى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ مۇئەللىمگە يازغان خېتىنى مەملىكەتلىك خەلق قورۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىرى قۇرۇلتايغا ئېلىپ بېرىپ كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئوقۇپ بەرگەن . خەتتە مۇنداق دەپ يېزىلغان : «قەدىرلىك مۇئەللىم ، بىزنىڭ خوشلاشماي كېتىپ قالغىنىمىزنى كەچۈرگەيسىز . سىزنىڭ بىزنى ئىنتايىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭىزنى بىلىمىز ، لېكىن بىزنىڭ سىزگە

ئۆچلۇكسىز كېلىدۇ ، سىز بىزنىڭ سىنىپ كۆچۈشىمىز ئۇچۇن نۇرغۇن بەدەل تۆلىدىڭىز ، بىز بۇنى چۈشىنىمىز ، لېكىن كەچۈرمەيمىز . چۈنكى ، سىز ئۆزىڭىزنى قۇربان قىلىش بىلەن بىرگە بىزنىمۇ قۇربان قىلىۋەتتىڭىز . سىز تاماق يېيىشنى ، ئۇيقۇنى ئۇنتۇغان هالدا بىزنى تەربىيىلىمەكچى بولدىڭىز ، بىزنىڭ هېيت ـ بايرام كۈنلىرىمىز ، يەكشەنبە كۈنلىرىمىز ، كىنو كۆرىدىغان ۋاقتىمىز ، مۇزىكا ئاڭلايدىغان ۋاقتىمىز يوق بولدى ، شۇنداقلا هېسسىياتىمىز ، خاراكتېرىمىز ، ئىدىيىمىزمۇ يوق بولدى . بىز پەقەت سىز خالىغانچە باشقۇرىدىغان ماشىنا ئادەملا بولۇپ قالدۇق . . . . » ۋەكىل خاراكتېرىگە ئىگە بۇ خەت ئوقۇتقۇچىغا يېزىلغان ، شۇنداقلا ئاتا ـ ئانىلارغىمۇ يېزىلغان دېيىشكە بولىدۇ . بىز بالىلارنى شۇ قەدەر قىينىاپ تۇرۇپ ، يەنە «ئۇلارنى ياخشى بولسۇن دېدۇق» دەپ قارىدۇق ، بالىلارنى هېسسىياتى ، خاراكتېرى ، ئىدىيىسى بولمىغان «هېچقانداق سېزىمى بولمىغان» ماشىنا ئادەملەرگە ئايلاندۇرۇپ قويدۇق . بۇنىڭدا ئوبيېكتىپ چوڭ مۇهىت ، ئىمتىهان ماۋزۇسى ۋە ئادەت كۈچىنىڭ تەسىرى بولسىمۇ ، لېكىن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ سۇبيېكتىپ تەرىپىدىن قارىغاندا ، تۈپ سەۋەب يەنىلا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تەلىم ـ تەربىيە قارىشىنىڭ كونىلىقى ۋە بالىلارنى ئىلمىي ئۇسۇلدا تەربىيىلەش هەققىدىكى بىلىمىنىڭ كەم بولغانلىقىدا .

3 . بالىلارنى ياراملىق قىلىپ تەربىيىلەشتە ئاساسىي كۈچنى دەرستىن سىرتقى ۋاقىتقا قارىتىش كېرەك

مەلۇم بىر ماۋزۇ مۇتەخەسسىسى مۇنداق دەپ

كۆرسەتكەنىدى : «ياراملىق بولۇش - بولالماسلىقنىڭ ئاچقۇچى ئادەمنىڭ ئىشتىن سىرتقى ۋاقتىنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىگە باغلىق .» ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى نۇرغۇن شارائىتلار ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدۇ ، لېكىن ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى پەرق ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق بولغان «ئىشتىن سىرتقى ۋاقتى» نى قانداق ئىگىلىگەنلىكى نەتىجىسىدە شەكىللىنىدۇ .

سۇئال دەۋرىدىكى شائىر لۇيۇنىڭ «ماھارەت شېئىرنىڭ سىرتىدا بولىدۇ» دېگەن سۆزى بار . ئۇنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنى شېئىرنى ياخشى يېزىش ئۈچۈن ئىشكىنى تاقاپ قويۇپ ، كىچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ، تاماق يېمەي ھەم ئۇخلىماي باش قاتۇرۇپ ئويلاپ يېزىشنىلا بىلگەن بىلەن بولمايدۇ ، كۆپ كۆرۈپ ، تەجرىبە توپلاپ ، ھېسسىيات ۋە تەسىرات كۆپەيگەندە ئۆزلۈكىدىن ئىلھامى ئۇرغۇپ ، شېئىر تەبىئىي ھالدا پۈتۈپ چىقىدۇ ، دېگەندىن ئىبارەت . بالىلارنىڭ ياراملىق بولۇشىغا نىسبەتەن لۇيۇنىڭ سۆزىنى ئۆزگەرتىپ «ماھارەت دەرسىنىڭ سىرتىدا» دېسەك مۇۋاپىق بولىدۇ .

ئاتا - ئانىلار ھامان بالىلىرىنىڭ پۈختا ئۆگىنىش ئاساسىغا ئىگە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ ، بۇ ئەلۋەتتە توغرا ، لېكىن ئاساس دېگەن نېمە ؟ قانداق قىلغاندا ئۇنى پۈختا قىلغىلى بولىدۇ ؟ بەزى ئاتا - ئانىلار ئۆگىنىش ئاساسىنى پۈختىلاش ئۈچۈن دەرسخانىدا ئۆگەنگەن بىلىملەرنى تەكرار مەشىق قىلىش كېرەك ، دەپ قارايدۇ . ئۇلار تاپشۇرۇقنى كۆپ ئىشلەشنىڭ پۈختىلاشقا باراۋەر ئەمەسلىكىنى ، دەرسخانىدا ئۆگەنگەن بىلىمنىڭ پەقەت ئاساسىنىڭ پولات تايىقىنى تىزغانلىق بولىدىغانلىقىنى ، پولات تاياقلا بولسا پۈختا ئاساس سالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ، بۇنىڭدىن باشقا سېمونت ئارىلاشما لاي ۋە قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى لازىم بولىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ . بىلىم ئاساسىنى تولۇقلايدىغان

ماتېريال بالىلار دەرستىن سىرت ئىگە بولغان بىلىم ، قابىلىيەت ۋە ئىدىيىدۇر ، بالىلار پەقەت دەرستىن سىرت كۆپرەك ئۆگەنسە ، ئۆگىنىش دائىرىسى كەڭرەك بولسا ، ئاندىن دەرسخانىدا ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنەلەيدۇ ؛ قانداق ياشاش ، قانداق ئادەم بولۇش كېرەكلىكىنى ھېس قىلالايدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ياراملىق ئادەم بولۇشنىڭ ئاساسىنىمۇ مۇستەھكەملىيەلەيدۇ .

4 . پەرزەنتلەرنىڭ ئارام ئېلىش پائالىيەتلىرىگە ئىلمىي يېتەكچىلىك قىلايلى

ئارام ئېلىش دېگىنىمىز ، ھەربىر شەخسنىڭ خىزمەت ، ئۆگىنىش ۋە تۇرمۇش ئىشلىرىدىن كېيىنكى ئۆز ئىلكىدە بولىدىغان ئەركىن ھالەتنى كۆرسىتىدۇ . ئۇ بىرخىل تۇرمۇش شەكلى ، كىشىلىك ھوقۇقنىڭ بىر قىسمى ، شۇنداقلا جەمئىيەت تۇزۇمىنىڭ بىر ھالقىسى .

1948 - يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئېلان قىلغان «كىشىلىك ھوقۇق خىتابنامىسى» نىڭ 24 - ماددىسىدا مۇنداق بەلگىلەنگەن : «ئارام ئېلىش تۇپ كىشىلىك ھوقۇق دېمەكتۇر ، ئۇ پۇقرالارنىڭ ئۇزلۇكسىز ئەمگەك قىلىش ۋە باشقا ھوقۇقلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشىنىڭ زۆرۈر شەرتى . » 1959 - يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ماقۇللىغان «ئۆسمۈرلەر ھوقۇقى خىتابنامىسى» نىڭ 7 - ماددىسىدا مۇنداق بەلگىلەنگەن : «ئۆسمۈرلەر تولۇق ئويناش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشى ھەمدە ئۇلارغا مائارىپ مەقسىتىگە ماسلاشتۇرۇپ تەربىيە ئېلىپ بېرىلىشى ، جەمئىيەت ۋە ھۆكۈمەت تەسىس قىلغان ئورگانلار ئۆسمۈرلەرنىڭ ئويناش ھوقۇقىغا كاپالەتلىك قىلىش

ئۇچۇن تىرىشىشى لازىم .» لېكىن ، ھوقۇقنىڭ بەلگىلەنگىنى ھەرگىزمۇ ھوقۇققا ئىگە بولغانلىق بىلەن باراۋەر ئەمەس ، ھوقۇققا ئىگە بولغانلىقنىمۇ ھوقۇقنى ھەقىقىي ئىشلىتەلىدى ، دەپ قارىغىلى بولمايدۇ .

ئارام ئېلىش پائالىيىتىمۇ پايدىلىق ھەم پايدىسىز بولۇشتەك ئىككى تەرەپلىمە ئالاھىدىلىككە ئىگە . ئۇنداقتا ، ئارام ئېلىش پائالىيىتىدە ئىسراپچىلىق قىلىش كېرەكمۇ ياكى ئىقتىسادچىل بولۇش كېرەكمۇ ؟ ئۆلچىمى تۆۋەن بولۇشى كېرەكمۇ ياكى يۇقىرى بولۇشى كېرەكمۇ ؟ بىز بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە پايدىلىق بولغان بىر خىل تەرەققىيات شەكلىدىكى ئارام ئېلىش پائالىيىتىنى ، بالىلارنىڭ دەم ئېلىش كۈنلىرىنى ۋە يازلىق ، قىشلىق تەتىلىك پائالىيەتلىرىنى ساپا مائارىپىنىڭ نىشانىغا كىرگۈزۈپ ، بالىلارنىڭ دەم ئېلىش جەريانىدا تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ھەم ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىشنى تەشەببۇس قىلىمىز .

لېكىن ، خېلى يىللاردىن بېرى مەكتەپ ۋە ئائىلىدە يولغا قويۇلغان ئىمتىھان مائارىپىدا بالىلار قانداق ئۆگىنىشى كېرەك ؟ قانداق كىتاب ئوقۇشى كېرەك ؟ دېگەن مەسىلىلا تەكىتلىنىپ ، بالىلار قانداق دەم ئېلىشى ، قانداق كۆڭۈل ئېچىشى كېرەك ، دېگەن مەسىلە ئەزەلدىن سۆزلەنمىدى ، دەم ئېلىش ، ئويناش يامان بالىلارنىڭ ئىشى دەپ قارالدى . بۇ ئىنتايىن خاتا قاراشتۇر ، ئەمەلىيەتتە دەم ئېلىشنى ئۆگىنىش تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ، ئادەم بولۇشنى ئۆگىنىشنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنىدۇر . نۇرغۇن ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر ئۆسۈپ يېتىلىشى ياخشى بولمىغانلىقى ، جەمئىيەت تەجرىبىسى كەمچىل بولغانلىقى سەۋەبىدىن جىنايەت ئۆتكۈزىدۇ ، بۇ ئىشلارنىڭ كۆپىنچىسى دەم

ئىلىش كۈنلىرىدە يۈز بىرىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، ئۇلار نۇرغۇن يامان ئادەتلەرنىمۇ دەم ئىلىش كۈنلىرىدە شەكىللەندۈرۈۋالىدۇ . بۇ ھەرگىزمۇ دەم ئىلىشنىڭ ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقارغان مەسىلە ئەمەس ، بەلكى ئۇزاق ۋاقىتتىن بېرى بۇ جەھەتتىكى يېتەكلەشنىڭ كەمچىل بولغانلىقىدىن كېلىپ چىققان مەسىلە . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار كۆز قارىشىنى ئۆزگەرتىپ ، پەرزەنتلەرنىڭ ئارام ئىلىش پائالىيەتلىرىنىڭ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىشى ، ئارام ئىلىش پائالىيەتلىرىدە جەمئىيەتكە زىيان يەتكۈزىدىغان مەسىلەرنىڭ يامراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئىلىشى لازىم .

ئۇنداقتا ، بالىلارنىڭ ئارام ئىلىش پائالىيەتلىرىگە قانداق قىلغاندا ئىلمىي ئۇسۇل بويىچە يېتەكچىلىك قىلغىلى بولىدۇ ؟

(1) بالىلارنىڭ ئارام ئىلىشقا نىسبەتەن توغرا پوزىتىسىيىدە بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك

بالىلارغا دەم ئىلىش ۋاقتىنى بىكار ئۆتكۈزمەسلىكنى ، نېمە قىلىشنى خالىسا شۇنى قىلماسلىقنى ، ھۆرۈنلۇق ۋە كەپسىزلىك قىلماسلىقنى بىلدۈرۈش كېرەك . ئارام ئىلىشنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى تۇرمۇشنى سۆيۈش ، تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئۆگىنىش ، ئارام ئىلىش ئارقىلىق ئۆزىنى پائال تەرەققىي قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت . شۇڭا ، بالىلارنىڭ ئارام ئىلىش پائالىيىتىگە يېتەكچىلىك قىلىشقا ۋە ئارام ئىلىشنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك .

(2) بالىلارنى ئارام ئىلىش ۋاقتىدا ئومۇمىي ئەخلاققا رىئايە قىلىشقا يېتەكلەش كېرەك

ئارام ئىلىش ۋاقتىلىرىدا بالىلارنى مۇھىتنى ئاسراش ، باشقىلارغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ، خالىغان يەرگە تۈكۈرمەسلىك ، مېۋە ـ چېۋە شۆپۈكلىرى ۋە ئەخلەتلەرنى

كەلسە ـ كەلمەس تاشلىماسلىق ، تامغا قالايمىقان خەت يازماسلىق ، سىزماسلىق قاتارلىق جەھەتلەرگە دىققەت قىلىشقا يېتەكلەش لازىم .

(3) بالىلارنىڭ ئارام ئېلىش پىلانى تۈزۈشىگە يېتەكچىلىك قىلىش لازىم

بالىلارنىڭ ئەھمىيەتلىك بولغان ئارام ئېلىش مەزمۇنلىرىنى تاللىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش لازىم . بالىلارنىڭ ئارام ئېلىش تۈرمۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىشتا ، ئاساسلىقى ئۇلارغا ئارام كۈنلىرىنى قانداق ئۆتكۈزۈشنى ئۆگىتىش كېرەك . ھەممە ئىشىغا چات كېرىۋېلىپ ، ھەممە نەرسىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىشتىن ساقلىنىش لازىم . «ھەمراھ بولۇپ ئۆگىنىش» نى ئاز دەپ ، يەنە «ھەمراھ بولۇپ ئىمتىھان بېرىدىغان» ، ئارام ئېلىشىغمۇ «ھەمراھ» بولىدىغان ئىشلارنى قىلساق بولمايدۇ . بالىلارغا چوقۇم ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقى بېرىشىمىز ، بالىلارنىڭ ئۆز ئېھتىياجى ئۈستىدە ئىزدىنىشىگە ، ئۆز ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىدىغان پائالىيەتلەرنى تاللىشىغا يول قويۇشىمىز ، شۇ ئارقىلىق مەكتەپتىكى بىر تۈتاش پائالىيەتلەردە قانائەتلەندۈرەلمىگەن تەلەپلەرنى تولۇقلىشىغا ياردەم بېرىشىمىز لازىم . شۇنداق قىلغاندىلا ، بالىلارنىڭ ئۆزىنى بايقىشى ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشىنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ . بۇنىڭ ئۈچۈن بالىلار ئالدىن پىلان تۈزۈپ چىقىشى ، ئاندىن ئاتا ـ ئانىلار ياردەملىشىپ تەھلىل قىلىشى ، تەكلىپ بېرىشى ، تۈزىتىپ بېرىشى ، مۇڭاپىقلىرى ۋە مۇمكىنچىلىكى بارلىرىنى قوللىشى ، مۇڭاپىق بولمىغان تەلەپلەرنى قايىل قىلىپ تۈزىتىشى لازىم .

(4) ئۆسمۈرلەرنىڭ ۋاقتىنى مۇڭاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىش لازىم

بالىلارنىڭ ۋاقتىنى كونترول قىلالماي قېلىشىدىن ، چېكى يوق ئارام ئېلىشقا بېرىلىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ، بولۇپمۇ

شەنبە ۋە يەكشەنبىلىك پائالىيىتىنىڭ چېكىدىن ئېشىپ كېتىپ ، كېيىنكى ھەپتىلىك ئۆگىنىش ھەم تۇرمۇشىغا تەسىر يېتىشىدىن ساقلىنىش لازىم .

(5) بالىلارنىڭ ئەھمىيەتلىك بولغان ئارام ئېلىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش كېرەك

بىرىنچى ، ياخشى كىتابلارنى ئوقۇش پائالىيىتى . بالىلار ئۆزىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان مۇنەۋۋەر ئوقۇشلۇقلاردىن مەزمۇنى قىسقىراقلىرىنى تاللاپ ، شەنبە ، يەكشەنبە كۈنلىرى ئوقۇسا ، مەزمۇنى ئۇزۇنراقلىرىنى يازلىق ، قىشلىق تەتىلىدە ئوقۇسا بولىدۇ . كىتاب ئوقۇش جەريانىدا بالىلارنىڭ خاتىرە يېزىشىغا يېتەكچىلىك قىلىش ، كىتابتىكى بەزى مەزمۇنلارنى بىرلىكتە ئولتۇرۇپ مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق ، ئۇلارنىڭ كىتاب ئوقۇش قىزغىنلىقىنى ۋە سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش كېرەك .

ئىككىنچى ، ئېكسكۇرسىيە ۋە سەيلى ـ ساياھەت پائالىيەتلىرى . شەنبە ، يەكشەنبە كۈنلىرى يېقىن ئەتراپلارغا بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشقا ، يېڭى تەرەققىيات رايونلىرىنى ، ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋانات باغچىلىرىنى ،چوڭ زاۋۇتلارنى ، دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى ، يېڭى قۇرۇلۇشلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ، قىشلىق ، يازلىق تەتىلىدە يىراقتىكى تۇغقانلارنى يوقلاشقا ياكى ئاسار ئەتىقىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشقا ئېلىپ بېرىپ ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنى تەبىئەتكە ، جەمئىيەتكە يۈزلەندۈرۈپ ، بىلىم دائىرىسىنى كېڭەيتىپ ، تۇرمۇش ھەقىقىتىنى تونۇتۇش كېرەك .

ئۇچىنچى ، دەم ئېلىش ، بايرام كۈنلىرىدە كىچىك ئەتراپ پائالىيەتلىرىنى تەشكىللەشكە ئىلھاملاندۇرۇش . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ يېقىن ئەتراپتىكى ساۋاقداشلىرى ياكى ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ ، دەم

ئىلىش ، بايرام كۈنلىرىدە كىچىك ئەترەت پائالىيەتلىرىنى تەشكىللىشىگە ، ئەترەت ئىسمىنى ئۆزلىرىنىڭ قويۇشىغا ، ئەھدىنامىلەرنى تۈزۈشىگە ، پائالىيەت مەزمۇنلىرىنى بېكىتىشىگە ئىلھام بېرىپ ، ئۇنى بالىلارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى تەربىيىلەشتىكى ياخشى شەكلىگە ئايلاندۇرۇش كېرەك .

تۆتىنچى ، «دوست بولۇش» پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇش . بەزى مەكتەپلەر باشقا شەھەر ۋە يېزىلاردىكى مەكتەپلەر بىلەن دوست بولۇش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ دوستلىرى بىلەن بەلگىلىك مۇددەت ئىچىدە ئالاقىلىشىپ تۇرۇشىغا ، دەم ئېلىش ياكى بايرام كۈنلىرىدە ئۇلارنى يوقلاپ تۇرۇشىغا ، شۇ ئارقىلىق ئۆزئارا ئۆگىنىپ ، دوستلۇقنى كۈچەيتىشىگە ، باردى - كەلدى قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا مەدەت بېرىشى كېرەك .

بەشىنچى ، پەن - تېخنىكىلىق ياساش ۋە باقمىچىلىق پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇش . دەم ئېلىش كۈنلىرى ۋە يازلىق ، قىشلىق تەتىل كۈنلىرىدىن پايدىلىنىپ ، بالىلارنىڭ كىچىك نەرسىلەرنى ياسىشىغا ، كىچىك تەجرىبىلەرنى ئىشلىشىگە يېتەكچىلىك قىلىپ ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەت قىزغىنلىقىنى ۋە قابىلىيىتىنى يېتىلدۇرۇش لازىم . بالىلار كېرەكسىز نەرسىلەردىن پايدىلىنىپ ، كىچىك نەرسىلەرنى ياساپ كۆرسە ، ھەرخىل ئەۋرىشكىلەرنى تەييارلىسا ، ھويلا - ئارامىلاردا گۈل - گىياھلارنى تېرىسا ، باقمىچىلىق ئىشلىرىنى قىلسا ، بۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى خاتىرىلەپ ، كۆڭۈل قويۇپ باشقۇرۇپ ،ئىلمىي تەتقىقات ئېلىپ بېرىشنى سىناپ كۆرسە بولىدۇ .

ئالتىنچى ، ئائىلە ئەمگەكلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش . ئارام ئېلىش كۈنلىرىدە بالىلارنى تاماق ئېتىش ، ئۆينى تازىلاش ، دېرىزىلەرنى سۈرتۈش ، كىر يۇيۇش ، كۆكتات سېتىۋېلىش

دېگەندەك ئائىلە ئىشلىرىنى قىلدۇرۇش كېرەك . يۇقىرى يىللىقتىكى بالىلارنى ئۆي ئىشلىرىغا بىرەر كۈن ئىگىدارچىلىق قىلدۇرۇپ ، ئائىلە ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا سېلىش ، كۆكتات ۋە نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىشقا پۇل بېرىش كېرەك . بۇنداق قىلغاندا بالىلار قانچىلىك سېتىۋېلىش كېرەكلىكى ، نېمىلەرنى سېتىۋالسا ئائىلىدىكىلەرنىڭ ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى ئويلايدۇ ، ئىنچىكە ھېسابلاشنى ، باھا تالىشىپ سېتىۋېلىشنى ، تاماقنى تەييارلاپ داستىخانغا ئەكېلىشنى ئۆگىنىدۇ . كەچتە كۆپچىلىك بىللە ئولتۇرۇپ ، تاماق ۋە قورۇمىلارنىڭ سۈپىتى ، تەمى ، باھاسى قاتارلىقلار ئۈستىدە باھالاش ئېلىپ بېرىپ ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ بىلىمى ۋە قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈش كېرەك .

يەتتىنچى ، ئىجتىمائىي پاراۋانلىق مۇلازىمىتى پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇش . بالىلارنى ئاڭلىق ھالدا كاربىدور ۋە ھويلا - ئارام‌لارنىڭ تازىلىقىنى قىلىشقا ، قوشنىلارغا ، ئائىلە كومىتېتلىرىدىكى يېتىم - يېسىر ياكى مېيىپلارغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بېرىشكە ، مۇھىت تازىلىقىنى نازارەت قىلىشقا ، قاتناش قائىدىسىگە ئەمەل قىلىش تەشۋىقات پائالىيىتىگە قاتنىشىشقا دەۋەت قىلىش كېرەك . بۇ بالىلارنى جەمئىيەتكە يۇزلەندۇرۇپ ، جەمئىيەتكە كۆكۈل بۆلىدىغان قىلىش ، ئۇلاردا خەلقنى ، تەبىئەتنى سۆيىدىغان ، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان ياخشى ساپانى يېتىلدۇرۇشنىڭ مۇھىم يولىدۇر .

سەككىزىنچى ، ئائىلە يىغىلىشلىرىنى ئۆتكۈزۈش . ئائىلە يىغىلىشلىرى ئالاھىدە ، ئېسىل ، شەكلى ھەر خىل ، ئاساسىي تېمىسى روشەن بولۇشى ، يەپ - ئىچىش ئاساس قىلىنماسلىقى ، ئىسراپچىلىق قىلىنماسلىقى ، ۋاقتى بەك ئۇزۇن بولۇپ كەتمەسلىكى لازىم . يىغىلىشتا بالىلارنى رىياسەتچىلىككە سېلىپ ، ئۇلارنىڭ يىغىلىش پىلانى (ۋاقتى ، ئورنى ، نامى ،

مەزمۇنى ، چاقىرىلىدىغان ئادەم سانى ، قىلىنمىدىغان تەييارلىقلار) تۇزۇشىگە ، مېھمانلارنى تەكلىپ قىلىش (تېلېفون بېرىش ، باغاق تارقىتىش ، خەت يېزىش ، ئاغزاكى ئۇقتۇرۇش) قاتارلىقلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىشىغا ، مېھمانلارنى كۈتۈپ - ئۇزىتىپ قويۇشقا يېتەكچىلىك قىلىش لازىم .

توققۇزىنچى ، ئۆگىنىش پائالىيەتلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش . ئارام ئېلىش ۋە بايرام كۈنلىرىدىكى ئۆگىنىش پائالىيىتى مۇنداق ئۇچ تۈرلۈك بولىدۇ :

① مەكتەپتە بېرىلگەن تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەش . ئارام ئېلىش ۋاقتى ئۇزۇن بولسا بەزى بالىلار ئارام ئېلىش ۋاقتىنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە ياكى ئاخىرقى كۈنلىرىدە تاپشۇرۇقلىرىنى زەربىدارلىق بىلەن ئىشلەپ تۈگىتىدۇ . بۇ ئىككىلا خىل ئۇسۇل توغرا ئەمەس ، چۈنكى بىرلا ۋاقىتقا يىغىپ ئىشلەش ئۆگەنگەن نەرسىلەرنى مۇستەھكەملەشكە ۋە ياخشى ئۆگىنىش ئادىتىنى شەكىللەندۈرۈشكە پايدىسىز ، ئادەتتە ئۆگىنىشى ئانچە ياخشى بولمىغان بالىلار ئارام ئېلىش كۈنلىرىدە ئازراق كۆچ سەرپ قىلىپ ، ئىلگىرى ئۆگەنگەن مەزمۇنلىرىنى ، بولۇپمۇ «خام قالغان» يەرلەرنى تولۇقلاش كېرەك .

② بالىلار ئۆزىنىڭ قىزىقىشىغا ئاساسەن ئۆگىنىش پائالىيىتىنىڭ مەزمۇنىنى تاللاش كېرەك . بالىلارنىڭ قىزىقىشىغا ئاساسەن ئۇلارنى مۇناسىۋەتلىك كۈرۈژۈكلارغا قاتناشتۇرۇشقىمۇ ، ئۇقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىپ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىشكە يېتەكچىلىك قىلىشقىمۇ بولىدۇ ، بالىلار ئۆچۈن قانداق مەزمۇننى ئۆگىنىش مۇھىم ئەمەس ، مۇھىمى قابىلىيەت يېتىلدۈرۈش ، قانۇنىيەتنى بىلىۋېلىش ، ئۆگىنىش ئىرادىسى ۋە روھىنى يېتىلدۈرۈشتىن ئىبارەت.

③ كېڭ دائىرىلىك ئۆگىنىش . مەسىلەن ، كۈتۈپخانا ،

قىرائەتخانا ، مۇزېيخانا ، كۆرگەزمىخانا ، خاتىرە سارىيى ، ئۆسمۇرلەر پائالىيەت مەركىزى قاتارلىق ئورۇنلارغا بېرىش ، پەن - تېخنىكا ، رەسىم ۋە ھۆسنخەت كۆرگەزمىخانىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش ، مۇزىكا كېچىلىكلىرىگە بېرىش ، تەنتەربىيە مۇسابىقىلىرىنى كۆرۈش قاتارلىقلار ئارقىلىق بالىلار ماتېرىيال توپلاپ ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىش لازىم .

ئوننىچى ، يېغىپ ساقلاش پائالىيىتى . ئەھمىيەتلىك بىرەر بۇيۇمنى يىغىپ ساقلىغاندا ، بالىلارنىڭ سەۋرچانلىقىنى يېتىلدۈرۈپ ، ئۇلارنىڭ بىلىمىنى بېيىتقىلى ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتكىلى بولىدۇ . يېغىپ ساقلاشقا بولىدىغان نەرسىلەر ناھايىتى كۆپ ، مەسىلەن ، پوچتا ماركىسى ، ساياھەت ئورۇنلىرىنىڭ ئىشىك بېلىتى ، كەمپۇت قەغىزى ، ئىزناك ، تەڭگە پۇل ، ئاتكرىتكا قاتارلىقلار . . . . . .

ئون بىرىنچى ، كۈندىلىك ئارام ئېلىش پائالىيەتلىرى . ئادەتتىكى بوش ۋاقىتلاردىن پايدىلىنىپ ئائىلىدە تەنتەربىيە ۋە مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ ، مەسىلەن ، ئەتىگەندە يۈگۈرۈش ، توپ ئويناش ، كەچلىك تاماقتىن كېيىن مېڭىپ بېرىش ، شاھمات ئويناش ، تېلېۋىزور كۆرۈش ، مۇزىكا ئاڭلاش قاتارلىقلار .

(6) بالىلارغا ئارام ئېلىش شارائىتى يارىتىپ بېرىش

مەسىلەن ، بالىلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان كىتاب - ژۇرنالىلارغا مۇشتەرى بولۇش ، ئۇنىڭلىغۇ ، چالغۇ ئەسۋابلىرى ، تەنتەربىيە سايمانلىرى قاتارلىقلارنى ئېلىپ بېرىپ ، بالىلارنىڭ ئارام ئېلىشىغا پايدىلىق شارائىت يارىتىپ بېرىش ، بالىلارغا دەم ئېلىشقا ئائىت بىلىملەرنى ، ماھارىتىنى ئۆگىتىش ، بالىلارنىڭ ئارام ئېلىش پائالىيىتى جەريانىدا يۈز بەرگەن تاسادىپىي ۋەقەلەرنى مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك .

ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ئارام ئېلىش پائالىيىتىگە يېتەرلىك

ئەھمىيەت بېرىپ ، بالىلارنى پائالىيەت جەريانىدا يېتىلدۈرەيلى ، ئارام ئېلىش پائالىيىتى پۈتۈن ئائىلىنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ، ئەڭ تېتىك پائالىيىتى بولسۇن ، بالىلار ئۇنىڭدىن ئەڭ كۆپ مەنپەئەتكە ئېرىشسۇن .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . بالىڭىزنىڭ تەتىلدىكى پائالىيەت پىلانىنى تۈزۈشىگە يېتەكچىلىك قىلىڭ .

2 . شەنبە ، يەكشەنبە كۈنلىرىدە بالىڭىزنىڭ بىر قېتىم «ئائىلە يىغىلىشى» ئۆتكۈزۈشىگە يېتەكچىلىك قىلىڭ .

3 . ئارام ئېلىش قارىشىڭىز ۋە ھەرىكىتىڭىزنىڭ توغرا ـ خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ بېقىڭ .

بالىلارنىڭ ئۆزىنى قوغداشنى ئۆگىنىۋېلىشىغا يېتەكچىلىك قىلايلى

جەمئىيەتنى تونۇپ ، ئازدۇرۇشقا تاقابىل تۇرۇش ، خەتەردىن يىراق تۇرۇش ، چىرىتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش .

باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا ، چوقۇم ياشاش ئېڭى بولۇشى ، ئۆزىنى ۋە باشقىلارنى قوتقۇزۇشنى ئانچە - مۇنچە ئۆگىنىپ قويۇشى لازىم .

پارىنكىتا شەمشاد ئۆستۇرگىلى ، هويلىدا تۇلپار يېتىلدۇرگىلى بولمايدۇ .

مەملىكىتىمىزدە قۇرامىغا يەتمىگەن 360 مىليون ئادەم بار ، ئۇلار دۆلىتىمىزنىڭ كەلگۈسى ، مىللەتنىڭ ئۈمىدى . پارتىيە ۋە دۆلەت قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ . 1991 - يىلى 9 - ئاينىڭ 4 - كۈنى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى «جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش قانۇنى» نى ماقۇللىدى ، 1999 - يىلى 6 - ئاينىڭ 28 - كۈنى مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى يەنە «قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش قانۇنى» نى ماقۇللىدى ، شۇنداق قىلىپ قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنى قوغداش پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ئورتاق مەجبۇرىيىتىگە ئايلاندى . لېكىن ، تەبىئىي ئاپەت ، كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىش ۋە جىنايەت سادىر قىلىشنىڭ قۇرامىغا يەتمىگەنلەرگە ئېلىپ كېلىدىغان تەھدىتى ھەر ۋاقىت مەۋجۇت ، بىز بۇنىڭغا يۈكسەك ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم . ئاتا - ئانىلار ،

بالىلارنىڭ هاياتىنى قەدىرلەيلى ، ئۇلار بىخەتەر ، بەختلىك ئۆسۈپ يېتىلسۇن .

1 . بالىلارنىڭ تاسادىپىي زەخمىلىنىش ئېھتىمالى

جۇڭگو بالىلار تەرەققىيات مەركىزى خىيىي ئۆلكىسى بالىلارنى ئىلمىي تەربىيىلەش بازىسىنىڭ بالىلارنىڭ كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىش ئېھتىمالى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان سوئال ـ جاۋابلىق تەكشۈرۈشىدىن مەلۇم بولۇشچە ، تەكشۈرۈلگەنلەر ئىچىدە شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ياكى ئىدارىدىكىلەرنىڭ بالىلىرى «كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىشكە ئۇچرىغان» ياكى « ئۇچرىغانلىقىنى ئاڭلىدۇق» دەپ جاۋاب بەرگۈچىلەر 70.33 % نى ، زەخمىلىنىشكە ئۇچرىمىغانلار 29.67 % نى ئىگىلىگەن . قايسى خىلدىكى كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىش ئەڭ كۆپ بولغان ، دېگەن تېمىدىن ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تاللىغان رەت تەرتىپى مۇنداق بولغان : قاتناش ۋەقەسى ، سۇغا چۆكۈپ كېتىش ، توك سوقۇۋېتىش ، ئوت ئاپىتى ۋە ئوتتا كۆيۈپ كېتىش ؛ باشقا زەخمىلىنىشلەردىن ئالداپ ئېلىپ كېتىش ، يولدىن چىقىپ چۈشكۈنلىشىش ، دېھقانچىلىق دورىسى ۋە باشقا نەرسىلەرنى خاتا يەپ سېلىش ، يىرتقۇچ ھايۋانلار تەرىپىدىن زەخمىلىنىش ، زوراۋانلىق ، جىنسىي زىيانكەشلىككە ئۇچراش قاتارلىقلار . زىيارەت جەريانىدىكى نۇرغۇن ئىشلار كىشىنى چۆچۈتىدۇ . مەسىلەن ، مەلۇم بىر شەھەردىكى بالىلار كۆڭۈل ئېچىش مەيدانىدا تىجارەت باشلىنىپ ئىككى سائەت بولمايلا ، 10 ياشلىق بىر قىزنى توك سوقۇپ ئۆلۈپ كەتكەن . 13 ياشلىق بىر ئوغۇل بالا ئاتا ـ ئانىسى دائىم سوقۇشىدىغان بولغاچقا ، نەسىھەت ئاڭلىتالماي ، ۋەسىيەت قالدۇرۇپ ، دېھقانچىلىق دورىسى

ئىچىۋېلىپ ئۆلۈۋالغان ، ئانىسى مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ ، ئۇنىڭدىن كېيىنلا ئۆلۈۋالغان . 5 ياشلىق بىر بالا دادىسى موتسىكلىت رېمونت قىلىۋاتقاندا ، قولىنى زەنجىرگە يېقىن ئاپارغان ، دادىسى موتسىكلىتىنى ئوت ئالدۇرغاندا ، زەنجىر بالىنىڭ قولىنى سۆرەپ كىرىپ كېتىپ ، ئۇچ بارمىقىنى ئۈزۈپ تاشلىغان . بۇنداق مىساللار ناھايىتى كۆپ .

بۇنىڭدىن باشقا ، قۇرامىغا يەتمىگەنلەرنىڭ جىنايەت ئۆتكۈزۈش ھادىسىسى ئېلىمىزدە بارغانسېرى كۆپەيمەكتە . ئۇرۇمچى شەھەرلىك ئۆسمۇر جىنايەتچىلەرنى باشقۇرۇش ئورنىنىڭ تونۇشتۇرۇشىغا قارىغاندا ، 80 - يىللاردىن بۇيان قۇرامىغا يەتمىگەنلەر جىنايەت ئۆتكۈزۈشتە يېشى بارغانسېرى كىچىك بولۇش ، گۇرۇھلىشىش ئەھۋالى كۆرۈلگەن ، جىنايەت تۈرلىرى ئۇرۇشۇپ جېدەل قىلىش ، بۇلاڭچىلىق ، ئوغرىلىق ، زەھەر سېتىش ، ئادەم ئۆلتۈرۈش ، گۆرۈگە ئېلىش قاتارلىقلارغا چېتىلىدىكەن . بۇنىڭ ئىچىدە 80 % ى ئورتاق جىنايەت ئۆتكۈزگۈچىلەر ئىكەن . دېمەك ، بۇ خىل جىنايەتلەر ئاساسەن قارامىلىقتىن ، ئاقىۋەتنى ئويلىمىغانلىقتىن كېلىپ چىققان . پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، بالىلارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىنى قوغداش ئۈچۈن ، ئائىلىدىكى قانۇن تەربىيىسىگە يېتەرلىك ئەھمىيەت بېرىشكە توغرا كېلىدۇ .

2 . بالىلارنىڭ تاسادىپىي زەخمىلىنىشىنىڭ سەۋەبى

(1) ئاتا - ئانىلارنىڭ بىخەتەرلىك ئېڭى تۆۋەن

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش زۆرۈركى ، بىخەتەرلىك خۇددى يېيىش ، ئىچىش ، كىيىش ، ئۇخلاشقا ئوخشاشلا مۇھىم . بالىلارنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە سالامەتلىكىنى قوغداش ھەر بىر

ئاتا ـ ئانىنىڭ مەجبۇرىيىتى . لېكىن ، نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ئاساسلىق ئېھتىياجى «مەكتەپكە چىقىش ، تەربىيە ئېلىش ، ھەر خىل كەسىپلەرنى ئۆگىنىش» دەپ ھېسابلايدۇ . تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا ، 6.98 % ئاتا ـ ئانا كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى زادىلا بىلمەيدىكەن ، «ئازراق بىلىمسىز» ، «ئاڭلىغان» دېگۈچىلەر 76.66 % نى ئىگىلەيدىكەن . مانا بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بىخەتەرلىك ئېڭىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ . نۇرغۇن ئاتا ـ ئانىلار ئائىلە سايمانلىرىنى ئورناتقاندا ياكى خەتەرلىك بۇيۇملارنى ئورۇنلاشتۇرغاندا ، بالىلارغا يېتىدىغان كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىشنى كەمدىن ـ كەم ئويلايدۇ . كۆپىنچە ھالىلاردا ، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بىلىمسىزلىكى ، بىخەستەلىكى ۋە قوغداش ، ئالدىنى ئېلىش ئېڭىنىڭ يېتەرسىزلىكى تۈپەيلىدىن تاسادىپىيلىقلار مۇقەررەرلىككە ئايلىنىپ قالىدۇ .

(2) بالىلارنىڭ ئۆزىنى قوغداش ھەققىدىكى بىلىمى يېتەرلىك ئەمەس

تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا ، 30.04 % ئاتا ـ ئانا بالىلىرىغا بىخەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بارغان . 4.1 % ئاتا ـ ئانا تېخى بۇ ھەقتە ھېچقانداق تەربىيە ئېلىپ بارمىغان . تەكشۈرۈش جەريانىدا ، بالىلار ۋېلىسىپىتتىن يىقىلىپ زەخمىلەنگەن ، سۇغا چۆكۈپ ئۆلۈپ كەتكەن ، ئۆگزىدىن يىقىلىپ چۈشكەن ، دەرەخكە يامىشىپ زەخمىلەنگەن ، دېھقانچىلىق دورىسى ۋە چاشقان دورىسىنى خاتا ئىچىۋالغان ، كۆيۈپ يارىلانغان ئەھۋاللار مەلۇم بولغان . بۇنداق ۋەقەلەرنىڭ يۈز بېرىشى ، بىرىنچىدىن ، بالىلارنىڭ تونۇش ئىقتىدارى بىلەن مۇناسىۋەتلىك . بالىلارنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىسى كەمچىل بولغاچقا ، ھەر خىل شەيئىلەرگە قىزىقىپ ، ھەممە نەرسىنى كۆرۈپ باققۇسى ، تۇتۇپ باققۇسى ، سىناپ باققۇسى كېلىدۇ ، كاللىسىدا خەتەر چىقىدۇ ، دېگەن

ئۇقۇم بولمايدۇ . ئىككىنچىدىن ، بالىلارنىڭ بىخەتەرلىك ئېڭىنىڭ يېتەرسىز بولۇشى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك . بالىلار ھەر ئىشنى قىلغاندا ، ئاساسلا ھاياجانلىنىدۇ ، ئاقىۋەتنى ئويلىمايدۇ ، بىخەتەرلىكنى ئېسىدە تۇتمايدۇ . سانجى شەھىرىدىكى بىر نەچچە ئوقۇغۇچى بىللە ئويناۋاتىپ «ئۇچ قەدەمدە يېقىلىدۇ» دېگەن بىر خىل چاشقان دورىسىنى يەپ سىناپ باققان ، نەتىجىدە قاتتىق زەھەرلىنىپ ، دوختۇرلارنىڭ قۇتقۇزۇشىمۇ ئۇنۇم بەرمەي ئۆلۈپ كەتكەن . بەزى بالىلار دائىم يوللاردا ۋېلىسىپىت ھەيدىگەندە چاقچاقلىشىپ ، بىر - بىرىنى ئىتتىرىشىپ ئويناىدۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئاساسلا قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچرايدۇ . بەزى بالىلار بىر - بىرىگە تاش - كېسەك ئېتىشىپ ئويناپ ، زەخمىلىنىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .

بالىلارنىڭ ئۆزىنى قوغداش ھەققىدىكى بىلىمىنىڭ كەمچىل بولۇشى ۋە بىخەتەرلىك ئېڭىنىڭ يېتەرسىز بولۇشىنى تۈپ سەۋەبلىدىن ئالغاندا ، مەكتەپ ، بولۇپمۇ ئائىلە تەربىيىسىنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقى كەلتۈرۈپ چىقارغان . مەلۇم بىر ھەيلەن «سىلەر بىنادا ئولتۇرىدىكەنسىلەر ، ئەگەر ئۇشتۇمتۇت يەر تەۋرەپ قالسا قانداق قىلىسىلەر ؟» دەپ سورىغاندا ، 6 - يىللىقنىڭ 10 نەپەر ئوقۇغۇچىسى خىلمۇ خىل جاۋاب بەرگەن . بەزىلىرى بىنانىڭ ئۈستىگە يۈگۈرەيمىز ، دېسە ، بەزىلىرى بىنادىن سىرتقا يۈگۈرەيمىز ، دېگەن ، بەزىلىرى بىنادىن سەكرەيمىز ، دېسە ، بەزىلىرى چۆكۈلارنى چاقىرىمىز ، دېگەن ، بەزىلىرى بولسا قانداق قىلىشنى بىلمەيمىز ، دېگەن ، ئايرىملىرى كارىۋاتنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالىمىز ، دەپ جاۋاب بەرگەن . ئەمەلىيەتتە ، ئۆي ئىچىدىكى ئەڭ تار بوشلۇقنى ، مەسىلەن ، تازىلىق ئۆيى ، ئاشخانا قاتارلىقلارنى تاللاپ مۇداپىئەلىنىش كېرەك . بۇ ھەقىقەتەن كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ . ئۇنداقتا راستتىنلا يەر تەۋرەپ قالسا قانداق ئەھۋال

يۇز بېرىدۇ؟ مەلۇم بىر ھەيلەن يۇز نەپەر ئوقۇغۇچىنى زىيارەت قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى قوغداش، قۇتقۇزۇش ھەققىدىكى بىلىمى ۋە ئىقتىدارىنىڭ ئومۇميۈزلۈك ئاجىز ئىكەنلىكىنى بايقىغان. ئۇلاردىن «ئۇشتۇمتوت يۇز بېرىدىغان ۋەقەلەرگە قارىتا سىزنىڭ روھىي تەييارلىقىڭىز بارمۇ؟» دەپ سورىغاندا، 95% بالا ھېچقانداق روھىي تەييارلىقى يوقلۇقىنى، ھەتتا بەزى بالىلار «ئۇشتۇمتوت يۇز بېرىدىغان ۋەقەلەر» نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدىغانلىقىنى ئېيتقان. ئۇلاردىن يەنە «ئوت ئاپىتى قانداق جايلاردا كۆپ يۇز بېرىدۇ؟» دەپ سورىغاندا، 60% تىن كۆپرەك ئوقۇغۇچى تېلېۋىزور ۋە كىنولاردا يۇز بېرىدۇ، دەپ جاۋاب بەرگەن.

1994- يىلى 12- ئاينىڭ 8- كۈنى قارامايدا يۇز بەرگەن پەۋقۇلئاددە زور ئوت ئاپىتىدە ھايات قالغان ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئەڭ ئېغىر كۆيۈپ يارىلانغىنى 13 ياشلىق يالڭ لېيۇ ئىدى، ئۇنىڭ كۆيۈك دائىرىسى 90% كە يەتكەن، ئۇ ئوت ئاپىتى بايقىلىشتىن ئىلگىرى ھاجەتخانىغا بارغان، ئوت كەتكەنلىكى بايقالغاندىن كېيىن ئۇ ھاجەتخانىدىن چىقىپ كىشىلەر توپى بىلەن بىرلىكتە سىرتقا قاراپ يۈگۈرگەن، بۇ چاغدا ئۇ ھېچقانداق يارىلانمىغاندى، ئۇ بىر نەچچە قەدەم چامدىسىلا كۆلۈپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كېتەلەيتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ سومكىسى ۋە كىيىملىرىنىڭ كۆلۈپ ئىچىدە قالغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ، كەينىگە يېنىپ كىرگەن. بۇ چاغدا كۆچلۈك ئوت پۈتۈن كۆلۈبقا تۇتىشىپ، ئوت ئېقىنى ئۇنى يەرگە يېقىتقان، ئۇ ھېچنىمىنى سەزمىگەن.... ئەگەر يالڭ لېيۇنىڭ كاللىسىدا ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش ئېڭى بولغان بولسا، ئەگەر مەكتەپ ۋە ئائىلە ئۇنىڭغا بۇ جەھەتتە تەربىيە ئېلىپ بارغان بولسا، ئۇ كەينىگە قايتىپ سومكىسى ۋە كىيىمىنى ئېلىش ئۈچۈن كىرمىگەن بولاتتى.

(3) بالىلارنىڭ ياشاش مۇھىتى بىخەتەر ئەمەس

بىرىنچى ، ئائىلىمۇ ئانچە بىخەتەر ئەمەس . مەيلى شەھەر ئائىلىلىرىدە بولسۇن ، ياكى يېزا ئائىلىلىرىدە بولسۇن بالىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە ئاساسلىقى ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى بىلەن ئوت ئاپىتى مۇھىم خەۋپ بولماقتا . بالىلارنىڭ كۆيۈپ يارىلىنىشىنى شەھەرلەردە ئاساسلىقى ئاشخانا ئەسلىھەلىرى ۋە قاينىق سۇ سايمانلىرىنىڭ مۇۋاپىق قويۇلمىغانلىقى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ . يېزىلاردا بولسا ئوت ئوچاقتا ۋە مەشتە كۆيۈش ئاساسلىق ۋەقە مەنبەسى ھېسابلىنىدۇ . شەھەرلەردە كۆمۈر گازى ۋە سۇيۇقلاندۇرۇلغان گاز بالىلارنىڭ بوغۇلۇپ ئۆلۈشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ ، يېزىلاردا بولسا كۆمۈر گازىدىن زەھەرلىنىش ، دېھقانچىلىق دورىسى ۋە چاشقان دورىسى دائىملىق خەۋپ ھېسابلىنىدۇ .

ئىككىنچى ، مەكتەپتىمۇ كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىش بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى مەكتەپكە ئاپىرىپ بەرگەندە تەنھەرىكەت ئويۇنلىرى ۋە قوپال ھەرىكەتلەرنىڭ بالىلارغا خەۋپ يەتكۈزۈشىدىن ئەنسىرەيدۇ . ئەگەر كوللېكتىپ پائالىيەتلەر ياخشى تەشكىللەنمىسە ، باشقۇرۇش كۈچلۈك بولمىسا ، بۇنىڭدىمۇ كۈتۈلمىگەن زەخمىلىنىش كېلىپ چىقىدۇ . مەسىلەن ، مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندە ، دەرس ئارىلىقىدىكى گىمناستىكا ۋاقتىدا باشقۇرىدىغان ئادەم بولمىسا ، ئوقۇغۇچىلار ئىشكىتىن قىستىلىشىپ چىقىپ ، پەلەمپەيدىن گۈلدۇرلىشىپ چۈشۈپ ، يىقىلىپ دەسسىلىپ كېتىدىغان ۋەقەلەر يۈز بېرىدۇ . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يۇقىرى يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلار تۆۋەن يىللىقتىكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى قاقتى ـ سوقتى قىلىۋالىدىغان ، ئۇرۇش ـ جېدەل قىلىپ بىر ـ بىرىنى زەخمىلەندۈرىدىغان ، ئوقۇنقۇچىلار ئوقۇغۇچىلارغا

قاتتىق تەن جازاسى يۈرگۈزۈپ زەخمىلەندۈرىدىغان ئەھۋاللار يۈز بەرمەكتە .

ئۇچىنچى ، جەمئىيەتتە قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدىغان خېيىمخەتەرلەر مەۋجۇت . بالىلار جەمئىيەتتە ئاسانلا قاتناش ھادىسىسىگە ئۇچرايدۇ ، ئالداپ كېتىلىدۇ ، يوقاپ كېتىدۇ ، سۇغا چۈشۈپ كېتىدۇ . بەزى شوپۇرلار ماشىننى ئۆزى بىلگەنچە ھەيدەيدۇ ، بەزى بالىلار يولدا قانداق ماڭغۇسى كەلسە شۇنداق ماڭىدۇ ، قاتناش ۋەقەسى بالىلارنىڭ ئۇشتۇمتۇت زەخمىلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بىرىنچى يوشۇرۇن ھادىسە . ئىككىنچىسى ، كۆڭۈل ئېچىش ماشىنىسى . ھازىر چوڭ شەھەرلەردىكى ھايۋانات باغچىلىرىغا ، ئۆسمۈرلەر پائالىيەت مەركىزىگە ۋە باغچىلارغا كۆڭۈل ئېچىش ماشىنىلىرى تولۇپ كەتتى ، كۆڭۈل ئېچىش ماشىنىسىدا ئويناش بىر خىل خۇشاللىق ئىش ، لېكىن لاياقەتسىز كۆڭۈل ئېچىش ماشىنىلىرى بالىلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە زور تەھدىت ئېلىپ كېلىدۇ . ئۈچىنچىسى ، يېزىلاردىكى كۆل ، ئۆستەڭلەر . بۇ يەرلەردە دائىم بالىلار سۇغا چۆكۈپ كېتىدىغان ھادىسىلەر كۆرۈلىدۇ . تۆتىنچىسى ، ئالداپ كېتىش ۋە زوراۋانلىق . بەشىنچىسى ، قۇرۇلۇش ۋە سانائەت ئەخلەتلىرى . ئالتىنچىسى ، ھەر خىل سۈپىتى ناچار بالىلار يېمەكلىكلىرى . يەتتىنچىسى ، بالىلار ئويۇنچۇقلىرى .

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان جەمئىيەتتە بالىلارغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزىدىغان ھەر خىل يوشۇرۇن ئاپەتلەرنى ئاتا - ئانىلار ئوبدان چۈشىنىشى ، دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىشى ، بۇنى بالىلارغا سۆزلىشى ، بالىلارنىڭ بىخەتەرلىك ئېكىنى كۆچەيتىپ ، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى قوغداش ، قۇتقۇزۇش ئاڭلىقلىقىنى ئۆستۈرۈشى لازىم .

3 . بالىلارغا بىخەتەرلىك تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟

(1) بالىلارغا توسالغۇ پەيدا قىلىپ ، ئۇنى يېڭىشكە ئۇندەش كېرەك

تۇرمۇشتا ئوڭۇشسىزلىق بولماي قالمايدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ھەر ۋاقىت ، ھەممە ئىشنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇۋەرمەيدىغانلىقىنى ، ھەر تەرەپتىن كېلىدىغان توسالغۇ ۋە خىرىسلارغا تاقابىل تۇرۇشقا تەييار تۇرۇش لازىملىقىنى بىلدۈرۈش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ بەزى نامۇۋاپىق تەلەپلىرىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلىپ ، مەقسەتلىك ھالدا بەزى توسالغۇلارنى پەيدا قىلىشى ، ئۇنى ئامال قىلىپ يېڭىشكە ئىلھاملاندۇرۇشى لازىم . مەلۇم بىر چوڭ شەھەردىكى باشلانغۇچ 3 ـ يىللىق ئوقۇغۇچىلىرىغا كىرىنى قولدا يۇيۇش ، ئەپكەشتە سۇ توشۇش ، كۆمۈردە ئوت قالاش ، ياغۇنچاقتا ئۇن تارتىش قاتارلىق يېڭى تېمىنى چىقارغان . بەزى تەدبىرلىك ئاتا ـ ئانىلاردا «ھەر قانچە بېيىپ كەتسەكمۇ بالىلارنى نامراتراق قويۇشمىز» ، كېيىنكى ئەۋلادلارغا «ئوڭدا يېتىپ يەيدىغان» راھەتلىك مۇھىت قالدۇرماسلىقىمىز ، بەلكى بەزى مەجبۇرلاش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ ، بالىلارنى ئازراق جاپا چەككۈزۈشىمىز ، كۆپرەك چېنىقتۇرۇشىمىز لازىم ، دەيدىغان ئورتاق قاراش بار . ھەرقانداق تەلىم ـ تەربىيە بالىلارنىڭ كەلگۈسىنى نەزەردە تۇتىدۇ . بەزى مەكتەپلەر ئاتا ـ ئانىلار بىلەن بىرلىكتە بالىلارنى ئېغىز تاغلارغا يامىشىش ، چوڭقۇر ھاڭلاردىن ئۆتۈش ، كېچىدە ئۆي ـ ماكانىنى تېپىش قاتارلىق پائالىيەتلەرگە ئۇيۇشتۇرۇپ ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشكەن .

(2) بالىلارغا ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ، ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا ئائىت تېپىك مىساللارنى دائىم سۆزلەپ بېرىش كېرەك

مەسىلەن ، ئامېرىكىلىق 6 ياشلىق بىر بالا ئوت ئۆچۈرۈش جەددىي تېلېفونىغا تېلېفون ئۇرۇپ ، يۇرەك كېسەللىكى ئۇشتۇمتۇت قوزغىلىپ قالغان ئاپىسىنى قۇتقۇزغان ؛ ئاۋستىرىيىلىك ئىككى بېلىكى يوق بالا قەلەمنى چىشلەپ تۇرۇپ تېلېفون نومۇرىنى بېسىپ ئۆزىنى قۇتقۇزغان ؛ يۇنىنەنلىك 14 ياشلىق قىز بۇلاڭچىلار تەرىپىدىن 20 مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى تاغ ئۆڭكۈرىگە تاشلىۋېتىلگەندىن كېيىن ، ئوت ـ چۆپلەرنى يەپ ، قىيادىن تامچىپ چۈشكەن سۇنى ئىچىپ يېرىم ئايىنى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن قۇتۇلدۇرۇلغان .

خۇبەي ئۆلكىسىنىڭ ۋۇخەن شەھىرىدىكى گۈڭ خاۋ ئىسىملىك بىر بالا بۇلاڭچىلار تەرىپىدىن ئالداپ خېنەن ، خېبەي يېزىلىرىغا سېتىۋېتىلگەن . ئۇ ئېغىر مۇشەققەتلەرنى چەككەن بولسىمۇ ، ئەقىللىق ھەم باتۇر بولغاچقا ، ئاخىر «يولۇاس ئاغزىدىن» قېچىپ قۇتۇلۇپ ، ئۇچ ئايدىن كېيىن پۈتۈن بەدىنى جاراھەتلەنگەن ھالدا ئائىلىسىگە قايتىپ كەلگەن . گۈڭ خاۋ شۇنىڭ ئۈچۈن ئائىلىسىگە قايتىپ كېلەلىگەنكى ، ئۇنىڭدا قەيسەرلىك بىلەن ياشاش ، ئازاب ۋە بەختسىزلىكلەرگە بەرداشلىق بېرىش ئىرادىسى بار ؛ قىينىچىلىقنى يېڭىش ئىشەنچىسى ۋە جاسارىتى بار ؛ يۇنىلىشنى پەرق ئېتەلەيدىغان جۇغراپىيە بىلىمى بار . ئۇ تۇرمۇشتا ئۆزىنى قامدىيالايدۇ ، قورسىقى ئاچسا ، ئۇسسىسا ، ئاغرىپ قالسا قانداق قىلىشنى بىلىدۇ . . . . بۇ ئىش بىزگە شۇنى ئۇقتۇرىدۇكى ، بالىلار بىرەر كېلىشمەسلىككە يولۇقۇپ قالسا ، ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالىدىغىنى جەمئىيەت ۋە قانۇن ئورۇنلىرىنىڭ ياردىمىدىن باشقا ، ئەڭ مۇھىمى ئۆزىنى ئۆزى قۇتقۇزۇشتۇر .

بالىلار يۇقىرىدىكى مىسالىلاردىن بىر خىل روھنى ، قەيسەر ئىرادىنى ۋە چارە - ئامالنى بىلىپ يېتىپ ، ياشاش ئېڭىنى يەنمۇ كۈچەيتىش كېرەك .

(3) قەھرىمان نەمۇنىچىلەر ۋە ئالىملارنىڭ ئىش - ئىزلىرى ئارقىلىق بالىلارنى تەربىيىلەش كېرەك

قەھرىمان نەمۇنىچىلەر ۋە ئالىملارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش ۋە مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش يولى ئەگىرى - توقاي بولىدۇ ، ئۇلار سان - ساناقسىز ئوڭۇشسىزلىقلارغا ، مەغلۇبىيەتكە ، شۇنداقلا ئادەتتىكى ئادەملەر تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغان جاپا - مۇشەققەت ۋە خېيىمخەتەرگە دۇچ كېلىدۇ . شۇڭا ، بالىلارنى قەھرىمان شەخسلەرنىڭ روھىدىن ئۆگىنىپ ، قىيىنچىلىق ۋە ئوڭۇشسىزلىقنى قەيسەرلىك بىلەن يېڭىپ ، غالىبلاردىن بولۇشقا ئىلھاملاندۇرۇش لازىم .

(4) ئائىلىدىكى قانۇن تەربىيىسىنى كۈچەيتىش كېرەك

ئاتا - ئانىلار قانۇن ئۆگىنىشى ، قانۇننى چۈشىنىشى ، قانۇنغا رىئايە قىلىشى ، رېئال تۇرمۇشتىكى ئادەم ۋە ئىشلارغا بىرلەشتۈرۈپ بالىلارغا قانۇن تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشى ؛ بالىلارنىڭ ئوخشاشمىغان ياش ئالاھىدىلىكى ۋە چۈشىنىش ئىقتىدارىغا ئاساسەن ، ئۇلارغا بەزى قانۇن بىلىملىرىنى دەسلەپكى قەدەمدە بىلدۈرۈپ ، سوتسىيالىستىك جەمئىيەت پۇقرالىرىدا بولۇشقا تېگىشلىك ھەرىكەت قائىدىسىنى ئوبدان ئىگىلىتىش ؛ ھېكايىلەرنى ، ئەمەلىي مىسالىلارنى سۆزلەپ بېرىش ، گېزىت - ژۇرنال ئوقۇتۇش ، كىنو - تېلېۋىزور كۆرسىتىش ، ئۆسمۈرلەر سوتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇش ، قانۇن بىلىملىرى مۇسابىقىسىگە قاتناشتۇرۇش قاتارلىق كۆپ خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق قانۇن تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش لازىم .

(5) بالىلارغا زۆرۈر بولغان جىنسىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش كېرەك

بالىلارنىڭ ياش ئالاھىدىلىكى ۋە قوبۇل قىلىش دەرىجىسىگە ئاساسەن ، ئۇلارغا زۆرۈر بولغان جىنسىي تەربىيە ئېلىپ بېرىش كېرەك ، بۇنداق قىلغاندا بالىلار (ئوغۇللار) نىڭ جىنسىي ئەزاسىنى ئويناپدىغان يامان ئادىتىنى تۈزەتكىلى ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئالغىلى ، قىزلارنىڭ يامان ئادەملەر تەرىپىدىن جىنسىي زىيانكەشلىككە ئۇچرىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ . بالىلارغا قارىتا جىنسىي زىيانكەشلىككە ئۇچراشتىن قانداق ساقلىنىش توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىش بالىلارغا قارىتا ئېلىپ بېرىلىدىغان جىنسىي تەربىيىنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا ئۆزىنىڭ بالىلىق پاكىلقىنى قوغداشنى ئۆگىتىشى ، مەيلى تونۇش ياكى ناتونۇش ئادەم بولسۇن ، جىنسىي ئەزاسىغا چېقىلىدىغان كىشىنىڭ ياخشى ئادەم ئەمەسلىكىنى ئوچۇق ئېيتىشى لازىم . بۇنداق ئىشلار يۈز بېرىپ قالسا ، بالىلار ئاتا ـ ئانىلىرىغا ۋاقتىدا ئېيتىشى كېرەك .

4 . بالىلارغا ئۆزىنى قوغداشنىڭ بەزى كونكرېت ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىش كېرەك

بەختسىزلىككە ۋە خەتەرگە يولۇققاندا ، بالىلار دائىم نېمە قىلارىنى بىلمەي قالىدۇ ، بالىلارغا ناتونۇش ئادەملەردىن قانداق مۇداپىئە كۆرۈش ، ئوت ئاپىتىگە يولۇققاندا ئالاقزادە بولۇپ كەتمەسلىك توغرىسىدا نەسىھەت قىلىشلا كۇپايە قىلمايدۇ ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا چوقۇم قانداق ئىشقا يولۇققاندا نېمىلەرنى قىلىش ، نېمىلەرنى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى ئېنىق

چۇشەندۇرۇشى لازىم . تۆۋەندە يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان 10 خىل ئەھۋال ۋە ئۇنىڭغا قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا كىچىك دوستلارغا پايدىلىنىش ئۈچۈن مەسلىھەت بېرىمىز :

بىرىنچى ، سىز ئاپىڭىز بىلەن چوڭ ماگىزىنغا نەرسە سېتىۋالغىلى بېرىپ ، بىر نەرسىگە قىزىقىپ قاراپ تۇرۇپ قالدىڭىز ، بىر دەمدىن كېيىن ئاپىڭىزنى تاپالمىدىڭىز . بۇ چاغدا سىز ماگىزىننىڭ مەسئۇلىغا ياكى فورما كىيگەن ئامانلىق ساقلاش خادىمىغا ئاپىڭىزنى تاپالمىغانلىقىڭىزنى ئېيتىڭ . ھەرگىز خالىغان بىر چوڭ ئادەمگە ئاپامنى تاپالمايۋاتىمەن ، دېمەڭ .

ئىككىنچى ، سىز ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرغان چاغدا بىرى ئىشىكنى چەكسە ، بۇنداق چاغدا ئۇ ناتونۇش ئادەم بولۇپ قالسا ياكى ئۆيىڭىزگە بىر - ئىككىلا نۆۋەت كەلگەن ئادەم بولسا ھەرگىز ئىشىكنى ئاچماڭ ، زۆرۈر ئىشىم بار ئىدى ياكى ئاتا - ئانىڭىز مېنى سىزنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇغان دېسىمۇ ئىشىكنى ئېچىپ بەرمەڭ . سىز ئۇ ئادەمگە ، ئاتا - ئانام ئارام ئېلىۋاتىدۇ ياكى ھازىرلا قايتىپ كېلىدۇ ، دەڭ . ئاندىن ئاتا - ئانىڭىزغا ۋە قوشنىڭىزغا تېلېفون بېرىڭ .

ئۈچىنچى ، سىز ئۆيىڭىزگە پىيادە قايتىپ كېلىۋېتىپ ، بىرىنىڭ كەينىڭىزدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدىڭىز . بۇ چاغدا سىز يولنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە ئۆتۈپ ياكى باشقا يولغا كىرىپ ئۇ ئادەمدىن ئۆزىڭىزنى قاچۇرۇڭ . ئەگەر ئۇ ئادەم يەنىلا سىزگە ئەگىشىپ كېلىۋەرسە ، ئادەم كۆپ بولغان ماگىزىن ياكى تۆت كوچا ئاغزىغا يۈگۈرۈپ بېرىۋېلىڭ . ئەگەر ئۆيىڭىزدە ئادەم بولمىسا ، ۋاقتىنچە ئۆيگە قايتىڭ .

تۆتىنچى ، كېچىدە ھەممەيلەن ئۇخلاۋاتقاندا ، بۇرنىڭىزغا بىر نەرسە كۆيگەن پۇراق سېزىلىپ ئويغىنىپ كەتسىڭىز ، بۇ چاغدا «ئوت كەتتى !» دەپ ئۇنلۇك ۋارقىراپ ئۆيدىكىلەرنى ئويغىتىپ ،

سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقىۋېلىڭ . ئېسىڭىزده بولسۇنكى ، لىفتنى ئىشلەتمەڭ . ئەگەر ئىس قاپلاپ كەتكەن بولسا ، ئۆمىلەپ چىقىپ كېتىڭ . ئەگەر ئېگىز بىنادا بولۇپ قالسىڭىز ، ھەرگىز دېرىزىدىن سىرتقا سەكرەيمەن دېمەڭ . ياغلىق ياكى بىرەر نەرسىنى پۇلاڭلىتىپ بەلگە بەرسىڭىز ، ئوت ئۆچۈرگۈچىلەر سىزنىڭ ئۆيى ئىچىدە ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىدۇ . بۇ ئىشلاردىن كېيىن ، ئىمكانقەدەر يەردە يېتىۋېلىڭ ، چۈنكى يەر يۈزىدە ئىس ـ تۈتەك بىرقەدەر ئاز بولىدۇ ؛ ئەڭ ياخشىسى ھۆل لۆڭگە بىلەن ئېغىز ۋە بۇرنىڭىزنى ئېتىۋېلىپ قۇتقۇزۇشنى كۈتۈڭ .

بەشىنچى ، سىز ئۆيدىكى چوڭ ئادەمنىڭ قىمىر قىلماي ياتقانلىقىنى كۆرسىڭىز ھەم ئۇنى سىلكىپمۇ ئويغىتالمىسىڭىز ، بۇ چاغدا ئەگەر ئۆيىڭىزده تېلېفون بولسا ، «112» گە ياكى «110» غا تېلېفون بېرىپ ، قۇتقۇزۇشقا ئادەم چاقىرىڭ ياكى قوشنىڭىزدىن ياردەم سوراڭ .

ئالتىنچى ، سىز ئۆيده يالغۇز قېلىپ ، ئېھتىياتسىزلىقتىن بىر يېرىڭىزنى كېسىۋالسىڭىز . ئەگەر قان توختىمىسا ، دەرھال پاكىز لۆڭگە بىلەن ئوراپ قانىنى توختىتىڭ ، ئاندىن ئاتا ـ ئانىڭىز ياكى قوشنىلىرىڭىزنى تېلېفون بېرىپ چاقىرىڭ .

يەتتىنچى ، سىز سۇ ئۈزۈشنى بىلمەيدىغان بىر دوستىڭىز بىلەن دەريا بويىدا ئويناۋاتقاندا ، ئۇ سۇغا چۈشۈپ كەتسە . ئەگەر سىز سۈدىن ئادەم قۇتقۇزۇشنى بىلمىسىڭىز ھەرگىز سۇغا سەكرەپ چۈشمەڭ . ئەڭ ياخشىسى «ئادەم قۇتقۇزۇڭلار ! » دەپ ئۇنىلۇك ۋاراقىراڭ ، يېنىڭىزدا شال ياكى ياغاچ بولسا ، دوستىڭىزغا تاشلاپ بېرىڭ ياكى دەريانىڭ قىرغىقىدا تۇرۇپ ، بىرتال ئۈزۈن تاياقنى ياكى دەرەخ شېخىنى دوستىڭىزغا سۇنۇپ ، ئۇنى قىرغاقىقا تارتىپ چىقىرىڭ . ئېسىڭىزده بولسۇنكى ، قولىڭىزنى بەك يىراققا ئۇزارتماڭ ، چوقۇم يەردە بېغىرلاپ

يېتىك ، بولمىسا ، تەڭپۇڭلۇقنى يوقىتىپ ، ئاسانلا سۇغا چۈشۈپ كېتىسىز .

سەككىزىنچى ، سىز ئېغىر نەرسىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە قايتىۋاتقاندا ، ناتونۇش بىر ئادەم ئۇچراپ سىزگە يارەملەشمەكچى بولغان بولسا ، بۇ چاغدا سىز بۇ ئادەمنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىڭ . ئەگەر ئۇ سىزنىڭ رەت قىلىشىڭىزغا پەرۋا قىلماي ، يېقىنچىلىق قىلىپ ، زادىلا يارەم قىلمەن ، دەپ سۆزلەۋەرسە ، دىققىتىڭىزنى قەستەن چاچماقچى بولسا ، ئۇ يامان ئادەم بولۇشى مۇمكىن . سىز هوشيار بولۇپ ، ئېهتىيات قىلىڭ . ئۇ سىزگە ئەگىشىپ ئۆي ئالدىغا كەلسە هەرگىز ئۆيگە كىرگۈزمەڭ .

تۇقۇزىنچى ، يولدا سىزنى ماشىنا ياكى ۋېلىسىپىت سوقۇۋەتسە ، ئۇنلۇك ۋارقىراپ ۋەقە سادىر قىلغۇچىنى قاچۇرۇپ قويماڭ ، يولدىن ئۆتۈۋاتقانلاردىن يارەم سوراڭ . ماشىنىنىڭ نومۇرىنى ياكى ۋېلىسىپىت مىنگەن كىشىنىڭ ئىدارىسى ، ئىسمى ، ئولتۇراق جايى هەم چىراي شەكلىنى بىلىۋېلىڭ ، ئاندىن ئۆيىڭىزدىكىلەرگە ياكى تۇغقانلىرىڭىزغا (باشقىلارنىڭ يارىدىمى بىلەن) تېلېفون بېرىڭ .

ئونىنچى ، ناتونۇش بىر ئادەم بىر بولاق نەرسىنى تۇتۇپ تۇرۇڭ ، دەپ سىزگە بەرسە ، ئادەتتىكى ئەهۋال ئاستىدا سىز سەۋەب كۆرسىتىپ رەت قىلسىڭىز بولىدۇ . ئەگەر چوقۇم ساقلاپ بېرىڭ دەپ تۇرۇۋالسا ، ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى سوراڭ هەم ئېچىپ قاراپ بېقىڭ ، ئەڭ ياخشىسى ئۇچىنچى بىر كىشىنى گۇۋاهچى قىلىڭ ، هەرگىز قارامىلىق قىلماڭ .

ئاتا ـ ئانىلار شۇ جايىنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ ، يۇز بېرىش ئېهتىمالى بولغان ئىشلارنى قىياس قىلىپ ، بالىلار بىلەن مۇزاكىرە قىلسا ياكى ئۇلارنىڭ جاۋاب بېرىشىنى تەلەپ قىلسا بولىدۇ . بىرقانچە قېتىم تەكرارلانغاندا ئېسىدە قالىدۇ ، بۇنىڭدىن

باشقا، ئائىلىدە ئوتتۇرا مۇداپىئەلىنىش ، يەر تەۋرەش ، كۆيۈك ۋە يېقىلىپ زەخىملەنگەنلەرنى قۇتقۇزۇش قاتارلىق پراكتىكا ۋە مەشىقلەرنى ئېلىپ بېرىشقا بولىدۇ ، چۈنكى نۇرغۇن بالىلار ئادەتتە نېمە قىلىشنى بىلمەيدۇ ، لېكىن ھەقىقىي خەتەرگە دۇچ كەلگەندە تەمتىرەپ قالىدۇ .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 .بالىلارنىڭ ئۆشتۈمتۇت زەخىملىنىش ئېھتىماللىرىدىن قايسىسىنى بىلىسىز ؟

2 .بالىلارنىڭ ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇش مىسالىدىن ئىككى-ئۈچنى دەپ بېرىڭ .

3 . بالىلىرىڭىز ئائىلىنىڭ ، قوشنىلارنىڭ ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىدارىسىنىڭ ، ساقچى ئىدارىسىنىڭ ، ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتىنىڭ ۋە دوختۇرخانىنىڭ تېلېفون نومۇرىنى ئېسىدە تۇتۇۋالسۇن .

بالىلارنىڭ گۈزەللىك قارىشىنى يېتىلدۈرۈشگە يېتەكچىلىك قىلايلى

گۈزەللىك ھەممىلا يەردە مەۋجۇت ، مەسىلە گۈزەللىكنى بايقاشتا . رەسىم ، ھەيكەل ، مۇزىكا ، شېئىر ھەمدە خىلمۇ خىل تەبىئەت گۈزەللىكلىرىدىن پەيدا بولغان ھېسسىيات بولمىسا ، كىشىلىك ھاياتىنىڭ لەززىتىمۇ بولمايدۇ .

گۈزەللىك —— ئەخلاقنى پاكلاشتۇرۇشنىڭ ، مەنىۋىيەتنى بېيىتىشنىڭ ۋە جىسمانىي مۇكەممەللىكنىڭ مەنبەيى .

گۈزەللىكنى سۆيۈش ئىنسانلارنىڭ تەبىئىيتى . بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭ ئائىلىسىدە گۈزەل شەيئىلەر ، گۈزەل قەلبلەر ھەر ۋاقىت ، ھەر يەردە تېپىلىدۇ . لېكىن ، تۇرمۇشتىكى گۈزەللىكنى ھەممىلا ئادەم بايقاپ ھېس قىلالىشى ناتايىن . خۇددى فرانسىيلىك مەشھۇر ھەيكەلتاراش رودىن ئېيتقاندەك : «گۈزەللىك ھەممە يەردە بار . مەسىلە ئۇنى بايقاش ـ بايقىيالماسلىقتا . » چۈنكى ، گۈزەللىكنى ھېس قىلىدىغان ، گۈزەللىكنى يارىتىدىغان ئىقتىدار ۋە توغرا بولغان گۈزەللىك قارىشى تۇغما بولمايدۇ ، شۇنداقلا تەبىئىي شەكىللىنىپمۇ قالمايدۇ ، ئۇ تەربىيە ۋە مەشق ئارقىلىق يېتىلىدۇ . بالىلارنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ، ساغلام ئۆسۈپ يېتىلدۇرۇش دېسەك ، چوقۇم بالىلارغا قارىتا گۈزەللىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشىمىز ، بالىلارنىڭ گۈزەللىك قارىشى يېتىلدۈرۈشگە يېتەكچىلىك قىلىشىمىز لازىم .

1. ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسى بالىلارنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ

گۈزەللىك تەربىيىسى بولمىغان تەربىيە مۇكەممەل تەربىيە ھېسابلانمايدۇ . بالىلارنى ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئەخلاق تەربىيىسى ، ئەقلىي تەربىيە ۋە جىسمانىي تەربىيە ئەلۋەتتە مۇھىم ، لېكىن گۈزەللىك تەربىيىسى كەم بولسا بولمايدۇ ، چۈنكى گۈزەللىك تەربىيىسى بىلەن ئەخلاق تەربىيىسى ، ئەقلىي تەربىيە ۋە جىسمانىي تەربىيە زىچ مۇناسىۋەتلىك .

گۈزەللىك تەربىيىسىنىڭ ۋەزىپىسى ئالدى بىلەن بالىلاردا ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتنى يېتىلدۇرۇشتىن ئىبارەت . گۈزەللىك بىلەن ياخشىلىق ئىچكى باغلىنىشقا ئىگە . گۈزەللىك بەدىئىي ئوبراز ۋە كۈچلۈك تەسىرچانلىققا ئىگە بولۇپ ، ئۇ ئادەمنىڭ مىجەز ، خۇلقىنى تاۋلايدۇ . ئېستېتىك ھېسسىيات ئەخلاق تەربىيىسىنى مۇستەھكەملەيدۇ ۋە كۈچەيتىدۇ . مەسىلەن ، ۋەتىنىمىزنىڭ گۈزەل تاغۇ - دەريالىرىنى ، ھەرقايسى جايلاردىكى مەشھۇر ئاسار ئەتىقىلەرنى سەيلى - ساياھەت قىلغاندا ، ھەر خىل مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئوقۇغاندا ئادەمنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپلا قالماستىن ، مىللىي غۇرۇرىنى ئاشۇرۇپ ، كۈچلۈك ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى يېتىلدۇرىدۇ . شۇنىڭ بىلەن بىرگە كىشىلەرنى ھاياتنى سۆيۈشكە ، گۈزەل كېلەچەك يارىتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرىدۇ . گۈزەللىك تەربىيىسى يەنە بالىلارنىڭ ئەقلىي تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . ئۇ بالىلارنىڭ زوقلىنىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپلا قالماستىن ، يەنە بىلىمىنى بېيىتىپ ، دۇنيانى

تېخمۇ ياخشى تونۇشىغا يارەم بېرىدۇ ، كۆزىتىش ئىقتىدارى ، تەپەككۇر قابىلىيىتى ، ئىپادىلەش ئىقتىدارى ۋە ئىجاد قىلىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ . گۈزەللىك تەربىيىسى بىلەن جىسمانىي تەربىيىنىڭ مۇناسىۋىتى تېخمۇ يېقىن . جىسمانىي تەربىيىنىڭ ئۆزى ساغلاملىق بىلەن گۈزەللىكنىڭ بىرلىكىدۇر ، ئائىلىدىكى تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىدە بىز بالىلاردىن جىسمانىي جەھەتتە ساغلام بولۇشنى تەلەپ قىلىپلا قالماستىن ، ئۇلارنىڭ پىگورا جەھەتتىن گۈزەل بولۇشنى ، ھەرىكىتىنىڭ رىتىملىق ، ئۆزئارا ماسلاشقان بولۇشنى تەلەپ قىلىمىز ، دېمەك ، گۈزەللىك تەربىيىسى بىلەن ئەخلاق تەربىيىسى ، ئەقلىي تەربىيە ۋە جىسمانىي تەربىيە بىر - بىرىگە تەسىر كۆرسىتىپ ، بىر - بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ .

1978 - يىلى مەملىكىتىمىزنىڭ مائارىپ تارىخىدا تۇنجى قېتىم يېپىيېڭى بىر شەيئى بارلىققا كەلدى ، يەنى جۇڭگو پەن - تېخنىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئۆسمۈرلەر سىنىپى بەرپا قىلىندى . ئۆسمۈرلەر سىنىپىغا قوبۇل قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى 14 ~ 15 ياشلاردا بولۇپ ، ئەڭ كىچىكى 11 ياشتا ئىدى . ئۇلار بەش يىللىق ئۆگىنىش جەريانىدا ئالىي مەكتەپنىڭ بەش يىللىق تۈزۈمىدىكى پۈتۈن تەبىئىي پەن دەرسلىكلىرىنى ئىگىلەپلا قالماستىن ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسى ئادەتتىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭكىدىن ئېشىپ كەتكەن . بەزىلىرى ھەتتا ئىككى يىل بۇرۇن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ ئاسپىرانتلىققا ئۆتكەن ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى خېلى زور بىر تۈركۈمى ئامېرىكىغا ئاسپىرانتلىق ئوقۇشىغا چىققان ، ئۆسمۈرلەر سىنىپىنىڭ ئەلا نەتىجىسى پۈتۈن دۇنيانىڭ دىققىتىنى قوزغىدى . ئۇلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە زادى نېمە سىر بار ؟ پاكىتلار شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى ، بۇنىڭدىكى مۇھىم بىر

سەۋەب ، ئۇلار كىچىكىدىن باشلاپ گۈزەللىك تەربىيىسىنى قوبۇل قىلغان ، ئۇلارنىڭ قىزىقىشى كەڭ دائىرىلىك بولۇپ ، ئۇلاردا كۈچلۈك ھەۋەس ۋە ئىنتىلىش بار ؛ ئېستېتىك پائالىيەتلەر ئۇلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقىنى ۋە ئىجادچانلىق روھىنى قوزغاپ ، خاراكتېرىنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلىشىنى ئىلگىرى سۈرگەن ۋە ئۇلارنى بالدۇر يېتىلىش يولىغا يېتەكلىگەن .

2 . ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسىنىڭ مەزمۇنى

(1) تۈرمۇشى گۈزەل بولۇش ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى

ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەربىيىسى ئائىلە تۈرمۇشىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىنى چۆرىدىگەن ھالدا ئېلىپ بېرىلىدۇ . ئاساسلىقى تۆۋەندىكى تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ :

بىرىنچى ، بالىلارنى گۈزەل پىگورلىق قىلىپ چېنىقتۇرۇش كېرەك . ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر جىسمانىي جەھەتتىن ئۆسۈۋاتقان مەزگىلىدە چوقۇم تەن قۇرۇلۇشىنى چىرايلىق قىلىپ يېتىلدۇرۇشكە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك . تەن قۇرۇلۇشىنى كېلىشكەن ، چىرايلىق قىلىپ يېتىلدۇرۇش ئۇچۇن ، بەدەننى ئوبدان چېنىقتۇرۇش بىلەن بىرگە ، يەنە ياخشى ئادەتنى شەكىللەندۇرۇش لازىم . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ۋاقتىدا يېتىپ قوپۇشىغا ، چېنىقىشنى ئۇزلۇكسىز داۋاملاشتۇرۇشىغا ، تولۇق ئاپىتاپ كۆرۈشى ۋە ساپ ھاۋا سۈمۈرۈشىگە تۈرتكە بولۇشى ؛ بالىلاردىكى يامان ئادەتلەرنى تۈزىتىپ ، ئۇلارنى

ساغلام ، كېلىشكەن ، تېتىك قىلىپ يېتىلدۇرۇشى كېرەك .

ئىككىنچى ، بالىلارنى ھەركەت قىياپىتى يارىشىملىق ، نەپىس بولۇش جەھەتتە چېنىقتۇرۇش كېرەك . ئالدى بىلەن ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنىڭ ھەركەت قىياپىتىگە قاتتىق تەلەپ قويۇشى ، مەسىلەن ، ئولتۇرۇش ، قوپۇش ، مېڭىش ھەركەتلىرىنىڭ قائىدىلىك بولۇشى ، رادىئو گىمناستىكىسىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناش ، بولمىغۇر ھەركەتلەرنى تۈزىتىش قاتارلىقلار توغرىسىدا قاتتىق تەلەپ قويۇشى كېرەك . بۇنىڭدىن باشقا ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا چوڭلارنى ھۆرمەتلەش ، كىچىكلەرنى ئىززەتلەش ، ئومۇمنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئاسراش ، خالىغان يەرگە تۈكۈرمەسلىك ، قەغەز پارچىلىرىنى ۋە مېۋە شۆپۈكلىرىنى قالايمىقان تاشلىماسلىق قاتارلىق ئىجتىمائىي ئەخلاققا ئەمەل قىلىش توغرىسىدا قاتتىق تەلەپ قويۇش كېرەك .

ئۈچىنچى ، بالىلارنىڭ كىيىنىشى ۋە ياسىنىشىغا دىققەت قىلىش كېرەك . كىيىنىش ۋە ياسىنىش كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى گۈزەللىك تەربىيىسىنىڭ مۇھىم بىر تەرىپى . ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنىڭ چىرايلىق كىيىنىشىنى ، چىرايلىق ياسىنىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ ، بۇ تامامەن نورمال ئەھۋال . بۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى سۆيىدىغان ھېسسىياتىنىڭ ، شۇنداقلا گۈزەللىكنى سۆيىدىغان كۆزقارىشىنىڭ ئىپادىسى . بالىلارنىڭ گۈزەللىكى ئۇلارنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىگە ماس كېلىشى كېرەك . بالىلارنىڭ كىيىمى كۆركەم ، ئازادە ، رەڭگى ماسلاشقان ، پاسونى مۇۋاپىق ، ھەركەت قىلىشىغا قولايلىق بولۇشى ، ئۇلارنىڭ يېشى ، جىنسى ، بويى ، ئورۇق ـ سېمىزلىكىگە ماس كېلىشى لازىم . كىيىمنىڭ سۈپىتى بەك ئالىي بولۇپ كەتمەسلىكى ، لېكىن تىكىلىشى

ياريشملىق ، رەڭگى ماسلاشقان بولۇشى ، بالىلارنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق قىياپىتىنى نامايان قىلىشقا پايدىلىق بولۇشى لازىم . شۇنىڭ بىلەن بىرگە ، بالىلارنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق ياسىنىۋېلىشى ، مودا قوغلىشىشى ۋە داڭلىق ماركىلارغا بېرىلىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك . بالىلارنىڭ ھەۋىسى كىيىنىشكە مەركەزلىشىپ قالسا ، ھەتتا بۇ جەھەتتە ئەۋزەللىك تۇيغۇسى پەيدا بولۇپ ، شۆھرەتپەرەسلىكى ئېشىپ كەتسە ئاتا ـ ئانىلارغا بىرمۇنچە زىيان ئېلىپ كېلىدۇ .

نۆۋەتتە ، بەزى مەكتەپلەردە مەكتەپ فورمىسى كىيىشنى يولغا قويىدى ، مەكتەپ فورمىسى كىيگەندە بالىلارنىڭ كوللېكتىۋىزملىق شەرەپ تۇيغۇسىنى ۋە مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپكە ئىمكانقەدەر ماسلىشىپ ، بالىلارنىڭ مەكتەپ فورمىسى كىيىشگە ھەيدەكچىلىك قىلىشى ، بالىلارنىڭ مەكتەپ فورمىسىنىڭ پاكىز ، رەتلىك بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىشى ۋە ياردەم بېرىشى لازىم .

بۇنىڭدىن باشقا ، بالىلار كۈندىلىك ھەرىكەت ئۇلچىمىگە رىئايە قىلىشى ، قىزلار چېچىنى بۇدۇر قىلماسلىقى ، گىرىم قىلماسلىقى ، ئۇزۇك ۋە مېدالىئون تاقىماسلىقى كېرەك . بالىلار ھەددىدىن ئارتۇق ياسانغاندا ، ئۇلارنىڭ تەبىئىي گۈزەللىكىگە تەسىر يەتكۈزۈپلا قالماستىن ، پاك قەلبىگە كىر تەگكۈزۈپ قويىدۇ .

(2) بالىلارغا گەپ ـ سۆزدە ئەدەپلىك بولۇش توغرىسىدا تەربىيە بېرىپ ، ئۇلارنى مەدەنىي بالىلاردىن قىلىپ يېتىلدۈرۈش كېرەك

كۈندىلىك تۇرمۇشتا ئاتا ـ ئانىلار تەلىم ـ تەربىيە ئېلىپ

بىرىش ئارقىلىق بالىلارنىڭ سۆز - ھەرىكىتى ۋە ئادەتلىرىنى ئېستېتىك ئۆلچەمگە ۋە مەدەنىي بولۇش ھەرىكەت قائىدىسىگە تەدرىجىي ئۇيغۇنلاشتۇرۇشى لازىم .

بىرىنچى ، بالىلارنى گەپ - سۆزدە ئەدەپلىك بولۇش توغرىسىدا تەربىيىلەش كېرەك . ئاتا - ئانىلار بالىلارغا «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ، «سىزگە رەھمەت» ، «كەچۇرۇڭ» ، «ئەپۇ قىلىڭ» ، «كېرەك يوق» دېگەنگە ئوخشاش ئەدەپ - قائىدە سۆزلىرىنى ئۆگىتىشى ھەمدە بۇ سۆزلەرنى ئوخشاشمىغان سورۇنلاردا توغرا ئىشلىتىشنى بىلدۈرۈشى ، بالىلاردا چوڭلارغا ، دوستلىرىغا ئالدى بىلەن سالام قىلىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈشى ؛ بالىلارنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئوبيېكتقا ئاساسەن چىرايلىق سۆزلەر ئارقىلىق ئۆز پىكرىنى مۇڭاپىق ئىپادىلىشىگە يېتەكچىلىك قىلىشى لازىم . چىرايلىق ، ئەدەپ - قائىدىلىك تىللارنى ئىشلەتكەندە ، كىشىلەر بىلەن تېخىمۇ ياخشى ھېسسىيات ئالماشتۇرۇپ ، ئىتتىپاقلىق ۋە دوستلۇقنى كۈچەيتكىلى بولىدۇ .

ئىككىنچى ، بالىلاردا مەدەنىي بولغان ھەرىكەتنى يېتىلدۈرۈش كېرەك . ئاتا - ئانىلار بالىلارنى ھەرىكەت ۋە تەقى - تۇرقى جەھەتتە مەدەنىي بولۇشقا يېتەكلەپ ، ئۇلارنىڭ ئولتۇرۇش ، قوپۇش ، مېڭىش قىياپىتىدىن باشقا ، يەنە باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاۋاتقان ، تاماق يەۋاتقان ، كىتاب كۆرۈپ خەت يېزىۋاتقان ، مېھمانلارنى كۈتۈۋالىدىغان ۋە ئۇزاتقان چاغدىكى ھەرىكەت قىياپىتىنىڭ مەدەنىيلىك ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن بولۇشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى كېرەك . بۇنىڭدىن باشقا ، يەنە بالىلارنى ئۆزئارا ياردەم بېرىش ، كۆيۈنۈش ، بىر - بىرىگە يول قويۇش ، بىر - بىرىنى ئەپۇ قىلىش ، باشقىلار بىلەن بولغان

مۇناسىۋەتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىش ، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىش ، ئادالەت يولىدا پىداكارلىق كۆرسىتىش ، چوڭلارنى ھۆرمەتلەش ، ئاجىزلارغا ۋە ئۆزىدىن كىچىكلەرگە كۆيۈنۈش ، مېيىپ ۋە يېتىم - يېسىرلارغا ھېسداشلىق قىلىش ، ئىجتىمائىي ئەخلاققا رىئايە قىلىش توغرىسىدا تەربىيە ئېلىپ بېرىشى لازىم .

(3) بالىلارنى ئوبيېكتىپ شەيئىلەرگە ئېستېتىك نۇقتىئىنەزەرى بويىچە قاراش ۋە ئۇنى باھالاش جەھەتتە تەربىيىلەش ۋە چېنىقتۇرۇش كېرەك

ئائىلىدىكى ئېستېتىك تەربىيىنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بالىلاردا گۈزەللىك قارىشىنى تۇرغۇزۇشتىن ئىبارەت . ھالبۇكى ، گۈزەللىك قارىشى پەقەت كونكرېت مەزمۇنلار ئارقىلىق ئەمەلىي پائالىيەتلەر جەريانىدا تەربىيىلەش ۋە چېنىقتۇرۇش نەتىجىسىدە تەدرىجىي تۇرغۇزۇلىدۇ .

بىرىنچى ، بالىلارغا تەبىئەتنى گۈزەللىك قارىشى بويىچە كۆزىتىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىش ، ئۇلارنى بۇاستە تەسەۋۋۇر قىلىش ، ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈشكە يېتەكلەش كېرەك . تەبىئەتتىكى گۈزەل مەنزىرىلەر بالىلارنى ئۆزىگە كۈچلۈك مەھلىيا قىلىدۇ . ئاتا - ئانىلار بالىلارنى تەبىئەتكە ئېلىپ چىقىپ ، بۇاستە كۆزىتىش ، بېشىدىن كەچۈرۈشكە ، تەسىرات ئېلىشقا ئۇندەش ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ ، بىلىمىنى ئاشۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشقا ، كىشىلىك ھايانقا ، ۋەتەنگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى ئويغىتىش لازىم .

ئىككىنچى ، بالىلارغا كىنو ، تېلېۋىزور ، تىياتىر ، كىتاب - ژۇرناللاردىكى شەخس ۋە ۋەقەلەرنى گۈزەللىك قارىشى

بويىچه توغرا باھالاش ، ئۇنىڭدىن ئېستېتىك ئىلھام ئېلىش توغرىسىدا تەربىيە بېرىش لازىم . ياخشى ، مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ ھەممىسى بالىلارغا خۇشاللىق ھەم ھۇزۇر ئاتا قىلمىسىمۇ ، بالىلارنىڭ ھېسسىياتىنى ئۇرغۇتىدۇ ، قەلبىنى ياشىنىتىدۇ . ئاتا ـ ئانىلار بالىلارغا ياخشى كىتاب ، تېلېۋىزىيە نومۇرلىرى ۋە ئېسىل كىتابلارنى تاللاپ كۆرسىتىش ، ئۇلارنىڭ تەھلىل قىلىشى ۋە باھالىشىغا يارەملىشىش ، شۇ ئارقىلىق بالىلارنىڭ گۈزەللىكتىن زوقلىنىش ، گۈزەللىكنى باھالاش ئىقتىدارىنى تەدرىجىي ئۆستۈرۈش لازىم .

ئۇچىنچى ، بالىلارغا كۈندىلىك تۇرمۇشتىكى ھەق ـ ناھەق ئىشلارنى ، گۈزەللىك ۋە رەزىللىكلەرنى گۈزەللىك نۇقتىئىنەزىرىدە تۇرۇپ پەرقلەندۈرۈش توغرىسىدا تەربىيە بېرىش ، قانداق قىلسا توغرا بولىدىغانلىقى ، ياخشى بولىدىغانلىقى ، گۈزەل بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش لازىم . جەمئىيەت گۈزەللىك تەربىيىسى ئېلىپ بارىدىغان جانلىق دەرسخانا . ئۇ سانائەت ۋە يېزا ئىگىلىك سېپىدە قولغا كەلگەن نەتىجىلەردە ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ جاپالىق ئوقۇتۇش ، تەربىيىلەش ئەمگىكىدە ، ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىنىڭ ۋەتەننى قوغداشتىكى غۇرۇرىدا ھەرقايسى سەپلەردىكى كەسىپي ئەخلاقتا ، قەھرىمان نەمۇنىچى شەخسلەرنىڭ ئىش ـ ئىزلىرىدا ئىپادىلىنىدۇ . بالىلار ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن قىممەتلىك مەنىۋى ئوزۇق ئېلىپ ، ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى تولۇقلايدۇ ، قەلبىنى گۈزەللەشتۈرىدۇ . جەمئىيەتتە رەزىل نەرسىلەرمۇ بار ، لېكىن رەزىل نەرسىلەر ھامان ئۇزۇنغا بارمايدۇ ، ئۇ كىشىلەر تەرىپىدىن چۆرۈپ تاشلىنىدۇ . بالىلار پەقەت كۈندىلىك تۇرمۇشتا ۋە ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت جەريانىدا ھەق ـ ناھەقنى ، گۈزەللىك ۋە

رەزىللىكنى پەرق ئېتىشنى ئۆگىنىپ ، گۈزەللىكتىن ھۇزۇرلىنىش ئىقتىدارىنى ۋە ئەخلاق ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرەلەيدۇ ، تىلى ، ھەرىكىتى ، قەلبى گۈزەل بولۇشنى ھەقىقىي ئىشقا ئاشۇرالايدۇ .

3 . ئائىلىدە بالىلارغا گۈزەللىك تەربىيىسىنى قانداق ئېلىپ بېرىش كېرەك؟

(1) ئائىلىدىكى گۈزەل مۇھىت ئارقىلىق بالىلارغا تەسىر كۆرسىتىش كېرەك

ئائىلىدىكى مۇھىت گۈزەللىكى بىر تەرەپتىن ، ئائىلە مۇھىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ، ئۆي جاھازلىرىنىڭ رەتلىك ، كۆركەم بولۇشىنى ، يەنە بىر تەرەپتىن ، ئائىلە ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئىناق بولغان كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ، ئىناق ئائىلە كەيپىياتىنى ۋە قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتنى كۆرسىتىدۇ .

بىز بالىلارنى ئىمكانقەدەر گۈزەل ھەم ئىناق بولغان كەيپىيات ئىچىدە ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىشىمىز لازىم . ھازىر نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭ ئۆي شارائىتى خېلى ئازادە بولغان بولسىمۇ ، لېكىن دېگەندەك پاكىز ، رەتلىك ئەمەس ، ئۆي ئىچىنى مۇۋاپىق سۈرەت ، ھەيكەل ۋە باشقا ھۇنەر ـ سەنئەت بۇيۇملىرى بىلەن بېزەش مۇمكىنچىلىكىمۇ بار . ئەگەر مۇۋاپىق ئورۇندا بىر نەچچە تەشتەك گۈل قويۇپ قويۇلسا ، بالىلار گۈزەل مۇھىتتىن ئېستېتىك لەززەت ئالىدۇ . ئۆيلەرنى بېزەش ، گۈزەللەشتۇرۇشتە بالىلارنى مۇزاكىرىگە ، لايىھىلەشكە ، ئورۇنلاشتۇرۇشقا قاتناشتۇرۇپ ، بۇ جەريانىدا ئۇلارنىڭ ئېستېتىك سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ، ئەمگەك قىلىشنىڭ خۇشاللىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇش كېرەك . شارائىتى يار بەرگەن ئائىلىلەردە

بالىلارغا ئايرىم ياتاق ئۆي بېرىپ ، ئۇلارنى ئۆزىگە خاس پائالىيەت زىمىنىغا ئىگە قىلىش كېرەك . بالىلار ئۆزىنىڭ ئۆيىنى ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ بېزىسىمۇ بولىدۇ . بالىلار پائالىيەت قىلىدىغان جاي بالىلارنى جەلپ قىلالايدىغان ، بالىلارنىڭ ئۆگىنىشى ، ئالاقە ئىشلىرى ، دەم ئېلىشى ۋە كۆڭۈل ئېچىشىغا قولايلىق بولۇشى لازىم . تەكشۈرۈشلەردىن مەلۇم بولۇشچە ، ئۇيغۇر ، قازاق قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ بالىلىرى گۈزەللىك ، رەڭ ۋە مۇزىكا سېزىمى جەھەتتە خەنزۇ بالىلارنىڭكىدىن كۈچلۈك ئىكەن ، بۇ ئۇلارنىڭ ناخشا ـ ئۇسسۇلغا ماھىر بولۇشتەك ئائىلە مۇھىتى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك .

ئائىلە مۇھىتىنىڭ گۈزەللىكى يەنە ئائىلە ئەزالىرى مۇناسىۋىتىنىڭ ئىناق بولۇشىنى كۆرسىتىدۇ . ئائىلە مۇھەببەت ۋە ياخشىلىقنىڭ باغچىسى بولۇشى ، ئۇنداق ياكى مۇنداق مەسىلە كۆرۈلگەن تەقدىردىمۇ ، ئۆزئارا يول قويۇپ ، ئەپۇ قىلىپ ، زىددىيەتنى تۈگىتىشى ، ئىناقلىقنى قوغدىشى لازىم . لېكىن ، ھازىر بەزى ئاتا ـ ئانىلار كۆن بويى ئۇرۇش ـ جېدەل قىلىشىدۇ ، بەزىلىرى تاك ئاتقۇچە قارتا ئويناىدۇ ، بەزىلىرى چاي ـ ئولتۇرۇشتىن كېلەلمەيدۇ . نېمىنىڭ چىرايلىق ، نېمىنىڭ سەت قىلىق ئىكەنلىكىنى ئايرىمايدۇ . بۇنداق ئائىلە مۇھىتىدا قەلبى ۋە ھەرىكىتى گۈزەل بالىلارنى تەربىيىلىگىلى بولامدۇ ؟ بۇنداق ئاتا ـ ئانىلار ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ قەلبىنى گۈزەللەشتۇرگەندىلا ، ئاندىن بالىلىرىنىڭ روھىي دۇنياسىنى گۈزەللەشتۇرۇشتىن سۆز ئاچالايدۇ .

بالىلارنى باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلايدىغان ، جەمئىيەتكە پايدىلىق ئىش قىلىدىغان ، باشقىلارغا ۋە جەمئىيەتكە زىيان يەتكۈزمەيدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك . ئاتا ـ ئانىلار كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن كۈندىلىك كونكرېت ئىشلار ئارقىلىق ، بالىلارنى باشقىلارغا ھەردائىم كۆڭۈل بۆلىدىغان ئادەم

بولۇشقا رىغبەتلەندۇرۇش ، ئۇلاردا باشقىلارغا ، جەمئىيەتكە كۆڭۈل بۆلىدىغان ئېسىل ئەخلاقنى قەدەممۇ قەدەم يېتىلدۇرۇش لازىم .

(2) تەبىئەتتىن پايدىلىنىپ ، بالىلارنىڭ ئالىيجانابلىق ھېسسىياتىنى تاۋلاش كېرەك

تەبىئەت گۈزەللىك تەربىيىسى ئېلىپ بارىدىغان جاي ، رەڭگارەڭ تەبىئەت دۇنياسى پۈتمەس - تۈگىمەس ھاياتىي كۈچكە تولىدۇ ، باھاردا جىمىكى مەۋجۇدات ئويغىنىشقا باشلايدۇ ، يازدا بارچە گۈللەر بەرق ئۇرۇپ ئېچىلىدۇ ، كۈزدە شېرىن مېۋىلەرگە تولىدۇ ، قىشتا ئاپئاق قارلار لەپىلداپ چۈشىدۇ ، بۇلارنىڭ ھەممىسى بالىلارغا زوق - شوخ ئاتا قىلىپ ، روھىغا ئىلھام بېرىدۇ . ھەتتا ھايۋاناتلاردىكى گۈزەللىكلەرمۇ بالىلارنىڭ قەلبىدە ئالاھىدە ھېسسىياتنى ئويغىتىدۇ ، مەسىلەن ، بالىلار تېلېۋىزوردىن «ھايۋاناتلار دۇنياسى» نى كۆرگەندە ياكى ھايۋانات باغچىسىغا بارغاندا ، شىرلارنىڭ ئېلىشقانلىقىنى ، يولۋاسلارنىڭ نەرە تارتقانلىقىنى ، كېنگۇرۇنىڭ سەكرىگىنىنى ، تۆگىقۇشنىڭ يۈگۈرگىنىنى كۆرگەندە ، روھلىنىپ ، ئۆزىنى تېخىمۇ باتۇر ، قۇدرەتلىك ھەم چاققان ھېس قىلىدۇ .

ئاتا - ئانىلار بالىلارنى دائىم تەبىئەتكە ئېلىپ چىقىشى ، ئادەتتىكى ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتتا ۋە ھېيت - بايرام كۈنلىرىدە باغچىلارغا ۋە مەنزىرىسى گۈزەل جايلارغا ئېلىپ بېرىپ سايا‌ھەت قىلدۇرۇشى ، شارائىتى بار ئائىلىلەر قىشلىق ۋە يازلىق تەتىلدىن پايدىلىنىپ ، داڭلىق تاغ - دەريالارنى سايا‌ھەت قىلدۇرۇپ ، بالىلارنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىشى ، بىلىمىنى ئاشۇرۇشى ، ئېستېتىك تۇيغۇسىنى ئويغىتىشى ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا ، يۇرتىغا ، ۋەتەنىنىڭ تاغ - دەريالىرىغا بولغان چەكسىز مۇھەببىتىنى يېتىلدۇرۇشى لازىم .

سەيلى - سايا‌ھەت قىلىش جەريانىدا ، ئاتا - ئانىلار بالىلارنى

تەبىئەت گۈزەللىكىدىن زوقلىنىشقا ، ئۇنى ھېس قىلىشقا ، بالىلارنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشكە ، دادىل سوئال سوراشقا ، ئەركىن تەسەۋۋۇر قىلىشقا يېتەكلىشى ، بالىلارنىڭ سوئاللىرىغا سەۋرچانلىق بىلەن جاۋاب بېرىشى ، ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى تەسىراتلىرىنى بالىلارغا سۆزلەپ بېرىشى ، بالىلارنىڭ تەسىراتىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشىغا ياردەم بېرىپ ، ئۇلارنىڭ پىكرىنى قوزغىتىشى لازىم .

ئاتا - ئانىلار يەنە بالىلارنى تەبىئەت گۈزەللىكى بىلەن كىشىلەرنىڭ گۈزەللىك بەرپا قىلىش پائالىيەتلىرىنى بىرلەشتۇرۇشكە يېتەكلەپ ، ئۇلاردا ئەمگەكچى خەلقنى سۆيىدىغان ھېسسىيات ۋە گۈزەللىك بەرپا قىلىشقا بولغان ئىنتىلىشنى يېتىلدۈرۈشى لازىم .

(3) ئەدەبىيات - سەنئەت ئوبرازلىرى ئارقىلىق بالىلارنىڭ زوقلىنىش سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈش كېرەك

ئەدەبىيات - سەنئەت ئەسەرلىرى گۈزەللىكنىڭ مەركەزلىك ئىپادىلىنىشى بولۇپ ، ئۇ ئۆسمۈرلەرنىڭ دۇنيانى بىلىشتىكى بىرخىل شەكلى . كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر بالىلارنىڭ تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان مەنىۋى ئوزۇقتۇر ، ھەممە بالىلار دېگۈدەك ھېكايە ، چۆچەك ، مەسەل ، شېئىر - قوشاق دېگەنلەرگە قىزىقىدۇ ، چۈنكى بۇلار بالىلارنىڭ سەبىي قەلبىگە مول ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈپ بېرىدۇ .

ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ياش ئالاھىدىلىكى ۋە ھەۋەس - قىزىقىشلىرىغا ئاساسەن ، بالىلارغا ماس كېلىدىغان كىنو ، تېلېۋىزىيە ، كىتاب ، تىياتىر ، مۇزىكا ۋە رەسىملەرنى تاللاپ بېرىشى لازىم .

بالىلاردا كىتاب ئوقۇش ئىشتىياقىنى يېتىلدۈرۈش ، بالىلارغا كىتابنى دوست تۇتۇش توغرىسىدا تەربىيە بېرىش ، ئۇلارنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلەردىكى ئادەم ۋە ۋەقەلەرنى مۇھاكىمە

قىلىشىغا ، باھا بېرىشىگە يېتەكچىلىك قىلىپ ، بالىلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنى بېيىتىش لازىم . شۇنىڭ بىلەن بىرگە بالىلارنىڭ كونكرېت تەھلىل قىلىش ئارقىلىق ، گۈزەللىك بىلەن رەزىللىكنى ، ياخشىلىق بىلەن يامانلىقنى ، راست بىلەن يالغاننى پەرق ئېتىش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈشكە ياردەم بېرىپ ، يامان تەسىر پەيدا قىلىۋېلىشىدىن ساقلىنىش لازىم .

بالىلارنىڭ مۇزىكا مېلودىيىلىرىدىن ئۆز تۇرمۇشىدا چۈشەنگەن شەيئىلەرنى بايقىشىغا ئىلھام بېرىش كېرەك . مەسىلەن ، ئاتا ـ ئانىلار بالىلار بىلەن بىرلىكتە مۇزىكا ئاڭلىغان چاغدا ئۇلارنىڭ ئوخشاشمىغان ئاھاڭلارنى پەقلەندۇرۇشىگە ياردەم بېرىشى لازىم ، بۇنىڭ ئۈزاق مەزگىل داۋاملاشتۇرغاندا ، بالىلارنىڭ زوقلىنىش ھەۋىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلىدۇ . مەسىلەن ، بالىلار رەسىم سىزغاندا ، ئۇلارنى 20 يىلدىن كېيىن نېمە قىلىدىغانلىقىنى سىزدۇرغاندا ، بەزى بالىلار ئۆزىنى ئالىم ئۇچقۇچىسى قىلىپ سىزىدۇ ، بەزىلىرى ئۆزىنى ئاي شارىدا ناخشا ئېيتقان ، ئۇسسۇل ئويناۋاتقان قىلىپ سىزىدۇ . . . . مۇشۇنداق ئىلھاملاندۇرۇش ھەم يېتەكلەش ئارقىلىق بالىلارنىڭ تەسەۋۋۇرىنى ، گۈزەللىك يارىتىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرگىلى بولىدۇ .

(4) ئاتا ـ ئانىلار گۈزەللىكتە بالىلارغا ئۈلگە بولۇشى كېرەك

ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ساپاسى ، تەربىيىلىنىشى ۋە گۈزەللىك قارىشى بالىلارنىڭ ئېستېتىك ئىقتىدارىنىڭ شەكىللىنىشىگە زور تەسىر كۆرسىتىدۇ . گۈزەللىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتا ئاتا ـ ئانىلار ئۆزى ئۈلگە بولۇشى ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ ، سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە دىققەت قىلىشى لازىم . ئاتا ـ ئانىلارنىڭ ھەربىر سۆز ـ ھەرىكىتىگە گۈزەللىك ئامىللىرى سىڭگەن بولىدۇ . شۇڭا ، ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ

سۆز ـ ھەربكتىگە قاتتىق دىققەت قىلىشى ، بالىلارغا ھەرۋاقىت ئۇلگە بولۇشى لازىم . ئەگەر ئاتا ـ ئانىلارنىڭ گۈل بېقىش ، مۇزىكا چېلىش ، رەسىم سىزىش دېگەندەك بىر ـ ئىككى خىل ئالاھىدىلىكى بولسا ، بالىلار بۇنىڭدىن ناھايىتى زور نەپ ئالىدۇ .

گۈزەللىك ئائىلىنىڭ ھەممىلا يېرىدە مەۋجۇت . مەسىلەن ، ئائىلە مۇھىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى ، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ كىيىنىشى ۋە ياسىنىشى ، سۆز ـ ھەربكىتى ، چۆچەك ئېيتىش ، يۇمۇر سۆزلەش ، ئەدەبىي ئەسەرلەردىن زوقلىنىش قاتارلىق پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسىدە گۈزەللىك ئامىللىرى مەۋجۇت ، ئاتا ـ ئانىلار ئائىلە تۇرمۇشىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە سىڭگەن گۈزەللىك ئامىللىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ ، بالىلارغا گۈزەللىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشى لازىم . ئېلىمىزنىڭ داڭلىق يازغۇچىسى فېڭ جىسەي كىچىك ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى تەبىئىي يېتەكلەپ ، ئالدى بىلەن رەسىم سىزىشنى ئۆگىنىشكە ، كېيىن ۋاسكىتبول ئويناشقا يېتەكلىگەن . ئەڭ ئاخىردا ئۇنىڭ كۆچلۈك قىزىقىشىغا ئاساسەن ، ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللاندۇرغان ، شۇنداق قىلىپ ئۇ داڭلىق يازغۇچى بولۇپلا قالماستىن ، كىشىنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرىدىغان رەسسام بولغان ، ئۇ يەنە دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدا كۆپ قېتىم رەسىم كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزگەن . سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى گوركىينىڭ مومىسى شېئىر ۋە چۆچەك ئېيتىشقا ئۇستا مېھرىبان ئايال ئىدى . ئۇ ھەركۈنى گوركىيغا چۆچەك ۋە قوشاقلارنى ئېيتىپ بېرەتتى . گوركي كېيىن بۇ ئىشلارنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ : «خۇددى ھەرە كۈنىكىگە ھەرە توشۇپ كەتكەنگە ئوخشاش مېنىڭ كاللامغا پۈتۈنلەي مومامنىڭ چۆچەك ، قوشاقلىرى توشۇپ كەتكەنىدى ، ھەتتا مەن پىكىر يۈرگۈزگەندە ئۇنىڭ شېئىر شەكلىنى قوللىنىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتىم . » مەدىكار ئىشلەپ چوڭ بولغان گوركىي ئەنە شۇ ئەدەبىياتتىن

ئوزۇق ئېلىپ ، نېمىنىڭ چىن ، ياخشى ، گۈزەل بولىدىغانلىقىنى ، نېمىنىڭ ساختا ، ناچار ، رەزىل بولىدىغانلىقىنى تەدرىجىي چۈشىنىپ ، دۇنياغا مەشھۇر ئەدەبىيات ئۇستازى بولۇپ يېتىشكەن .

ئاتا ـ ئانىلار يەنە بالىلارنىڭ دوراش ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ ، نەمۇنچى ئۇلگىلەردىن ئۆگىنىشكە يېتەكلەپ ، ئۇلگىلىك شەخسلەرنىڭ ئېسىل پەزىلىتى ئارقىلىق بالىلارنىڭ قەلبىنى تاۋلاپ ، ئۇلارنىڭ ئېستېتىك ھېسسىياتىنى قوزغىتىش لازىم .

[مۇلاھىزە ۋە مەشغۇلات]

1 . ئائىلىدىكى گۈزەللىك تەرىبىسىنىڭ مەزمۇنى قايسى تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ ؟

2 . ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ ، ئائىلە مۇھىتىدىن پايدىلىنىپ بالىلارغا گۈزەللىك تەرىبىسى ئېلىپ بېرىڭ .

3 . بالىلارنى تەبىئەتكە ئېلىپ چىقىپ ، ئۇلارغا گۈزەللىك تەرىبىسى ئېلىپ بېرىڭ .

بۇ كىتاب نەشرىياتىمىزنىڭ 2000 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 2000 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据本社2000年12月第1版，2000年12月第1次印刷本翻译出版。

责任编辑：热孜万古丽·哈德尔
责任校对：阿衣木尼沙·玉素甫
封面设计：吾不力哈斯木·艾买提

共托金朝阳

家长学校教材

家长学校系列教材编委会　编

穆合塔尔·马合苏提　译

新疆科学技术出版社出版
（乌鲁木齐市延安路21号　邮政编码：830001）
新疆新华书店发行　乌鲁木齐天平印刷厂印刷
850mm×1168mm　32开本　印张11.375
2004年2月第1版　2004年2月第1次印刷
印数：1～3000册

ISBN 7—80693—497—9（民文）定价：12.00元